నానార్థ రత్న మాల.

లింగములును త్రిలింగ్యః పలుసని సలింగము లేడువిధములనియును త్రిలింగములగు శబ్దములు అలింగములనియును నీ సలింగభేదములు ప్రాయః అనియు ద్వ్యక్షరాదిషు అనియు జెప్పినందువలన నేకాక్షరకాండయందు లింగభేదములవిశేషముగ దెలియజేయలేదనియును ద్వ్యక్షరాదికాండలయందు నన్నిశబ్దములకును లింగభేదమును దెలియజెప్పి యున్నదనియును దాత్పర్యము. ... ...

ఇపుడు గ్రంథకర్త తాను జెప్పెడి గ్రంథమున ప్రతిశబ్దమునకును లింగమును జెప్పగా గ్రంథవిస్తారమగున నితలంచియొక్కొక లింగముగల పదంబులకు గురుతును దెలియ చెప్పుచున్నాడు. *

మూ. రూపభేదాత్సాహచర్యాత్క్వచిత్ప్రోక్త్యావా విభావయేత్।
లిఙ్గాన్యథాదిత్వన్తంవా పదంపూర్వేణ నాన్వయి॥౭॥ *

టీక॥ రూపభేదాత్ - నామములయొక్క తుదినున్న దీర్ఘము విసర్గము బిందువు ఇవి మొదలైన రూపభేదంబులవల్లను॥ సాహచర్యాత్ - ఆరూపభేదంబున నెరుంగరాని పాలంత శబ్దములను లింగంబు నెరుంగదగిన శబ్దంబులయొక్క సాన్నిధ్యమువల్లను॥ కంఠోక్త్యావా - ... యందు చెప్పిన రెండుపాదంబుల చేతం దెలియరాని శబ్దంబులనీ పదమీలింగమని చెప్పుటవల్లను॥ లింగాని - పుం స్త్రీ నపుంసకలింగంబులను॥ విభావయేత్ - తెలియవలయును॥ అథాది - అథశబ్దము మొదటగలిగిన దైనను। త్వంతంవా - తుఅనుశబ్దంబు తుదియందుగలిగిన దైనను॥ ... పదము॥ పూర్వేణ - పూర్వపదంబుతోడ॥ నాన్వయి - అన్వయింపబడదు॥ ... *

అనగా (అర్కః పుష్పానిస్పటికే) అనుస్థలంబున అర్కశబ్దము విసర్గాంతమయి యుండుటవలన బుంలింగమనియు (త్రికంపృష్ఠాధరే త్రయే) అనుస్థలంబున త్రికశబ్దము బింద్వంతమయి యుండుటవల్లన పుంసకమనియు (నేమ్యాం కూపస్యచ త్రికా) అనుస్థలంబున త్రికాశబ్దము దీర్ఘాంత మయియుండుటవలన స్త్రీలింగమనియు నీతీరున రూపభేదంబువల్లను దెలియవలయుననియును నామలింగానుశాసనము మొదలైన వానియందు సాహచర్యశబ్దంబులకును దాహరణంబు చూడవలయుననియు (స్త్రీ త్రోటౌ చఞ్చురేరణ్డే నాకూర్చ స్త్వ స్త్రి ... యాఖ్యే) ఇత్యాదులయందు చంచుశబ్దము ముక్కునకు పేరైనపుడు స్త్రీలింగంబనియు ... ఆముదపు చెట్టునకు పేరయినపుడు పుంలింగమనియు కూర్చశబ్దము దభ్ర వాచకమైనపు ... పుంలింగ నపుంసకంబులనియు నీరీతి కంఠోక్తిచేతను శబ్దంబుల లింగంబులను దెలియవలయును ...

... - త్రిషూన్నతేదవ (ఖౌ నా) అనుచోటువ్య *

నకశబ్దమువరకునపుంసకమును దేశభేదశబ్దంబులకుతుశబ్దంబు తుదినుండుటు వలననదిపుం లింగంబనియునీనపుంసకంబుతోనన్వయింపదనియు దాత్పర్యము॥ ...

ఇపుడుగ్రంథకర్తవిశేషవిధిగాలింగంబునువిధించుటకునక్షర లాఘవంబుకొరకుకొన్నిసంకేతంబుజెప్పుచున్నాడు.

మూ. { త్రిష్వితిత్రిషులిఙ్గేషుజ్ఞేయంద్వన్ద్వేద్వయోరితి।
లిఙ్గాన్తరనిషేధోత్ర శేషలిఙ్గవిధాయకః॥౮॥ }

టీక॥త్రిషులింగేషు - ఈపదంబుమూడులింగంబుల యందనిచెప్పదగినచోట ॥ త్రిష్వితి- త్రిషుఅనియు॥ద్వంద్వే - స్త్రీలింగపుంలింగంబులయందు చెప్పదగినచోట ॥ ద్వయోరితి-ద్వయోఃఅనియు॥అత్ర-ఈస్థలంబునందు ॥ లింగాంతరనిషేధః-లింగాంతర చెప్పబడినలింగంబులయొక్క॥ నిషేధః-నిషేధము ॥ శేషలింగవిధాయకః-శేషలింగ-నిషే ధింపబడనిలింగమును॥విధాయకః-విధించునదియనియు॥జ్ఞేయమ్-తెలియదగినది॥ ... ॐ

అనగా (కుఞ్జో స్త్రీ దన్తినాందన్తే) అనుచోట స్త్రీయని స్త్రీలింగనిషేధముచే నకుంజశబ్దము పుంలింగన పుంసకంబులనియు (పుంస్యేవనిచుళౌ) అనుచోటపుంస్యేః అనిపుంలింగమునేచెప్పుటవలన స్త్రీలింగనపుంసకంబులు లేవనియునుదాత్పర్యము. ...

—❋ ఏకాక్షరకాండారంభము. ❋—

అకారోబ్రహ్మవిష్ణ్వీశకమఠేష్వంగణేరణే। గౌరవేంతఃపురేహేతౌభూషణేఙ్ఘ్రౌవృషేజ్యయోః॥౯॥

అ❋పు॥ఇది-బ్రహ్మకును-విష్ణువునకును శివునకును-తాబేటికిని-ముంగిలికిని-యుద్ధమునకును-గొప్పతనమునకును-అంతఃపురమునకును-హేతువునకు-భూషణమునకును-పాదమునకు-పార్వతికిని-యాగమునకు పేరు. ❋

ఆకారస్తుపదేభావేపరితాపేపితామహే।

ఆ❋పు॥ఇది-స్థానమునకును-సత్తకును-పరితాపమునకును-బ్రహ్మదేవునకును పేరు.

ఇకారః ఫణిరత్నార్చిష్వగ్రతోర్థగుహార్థయోః॥౧౦॥ హరేకరేణౌకక్ష్యాంతే నిశాకరకరేస్మరే।

ఇ❋పు॥ఇది-పామునకును-రత్నమునకును-కాంతికిని-ముందనుటకును-రహస్యార్థమునకును-ఈశ్వరునకును-ఆడుయేనుఁగునకును-అంతఃపురమునకును-చంద్రకిరణమునకును-మన్మథునకు పేరు. ❋

ఈకారోబ్జదళేలక్ష్మ్యాంవాణ్యాంకమలకేసరే॥౧౧॥ రసనాయాంశక్రచాపేబాణేఫణినికందరే।

ఈ❋స్త్రీ॥ఇది-తామరరేకునకును-లక్ష్మీదేవికిని-సరస్వతికిని-ఆకరుపువ్వులకును-నాలుకకును-ఇంద్రధనుస్సునకును-బాణమునకును-పామునకును-పర్వతబిలమునకును పేరు. ❋

ఉకారోక్షత్రియేనేత్రేహరమౌళౌహరేహరౌ॥౧౨॥

ఉ❋పు॥ఇది-రాజునకును-కంటికిని-శివశిరస్సునకును-శివునకును-విష్ణువునకును పేరు- ❋

ఊకారః పురుషే చంద్రే రాజపుత్రగళేస్సురేప్రాంగణోపమయోః పూర్ణకుంభేవటౌచరక్షణే॥౧౩॥

ఊ❋పు॥ఇది-పురుషునకును.చంద్రునకును-రాజపుత్రునకును-కంఠమునకు-దేవతకును-గొప్పముంగిలికిని-సాక్షికిని-నిండుకడవకును-వటునికి-రక్షించుటకును పేరు. ❋

ఋకారఃకుంజరేశైలేధీభేదేదేవమాతరి। భావేదేవారౌనద్యాంసురాయాందేవరేదివి॥౧౪॥

ఋ❋పు॥ఇది-ఏనుగునకును-కొండకును-బుద్ధిభేదమునకును-అదితికిని-స్వభావమునకును-దేవశత్రువునకును-నదికిని-కల్లునకును-పెనిమిటియొక్క అన్నదమ్ములకును-ఆకాశమునకును పేరు. ❋

ౠకారశ్చికురేసర్పదృష్ట్యాంవిగతసంపది। హిమపద్మదితీస్వర్గధనభూషాభుజాంబుషు॥౧౫॥

ౠ❋పు॥ఇది-ఎండ్రుకలకును-పాముకంటికిని-దరిద్రునకును-మంచునకును-కమలమునకును-రాక్షసులతల్లికిని-స్వర్గమునకును-ధనమునకును-భూషణమునకును-భుజమునకును-ఉదకమునకును పేరు. ❋

ఌకారో దంతినాం దంతే కులీరకపిదంతయోః। స్వర్గాదిత్యోర్లిప్తగాత్రేగతనప్తరివక్షసి॥౧౬॥

ఌ❋పు॥ఇది-ఏనుగుదంతమునకును-ఎండ్రకాయకును-కోతికోరకును-స్వర్గమునకును-అదితిదేవికిని-గంధాదులచేబూయబడినమేనుగలవానికిని-చనిపోయినమనమడుగలవానికిని-రొమ్మునకును పేరు. ❋

ౡకారః కృకలాసేద్రావంగేక్షేమకరేసురే। లీలాగతౌలోచనేస్థ్నినాగమాతరిమాతరి॥౧౭॥

ౡ❋పు॥ఇది-ఊసరవెల్లికిని-పర్వతమునకును-శరీరమునకును-శుభమునుజేయువానికిని-దేవతకును-విలాసగమనమునకును-కంటికిని-ఎముకకును-కద్రువునకును-తల్లికిని పేరు - ఇచ్చటమాతృశబ్దముకొలతగానికిపేరనికొందరు తల్లికిపేరైనపుడు॥ స్త్రీ॥ ❋

ఏరార స్తేజసిజలేరాత్త్రౌహ
ర్ష్యోపరేషారా। వ్యోమ్నేవ్యై
కాదశ సంఖ్యాయాం దివా
దౌ మణికుట్టిమే॥౧౯॥

ఏ❋పు॥ఇది-తేజస్సునకును- ఉదకమునకును-రాత్రికిని-మేడయొక్క మధ్యభాగమునకును-విష్ణువునకును - ఆకాశమునకును-పదునొకండను సంఖ్యకును - సూర్యోదయకాలమునకును-మణిమయమగు తిన్నెకును పేరు. ❋

ఐకారో దిక్షు ఖేహస్తే హ
రేద్రిశిఖరేత్వచి।

ఐ❋పు॥ఇది-దిక్కునకును-హస్తమునకును-శివునికిని- పర్వతశిఖరమునకును-చర్మమునకును పేరు. ❋

ఓకారపద్మ కుడ్యాంబుశ్రీ
దమేఘేందుయోనిషు॥ ౧౯
శక్రేజీవేవిరించౌస్యా

ఓ❋పు॥ఇది-కమలమునకును - గోడకును-ఉదకమునకును-కుబేరుకును-మేఘమునకును-చంద్రునకును- యోనికిని-ఇంద్రునకును-బృహస్పతికిని-బ్రహ్మదేవునకును పేరు. ❋

దౌకార స్స్వంబికాసుతే।
విశుద్ధాంగేంసుకలయోరనం
తేసిద్ధపుష్పకే॥౨౦॥

ఔ❋పు॥ఇది-కుమారస్వామికిని- స్వచ్ఛమగు మేనికిని-చంద్రకళకును-అ[illegible]సర్పమునకును-సిద్ధులయొక్క విమానమునకును పేరు- ❋

అంశబ్దోపక్ర వాక్యేతిదీ
ర్ఘేంజలినియోగయోః । స
ప్తస్వరాంత మానేచ పరం
జ్యోతిషిచస్మృతః॥౨౧॥

అం❋న॥ఇది-అడిగినప్రశ్నను - మరియొకవిధమున నర్థముచేసికొని చెప్పు నుత్తరమునకును- మిక్కిలిపొడవునకును-దోసిలికిని-ఆజ్ఞకును- సప్తస్వరములకాలప్రమాణమునకును-పరమాత్మకును పేరు. ❋

అశ్శిఖాయాంసిద్ధమంత్రప్ర
గ్రహార్కరథాశ్వేణి।చక్రే
కుక్కుటమూర్ధ్నిందు బింబే
బ్రహ్మేశవిష్ణుషు॥౨౨॥

అః❋పు॥ఇది-సిగకును-సిద్ధమంత్రమునకును- నిర్బంధించుటకును-సూర్యరథాశ్వమునకును-చక్రమునకును- కోడితలకును-చంద్రబింబమునకును-బ్రహ్మకును-శివునకును - విష్ణువునకును పేరు. ❋

కో బ్రహ్మాత్మానిలార్కాగ్ని
చిత్తధీయమకేకిషు।విష్ణావా
హాతశబ్దే సితవర్ణేవ సా
ద్యుతౌ॥౨౩॥

క❋పు॥ ఇది-బ్రహ్మకును-పరమాత్మకును-వాయువునకును-సూర్యునకును-అగ్నికిని-చిత్తమునకును-బుద్ధికిని-యమునికిని- నెమలికిని-విష్ణువునకును- కొట్టుపడ్డధ్వనికి-సముద్రమునకును- తెల్లవన్నెకును-పసువునకును-నిగ్గునకును పేరు

కంశిరోంబుసుఖేక్లీబంత్రై
వచకమవ్యయమ్।

క ❋ న॥ఇది-శిరస్సునకును- ఉదకమునకును-సుఖమునకును పేరు - ఈయర్థములయందేకమ్ అని యవ్యయముం గలదు- ... ... ❋

కింప్రశ్నాక్షేపకుత్సాసువిత
ర్కేచత్రిలింగకమ్॥౨౪॥
కిమవ్యయ కచకుత్సాయాం
వికల్పప్రశ్నయోరపి।

కిమ్ ❋ ఇది ॥ ఏమనియడుగుటకును - ఆక్షేపణకును-నిందకును చేరైనప్పుడు ॥ న ॥ సందేహమునకు చేరైనప్పుడు॥ త్రి॥ నిందకును-వికల్పమునకును- ప్రశ్నకును చేరైనపు డవ్యయముంగలదు. ... ... ❋

కుస్త్రీభువికుపాపేల్పే కు
త్సాయాం వారణేవ్యయమ్॥

కు❋ఇది-భూమికిం జేరైనప్పుడు॥ స్త్రీ॥ కుత్సితమైన పాపమునకును-కొంచెమునకును-నిందకును-నివారించుటకును చేరైనపు డవ్యయము. ... ... ❋

ఖః పుమాన్ గరుడేఖడ్గేస్వ
ర్గేశాంతరసేకుణౌ।

ఖ❋పు॥ఇది-గరుడునకును-కత్తికిని-స్వర్గమునకును-శాంతరసమునకును- ఈచంబోయిన కాలు చేతులుగలవానికిని పేరు- ... ... ❋

ఖమింద్రియ సుఖవ్యోమన
క్షత్రక్షేత్రపట్టణే॥౨౫॥

ఖ❋న॥ఇది- ఇంద్రియమునకును-సుఖమునకును - ఆకాశమునకును-నక్షత్రమునకును- వరిమడికిని - పట్టణమునక

కృపాఫలకయో శ్శూన్యబిం
దౌ సంపేశరంధ్రయోః।
గంగీతే
గాతుగాథాయాం
గో గంధర్వగణేశయోః॥
గౌః క్రతౌ వృషభే చంద్రే వా
గ్భూదిగ్ధేనుషు స్త్రియామ్।
దయాస్తురశ్మి దృగ్బాణస్వ
ర్గవజ్రాంబులోమసు

దయకును పలకకును-అభావమునకును. గురుతైన బిందువున
కు-ఉంచుటకు - రంధ్రమునకును పేరు. ...

గ ✻ న॥ఇది-గానమునకుఁబేరు. ...

గా ✻ స్త్రీ॥ఇది-శ్లోకమునకు బేరు. ... ✻

గ ✻ పు॥ఇది-గంధర్వునకును-వినాయకునకును పేరు

గో ✻ పు॥ ఇది-యజ్ఞమునకును-వృషభమునకును-
చంద్రునకును బేరైనపుడు॥పు॥ వాక్కునకును. భూమికిని-
దిక్కునకును- గోవునకును బేరైనపుడు॥ స్త్రీ॥ కిరణమున
కును-నేత్రమునకు-బాణమునకును - స్వర్గమునకును-వ
జ్రాయుధమునకును-ఉదకమునకును- రోమమునకును పేరై
నపుడు॥పుం స్త్రీ॥ ... ... ✻

ఘే ఘుని దాఘే కింకిణ్యా
ఘ్ఘుంటాయాం ఘటనే ఘః।
ఘుం వాద్యామృతయో ర్ఘా
ఘూ వార్తాయాం ఘోరేషు చ
స్మృతా॥ ౨౯॥
జం క్లీబమంజనేనాతు క్షైర
వే విష యే జనే।
చస్తురుష్కే స్వరే చోరే చ
కోరే చంద్రమస్యపి॥ ౩౦॥

ఘ ✻ పు॥ఇది-మేఘమునకును-వేడిమికిని - చిగురుగంటు
కును-ఘంటకును-ఒరియుటకును పేరు. ... ✻

ఘుం ✻ ఇది-వాద్యమునకును-అమృతమునకును- పేరయి
నపుడు॥న॥ఘూ మికిని-లోకవృత్తాంతమునకును-భయంకర
మునకును బేరైనపుడు స్త్రీ॥ ... ✻

జ ✻ ఇది-కాటుకకుఁబేరైనపుడు॥ న ॥ భయంకరమున
కును-దేశమునకును-బేరైనపుడు॥పు॥ ... ✻

చ॥పు॥ఇది-తురకవానికి-ధ్వనికిని-చోరునకును - చకో
రపక్షికిని-చంద్రునకును - అపశబ్దమువలనఁజామరమునకు
ను పేరు. ... ... ✻

చా స్త్రీ శోభా శోణితే తు
ఛం క్లీ ఛేదిమ లేత్రిషు।
స్యాల్లిఛ్ఛా చ్ఛాదనాబ్దేషు
ఛం క్లీ ఛే సంవృతే పుమాన్॥
త్రిష్వయం నిర్మలే నిత్యే మలి
నే ఛేదకే పి చ।
జో జపే జయే మేరౌ శబ్దే జే
తరి మత్సరే॥ ౩౧॥

చా ✻ ఇది-కాంతికిఁబేరైనపుడు॥ స్త్రీ॥ నెత్తురునకుఁబే
రైనపుడు॥న॥స్వచ్ఛమునకుఁబేరైనపుడు॥త్రి॥ ✻

ఛ ✻ ఇది-ఇచ్ఛకును - కప్పుటకును-సంవత్సరమునకును
బేరైనపుడు॥న॥మెఱుగునకును బేరయినపుడు॥పు॥ ... ✻

పు॥స్వచ్ఛమైనదానికి-నిత్యమైనదానికి- మలినమైనదాని
ని-వేరయినదానికిని బేరయినపుడు॥త్రి॥ ... ✻

జ ✻ పు॥ఇది - జపమునకును- జయమునకును-మేరువున
కును-ధ్వనికిని-జయించుస్వభావముగలపురుషునకును-ఐరు
లసంపదనోర్వలేకపోవుటకును పేరు. ... ✻

జా స్త్రీయాం దేవవాహి
న్యాం యోని సాగర వేల
యోః।
జంకటౌ భూషణే పత్న్యా
స్తేజస్యంబుని జన్మని॥ ౩౨॥
జుః కీర్త్యాం సంగరే జీర్ణే
జీవే వ్యోమ్ని పిశాచయోః।
జూః స్త్రీ వాణ్యాం

జా ✻ స్త్రీ॥ఇది-దేవసేనకును-యోనికిని- సముద్రపుగ
ట్టకును పేరు. ... ... ✻

జ ✻ వ॥ఇది-పిరుదునకును-భూషణములకును- భార్యకు
ను-తేజమునకును-ఉదకమునకును-పుట్టుకకును పేరు. ✻

జు ✻ పు॥ఇది-కీర్తికిని-యుద్ధమునకును-జీర్ణించుటకును
బృహస్పతికిని-ఆకాశమునకును-పిశాచమునకును పేరు. ✻

జూ ✻ స్త్రీ॥ఇది-సరస్వతికి బేరు.

ఝశ్శబ్దస్తుపుమాన్ ఘాతరి హంసకే॥౩౪॥ ప్రతాపేభఋ మణౌనష్టేచౌరేజంఝూనిలే మదే।

ఝ ✻ పు॥ఇది-బ్రహ్మకును-అందెకును - పరాక్రమమునకును - తిరుగుటకును-నశించినదానికి-చోరునకును - వానతోఁజేరిన పెనుగాలికిని-మదమునకును పేరు. ... ... ✻

ఞో వ్యాపారవిషయే గర్వే శేపేమూర్ధ్ని ఖరధ్వనౌ॥౩౫॥ త్రిషూత్తానే మూఢరూపే క్లీబే తుంభయపద్యయోః॥

ఞ ✻ ఇది-సమూహమునకును-దేశమునకును-గర్వమునకును-గండాదులయొక్క పూతకును-శిరస్సునకును - గాడిదెకూతకును బేరయినపుడు॥పు॥ ఊర్ధ్వముఖమైనదానికిని-మూఢరూపమైనదానికిని బేరయినపుడు॥త్రి॥ భయమునకును-గీతికి బేరయినపుడు॥న॥ ... ... ✻

జ్ఞః ప్రాజ్ఞే త్రిషు నా చంద్రసూనావాత్మని వేధసి॥ ౩౬॥

జ్ఞ ✻ ఇది-విద్వాంసునకుఁబేరయినపుడు॥త్రి॥ బుధునకును బుద్ధికిని-బ్రహ్మదేవునికిని పేరయినపుడు॥పు॥ ✻

టః పుమాన్ కరశే ధూమే చాపేర్కకిరణే ధ్వనౌ। కవాటావతఽయోస్సూనౌ భూమ్యావృత్త్యోస్తు టా స్త్రియామ్॥౩౭॥

ట ✻ ఇది-కాకికిని-పొగకును-వింటికిని- సూర్యకిరణమునకును-ధ్వనికిని-తలుపునకును- సుడికిని-పుత్రునికిని పేరయినపుడు॥పు॥భూమికిని-పలుమారుపలుకుటకును- పేరయినపుడు॥స్త్రీ॥ ... ... ✻

ఠశ్శంకరే బృహద్ధ్వానే ఠం క్లీబే చంద్రమండలే। స్తంభసే సాహసే చాథ త్రిషు శూన్యే శఠే దృఢే॥౩౮॥

ఠ ✻ ఇది-శివునకును-అగ్నికి పేరయినపుడు ॥ పు॥చంద్రమండలమునకును-కట్టుటకును - సాహసమునకును పేరయినపుడు॥న॥ ... ... ✻

డః పుమాన్ విషయే శంభౌ హానే త్రాసే త్వయే ధ్వనౌ। శంఖధ్వనౌ రౌద్రరసే స్త్రీ డా వాచోస్తు డా స్త్రియామ్॥

డ ✻ ఇది-అభావమైనదానికిని- దుష్టమైనదానికిని. వృథమైనదానికిని పేరయినపుడు॥త్రి॥ దేశమునకును-శివునకును నవ్వునకును-భయమునకును-నాశమునకును-ధ్వనికని-శంఖధ్వనికి-రౌద్రరసమునకును-పేరయినపుడు॥ పు॥ లజ్జకును-వాక్కునకును పేరయినపుడు॥స్త్రీ॥ ... ✻

డంక్లీబే డామరే డుగేఽప శేడమరుకేపిచ। అంపోళనేచ త్రిషు తు డశబ్దో గాయకే జడే॥౪౦॥

డ ✻ ఇది-డామరవాద్యమునకును-దుగఽస్థలమునకును. వస్త్రమునకును- డమరుకమనువాద్యమునకును-అందలమునకును పేరయినపుడు॥న॥గాయకునికిని-జడునకును పేరయినపుడు॥త్రి॥ ... ... ✻

ఢః పిశాచే భయే కాలే రాగే పాంథే ధ్వనౌ చనా। ఢక్కాయాంతు స్త్రియాం క్లీబే జ్ఞానే తూర్యముఖే పిడమ్॥ త్రిష్వయం నిర్గుణే గూఢే సాధ్యే సవ్యాపసవ్యయోః।

ఢ ✻ ఇది-పిశాచమునకును-భయమునకును- కాలమునకును క్రేమకును-మార్గస్థునికిని-ధ్వనికిని పేరయినపుడు॥పు॥ జయభేరికిఁ పేరయినపుడు॥ స్త్రీ॥ జ్ఞానమునకును-వాద్యమునకును పేరయినపుడు॥న॥గుణహీనునికిని-దాగినవానికిని-సాధువునకును-ఎడమకుడిప్రక్కలకును- పేరయినపుడు॥త్రి॥

ణశ్శబ్దస్తుపుమాన్ జారే భైరవే కంటకే ధ్వనౌ॥౪౧॥ ణా స్త్రియాం రజనీశయ్యాధేనునాసాకృపాసు చ ణః స

ణ ✻ పు॥ఇది-జారునికిని- భయంకరమునకును - గగురుపాటునకును ధ్వనికిని పేరు. ... ... ✻

ణా ✻ ఇది-రాత్రియందును-పాన్పునందును- గోవునందును-ముక్కునందును-దయయందును-వర్తించునపుడు॥ స్త్రీ॥

జడశేజ్ఞానే త్రిషునిస్తుష స్తని॥ ౪౩॥
తశబ్దః పుంసిసంభోగే నిశ్చ [illegible] కోపపుచ్ఛయోః । ధాతు ద విధౌ చోరే కరుణా [illegible] ంతుతా స్త్రియాం॥౪౪
తచ్ఛబ్దః ప్రకృతార్థోక్తౌ త్రి హేతౌ తదవ్యయమ్ ॥
తెశబ్దః క్రీడనే స్త్రీస్యా [illegible] క్తేత్యభి దెవయేత్ ॥ ౧॥ స్త్రీలింగోయం [illegible] [illegible] త్యాం [illegible] శేషయన్ [illegible] [illegible] వ్యలింగ [illegible] [illegible] పృథు లేపిచ ॥ ౪౬ ॥
దః పుంసి దాతరిచ్ఛేదే [illegible] యాంశాంతిదానయోః [illegible] దేపాదవైరాగ్య [illegible] [illegible] వలోకనే ॥ ౪౭ ॥ భేష్య [illegible] వ్యయం [illegible] గృహే దావకేశు చ॥
[illegible] జ్ఞానే నేత్రేషు దృ [illegible] ద్రష్టరి త్రిషు ॥ ౪౮ ॥
[illegible] ధ్వనౌ ధాన్యే [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] యోః ।
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

తామరరేకునందును - జ్ఞానమందునువర్తించునపుడు॥ న ॥ ఉమకలేనిక వస్తువునందువర్తించునపుడు॥ త్రి॥ ❋

త ❋ ఇది- సంభోగమునందును- నిశ్చయమునందును- కోపకమునందును - తోకయందును - రసవాదమునందును- చోరునియందును-వర్తించినపుడు॥పు॥దయయందువర్తించునపుడు॥సీ॥ ... ... ❋

తత్ ❋ ఇది ప్రస్తుతార్థమునందువర్తించునపుడు॥త్రి॥ హేతువునందువర్తించునపుడు అవ్యయము- . ❋

తె ❋ ఇది- క్రీడించుటయందువర్తించునపుడు॥సీ॥క్రీడించువానియందువర్తించునపుడు॥ విశేష్యలింగము॥ నదియందువర్తించునపుడు ॥ సీ ॥ భయమును బోగొట్టుటయందు॥ న॥ తెలుపు -నలుపు -లావు -పీనిగలవస్తువులం జెప్పునెడల విశేష్యలింగము- ... ... ❋

ద ❋ ఇది-దాతయందును- ఛేదించుటయందును-వర్తించునపుడు॥ పు॥ ఓర్పునందును-దానమునందును - వర్తించునప్పుడు॥ సీ॥ పాదమునందును-వైరాగ్యమునందును-భార్యయం [illegible] ను-చూపునందును-వర్తించునపుడు॥ న॥ మూగయగు [illegible] ను - పట్టుబడినవానియందును- ఉరుకువానియందును-పరిశుద్ధునియందును-వర్తించుపపుడు-విశేష్యలింగము॥ఇచ్చట ద్రావకశబ్దము ద్రావకమనునౌషధమునకు పేరనికొందఱు-

దృశ్ ❋ ఇది - చూచుటయందును-జ్ఞానమునందును- నేత్రమునందును-వర్తించునపుడు-॥సీ॥చూచువానియందు వర్తించునప్పుడు॥ త్రి ॥ ... ... ❋

ధ ❋ ఇది- ఇంద్రునియందును-ధ్వనియందును-ధాన్యమునందును-కుబేరునియందును-ధన్వంతరియందును- కడవయందును- వర్తించునప్పుడు॥పు॥ గృహమునందును,ధనమునందును,ధ్యానమునందును,వర్తించునపుడు॥ న॥ బుద్ధియందు వర్తించునప్పుడు॥ సీ॥ఈయర్థములను, ధా, ధీః, ధీః,అతి మూడురూపములుగలవు, ... ❋

ధ్వాంక్ష ❋ [illegible] నందువర్తించునప్పుడు॥ పు ॥ [illegible] [illegible] ను, ద్రవ్యమునందును, [illegible] నందును,కాడి [illegible] [illegible] [illegible] ను, వర్తించునప్పుడు॥ సీ। ... ❋

న ❋ ఇది, [illegible] నాయకునియందును,వర్తించునప్పుడు॥పు॥ [illegible] [illegible] వర్తించునప్పుడు॥ సీ॥ జ్ఞానమందును, నాద, [illegible] ను, వర్తించునప్పుడు ॥ న॥ గొడ్రాలియందును [illegible] [illegible] యందును, [illegible] [illegible] నియందును [illegible] [illegible] [illegible] యందును ,
వర్తించునపుడు ॥ [illegible] ॥ ... ... ❋

నుశబ్దస్తుస్తుతౌ స్త్రీ స్యా
న్నా స్త్రీ తరణికాలయోః ॥

పఃపుమాన్ పవనే శైలే ప్ర
కాశే కౌస్తుభే క్షణే । శుభ
లగ్నే ॥

థపంక్తి జే హేమ్ని పాః పా
తృపానయోః ॥ ౪౨ ॥ స్త్రీ లిం
గేత్వం బుధా రాయాం సుధా
యాం సమ్మతౌ చ పా । పస్త్రీ
ష్వాశే ప్రసన్నే చ ॥

పూః స్త్రీ పురశరీరయోః ॥
౪౩ ॥ పూరణే చా

పుః పుంశబ్దః పురుషే పరమా
త్మని ।

ఫో జంఝానిల ఆస్ఫోటే
ఫూత్కారే వారణే రణే ॥

ఫా స్త్రీయాం నిష్ఠురోక్తౌ
చకలా కేళికుటీషు చ ।

అథస్ఫారే పరోక్షే చ ఫశ
బ్దో వాచ్యలింగకః ॥ ౪౪ ॥

బః కుంభే వరుణే బిందౌ విక
ల్పే చ గుణే మదే । విభూతి కా
శేక లహే పక్షే గర్భే చ ప
ర్వణి ॥ ౪౫ ॥

బా స్త్రీయాం కాహళీ వల్లీ
శృంఖలా స్వమతే త్రిషు ।

భశ్శుంభౌ భ్రమరే భా పే శు
క్రే కంశౌ జలదే పుమాన్ ॥
౪౬ ॥ భా ఘవ్యాలం కృతౌ
దీప్తౌ

స్త్రీయాం భాః కరణే ద్యు
తౌ । క్లీబే తు గగనే రాశౌ తా
రాయాం పుం ద్రచక్రయోః ॥

భీ స్త్రీ భీత్యాం ఖగే పుంస

ను ❋ స్త్రీ ॥ ఇది, స్తుతికిఁ బేరు,

నా ❋ స్త్రీ ॥ ఇది, ఓడయందును, కాలమునందును, వర్తి
చును, … … …

ప ❋ పు ॥ ఇది, వాయువునందును, పర్వతమునందు
ప్రకాశించుటయందును, కౌస్తుభమణియందును, క్షణ
మును, శుభలగ్నమందును వర్తించును, ❋ ❋

ప ❋ ఇది, పైఁడియందు వర్తించునప్పుడు ౹ న ॥ పాన
చేయువానియందును, పానమునందును వర్తించునపు॥
పా - అని - ఆకారాంత పుంలింగము ంగలదు - ఉదకధార
మును - అమృతమునందును - సమ్మతియందును - వర్తించున
డు ॥ స్త్రీ ॥ ఆపదనొందినవానియందును - కోపము లేనివాని
మును వర్తించునప్పుడు ॥ త్రి ॥ … …

పూర్ ❋ స్త్రీ ॥ ఇది - పురమునందును - శరీరమునంద
నిండించుటయందును వర్తించును. …

పుమ్ ❋ పు ॥ ఇది - పురుషునకును - పరమాత్మకును.

ఫ ❋ పు ॥ ఇది - వానతో జేగిన పెనుగాలికిని - భుజము
పట్టుటకును - ఫూత్కారమునకును - నివారించుటకును -
ద్ధమునకును పేరు - … … …

ఫా ❋ స్త్రీ ॥ ఇది - కఠినోక్తికిని - పదియారవభాగమునక
ఆటకును - గుడిసెకును పేరు - ఇచట కలాశబ్దము విద్యాప
నికొందఱు. … …

ఫ ❋ ఇది - శబ్దించుటకును - మరుఁగైయుండుటకును -
గునపుడు విశేష్యలింగమగును. …

బ ❋ పు ॥ ఇది - కడవకును - వరుణునకును - బిందువునక
వికల్పమునకును - గుణమునకును - మదమునకును - సంపదన
యువానికిని - కలహమునకును - పక్షమునకును - గర్భమున
ను - పర్వతమునకును పేరు - …

బా ❋ ఇది - బూరుగకును - తీగెకును - సంకెళ్లకును - పేరగ
పుడు ॥ స్త్రీ ॥ స్వచ్ఛమయినదానికి పేరగునపుడు ౹ త్రి ॥

భ ❋ ఇది - శుభనిశని - తుమ్మెదకును - నక్షత్రమునకును -
క్రునకును - కరణమునకును - మేఘమునకును పేరగునపుడ
పు ॥ భూమికిని - అలంకారమునకును - ప్రకాశమునకును
గునపుడు ॥ స్త్రీ ॥ … …

భాస్ ❋ ఇది - సాధనమునకును - కాంతికి పేరగునపుడ
స్త్రీ ॥ ఆకాశమునకును - రాశికిని - నక్షత్రమునకును - త్రపుండ్ర
ర్ణవపుండ్రములకును - చక్రమునకును పేరగునపుడు ॥ న ॥

భీ ❋ ఇది - గొడకు పేరగునపుడు ॥ స్త్రీ ॥ పక్షికి పేరగునప్ర
పు ॥ ఇచ్చట భిత్త్యాం అనుపాఠాంతరము నభయమునకు పే

స్థానభూమ్యోస్తు భూః స్త్రి
యామ్॥ భూశ్శంభౌ ధాతరిం
దౌ
చంద్రే మాసి చ మాః పు
ంసి॥౯॥
మాస్త్రి మానే మృతౌ వేలా
బుద్ధ్యాం శ్రీ మధ్య మాతృషు।
అవ్యయం ప్రతిషేధే చ జనే
ప్యన్నపుంసకమ్॥౧౦॥
పుంసి బంధనే పింగపిం
గాభ నర్ణయోః।
యస్త్యాగే స్థల యే వాయౌ
యమే దాత రి యాతరి॥౧౧॥
యా స్త్రియాం యానమం
శ్యో శ్శోభా లక్ష్మ్యశ్శని
ఇత్
ప్రత్యస్వ స్వర్గ్య నామాఖ్యా
ప్రము హౌ తౌ తద వ్యయమ్
ఖ్యా స్త్రీ ఖ్యాతౌ ప్రకథనే
జ్యా భార్యా మాతృభూమిషు।
ద్యౌః స్త్రీ వృష్ణి నహఃశ్చ

స్వర్గో వ్యోమ్నోర్ద్యోది శా
యామ్॥౧౩॥
రః పుమాన్ పావకే కామే
... త్రేశ యే బుతౌ।
రా స్త్రియాం హేమ్ని శా
యా హాశం సాయినాంగ
నపి॥౧౪॥
క్లీ బేరుధిరే మూర్ధ్న ధ్యా
... నమా ... ।
... భయే చక్ర ... సే
... గతీక్ష్ణయోః॥౧౫॥
...
... యోర్వ నేస్థ ...
...
... ప్రసవే ...
... ద్ర్యా వలే ... యోః

భూ ✻ ఇది- ఊనికికిని- భూమికిని పేరయినప్పుడు॥ స్త్రీ॥ శివు
నికిని-బ్రహ్మకును-చంద్రునకును పేరయినప్పుడు॥పు॥ ... ✻

మాస్ ✻ పు॥ ఇది-చంద్రునకును-మాసమునకును పేరు -

మా ✻ స్త్రీ॥ ఇది- ప్రమాణమునకును- మృతికిని-చెల్లెలికట్టు
కును- ధారణగలబుద్ధికిని- లక్ష్మీదేవికిని - మధ్యప్రదేశమున
కును-తల్లికిని పేరు- నిషేధమునకు పేరగునప్పుడు॥అ॥జనము
నకు పేరగునప్పుడు॥న॥ ... ... ✻

ప ✻ పు॥ఇది- బంధమునకును- పచ్చపన్నెకును - గోరో
జనమువంటి వర్ణమునకు పేరు-

య ✻ పు॥ఇది త్యాగమునకును- స్థానమునకును- వాయు
వునకును- యమునకేని- దాతకును- పోవుచున్నవానికిని పేరు-

యా ✻ స్త్రీ॥ఇది-వాహనమునకును- పువ్వులగొత్తునకును
కాంతికిని-లక్ష్మికిని, చేయుటకును పేరు,

యత్ ✻ ఇది, సర్వనామసంజ్ఞను పొందునప్పుడు॥ త్రి॥
హితవునకు పేరగునప్పుడు॥అ॥ ... ... ✻

ఖ్యా ✻ స్త్రీ॥ఇది, ప్రసిద్ధికిని- చెప్పుటకును పేరు, ... ✻

జ్యా ✻ స్త్రీ॥ఇది, వింటినారికిని, తల్లికిని భూమికిని పేరు, ✻

ద్యౌః ✻ స్త్రీ॥ ఇది- స్వర్గమునకు, పగటికిని, అగ్నికిని,
... కారముకలన గాంతికిని పేరు, ... ✻

ద్యో ✻ దివ్ ✻ స్త్రీ॥ ఇవి, స్వర్గమునకును- ఆకాశమున
కును పేరు, ... ✻

ర ✻ పు॥ఇది- అగ్నికిని- మన్మథునికిని- నాశమునకును-
వజ్రమునకును, హస్తమునకును, ఋతువునకును పేరు, ✻

రా ✻ స్త్రీ॥ఇది, బంగారునకును, శాలకును, చెప్పుటకును,
నమ్ముటకును, ✻ ✻ ✻ ✻

ర ✻ ... , నెత్తురునకును, శిరస్సునకును, ధ్యానమునకును,
ఆకాశమునకును, ప్రకాశమునకును, కడుపునకును, ముఖమున
కును, భయమునకును, పేరగునప్పుడు॥న॥ రసహీనమయిన
దానికిని, త్యాగమునకును, తీక్ష్ణమయిన దానికిని పేరగున
ప్పుడు॥త్రి॥ ... ... ✻

రై ✻ పు॥ ఇది, ముద్రాంకితమయిన ధనమునకును, పసిడి
కిని పేరు, ✻ ... ... ✻

రి ✻ పు॥ ఇది, ప్రసవించుటకును, క్షయించుటకును పేరు,

రుచ్ ✻ ఇది, కోపమునకును, అగ్నిజ్వాలకును, ఇచ్ఛకును

కాంతౌ రుజ్యాం యుద్ధే భయే ధ్వనౌ ॥౬౬॥
స్త్రీ) కామినీ వంత్రికీ యోరూస్స్వర్ణే కామరూపిణి ।
క్రీశ్వేషరచనాశోభాసంవత్సరశాఖిషు ॥౬౭॥ వాణి లక్ష్మీ లవంగేషు విషే బిల్వే
ప్యథ త్రిషు । జటాయాం పూరణే స్రా స్త్రీ)

కాంతికిని పేరైనప్పుడు ॥ సీ ॥ యుద్ధమునకును - భయమునకును - ధ్వనికిని పేరగునప్పుడు ॥ పు ॥ ... ...

రూః సీ॥ ఇది- యువతికిని - చెదలునకును - బంగారమునకును - కామరూపికిని పేరు- .. ...

క్రీః సీ॥ ఇది- అలంకరించుటకును - కాంతికిని - సంవత్సరమునకును - చిల్లచెట్టునకును - సరస్వతికిని - లక్ష్మికిని - లవంగమునకును - విషమునకును - బిల్వచెట్టునకును పేరు- ...

స్రః ఇది- జడకు పేరగునప్పుడు ॥ త్రి ॥ నిండించుటకు పేరగునప్పుడు ॥ సీ ॥ అపశబ్దమువలన సాలెపురుగునకును పేరు-

స్రుఘ్హోమాంగే గలౌ స్త్రీ) యామ్ ॥౬౮॥

స్రుక్ః సీ॥ ఇది- హోమసాధనపాత్రకును - నడుమునకును పేరు- ... .

లః ఖండితే త్రిస్స్యా దానే స్త్రీ) నేందౌ లవణే తులమ్ ।

లః ఇది-ఖండింపబడిన దానికి పేరగునప్పుడు ॥ త్రి ॥ గ్రహించుటకు పేరగునప్పుడు ॥ సీ ॥ చంద్రునికి పేరగునప్పుడు ॥ పు ॥ లవణమునకు పేరగునప్పుడు ॥ న ॥ ... ...

వః పుమాన్ సాత్త్వికే వాయౌ సంయమే వరుణేऽస్మరే ॥
విశ్చాక్షుషే వ్యోమ్ని వా చేప రమాత్మని పక్షిణి ।
వైశ్యేజనే పురీషే విట్ స్త్రీ) మాత్పుంసి ద్వయో స్త్రి) యామ్ ॥ ౭౦ ॥

వః పు॥ ఇది॥ సాత్త్వికునికిని - వాయువునకును - లెస్సగా పాలించుటకును - వరుణునికిని - మన్మథునికిని పేరు-

విః పు॥ ఇది- నేత్రమునకును ఆకాశమునకును - వాయువునకును - పరమాత్మకును - పక్షికిని పేరు- ... ...

విట్ః ఇది- వైశ్యునకు పేరగునప్పుడు । పు ॥ జనవాచకమగునప్పుడు ॥ స్త్రీ ॥ అమేధ్యమునకు పేరగునప్పుడు ॥ న ॥

స్వో స్త్రీ) ధనే పుమాన్ జ్ఞా తౌ త్రిస్స్యాత్మీయే స్వ ఆత్మని
స్వరవ్యయంచ త్రిదివే
క్ష్వేట్ స్యాల్లక్ష్వాలయో స్త్రీస యామ్ ॥౭౧॥

స్వః ఇది- ధనమునకు పేరగునప్పుడు ॥ న ॥ జ్ఞాతికి పేరగునప్పుడు ॥ పు ॥ తనసంబంధమునకు పేరగునప్పుడు ॥ త్రి ॥ తనకు పేరగునప్పుడు ॥ న ॥ ... .

స్వః ॥ ఇది స్వర్గమునకు [illegible] ... ...

క్ష్వేట్ః సీ॥ ఇది [illegible] లక్ష్వాలకును పేరు

[illegible] పయోవ [illegible] స్త్రీ) [illegible] యామ్ ।
[illegible]

లస్ [illegible] ఇది- [illegible] పట్టుకును- [illegible] పేయ-

[illegible]
[illegible] చుటకును [illegible] మునకు [illegible] పేరు- ... ...
[illegible] ఇది- పేరు [illegible] ప్రజాప [illegible] కాంతి [illegible]

శశ్శస్త్రే శశి శాస్త్రే శ్రేయసి
మంగళే॥ ౭౩॥ శీ [illegible] శక్రా
యుధే స్వర్గే పుంల్లింగే చ త్రి
లింగకః। శమవ్యయం చ సా
ఖ్యార్థే-

శ:-ఇది-శాస్త్రమునకును-శ్రేయస్సునకును-శుభమునకును-కీర్తి-కని-ఇంద్రధనుస్సునకును-స్వర్గమునకును పేరగునప్పుడు॥న॥ఎవఁడు లేని దానికి పేరగునప్పుడు॥త్రి॥ సౌఖ్యమునకు పేరగునప్పుడు॥అ॥ ... ... *

శిశ్శంభౌ శివశాంతయో:।
ర్వ్యాం హింసాస్వాపేషు
స్స్వర్గే విషయే చ నా।
స్త్రీరమాయాం షట్ శ
ర్భే మోక్షావసానయో: ॥
గి॥ షణే చ త్రిలింగస్తుప
శ్రేష్ఠయోరిణమ్।

శీ:-పు॥ఇది-శివునికిని-శుభమునకును-శాంతునికిని- మోక్షమునకును-హింసకును-నిద్రకును పేరు. ... *

ష:-పు॥ఇది-స్వర్గమునకును- దేశమునకును పేరు- లక్ష్మీ పేరై పేరగునప్పుడు॥స్త్రీ॥గర్భమునకును- మోక్షమునకును-తుదకును ఓర్పుటకును-పేరగునప్పుడు॥న॥ పరోక్షమునకును శ్రేష్ఠమునకును పేరైనప్పుడు॥త్రి॥ ... ... *

:స్సుంస్యుపమాసు లేవాయా
హ కాంతౌ తు సా స్త్రీ
హామ్॥ ౭౯॥ సంక్లీబే స్యం
జ్ఞానే ధ్యానే నివారణే।
సత్యే విదుషి శ్రేష్ఠే సా
భవతి చ త్రిషు॥ ౮౭॥
క్లీ-బన్న
శబ్ద: ప్రేరణే గర్భమో

స:-ఇది-గౌరీపుత్రునకు- వాయువునకును పేరైనప్పుడు॥పు॥ దేహకాంతికి పేరగునప్పుడు॥ స్త్రీ॥ర సమాగమునకును జ్ఞానమునకును- ధ్యానమునకును-నివారించుటకును-పేరైనప్పుడు॥న॥ ... ... *

సత్:-త్రి॥ఇది-సత్యమునకును-విద్వాంసునికిని- శ్రేష్ఠునికిని-సత్పురుషునికిని-పూజ్యునికిని పేరు- ... *

సత్:-న॥ఇది-నక్షత్రమునకు పేరు. ... *

సూ:-ఇది.ప్రేరేపణకును-ప్రసవమునకును పేరు. *

సేశబ్ద స్సేవనే స్త్రీ స్యాత్సే
కేత్యాఖ్యేయవత్॥ ౮౮॥
హాశ్శంకరే హరౌ హంసర
ోమాంచవాజిషు। గిస్త్రీ
చేతసి
స్త్రీ సుహా త్యాగే గతి [illegible]
రా:॥ ౮౯॥

సే:-ఇది-సేవనమునకు-పేరైనప్పుడు॥స్త్రీ॥సేవకునికి పేరైనప్పుడు విశేష్యలింగమగును- ... *

హా:-పు॥ఇది-శివునికిని-విష్ణువునకును-హంసకును- [illegible] గుఱ్ఱమునకును-[illegible] ... *

హా:-స్త్రీ॥ఇది-త్యాగమునకును-గమనమునకును- [illegible] ను పేరు- ... ... *

హా:-ఇది-దానమునకును-సుఖమునకును- [illegible]

[illegible]

హా:-పు-ఇది-[illegible]

[illegible]

నానార్థరత్నమాల * ఏకాక్షరకాండము.

అవతరణిక.

ఇచ్చటఁగ్రంథకర్త తానుగొన్నిశబ్దములకు లింగములఁ జెప్పమికింగారణమును దెలియజేయుచున్నాఁడు. *

శ్లో. అప్రాచుర్యాత్ప్రయోగస్య లింగంక్వచిదుపేక్షితమ్ । ఏకాక్షరేషుశబ్దేషుతదూహ్యంలక్ష్యవేదిభిః॥ ... ... ॥౮౨॥

ప్రయోగస్య- ఏకాక్షరశబ్దప్రయోగముయొక్క॥ అప్రాచుర్యాత్ - మెండుగ కపోవుటవలన॥క్వచిత్ -ఒకానొకస్థలమున - లిఙ్గమ్-లింగబోధకశబ్దము - ఉపేక్షిత ఉపేక్షచేయఁబడెను-లక్ష్యవేదిభిః-ప్రయోగములుదెలిసినవారిచేత - ఏకాక్షరేషు-ఒక క్షరముగల-శబ్దేషు-శబ్దములయందు-తత్-ఆలింగము-ఊహ్యమ్-తెలియదగినది-

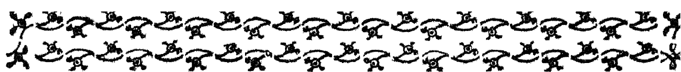
శ్లో. ఇతిజగదుపకారిణ్యామిరుగపదండాధినాథరచితాయామ్ । ఏకాక్షరపదకాండః పూర్ణో నానార్థరత్నమాలాయామ్॥ ... *

జగదుపకారిణ్యామ్-జగత్ -లోకమునకు- ఉపకారిణ్యాం-ఉపకారమైనదియు- ఇరుగపదండాధినాథరచితాయాం -ఇరుగపదండాధినాథ-ఇరుగపదండ నాథునిచేత-రచితాయాం-చేయబడినదియునగు-నానార్థరత్నమాలా యాం-నానార్థరత్నమాలయను-గ్రంథమునందు.ఏకాక్షరపదకాం డః-ఏకాక్షర-ఒకయక్షరముగల-పద- పదములయొక్క-కాం డః-సమూహము-ఇతి-పూర్వోక్తప్రకారము- పూర్ణః-ముగిసెను.

నానార్థరత్నమాలా * ఏకాక్షరకాండము.

సంపూర్ణము.

నానార్థరత్నమాల * ద్వ్యక్షరకాండము-కాంతవర్గ.

అర్కోమఘోనిస్ఫటికే
జ్యేష్ఠభ్రాతరి భాస్కరే। శు
క్లేర్కపాదపేచా
థమర్కో మనసిరూపతే ॥
కాంక్షోహాకమణా వాదేషు
ర్కః.
ర్కస్తుదర్పణే। ఘటభేదే
నాశ్వేగన్ధే.
రంకః కృపణశల్లయోః ॥
అంకో నాటక పిచ్ఛేదే సం
ఖ్యాయాం యుధిభూషణే।
మీపే రూపకే స్థానే మతా
త్సంగచిహ్నయోః॥ ౩ ॥
వంకః పల్యాణ భాగేచ వ
క్త్వేచా
థటంకణో। గర్వేఖని త్రిపం
రాయా మసికోశ్మ దార
॥ ౪ ॥ స్థూణాంతరే చటం
స్యా
త్కంకస్తు యమపక్షిణోః।
స్యంకుగుణాయుక్తః స్థాయి శి
ష్యమి సేన్వగేము శా॥ ౫ ॥
శంకుః స్థాణు రాజాలే యుం
ఘభేదే స్త్రీ సంఖ్యయోః।
కేశో కీలే మహా నేచ
కేకస్యాం కామహార యోః।
కాకకోకే పికే
కస్వర్గే కేపి పర్వతమునౌ।
పాకో జరసి సంస్థాయాం మ
థాకేపిచ సేపచ ॥ ౬ ॥
లోకస్తు భువయోర్లోంః

అర్క*పు॥ఇది-ఇంద్రునికిని - స్ఫటికమునకును - జ్యేష్ఠభ్రాతకును- సూర్యునికిని- తెల్లజిల్లేడుకును - జిల్లేడుచెట్టునకును పేరు- ... ...*

మర్క*పు॥ఇది-మనస్సునకును -వాయువునకును పేరు

తర్క*పు॥ ఇది-ఆశకును- ఊహించుటకును -కక్షకును-వాదమునకును పేరు- ... ...*

కర్క*పు॥ఇది- అద్దమునకును- ఘటవిశేషమునకును-తెల్లగుఱ్ఱమునకును-అగ్నికిని పేరు- *

రంక*పు॥ ఇది-కృపణునికిని-జెట్టికిని పేరు - *

అంక * పు ॥ ఇది - నాటకముయొక్క నిలుపుటకును-సంఖ్యకును- యుద్ధమునకును- భూషణమునకును-సమీపమునకును-- ఒక దానియందొక దానినారోపించుటకును- ఉనికికిని-బుద్ధికిని-ఓడికిని చిహ్నమునకును పేరు- ... *

వంక * పు॥ఇది-గుఱ్ఱపుజీనికిని- వక్రతకునుచకారమువలనమూలకును పేరు- ... ...*

టంక*పు ॥ ఇది- వెలిగారమునకును- గర్వమునకును-గుద్దలికిని- మోకాలికిని - కత్తియొరకును- రాతియులికిని-స్తంభమధ్యదేశమునకును పేరు- ... *

కంక*పు॥ఇది-యమునికి-గ్రద్దకును పేరు- ...*

న్యంక*పు॥ ఇది-గురుసమీపమునందుండు శిష్యునికిని మత్స్యమునకును-మృగమునకును-న్యంకువనుమునకును పేరు

శంక*పు ॥ ఇది- ఆకునకును- ప్రేవులగుంపునకును-మత్స్యభేదమునకును-బాణమునకును-సంఖ్యకును శివునికిని మేకునకును- శిశ్నమునకును పేరు- ... ...*

కేక*పు- ఇది॥ సందేహమునకును-క్రీడకును పేరు- *

కాక*కోక * పు ॥ ఇది-నుకోకిలమునకును పేర్లు- *

నాకు*పు॥ ఇది- పుట్టునకును-పర్వతమునకును- మునికిని పేరు - ... ...*

పాక*పు॥ ఇది- ముదిమికిని- సంయుక్తస్థితిగల బాలునికిని-వంటకును-పకారము లనఫలమునకును పేరు - *

లోక*పు॥ ఇది-జనమునకును- జగత్తునకును పేరు- *

శ్లోకః పద్యే యశస్యపి।
శృంగాను క్రోశయోః శ్లోకో

శ్లోక ॥పు॥ ఇది- పద్యమునకును- కీర్తికిని పేరు
శ్రీక ॥ పు ఇది - శిఖరమునకును - కణజారసమునకు
పేరు- ... .

నాకస్స్వర్గాంతరిక్ష[illegible]యోః॥
చక్రవాకే వృకే [illegible]కం
శకృ[illegible] గోమయ దేశయోః।

నాక ॥పు॥ ఇది స్వర్గమునకును- ఆకాశమునకును పేరు
[illegible] ॥పుం॥ ఇది- చక్రవాకమునకును- తో[illegible]టికిని పేరు
[illegible] ॥పుం॥ ఇది- గోమయము[illegible]ను - దేశవిశేషమున
[illegible]

ముష్కో[illegible]శేమహాక్షే ద్రో
[illegible] ॥పు॥ ఇది- వృషణమునకును- మోతుమునకును
[illegible] నకును పేరు-

శంకాత్రాస[illegible]యోః॥
[illegible] ॥ ఇది- భయమునకు [illegible]చుటకు
[illegible]-

[illegible] క్షప్రరి శాఖాశా
కటీప[illegible]।
[illegible]
[illegible]కసేమందిరాశ్రయా
శకలే వల్క[illegible]
ల్క[illegible]మిత్యపి।
రత[illegible]దే[illegible]

[illegible] ॥ ఇది రాక్షసప్రభేదమునకు- కొమ్మకును శాకినీభూ[illegible]
[illegible]
[illegible] - పాపము[illegible] - కష్టమునకును పే।
ఓక [illegible] - గృహమునకును ఆశ్రయమునకును పే
[illegible] వల్క [illegible] - [illegible]
[illegible]
[illegible] - ఇది- రతివిశేషమునకును- [illegible]
[illegible]-

భేకస్తు తారకే॥౧౧॥ త్రిషు
వషా[illegible]ప్రంస్వేవ

[illegible] ఇది - [illegible]గున పేరు- త్రి - [illegible]
పేరగున పుడు- పు-

త్రికం పృష్ఠా[illegible] త్రయే।
త్రిక స్త్రియాం[illegible]చ
నేమ్యాంకూపస్యచ త్రికా ॥

త్రిక ఇది- వెన్నెముక[illegible] ప్రదేశమునకు
మూడను సంఖ్యకు పేరగున పుడు-[illegible]
[illegible] సమూహమునకు పేరగున పుడు- స్త్రీ- [illegible]
[illegible] పుడు- స్త్రీ-

పుష్పభేదే బకం దక్షః పక్షి
యక్షాధిపాపవకాః।
కీరేప శాన నామాత్యే శోణ
కేవ్యాసనందనే॥౧౩॥ శుక

బక ఇది- పుష్పవిశేషమునకు పేరగున పుడు- న- రా
సునికిని- కొంగకును- యక్షరాజునకును [illegible] పుడు- పు
శుక ఇది- చిలుకకును- రావణాసురుని మంత్రికిని- వ్యా
[illegible] పెట్టుకకును- [illegible] పేరగున పుడు- పు- [illegible]
పువ్వునకును- మూచిపత్రికి పేరగున పుడు- [illegible]

స్సకంతు శైరీష కుచుమగ్రం
ధపర్ణయోః।
త్రిష్వల్పే చాతకేపుంసి
స్తోకో

స్తోక ఇది కొంచెమునకు పేరగున పుడు- త్రి- చా
[illegible] [illegible]-

రాకస్తు పూషణి॥౧౪॥
రాకాంవపరజో నాద్యాంపూ
ర్ణ వంద్రతిథావపి।

[illegible] ఇది- సూర్యునికి పేరగును పుడు - పు - క్రొత్త
[illegible] - పూర్ణచంద్రుని గలపున్నమకును
[illegible]- సి-

శాకశ్శక్తౌ వృక్షభేదే భూప
ద్వీప విశేషయోః ॥ ౧౫

శాక ఇది- సామర్థ్యమునకు - వృక్షవిశేష
॥కు- శాకమహారాజునకును - శాకద్వీపమునకును [illegible]
ఈ శాకశబ్దము [illegible]గున పుడు పుష్పపుసంబంధిగ [illegible]

[illegible] సీ [illegible]

పంకో స్త్రీ కర్దమైనసోః ।
ద్వయోః కిష్కు ర్వితస్తౌ
హాహస్తే
నిష్కుస్తు న స్త్రీయామ్॥
౧౬॥ హేమ్నర్గోభూషణే
షే సాష్టస్వర్ణ శతేపలే।
నారేచా
ధకల్కో స్త్రీ దంభవిట్కి
పాప్మసు॥౧౭॥

పంక ✻ ప్న॥ ఇది-అడుసునకును-పాపమునకును పేరు
కిష్కు ✻ ఇది-జేనకు పేరగునపుడు॥ప్న॥ హస్తమునకు పేరగునపుడు॥ పు॥ ... ...
నిష్క ✻ ప్న॥ ఇది-బంగారమునకును-రొమ్మునధరించెడు సొమ్మునకును- కాలుపలమునకును - ౧౦౮ సువర్ణమ్ములకును-పలమునకును-పైడిటంకమునకును పేరు- సువర్ణ నగా ౧౦ గురిగింజలయెత్తు- ... ...
కల్క ✻ ప్న॥ ఇది-దంభమునకును-పిష్టకును (క్రొవ్వు రేతస్సు-నెత్తురు- మెండు- మూత్రము-పిష్టు-గులిమి-చీమిడి తెమడ- కన్నీరు-పుసీ-చెమట- అనునీ - ౧౨ - విధమ్ములైన మలములకును-పాపమునకును పేరు. ...

ఛేకోభిజ్ఞే త్రిషు గృహాసక్త
పక్షిమృగేషు నా।
ధిశుల్కోమార్గ రక్షిభ్యోజా
కు త్రాశ్వశురాయచ॥౧౮.
జ్ఞేచాశ్వాదివిక్రేత్రా ప్ర
యంశుల్కమ స్త్రియాం।
తి ప్యవాగ్దీ నయోర్మూక
ఏకముఖ్యాన్య కేవలాః.

ఛేక ✻ ఇది- నేర్పరికిం బేరగునపుడు॥ త్రి॥ ఇల్లుమరిగి పెంపుడుపక్షిమృగములకుం బేరగునపుడు॥పు॥ ...
శుల్క ✻ ప్న॥ ఇది-దారికావలివాండ్రకు మార్గస్థులిచ్చు ద్రవ్యమునకును - మామగారికినల్లుడొసంగు ధనమునకును రాజునకు-గుఱ్ఱము మొదలయినవానినమ్మువర్తకులిచ్చు ద్రవ్యము నకు పేరు. ... ...
మూక ✻ త్రి॥ ఇది- మూగవానికిని-దీనునికిని పేరు.
ఏక ✻ పు॥ ఇది-ప్రధానునకునుసీ-వేరయినవానికిని-తోడు లేనివానికిని పేరు. ... ...

ఇతికాంతాః.

కాంతవర్గము ముగిసెను.

శిఖీ కేతుగ్రహే వహ్నౌ
మయూరే కుక్కుటే ద్రుమే ।
...రాత్రిమూషక యోరాఖు
శాఖీపాదపవేదయోః।
పుంఖః ...

శిఖి ✻ పు॥ ఇది- కేతుగ్రహమునకు - అగ్నికిని-నెమలికిని-కోడికిని-వృక్షమునకును పేరు. ... ...
ఆఖు ✻ పు॥ ఇది-పందికిని- పందికొక్కునకును పేరు ...
శాఖి ✻ పు॥ఇది-వృక్షమునకును-వేదమునకును ...
పుంఖ ✻ పు॥ ఇది- డేగకును- బాణముయొక్క మొదలి ...పేరు. ... ...

రేఖాతు ...
రేఖా ✻ ॥ సీ॥ఇదిపఙ్క్తికిని-వ్రాసినపత్రికకును పేరు-

...ఖాపర్యటనేనా ...
ప్రేఖా ✻ సీ ॥ ఇది- సంచరించుటకును- గుఱ్ఱము ...కును ...నమునకును పేరు. ... ...

రింఖాతు ...
గతిభేదేచ
రింఖా ✻ సీ ॥ ఇది- ...నమునకును- గతిభేదము ... పేరు. ... ...

శాఖా ... పాదే ...
... పాదపాంగే ...
పక్షే దేఛందసామపి. ...
శాఖా ✻ సీ॥ఇది-పాదమునకును-పక్షాంతరమున ...సమునకును- సమీపమునకును- మ్రానికొమ్మకును- ...దమునకును పేరు. ... ...

శిఖాశిఖ ... మాల్యో...
...శాఖాగ్రమాళిషు।
శిఖా ✻ సీ॥ ఇది-జూడలకును-నెమలిశిఖకును-అ... జంటలకును-కొమ్మయొక్క తుదకును-సింగమునకును పేరు. ...
...

౹౹స్వరణేపిచ. ౨౩. ఉపా
యేద్వారితా క్రమేథ
ఖం స్వర్గాంబుశర్మ సు।
స్యనగర్యాంతు సుఖా
న్విత్వయం త్రిషు. ౨౪.
రాజౌలి పౌచ లేఖా స్త్రీ
స్యయం లేఖ్యదేవయోః।
నఖో స్త్రీ నఖరే నాతుమం
కోపేద ళేనఖమ్. ౨౫.

ముఖమునకును-తలవాకలికిని- ఉపాయమునకును-ద్వారమునకును-రాగికిని పేరు. ... ...

సుఖ * యిది-స్వర్గమునకును-ఉదకమునకును-సుఖమునకును పేరయినపుడు॥ న ॥ వరుణునిపురమునకు పేరయినపుడు॥ స్త్రీ॥ ద్రవ్యమునకు పేరయినపుడు॥ త్రి॥ ...

లేఖ * ఇ-దిపంక్తికిని-అక్షరపంక్తికిని పేరైనపుడు॥ వ్రాయదగినదానికిని. దేవతకును పేరయినపుడు॥ పు॥

నఖ * ఇది-గోటికి పేరగునపుడు॥ స్త్రీ ॥ నపుంసకుని పేరగునపుడు॥ పు ॥ కోపమునకును-దళమునకును-పేరగునపుడు॥ న॥ ... ...

న్యాంఖో మనో జ్ఞైవలిం
స్సామ్నష్టప్రిణవేషునా

న్యాంఖ * ఇది - రమ్యమయినదానికి పేరగునప్పుడు విశేష్యలింగము - సామవేదముయొక్క ప్రణవములకారిటికిని పేరగునపుడు ॥ పు॥ ... ...

లా త్రిషుసహాయే సామిత్రే

సఖి * ఇది-సహాయమునకు పేరగునపుడు॥ త్రి॥ స్నేహితునికి పేరగునపుడు॥ పు॥ ... ...

ంఖ స్త్వహశౌనిధౌ. ౨౬.
గాటాస్థిన్య స్త్రీ యాంతు
ఖ్యావలయకంబుషు।
యితి ఖాంతితాః.

శంఖ * ఇది - శంఖుడను సర్పమునకు - శంఖనిధికిని నుదుటియెముకకును పేరగునపుడు॥ పు ॥ సంఖ్యకును-యమునకును- శంఖమునకును పేరగునపుడు॥ స్త్రీ॥

ఖాంతపదవర్గము ముగిసెను.

గోనగశ్చభుజగే నాభౌ
రుహింభూధరే. ౨౭.
గాస్సూర్యేందు విశరగ్ర
ర్వాణవాయవః।
సిగండకయోఃఖడ్గో
ప్రదేశేమృగేలగుః.

అగ * నగ * పు॥ ఈరెండు- సర్పమునకును-నాభికిని వృక్షమునకును, పర్వతమునకును పేళ్లు.

ఖగ * పు॥ ఇది-సూర్యునికిని-చంద్రునికిని-పక్షికిని బాణమునకును-నవగ్రహములకును- దేవతలకును, గాలికిని పేరు

ఖడ్గ * పు ॥ ఇది-కత్తికిని-ఖడ్గమృగమునకును పేరు.

లగు * పు ॥ యిది-భూప్రదేశమునకును-మృగమునకును పేరు.

గుర్దైత్యగురౌ శంభౌ
గ్నిప్రపాతయోః।
ను రాగే మాత్సర్యే
దౌ రక్తే మత్విషోః.
రాదౌ రంజనేచ
స్తుక్రముకే గణే।
స్త్రు భోజనేవిత్తే నిర్వే
నే సుఖే ॥౩౦॥ వనితా
రాజ్యే సర్పస్య ఫణ
గాః॥౩౧॥

భృగు * పు ॥ యిది- శుక్రునికిని శివునికిని-ఒమదగ్ని కొండచరికిని పేరు.

రాగ * పు. యిది-ప్రేమకును-అన్యులసంపదనోర్వమికిని లత్తుకమొదలయినవానికిని - ఎఱ్ఱవన్నెకును- గాంధారాది రాగమునకును- పూతకును పేరు.

పూగ * పు. యిది-పోకకును-గుంపునకును పేరు.

భోగ పు. * యిది-భోజనమునకును- ధనమునకును-అనుభవించుటకును- పాలించుటకును - సుఖమునకును- స్త్రీలు-గుఱ్ఱములు- ఏనుగులు మొదలయినవాని పోషణకును- రాజ్యమునకును- పాముయొక్క పడిగెకును- దాని శరీరమునకును పేరు.

ప్సన్నహానే ధ్యానే
త్యుపాయయోః

యోగ * పు. యిదికవచాదులకును-ధ్యానమునకును-కూర్చుటకును-కూటమికిని - ఉపాయమునకును- ప్రయోగం

౩౧॥ ప్రయోగేభేష జేవిస్రం భావైవిస్రబ్ధఘాతిని।
మార్గోమాసె మృగమదేన్వే షణేపథిసామ్యభే, ౩౨.

...చుటకును- ఔషధమునకును- నమ్మకము మొదలయిన కిని-నమ్మినవానిజంపినవానికిని పేరు-

మార్గ * పు॥ ఇది-మార్గశీర్షమాసమునకును-కస్తూరి వెదకుటకును-మార్గమునకును-మృగశీర్షానక్షత్రము నుపేరు-

సర్గోనిశ్చయ నిర్మోక్ష స్వభావాధ్యాయ సృష్టిషు,
త్సాహత్యాగయోశ్చ
త్యాగోవర్జన దానయోః।
వేగాః ప్రవాహ కింపాక
...
స్వర్గః ప్రియేపిచ।

సర్గ పు॥ ఇది-నిశ్చయమునకును-విడుచుటకును-స్వభావమునకును-అధ్యాయమునకును- సృష్టికిని- ఉత్సాహమునకును-త్యాగమునకును పేరు-

త్యాగ పు-ఇది-విడుచుటకును - దానమునకును।

వేగ పు- ఇది- ప్రవాహమునకును- కింపాకమనువృక్షమునకును పేరు-వేగిమునకును పేరు-

స్వర్గ పు-ఇది ఇష్టవస్తువునకును-అపిశబ్దముచేత స్వర్గమునకును పేరు-

శృంగీ విషాయాం మీనేచ ...షభాఖ్యౌషధేచనా,

శృంగి న-ఇది-అతివసకును- మత్స్యమునకును పేరగునప్పుడు-స్త్రీ- వృషభమనునౌషధమునకు పేరయినప్పుడు-పు॥ శృంగిన్-

...శృంగవిషాణె ప్రాధాన్యే ...సాన్వంబు యంత్రకే।
వీణ్వా...తాగ్రేచ

శృంగ న-ఇది- కొమ్మునకును-ప్రభుత్వమునకును- కొండచరికిని-చిమ్మనగ్రోవికిని- పర్వతశిఖరమునకును- చకారమువలనజీవకమనుగ్రంథ్యద్రవ్యమునకును పేరు-

శార్ఙ్గంతుచాపకేశవచాపయోః, ౩౪.

శార్ఙ్గ న-ఇది - ధనస్సునకును - విష్ణుధనస్సునకును పేరు-

లింగంస్యాత్సాధ్యగమకే ...ఛచిహ్నేశ మూర్తిషు।

లింగ న- ఇది- సాధ్యార్థమునకును- శిశ్నమునకును- గురుతునకును- శివమూర్తికిని పేరు-సాధ్యార్థమనగా) పర్వతోవహ్నిమాన్) అను నీవాక్యమునందు పర్వతమునందగ్ని సాధ్యార్థము ఆపర్వతమునకుబాగ గలిగి యుండుట లింగము- ఈలిరున దెలిసికొనునది-

...భర్గ్రశ్శివేత ...
...సమంతుకల్బిషే

భర్గ పు - ఇది-శివునికిని-భోకమునకును పేరు-

ఆగస్ న- ఇది - అపరాధమునకును - పాపమునకును పేరు- *

భగశ్శ్రీ కామమాహాత్మ్య ...
...శ్వర్యార్కము క్తిషు।
... ...కీర్తి వైరాగ్య...
...కాంతషు, ...
...నౌతుస్యాద్వస్యాం క్లీ యుగంహస్త చతుష్టయె।
యుగ శ్చేచ కృతా దౌచర కాద్యంగేతునాయుగః।
...గౌతుగౌ ...కాళ్ళా

భగ * పు- ఇది-సంపదకును- కోరికెకును- మాహాత్మ్యమునకును-ప్రయత్నమునకును- ఐశ్వర్యమునకును- సూర్యునికిని-ముక్తికిని ఇచ్ఛకును- పరాక్రమమునకును- తపస్సునకును- కీర్తికిని, వైరాగ్యమునకును- జ్ఞానమునకును-కాంతికిని పేరయినపుడు॥పు॥ యోనికి పేరగునపుడు॥న॥

యుగ * ఇది- నాలుగుచేతులప్రమాణమునకును- జంటకును- కృతాదియుగములకును- పేరగునపుడు॥ న॥ కాడికి ...కునకు పేరగునపుడు॥పు॥

...గౌ * ఇది - గౌరికిని -

నిస్వరకే రంతునరకే పురే । శైలా
ముద్వారిత్తర మస్థానే త్రిషు త్వేష
ముఖంస్వగ రాసదే-౩౯-
వరుణస్య మృగః పశౌ కురంగేచ గజ
ప్రవృత్తే దేశశాంకభే । యాచనే
రాజౌ గయాయాంచ మృగీతు
పుంస్యయ త్రాంతరే-౪౦-
నఖో స్త్రీ నాగస్సర్పే గజే పి మేపున్నా
గకేసరే । దేహాంతర్వా
దేచము స్తకే నాగడం
స్యాం ౪౧. గృహేశ్రేష్ఠేష్య
ప్యమ్మ సీసేరంగే రసాం
త్రిషు సంగస్సం మేళనేపిస్యాత్
భంగఃఖండే పరాజయే ,
తరంగే రోగ భేదేవ
గాంతుశణసంజ్ఞకే।భం
ప్రకారే
తుంగస్తు శైలపున్నాగయోః
ప్రమాణ, ౪౩. త్రిషూన్నతే
వ్యంగోనా భేకేహీనాం
గకేత్రిషు।
అంగం గాత్రాం తికోపా
య ప్రతీకేష్వప్రధానకే.
౪౪ - దేశభేదేతుపుంసిస్యా
దంగేత్యామంత్రణేవ్యయం ।
వంగౌతువంగం స్యంతాకా
వంగంసీ సకరం గయోః -

భృంగస్స్యాళినిషూమ్యాచే
షిద్దేభృంగంతుకుంతలే।
రంగంత్రపుణిరంగో నారా
గేన్నృత్తస్థలేరణే-౪౫-
ఇతి గాంతాః.
అర్ఘః పూజావిధౌమూల్యే
మఘః ఖేనో వ్యసనేప్యఘమ్ ।

పుడు॥ సీ॥ నరకమునకును-పట్టణమునకును-పర్వతము మొదలగుచోరగూడని ప్రదేశమునకును పేరగునపుడు॥ న॥ పొందనశక్యమైన దానికి పేరగునపుడు॥ త్రి॥ ... ... *

మృగ*ఇది-పశువునకును-లేడికిని- ఏనుగుజాతిభేదమునకును - మృగశిర్షానక్షత్రమునకును - యాచించుటకును-వేటాడుటకును పేరగునప్పుడు॥ పు॥ మఱియొక స్త్రీ కి పేరగునపుడు॥ సీ॥ ... ... *

నాగ*ఇది-సర్పమునకును- ఏనుగునకును- మేకకును సురపొన్న చెట్టునకును- నాగకేసరమునకును-వాక్యానమునం డేడువాయువునకును- తుంగగడ్డకును- ఏనుగుదంతమునకును- గృహమునకును- ఉత్తరపదమైనప్పుడు శ్రేష్ఠునికి పేరయినపుడును॥ పు॥ సీసమునకును- తగరమునకును-రోగభేదమునకును పేరయినప్రడు॥ న॥ ... ...

సంగ*పు॥ ఇది- కలియుటకును-అపిశబ్దమువలనజతనినడకగలవానికిని పేరు- ... ... *

భంగ*ఇది- తునకును- పరాజయమునకును- అలకును రోగభేదమునకును - ప్రకారమునకును పేరగును గిలకచెట్టునకు పేరగునపుడు॥ సీ॥ ...

తుంగ॥ పు॥ ఇది - పర్వతమునకును - సురపొన్న చెట్టునకును పేరు-ఇది-ఉన్నతమునకు పేరగునప్రడు॥ త్రి॥

వ్యంగ*ఇది- కప్పకు పేరగునపుడు॥ పు॥ అంగహీనుని పేరగునప్రడు॥ త్రి॥ ... ...

అంగ*ఇది- శరీరమునకును- సమీపమునకును-ఉపాయమునకును- అవయవమునకును- అప్రధానమునకును పేరగునపుడు॥ న॥ దేశమునకు పేరగునపుడు ॥ పు॥ సంబోధనమందు-అంగ-అనియవ్యయము- ... ...

వంగ*ఇది- కోకిలమునకును- వాకుడుచెట్టునకును పేరగునపుడు॥ పు ॥ సీసమునకును - తగరమునకును పేరగునప్రడు॥ న ॥ ... ...

భృంగ*ఇది- తుమ్మెదకును- కూకటిమూగియనుపక్షికిని పేరగునపుడు॥ పు॥ వెంట్రుకలకు పేరగునపుడు॥

రంగ*ఇది- తగరమునకు పేరగునపుడు॥ న॥ నాట్యస్థలమునకును-యుద్ధమునకును పేరగును॥ పు॥

—* గాంతపదవర్గము సమాప్తము *—

అఘ*పు॥ ఇది-పూజావిధానమునకును- వెలకును- రాజ్య...

అఘ*న॥ ఇది - దుఃఖమునకును- పాపమునకును- శరీరమునకును మొదలగువ్యసనములకును-ధ్యానమునకును-

శాఘా*సీ॥ ఇది-ఇచ్ఛకును- ప్రయోగం

ఖేమఘూఘేమజే మఘం ౮౭॥

మఘా... నక్షత్రమునకు పేరగునపుడు ॥స్త్రీ॥ వై మునకు పేరగునపుడు॥పు॥మఘీన్॥ ...

మోఘూ స్త్రీ పాటరాయాం స్యాత్రిషు నిష్ఫల దీనయోః

మోఘా* ఇది - కలిగొట్టు చెట్టునకు పేరగునప్పుడు॥ వ్యర్థమైనవానికిని- దీనమైనదానికిని- పేరగునపుడు॥

అగురుక్షిప్రనిస్సార మనో జ్ఞేషు లఘు స్త్రిషు.

లఘు*త్రి॥ ఇది- బరువులేనిదానికిని-శీఘ్రమైనదానికిని- సారములేనిదానికిని-అందమైనదానికిని పేరు. ...

ఇతిఘాంతాః

—*ఘాంతవర్గము ముగిసెను.*—

క్రౌంచోద్వీపేఖగే శైలే

క్రౌంచ*పు॥ ఇది- క్రౌంచమనుద్వీపమునకును-కొంగకును-క్రౌంచపర్వతమునకును పేరు- ... ...

పస్స్యాలే సురాంతరే। ...

పిచు*పు॥ ఇది- బలిసినవానికి- పిచుడను రాక్షసునకు ... కును పేరు - ... ...

కాచస్తు శిక్యే మృద్భేద దృ జః॥౮౯॥

కాచ*పు॥ ఇది ఉట్టికిని-గాజుపెంకునకును-... మునకును పేరు- ... ...

... ర్చాపూజా ప్రతిమయో

... *స్త్రీ॥ ఇది-పూజకును-ప్రతిమకును పేరు- ...

ర్చాలేపన చింతయోః।

చర్చా*స్త్రీ॥ యిది-గంధాదులపూతకును-శా... దిమచింతనమునకును పేరు- ... ... *

రుచిస్తు కిరణే కాంతావభి లాషయోః ॥ ౯౦॥

రుచి*స్త్రీ॥ యిది- కిరణమునకును-కాంతికిని- అభిలాషకును-యిచ్ఛకును-పేరు-

... సూచిస్సురత భేదేభి నయే ... ...పానే॥

సూచి*స్త్రీ॥ యిది-సురతభేదమునకును -అభినయమునకును-సూదికిని పేరు-

వీచిస్తు ... ంతరన క్రత్వే స్వల్పే ...తరంగ యోః॥౯౧॥

వీచి*స్త్రీ॥ ఇది - వెంట్రుకలు వక్రములైయుండుటకును- స్వల్పమునకును-...-అలలకును పేరు-

కాంచీపురే మేఖలయో

కాంచి*స్త్రీ॥ ఇది- కాంచీపట్టణమునకును- మొలనూలునకును పేరు ... ...

...ర్నేధమేత్రిషు

నీచ*త్రి॥ ఇది-పొట్టివానికిని-అధమునకిని పేరు-

...సజ్వాలవిడ్భాన ...

అర్చిస్*...॥ఇది- అగ్నిజ్వాలకును- ప్రకాశకును- కాంతికిని పేరు- ... ...*

...బుంతుషు॥

శోచిస్*...॥ ఇది- ...-... - కిరణమునకును పేరు- ... ...*

... లో మోహా ...పానే।

...- ... చెట్టునకును ... పేరగునప్పుడు॥పు॥

... గారే ... షు॥

...॥ ఇది- ... - ... అగ్ని ...

...

మోహ ... పేరు - ... ...పేరు- ...

... ...

...

...ఘ్చ*త్రి॥ ఇది- దర్భకును - గిద్దమీసములకును-

శౌనిస్సరశ్ర శైతవపీతేషు భ్రువో
షేద్వారిక్కర ధ్వనికత్రస్వనే॥౫౫॥
ఋఖుంస్వాగ్రా చక్షుష్మ వ్రణౌబంధే కే
శిరుణస్యశృగ మానాబృహస్పతేః। కచా
గ్రవ్యేత్యవదేశ
రాజో త్ర్యా
పుంస్యయ అర్చిను స్త్రపుమూక్ జ్వాల
నఖో స్త్రీ భిషోః॥౬౬॥
ఇతిచాంతాః.
శకో స్వేద

కచ్ఛో గుహ్యాం బరప్రాం
మ్యా ర శ్చ్వకూపస్థలత శే।
స్సామ్నష చ్ఛపు స్తబకే స్తంభహార
రాత్రిషు సకలాపయోః॥౫౭॥

ంఖ స్త భం పిచ్ఛాశాల్మలి నిర్యాసేమం
టాసి స్వచరణామయే।
ఖ్యావ ధి పచ్ఛం ఖగచ్ఛదే బహో
యితి
గోనగ తుచ్ఛంమః ఖే నపుంసకమ్॥
రుహి ప్రం ౫౮॥శూన్యేతి
గాసు మ్యథ పుచ్ఛో స్త్రీ పశ్చా
ద్వాగ ద్భాగేపవాలధౌ।
సిగ ప్రచ్ఛచ్ఛో వీర్మలే నాతుభ
ప్ర ల్లూకేస్పటికావ్యయమ్।౫౯॥
ఇతిఛాంతాః.

మాసోత్సాహ బలే షూర్జో
వ్యాజ శార్యాప దేశయోః
కుజాద్రుమ నరకాంగారా।
వ్రజాగోష్ఠాధ్వసంచయోః॥
రాజాన్నృపేతాలభేదే పతౌ
క్షత్రియచంద్రయోః।
వాజీఖగశరాశ్వేషు
వాజపక్షే జవే స్వనే॥౬౧॥

దౌష్ట్యమునకును - పీరమునకును - కనుబొమల నడిమికిని
తెలిసితెలియకకూయుటకును పేరు-

కచ * ఇది॥ఎండినదానికని-వ్రణమునకును-కట్టుటకును
వెండ్రుకలకును - బృహస్పతికుమారునికిని పేరగునపుడు
పు॥ఆడయేనుగునకు పేరగునపుడు॥సీ॥

అర్చిస్ * స్న॥ఇది-అగ్నిజ్వాలకును- కాంతికిని పేరు-

చాంతవర్గముగిసెను.

కచ్ఛ * పు॥ ఇది - స్త్రీపురుషులవస్త్రమునుగట్టి
కౌపీనముడకును-పార్శ్వమునకును - బావిగట్టునకు
ఉదకముతో జేసెనప్రవాహప్రవేశమునకును పేరు

గుచ్ఛ * పు ॥ ఇది- పూగుత్తికకును-స్తంభమున
ముప్పదిరెండుముత్యములు గలహారమునకును- పింఛమ
ను పెరు-

పిచ్ఛా * సీ॥ ఇది- బూరుగబంకకును - నిర్యాగ్యని
గుఱ్ఱముల కాళ్లవచ్చురోగిమునకును పేరు-

పచ్ఛ * న॥ఇది- పక్షిరెక్కలకును-నెమలిపించమున
బేరు-

తుచ్ఛ * ఇది-దుఃఖమునకు పేరగునపుడు॥న ॥ అ
కు పేరగునపుడు। తి॥

పుచ్ఛ * న్న ఇది - వెనుకప్రక్కకును-తోకకును పె

అచ్ఛ * ఇది-నిర్మలమైనదానికి పేరగునపుడు॥త్రి।
గోద్దునకును- స్పటికమునకును-పేలగునపుడు-పు-

ఛాంతపదవర్గముముగిసెను.

ఊర్జ పు ॥ఇది- కార్తికమాసమునకును - ఉత్సాహ
కును-బలమునకును పేరు-

వ్యాజ పు॥ యిది - మిష్టభావమునకు- వ్యాజ
పేరు-

కుజ పు॥ యిది- వృక్షమునకును - నరకాసు
అంగారకునికిని పేరు-

వ్రజ పు॥ యిది-పశువులు దొడ్డికిని-మార్గమున
గుంపునకును పేరు-

రాజన్ పు -యిది- రాజునకును కును-
పెనిమిటికిని-క్షత్రియునికిని-చం ॥పు॥ *

వాజిన్ పు-యిది పక్షి *
పెలకును పేరు- ...*
ను పేరు.

వాజ పు॥ యిది నుపాపమునకును-ధ్వ్యాత
ము- ... ...*
పేరు-
పొగడుటకును పేరు- *

ప్రజా సంతానజనయో

స్స్యాద్రుజా రోగ భంగ

యోః।

రాజిః పంక్తౌచ రేఖాయా

మాజిర్యుద్ధే సమస్థలే ॥ ౬౨॥

ఖర్జూః కీటవిశేషే స్యాత్కం

డ్వాం ఖర్జూరికా ద్రుమే।

రాజా కలధ్వనౌ కాకేబిం

[illegible]ద్యవిశేష యోః । ౬౩ ।

బీజం రేతసి తత్త్వేన్నే హే

తౌంకుర కారణే। బీజశ్శబ్దె

ర్జ్ఞానే బలే గర్వ ప్రకాశ

[illegible]॥ ౬౪ ॥

[illegible] బలే ప్రతాపే గ్నౌ త్విౕ

[illegible]రజః। గుణే రేణావార్త

[illegible] ప్రేక్షగేరథే ॥ ౬౫॥

భారీ రేణుకయో

[illegible] నాస్వ్యే సపుత్రయోః

[illegible]సకంశోణితే

[illegible] కాహకాపాణౌ భుజావ్యే

[illegible]

[illegible]

ప్రజా* సీ॥ ఇది-సంతానమునకును-జనమునకును పే

రుజా * సీ॥ ఇది-రోగమునకును-భంగమునకును పేర

రాజీ * సీ॥ ఇది-పంక్తికిని-రేఖకును పేరు.

ఆజి స్త్రీ॥ ఇది- యుద్ధమునకును-సమభూమికిని పేరు.

ఖర్జూ * సీ॥ ఇది-పురుగునకును-దురదకును-ఖర్జూర వృక్షమునకును పేరు. ... ...

కూజా * సీ॥ ఇది మధురధ్వనికిని-కాకికిని- బింబమునకును-వాద్యభేదమునకును పేరు. ...

బీజ [illegible] ఇది-రేతస్సునకును-యథార్థమునకును- అన్నమునకును-[illegible] కును - [illegible]నమునకును పేరయినప్పుడు॥

న॥ [illegible] నకును. జ్ఞానమునకును-బలమునకును - గర్వ[illegible]మునకును- ప్రకాశమునకును పేరగునప్పుడు॥ పు॥ *

తేజస్ * న॥ ఇది-బలమునకును-ప్రతాపమునకును- అగ్నికిని- కాంతికిని- ప్రబ్బలిచెట్టునకును పేరు. ... *

రజస్ * న॥ ఇది-రజోగుణమునకును-ధూళికిని-ముట్టునెత్తురునకును పేరు. ... ... *

ద్విజ * ఇది- బ్రాహ్మణునికిని-పక్షికిని- దంతమునకును పేరగునపుడు। పు॥ భారంగికిని- [illegible]మునకును పేరగునప్పుడు॥ సీ॥ ... ... *

స్వజ * ఇది-చెమటకును-పుత్రునికిని పేరయినప్పుడు॥ పు॥ నెత్తురునకు పేరగునప్పుడు॥ న॥ ... *

భుజా * స్త్రీ యిది-భుజమునకును-హస్తమునకును పేరు

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] * ఇది-[illegible] మునకును-కమలమునకును పేరగునపుడు॥ న॥ శిరస్సునకును-బ్రహ్మకును పేరగునప్పుడు। పు॥ *

[illegible] * స్త్రీ। యిది-[illegible] తమునకును - [illegible] కును-[illegible]. ... *

[illegible] * ఇది-[illegible] హస్త[illegible] ట్టునకును-[illegible] నకును పేరయినప్పుడు॥ న॥ [illegible]మునకును పేరగునప్పుడు-పు॥ ... ... *

అబ్జ * ఇది-ఉప్పునకును-కమలమునకును పేరగునప్పుడు॥ న॥ శంఖమునకు పేరగునప్పుడు। స్త్రీ। [illegible] చెట్టునకును-చంద్రునికిని-ధన్వంతరికిని పేరగునప్పుడు॥ పు॥ ... *

[illegible] * స్త్రీ॥ ఇది-[illegible]మునకును-గు[illegible]మునకును - ధ[illegible]మునకును-ఆయుధమునకును-శిశ్నమునకును పేరు. *

[illegible] ఇది-[illegible]జ్ఞానానికిని-[illegible]కిని

[illegible]మునకును [illegible]

దా...ంభౌ వృష్ణధాత్రోః
౨౦...మేచాగేర ఘోన్సతే॥
౨౧ ...షుత్వనాదౌ
పేఠింతుబ లేక్లిబం ఎ ధౌవృ
...। హరిద్రాతూలయోః
...స్యాదాకుత్శేత్వఘథౌయు
...॥౭౦॥

అగ్రౌ శ్రేష్ఠేత్రిష్వ వక్రేప్సు
ష్ఠిరహా తేబుజుః।
సజ్జౌ సంభృతసన్నద్ధౌ
నిజౌ స్వయావినాశినౌ॥
ఇతిజాంతాః.

జంఝా ధ్వనివిశేషే స్యాజ
ప్సను క్ష్మంబువర్షణే॥
ఇతిఝాంతాః.

సంజ్ఞా నామ్ని ర్యర్క జాయా
యాంచైత వ్యర్థసూ
చనే॥౭౩॥
ప్రజ్ఞా ధియిత్రివ్వభిజ్ఞే
త్రిష్వజ్ఞౌ జడమూర్ఖయోః
ప్రాజ్ఞీ విదుష్యాం
ప్రాజ్ఞాతు ప్రజ్ఞావత్యాంత్వ
యంత్రిషు॥౭౪॥
ఇతిఞాంతాః.

వటౌ లలాటన్యగ్రోధౌ త్రి
యాం శువసనేపటౌ।
త్వష్టా రౌ దేవశిల్ప్యర్కౌ
నటౌ నర్తకశోణకౌ॥౭౫॥
విటుస్స్యా ద్వల్లవిటెష్వద్రేమూష
కేఖదిరేగిరౌ।
సృష్టిస్స్వభావే నిర్మాణే
స్యాత్పుష్టిర్వృద్ధిపోష
యోః॥౭౬॥
వ్యుష్టిఃఫలేసమృద్ధౌ స్యా

అజ*ఇది-శివవిష్ణుబ్రంహాలకును-మన్మథునికిని- మేకకును-రఘుమహారాజుకొడుకునకును పేరగునప్పుడు॥పు॥ మొదలు లేని దానికి పేరగునప్పుడు॥త్రి॥ ... *

పింజ*ఇది-బలము నకును పేరగునప్పుడు॥న॥ వధకు పేరగునప్పుడు॥పు॥పసుపు నకును-ప్రత్తికిని పేరగునప్పుడు॥సీ॥ తొట్రుపాటుగలదానికి పేరగునప్పుడు విశేష్యలింగము గలదియగును. ... ... *

ఋజు*త్రి॥ఇది-శ్రేష్ఠునికిని-వక్రముకాని దానికిని - వృట్టుకలేని దానికిని పేరు.

సజ్జ*పు॥ఇది-నిండినదానికిని-యత్నపడినవానికిని పేరు.

నిజ*పు॥యిది-తనదానికిని-నశింపదానికిని పేరు.

జాంతపదవర్గము ముగిసెను.

ఘన జంఝా*సీ॥యిది ధ్వనివిశేషము నకును-సూక్ష్మము కుర్వవదానికిని-ఉదకము వర్షించుటకును పేరు.

ఝాంతపదవర్గము ముగిసెను.

సంజ్ఞా*సీ॥యిది-నామధేయమునకును - సూర్యునిభార్యకును-తెలివికిని-అర్థసూచనకును పేరు,

ప్రజ్ఞా*యిది-బుద్ధికి పేరగునప్పుడు -సీ -వివేకికి పేరగునప్పుడు-త్రి-

అజ్ఞ*త్రి॥యిది-తెలివిలేనివానికిని -తెయలిచెప్పివానికని పేరు-

ప్రాజ్ఞీ*సీ-ఇది-విద్వాంసునిభార్యకుని పేరు.

ప్రాజ్ఞా*ఇది-బుద్ధిగలదానికి పేరగునప్పుడు-త్రి॥

ఞాంతపదవర్గము ముగిసెను.

వట*పు-ఇది-నాసటికిని-మర్రిచెట్టునకును పేరు.

పట*పు॥ఇది-వృక్షవిశేషమునకును,వస్త్రమునకును పేరు.

త్వష్ట*పు-యిది,దేవశిల్పికిని-సూర్యునికిని పేరు.

నట*పు-యిది-నట్టువవానికిని- దుండిగమను వృక్షమునకును పేరు.

విట*పు.యిది.ఉప్పునకును-గిట్టవానికిని-ఎలకకును-చంద్రమానికిని-కొండకును పేరు.

సృష్టి*సీ-యిది స్వభావమునకును-సృజించుటకును పేరు

పుష్టి*సీ-యిది వృద్ధికిని-పోషించుటకును పేరు.

వ్యుష్టి*సీ-యిది-ఫలమునకును-సమృద్ధికిని పేరు,

... ... పేరు.

యష్టిర్దండేహారభేదే మధుకే స్యాద్ఘృతాంతరే॥ ౭౭॥

యష్టి*స్త్రీ॥ యిది - కఱ్ఱకును - హారవిశేషమునకును తిమ్మనరమునకును - ఆయుధ విశేషమునకును పేరు -

దృష్టిర్జ్ఞాన సుఖానంద పరిణామె

దృష్టి*స్త్రీ॥ యిది-జ్ఞానమునకును-సుఖమునకును-సం మునకును- స్వభావమునువదలిమఱియొకగుణమునుప టకును పేరు-

వ్యాఘాటా। మాంస్యాం మూలేంగ్రకే చే

జటా*స్త్రీ॥ ఇది-జటామాంసికెని - వేరునకును- వెం కజటకును పేరు- మూలమునగా చెట్టుయొక్కయాడుగు కొం వపేరు-

విష్టిర్నరకపాతనే॥ ౭౮॥ బలాత్కారే చ భద్రాఖ్యే కర్మణ్యవేతనే

విష్టి*స్త్రీ॥ ఇది-నరకమునబడుటకును - బలాత్కారము కును- భద్రాకరణమునకును- కూలికిని పేరు-

సటాజటాకేసరయో

సటా*స్త్రీ॥ ఇది-జడకును ఆకరుగా కును పేరు-

ఘోంటాబదరపూగయోః।

ఘోంటా*స్త్రీ॥ ఇది- రేగుచెట్టునకును-పోకచెట్టునకును పేరు-

కోటిః ప్రకర్షే చాపాగ్రే సంఖ్యాపక్షాంతరాశ్రిషు।

కోటి*స్త్రీ॥ ఇది- అతిశయమునకును - వింటికొనకును కోటికిని- పక్షాంతరమునకును- అంచునకును పేరు-

త్రుటిస్స్యాత్సంశయే లేశే సూక్ష్మేలాకాలమానయోః

త్రుటి*స్త్రీ॥ ఇది- సంశయమునకును-లేశమునకును-చిన్న ఏలకి- కాలప్రమాణమునకును పేరు-

స్త్రీ త్రోటిః స్యాచ్చ కట్ఫలే చ నా

త్రోటి*స్త్రీ॥ యిది-పక్షులముక్కునకును-కస్మడిచెట్టు కును పేరు-

వాద్యే కాలలవే త్రుటిః।

త్రుటి*స్త్రీ॥ ఇది - వాద్యమునకును - కాలలేశమునకును పేరు

రేటిర్వహ్నౌశ్వరటితం వా ... చాసంగితోత్కటా॥

రేటి*స్త్రీ॥ ఇది - అగ్నియందుబుట్టినధ్వనికిని- ఒకదానితో జేరకమిక్కిలివిస్తారమయినవాక్కునకును పేరు-

లట్టిర్లలాట భూమాయా ... లాక్షా ప్రసాదనే।

లట్టి*స్త్రీ॥ ఇది - నొసటుగట్టునావ్మునకును-ఎఱ్ఱలొద్దు చెట్టునకును పేరు-

... గేచ్ఛా దాన దేవార్చా ...

ఇష్టి*స్త్రీ। ఇది- యాగమునకును-ఇచ్ఛకును-దానమునకును-దేవపూజకును పేరు-

సృష్టి శబ్దము మొదలు- ఈవాంఛ శబ్దములు స్త్రీలింగములు

సృష్టిర్వ్యష్టిసృష్టయ స్త్రీషు॥ ౮౦॥ ... ప్రభాత దివస ఫల ... వ్యుష్టి ...

వ్యుష్టి*స్త్రీ॥ ఇది ప్రాతఃకాలమునకును- దినమునకును- ఫలమునకును పేరు-

రిష్టం స్యాద్వశుభే క్షేమనాశే ... ॥ ౮౧ ॥

రిష్ట*న॥ ఇది- అశుభమునకును- క్షేమమునకును- నాశమునకును-కత్తికిని- పాపమునకును పేరు-

కిరీటో ... గేయు ... తేరా ... అప్సరేమాగాయో ... ససాంగేనిశ్చ ...

కిరీట*స్త్రీ। ఇది-పువ్వులకిరీటమునకును-మ్రాగాను ... చుసట్టి ... లుమౌ లయిన సాధనమునకును-... పెట్టకును - ... కును - ... ఇంద్రజ ... మొదలగు ... కును - నాగేటిసల్లా ... కును - ... యాకాశమునందు ... యిన ... కును పేరు-

కఫకుత్సితయోర్గ్రామ
గుడవికారేచ।

గ్యాంభృ శేకటింగేగజ
పథేశవేచకటః॥

స్యాత్కటు స్త్రీ కరసే త్వారరసేనా
త్రిషు। సుగంధిమత్సు
కాక్ష్యా ప్రియమత్సరే ష్వపి
కటు స్త్రీ కటు
హిణ్యాం దూషణేతునపుం
సకమ్।

ఘటః కుంభే సమాధౌచ
ఘటాతుగజసంహతౌ॥
నాయాంచగోష్ఠ్యాంచ
కుటస్తుఘటవేశ్మనోః।
కుటి స్త్రీ స్యాత్కుంభ
దాస్యామల్పవేశ్మని చాపి
సా॥

అట్టిస్త్వట్టాలకేపూ రేభృ
శశుష్కే వ్యయంత్రిషు। అ
ట్టంత్వన్నే
ఘృష్టి స్త్రీ కర్షణే కోవిదే
తునా॥
ఏకవారప్రసూతాగౌరర్ఘ
ష్టి స్త్రీ సూకరేతునా।
దిష్టం దైవపరీణామానందే
షుసమయేతునా॥

అథత్రిషుపటు స్త్రీ నీరో
గేనిపుణేపిచ।
తటుతీరభృగూ
స్పష్టా స్త్యక్తనిశ్చితనిర్మి
తాః॥
ఇష్టమాశంసితేదత్తే హుత
పూజితయోరపి।

క్లిష్టొమ్లానా స్పష్ట వాచో

ఖేటః*పు॥ ఇది- కఫమునకును-కుత్సితమునకును - గ్రామమునకును- డాలునకును - బెల్లముయొక్క వికారమునకును పేరు-

కటః*పు॥ ఇది- పిరుదునకును - ఎక్కువనకును - కూరకటిమూగయనుపక్షికిని-ఏనుగుగండస్థలమునకును-ఒట్టునకును-శవమునకును పేరు-

కటు*ఇది-చేదునకును- ఉప్పుకైనరసమునకును పేరగునపుడు॥పు॥ ఆచేదునుప్పనయుగలవస్తువు కు చేరగునపుడు॥త్రి॥ పరిమళముగలదానికిని-పరుసంపదనోర్వమినికిని-అకార్యమునకును - అనిష్టమునకును - తీక్ష్ణమునకును పేరగునపుడు॥త్రి॥ కటురోహిణికి చేరగునపుడు॥స్త్రీ॥ దూషించుటకు చేరగునపుడు॥న॥

ఘటః*ఇది - కడవకును - సమాధికిని చేరగునపుడు॥పు॥ ఏనుగు గుంపునకును - కూర్చుటకును - సభకును పేరగునపుడు॥స్త్రీ॥

కుటః*పు॥ ఇది- కడవకును గృహమునకును పేరు

కుటి*స్త్రీ॥ ఇది - నీళ్లుమోయు దానిసెకును - గుడిసెకును పేరు-

అట్టి*ఇది- బురుజుమీదనయినను వాటికి మంటపము దనయినను - యుద్ధముచేయుటకైకట్టినయింటికిని - ప్రహమునకును- ముక్కిలి యెండినదానికిని పేరగునపుడు॥ అన్నమునకు చేరగునపుడు॥న॥

కృష్టి*ఇది - దున్నుటకు చేరగునపుడు॥ స్త్రీ॥ పండితుని చేరగునపుడు॥పు॥

ఘృష్టి*ఇది - ఒకతూరి యీనినయావునకు చేరగునపుడు॥ స్త్రీ॥పందికిచేరగనపుడు॥పు॥

దిష్ట*ఇది- దైవమునకును- పరిపక్వమునకును - సంతోషమునకును పేరగునపుడు ॥ న ॥ కాలమునకు చేరగునపుడు॥పు॥

పటు*త్రి॥ ఇది- తీక్ష్ణమయినదానికిని - రోగము లేనిదానికిని-సమర్థమయినదానికిని పేరు-

తటః*పు॥ఇది- గట్టునకును - కొండరికిని పేరు-

స్పష్ట*పు॥ ఇది- విడువబడినదానికిని- నిశ్చయింపబడినదానికిని - చేయబడినదానికిని పేరు-

ఇష్ట*న॥ ఇది- చెప్పబడినదానికిని- ఇవ్వబడినదానికిని- హోమము చేయబడినదానికిని - పూజింపబడినదానికిని- పేరు-

క్లిష్ట*ప్ర॥ ఇది- వాడినదానికిని- స్ఫుటమ...

స్యాత్తసం ఫుల్లయో స్ఫుటః॥

ఇతిటాంతాః

కంఠో వాచక శబ్దేస్యాత్స న్నిధానేగ ళేధ్వనౌ।
నిష్ఠాతు నాశే నిష్పత్తావంతే తాత్పర్యయాచ్న యోః॥
పృష్ఠం చరమ మాత్రే చవపుషశ్చర మేచతత్।
జ్యేష్ఠాత్వలక్ష్మీ నక్షత్రగృహగోధాసు మాసినా॥౯౪॥
అయం వృద్ధతమ శ్రేష్ఠ పూర్వజేషు త్రిలింగకః।
సభాసల్లాపయా గోష్ఠీ గోష్ఠాగోస్థాన కేభవేత్॥
శ్రేష్ఠో నాథన దేవర్యే త్రిషు
కాష్ఠాచ దారుణి కాష్ఠా ...ర్యా ... కాలభేదే ప్రకర్షదిశి ... సామ్నిచ॥౯౫॥
... కుష్ఠే కంఠగ్రహస్యాంతః
... సూత్స్వ కోష్ఠమస్త్రీయా ...
పాఠో నా పఠనే పాఠావి...
... మధ్యే మథే॥ ౯౬॥ గదేచ
... స్త్రీ స్యాత్।
... ప్రేష్ఠ స్త్రీ ...
కంఠ ...
...

ఇతిఠాంతాః

... కోవ్రణే కపోలేపి ...
... గండస్తోత్రే ...
...
... చ॥౯౭॥
దండో ...
... కంచుళి కాజేశో

స్ఫుట * పు॥యిది-ప్రకాశమైనదానికేని- వికసించి ... కిని పేరు-

— టాంత పదవర్గము ముగిసెను. —

కంఠ * పు॥ ఇది-అర్థముగలశబ్దమునకును - సమీపమునకును- కంఠమునకును- ధ్వనికిని పేరు.

నిష్ఠా * స్త్రీ॥ ఇది- నాశమునకును - కలుగుటకును - ... కును- తాత్పర్యమునకును- యాచనకును పేరు-

పృష్ఠ * న॥ఇది - తుదకును - శరీరముయొక్క వెనుకక్కకును పేరు-

జ్యేష్ఠా —ఇది-అలక్ష్మికిని- జ్యేష్ఠానక్షత్రమునకును-... కిని పేరగునపుడు॥స్త్రీ॥ జ్యేష్ఠమాసమునకు పేరగునపుడు

ఈ జ్యేష్ఠశబ్దము మిక్కిలిముసలివానికిని- శ్రేష్ఠునికిని అన్నకును పేరగునపుడు॥త్రి॥

గోష్ఠి —ఇది- సభకును - ఏకాంతమున మాటలాడుటకు పేరగునపుడు॥ స్త్రీ॥ ఆవులదొడ్డికి పేరగునపుడు - గోష్ఠ

శ్రేష్ఠ —ఇది- కుబేరునికిని పేరగునపుడు॥పు॥ శ్రేష్ఠ దానికి పేరగునపుడు॥త్రి॥

కాష్ఠ —ఇది- కొయ్యకు పేరగునపుడు॥న॥ కొయ్యకొ... నకును- కాలభేదమునకును, అతిశయమునకును, దిక్కుకును, సామవేదమునకును పేరగునపుడు॥స్త్రీ॥

కోష్ఠ —పు॥ ఇది, లోనికడుపుకును,లోయింటికిని. గాదెకును పేరు,

పాఠ —ఇది, పఠించుటకు పేరగునపుడు॥ పు ॥ అగరు ... రికి పేరగునపుడు॥స్త్రీ॥

కుష్ఠ —పు॥ఇది, చెంగల్వకోష్ఠునకును, కుష్ఠవ్యాధికేని పేరు,

ప్రేష్ఠ —త్రి॥యిది,మొదటివానికిని శ్రేష్ఠునికిని పేరు,

కుంఠ —పు॥యిది,వివాహము చేసుకొనినవానికేని,పొట్టి వానికేని, నాడిలేనియాయుధముగలవానికిని, అపశబ్దమువలకాన్య... లయం... పు వానికేని పేరు,

—(*) ఠాంతపదవర్గము ముగిసెను (*)—

గండ —పు॥యిది,వ్రణమునకును, చెక్కిలికిని,బొబ్బలకును, గడ్డ...నకును, ఖడ్గమృగమునకును,గండనామయోగమును, గండస్థలమునకును, గుఱ్ఱపు సొమ్ములకును,నీరుబొబ్బలకును, ఉపాయమునకును పేరు, అపశబ్దము వలన గండశిలకును పేరు,

దండిక —పు॥యిది,ద్వారపాలకునికిని,యమునికిని,పిండమునంటినరోగమునకును, గానుగుపిండికేని పేరు,

చోడ —పు॥యిట్వరపికెకును,ఆజ్ఞకును పేరు,

[illegible]ం త్రిషు దృఢేక్లీబమ
[illegible]
[illegible]త్రిషు ॥ ౧౧౬ ॥ మూ
[illegible]మూర్ఛితే
[illegible]ధం విన్యస్తే సంహతే
[illegible]।
[illegible]ఢా బలిస్థూలగాఢా
[illegible]ఢాశక్తక్షమావతోః॥

ఇతి ఢాంతాః.
[illegible]ర్వ్యామూద వృకోదరతం
[illegible]త్రీంద్రియేషు రూపా
[illegible] సత్త్వాదౌ సంధ్యాదౌ
[illegible]గాదావప్రధానేచగు
[illegible]।

వ్యవహారే భృతిదనయోః
[illegible]పురీషుచ విక్రయార్హశా
కాదేః।మూల్యేవ రాశౌమా
నేద్యూతే కార్షాపణే గ్లహే
పణః॥

వ్యాపార వికలతాయామా
త్మపరతంత్రతా ముహూ
తేఽషు। పరమాణుకాలభే
దేషుటీషుత్సంగే క్షణస్తథావ
సరే।
సైన్యభేదే సమూహేచసం
ఖ్యాయాంప్రమథేగణః॥

[illegible]శ్రోత్రరాధేయయోః[illegible]
[illegible]కోణాగ్రాలగుదర్త[illegible]జె॥
[illegible]॥ [illegible]వాదిత్రస్వో వాయే
[illegible]వాద్యాగే [illegible]
దేవేశ్యేత్న[illegible]
[illegible]
[illegible]॥

బాఢ॥ యిది- దృఢమైన దానికి నామమయ్యేనేని॥ త్రి॥ అ
నుమతికి నామమయ్యేనేం॥ న॥

మూఢ॥ త్రి॥ యిది - మూఢునకు - మూర్ఛగలవానికిని
పేరు-

వ్యూఢ॥ న॥ ఇది- ఉనుపబడిన దానికిని - కూడిన దానికి
ని-తీరిచుట్టు వేసినకంపవెలుగునకుచు నామము.

దృఢ॥ పు॥ ఇది- బలవంతునికిని- లావువానికిని - దట్టమై
దానికిని పేరు.

సోఢ॥ పు॥ యిది- సమర్థునకు-ఓర్పుగలవానికిని పేరు.

ఢాంతపరవర్గము ముగిసెను.

గుణ॥ పు॥ ఇది- వింటినారికిని-వంటవానికిని-భీమునకు-
దారమునకు-పలుమారుచెప్పుటకు-ఇంద్రియమునకు-శుక్లాది
రూపములకు - సత్త్వరజస్తమస్సులకును - సంధివిగ్రహాదిష
డ్గుణములకును పక్షాంతరమునవ్యాకరణ శాస్త్రమునజెప్పి
యున్నగుణమనుపేరుగల సంధికిని - త్యాగాదిగుణములకు-
అప్రధానకార్యములకును నామము.

పణ॥ పు॥ ఇది- వ్యవహారమునకు-కూలికిని-ధనమున
కు[illegible]గలరాకు-విక్రయ యోగ్యమగువస్తువులక్రయము-
గుడ్డిగవ్వకు-ప్రమాణమునకు-ద్యూతమునకు- పదియా[illegible]
రిగింజలయెత్తుగల వెండికంకమునకు- జూదమందలిప[illegible]
నకు-వకారమునకునరె డున్నరయెత్తుగలరాగిముద్రకున[illegible]
మము.

క్షణ॥ పు॥ ఇది – వ్యాపారము లేక యుండుటకు- ఉ[illegible]
మునకు-పరాధీనమగుటకు-అహోరాత్రకాలమునము[illegible]
వభాగమునకు-పరమాణువులకు-సమానమయినస[illegible]
మునకు-ఒకనిడియ కాలమునన్నారవభాగమునకు-సమయము
నకును నామము.

గణ॥ పు॥ ఇది [illegible] [illegible]
ముబుగతగ కాలుబం[illegible] దండుకు – [illegible]నమూహము
నకు - [illegible] - నందిమొదలయిన [illegible]
కును నామము.

కర్ణ॥ పు॥ [illegible] కర్ణునకును నామము.

కోణ॥ పు॥ యిది- అంచునకును- దూడగోడకును- [illegible]నికి
ని-వీణావాయి మహామత్తునకును- వాద్యప్రహారమునకు
ను-ఒకరోలకుచనామము.

తర్ణ॥ పు॥ ఇది- దేవునకును- సూర్యునకును నామము.

ఘృణి॥ పు॥ ఇది- సూర్యునకును-అగ్నికిని నామము.

[illegible]॥ పు॥ యిది అగ్నికిని జ్వాలకును నామము,

ం త్రిషు దృఢేక్లిబమ
ర్వ్య
త్రిషు ॥ ౧౧౬ ॥ మూ
మూర్ఖే తే
వ్యథం విన్యస్తే సంహతే
గా।
ధా బలిస్థూలగాఢా
సధా శక్తమాంవతోః॥

ఇతిధాంతాః.
కార్శ్యేమూద వృకోదరతం
వృత్తీంద్రియేషు రూపా
సత్వాదౌ సంధ్యాదౌ
త్యాగాదావ ప్రధానేచగు
।

వ్యవహారే భృతిదనయోః
వరాటీషుచ విక్రయార్హ శా
కాదేః।మూల్యేవ రాశేమా
నేద్యూతే కార్షాపణే గ్లహే
చపణః॥

వ్యాపార వికలతాయామ
త్సవ పరతంత్రతా ముహూ
ర్తేషు । పరమాణుకాలభే
దేషు టీప.ఉం గే క్షణ స్తథావ
సరే।
సైన్యభేదేసమూహేచసం
ఖ్యాయాంప్రమథేగణః।

శ్రోత్రరాధేయయోః కర్ణః
క్ణో... జె ॥
౧౧॥ ...దివా... నోపాయో
వాద్యాగ్నే... ౖ... యోః
దేవే శ్యే...త్ణ
ర... తృ...
ర... ॥

బాఢ॥ యిది- దృఢమైన దానికి నామమయ్యేనేని॥ త్రి॥ అ
నుమతికి నామమయ్యేనేం॥ న॥

మూఢ॥ త్రి॥ యిది - మూఢునకు - మూర్ఖగలవానికని
పేరు-

వ్యూఢ॥ న॥ ఇది- ఉనుపబడిన దానికిని - కూడిన దానికి
ని-ఓరిచుట్టు వేసినకంపవెలుగునకుచు నామము.

దృఢ॥ పు॥ ఇది- బలవంతునికిని- లావువానికిని - దట్టమై
దానికిని పేరు.

సోఢృ॥ పు॥ యిది- సమర్థునకు-ఓర్పుగలవానికిని పేరు.

ఢాంతపరవర్గము ముగిసెను.

గుణ॥ పు॥ ఇది- వింటినారికిని-వంటవానికిని-భీమునకు-
దారమునకు-పలుమారుచెప్పుటకు-ఇంద్రియమునకు-శుక్లాది
రూపములకు - సత్వరజస్తమస్సులకును - సంధివిగ్రహాదిషా
డ్గుణములకును పక్షాంతరమున వ్యాకరణ శాస్త్రమున జెప్పి
యున్నగుణమనుపేరుగల సంధికిని - త్యాగాదిగుణములకు-
అప్రధానకార్యములకును నామము.

పణ॥ పు॥ ఇది- వ్యవహారమునకు-కూలికిని-ధనమున
కు-గవ్వలరాశికి-విక్రయయోగ్యమగువస్తువులక్రయమూ
ల్యమునకు-ప్రమాణమునకు-ద్యూతమునకు- పదియారు
దిగింటినెత్తుగల వెండిటంకమునకు- జూదమందు పెట్టెడు పందె
మునకు-వరాహమునకు దున్నరయెత్తుగలరాగిముద్రకును
నామము.

క్షణ॥ పు॥ ఇది - వ్యాపారము లేకయుండుటకు- ఉ
త్సవమునకు-పరాధీనమగుటకు-అహోరాత్రకాలమునందు ముప్పది
యవభాగమునకు-పరమాణువులకు-సమానమయినసూక్ష్మకాల
మునకు-ఒకవిడియకాలమున నారవభాగమునకు-సమయము
నకును నామము.

గణ॥ పు॥ ఇది ... రథములు ... గజ
ములు ... కాలుబంట్లు ... దండు...కు - సమూహము
నకు - ... - నందిమొదలయిన ... ప్రమథగణములకు
కును నామము.

కర్ణ॥ పు॥ ... కిని కర్ణునకును నామము.

కోణ॥ పు॥ యిది- అంచునకును- ... కోణమునకు- ... నికి
ని- వీణాయు ... వాద్యవిశేషమునకును- వాద్యప్రహారమునకు
ను-ఒకఫాలకుచనామము.

తృణ॥ పు॥ ఇది- దేవునకును- సూర్యునకును నామము.

ఘృణి॥ పు॥ ఇది- సూర్యునకును-అగ్నికిని నామము.

... ॥ పు॥ యిది అగ్నికిని జ్వాలకును నామము,

త్రిషు దృఢేక్లిబమ
బ్యా
త్రిషు ॥ ౧౧౬ ॥ మూ
మూర్ఖే తే
వ్యథం విన్యస్తే సంహతే
గా।
ధా బలిస్థూలగాఢా
సోఢా శక్తక్షమావతోః॥

యితిధాంతాః.
కార్బ్యేమాద వృకోదరతం
వృత్తీంద్రియేషు రూపా
సత్వాదౌ సంధ్యాదౌ
త్యాగా దావ ప్రధానేచగు
।

వ్యవహారే భృతిదనయోః
పూలీషుచ విక్రయార్హ శా
కాదేః।మూల్యేవ రాశేమా
నేద్యూతే కార్షాపణే గ్లహే
చపణః॥

వ్యాపార వికలతాయాము
త్సవపరతంత్రతా ముహూ
ర్తేషు । పరమాణుకాలభే
దేషుటీష సంగే క్షణ స్తథావ
సరే।
సైన్యభేదే సమూహే చ సం
ఖ్యా యాం ప్రమథే గణః।

శ్రోత్రరాధేయయోః కర్ణః
క్యోణో ప్రాలగుదెర్క జె ॥
౨౧॥ పిహాదివాదనోపాయే
వాద్యాగే స్త్రీకటే యోః
దేవే శ్కేత్రః
రశ్మా
రస్మ

బాఢ॥ యిది- దృఢమైన దానికి నామమయ్యెనేని॥ త్రి॥ అ
నుమతికి నామమయ్యెనేని॥ న॥

మూఢ॥ త్రి॥ యిది - మూఢునకు - మూర్ఖగలవానికని
పేరు-

వ్యూస॥ న॥ ఇది- ఉనుపబడినదానికిని - కూడిన దానికి
ని-ఊరి చుట్టు వేసినకంపవెలుగునకుచు నామము.

దృఢ॥ పు॥ ఇది- బలవంతునికిని- లావువానికిని - దట్టమై
దానికిని పేరు.

సోఢృ॥ పు॥ యిది- సమర్థునకు-ఓర్పుగలవానికిని పేరు.

ధాంతపరవర్గము ముగిసెను.

గుణ॥ పు॥ ఇది- వింటినారికిని-వంటవానికిని-భీమునకు-
దారమునకు-పలుమారుచెప్పుటకు-ఇంద్రియమునకు-శుక్లాది
రూపములకు - సత్వరజస్తమస్సులకును - సంధివిగ్రహాదిషు
గ్గుణములకును పక్షాంతరమునవ్యాకరణ శాస్త్రమున జెప్పి
యున్న గుణమనుపేరుగల సంధికిని - త్యాగాదిగుణములకు-
అప్రధానకార్యములకును నామము.

పణ॥ పు॥ ఇది- వ్యవహారమునకు-కూలికిని-ధనమున
కు-వెలగలరాకు-విక్రయ యోగ్యమగువస్తువులక్రయము-
గుడ్డిగవ్వకు-ప్రమాణమునకు-ద్యూతమునకు- పదియాఱు
రిగింజలయెత్తుగల వెండికంకమునకు- జూదమందలిపందెము
నకు-వకారమునందున రెండున్నరయెత్తుగలరాగిముద్రకును నా
మము.

క్షణ॥ పు॥ ఇది - వ్యాపారములేక యుండుటకు- ఉత్సవ
మునకు-పరాధీనమగుటకు-అహోరాత్రకాలమునము ప్పది
వ భాగమునకు-పరమాణువులకు-సమానమయినస్థలకాల
మునకు-ఒకగడియ కాలమున నారవభాగమునకు-సమయము
నకును నామము.

గణ॥ పు॥ ఇది ఇరవదియేడు రథములు గజములు
గుఱ్ఱములు కాల్బంట్లుగల దండునకు - సమూహము
నకు - లెక్కకు - నందిమొదలయిన ప్రమథగణములకు
కును నామము.

కర్ణ॥ పు॥ ఇది చెవికిని కర్ణునకును నామము.

కోణ॥ పు॥ యిది- అంచునకును- దుర్గకోణమునకు- గనికి
ని-వీణాదు వాయించు సాధనమునకును- వాద్య ప్రహారమునకు
ను-ఒకరకపు నామము.

తృష్ణ॥ పు॥ ఇది- దేవునకును-సూర్యునకును నామము.

ఘృణి॥ పు॥ ఇది- సూర్యునకును-అగ్నికిని నామము.

వృష్ణి॥ పు॥ యిది అగ్నికిని జ్వాలకును నామము,

వృష్ణిస్తు యాదవే మేషే పా
షండే హిమదీధితౌ ।
శాణః కషోపలే మాషచతు
ష్కే కరపత్రకే ॥౨౩॥

వృష్ణి॥ పు॥ యిది-వార్ష్ణేయునకును-గొఱ్ఱెకును- పాషం
డునకును-చంద్రునకును నామము.

శాణ॥ పు॥ ఇది-ఓరగంటికిని ౨౦ గురిగింజలయెత్తునకు-
రంపమునకును నామము,

దేహాంతరానిలే ప్రాణో జీ
వాత్మ పరమాత్మనోః । ఆయు
ష్యింద్రియ సత్త్వేషు ప్రణవే కా
ర్యమర్మణి ॥౨౪॥

ప్రాణ॥పు॥ యిది- దేహమునందలి ప్రాణవాయువునకు
ను-జీవునకును-పరమాత్మకును-అయువునకును- ఇంద్రియము
నకును-బలమునకును-ప్రణవమునకును - కార్యరహస్యమున
కును నామము.

భ్రూణోర్భకే స్త్రైణగ
ర్భే గర్భిణ్యాం శ్రోత్రియే
ద్విజే॥

భ్రూణ॥ పు॥ యిది-పిన్నవానికిని - స్త్రీలగర్భమునకును-
గర్భిణీస్త్రీకిని-వేదవేత్తకును - బ్రాహ్మణునకును నామము.

ఊర్ణా భ్రూమధ్యమావర్తే
తంతౌ మేషాదిలోమని॥

ఊర్ణా॥ సీ॥ యిది-కనుబొమ్మలనడుమనుండుసుడికిని-దా
రమునకును-గొఱ్ఱెకుండేలుఎలుక మొదలయినవానివెండ్రు
లకును నామము,

[illegible]
వేణీః ప్రవాహే సరితాం మిశ్ర
ణే కేశబంధనే । దేవశౌండే

వేణి॥ స్త్రీ॥ యిది-ప్రవాహమునకును- నదులుగూడుటకు
ను జడకును-సమర్థుడైన దేవరకును నామము.

స్థూణా స్తంభాయః ప్ర
తిమే స్త్రియాం ॥౨౬॥

స్థూణా॥ సీ॥ యిది-స్తంభమునకును - ఇనుపప్రతిమకును
నామము,

వీణా తటిచ్ఛ్రుత్యే

వీణా॥ సీ॥ యిది- మెరుపునకును-చకారమువలనవీణెకు
ను నామము.

ఘోణా తు నాసికారథక
ణికా ।

ఘోణా॥ సీ॥ యిది-ముక్కునకును-రథచక్రముయొక్క
కుంటెకును నామము.

ఘృణా జుగుప్సాకృపయో
స్తృష్ణాకాంక్షాపిపాసయోః
వర్ణస్స్వర్ణకథాకుథనుతిగ
ణశోభాయశోవిశేషేషు । గీతి
క్రమే ద్విజాదౌ శుక్లాదౌ
చాక్షరే సువర్ణం వా॥ ౨౭॥

ఘృణా॥ సీ॥ యిది-రోతకును-దయకును నామము.
తృష్ణా॥ సీ॥ యిది ఆశకును- దాహమునకును నామము.
వర్ణ॥ యిది-పైడికిని-కథకును- ఏనుగువీపునవేయురత్న
కంబళికిని-స్తుతికిని- గుంపునకును- కాంతికిని-కీర్తికిని నామ
మయ్యెనని॥ పు ॥ గానమునకును- బ్రాహ్మణాదిజాతులకు
ను- శుక్లాదివర్ణములకును- అక్షరమునకును నామమయ్యెనే
ని॥ న॥

కణా జీరకపిప్పల్యోః కణో
ధాన్యాంశలేశయోః ।
ద్రోణః కృపీపతౌ కాకే ఘే
కవృశ్చికయోశ్చనా॥ ౨౮ ॥
అస్త్రీ ఆఢకచతుష్కే చ
ద్రోణీ కాష్ఠాంబువాహినీ।
బాణో దైత్యే శరే బాణా
ద్వయో ర్నీలకురంటకే॥

కణ॥ యిది-జీరకమునకును-పిప్పలికిని నామమయ్యెనేని॥
సీ॥నూకలకును-కొంచెమైనదానికిని నామమయ్యెనేని॥
ద్రోణ॥ యిది- ద్రోణాచార్యునకును - మాలకాకికిని-క
ప్పకును- తేలునకును నామమయ్యెనేని॥ పు ॥ నలుమానికకు
నామమయ్యెనేని॥ న॥
ద్రోణీ॥ సీ॥ యిది-తోనెకు నామము.
బాణ॥ యిది- బాణాసురునకును - బాణమునకును నామ
మయ్యెనేని॥ పు॥ నల్లపువ్వులగోరింటకును- పచ్చపువ్వుల
గోరింటకును నామమయ్యెనేని॥ న॥

తీక్ష్ణంక్లీబేవిషేయుద్ధేసము
ద్రలవణాయసోః । త్రిషుతి
గ్మేత్శుతేక్షారే

తీక్ష్ణ॥ యిది- విషమునకును- యుద్ధమునకును-సముద్రల
వణమునకును- యినుమునకును నామమయ్యోనేని॥ న ॥ వేడి
కిని-తుమ్మునకును- గాజుప్పునకును నామమయ్యోనేని॥ త్రి॥

శోణస్త్వరళు పాదపే॥
నదేగ్నౌ రక్తతురగేశ్లీరాగే
నా తిద్వ్యతిత్రిషు।

శోణ॥ పు॥ యిది- దుండిగపుమ్రానికేని - శోణనదమున
కును-అగ్నికిని -ఎఱ్ఱగుఱ్ఱమునకును- ఎఱుపునకును నామము-ఎ
ఱుపుగలదానికి నామమయ్యోనేని॥ త్రి॥

చూర్ణాఽగద్యే స్త్రియాం
చూర్ణంక్షోదేక్షారాంతరేపి
తత్। ౩౨। పర్పాటకేస్త్రి
యాం

చూర్ణ॥ పు॥ చూర్ణికకు నామమయ్యోనేని॥సి॥ పొడికిని-
సున్నమునకును నామమయ్యోనేని॥ న॥ పర్పాటకమునకు నామ
మయ్యోనేని॥సి॥

రేణుర్ద్వయోర్ధూళ్యా
మణుస్తునా। ధాన్యభేదేత్రి
షుస్వల్పే
రణోస్త్రీ యుధినాధ్వనౌ॥

రేణు। ప్ప॥ యిది-దుమ్మునకు నామము.

అణు॥యిది-చిరువడ్లకు నామమయ్యోనేని॥ పు॥ అల్పమైన
దానికి నామమయ్యోనేని॥త్రి॥

రణ॥ యిది- యుద్ధమునకు నామమయ్యోనేని॥పు। ధ్వనికిని
నామమయ్యోనేని॥ పు॥

మణిర్ద్వయో రజాకంఠస్త
నేరత్నేప్యళింజలే।
మహానాగ్రేశునాసాయాం
ఘూర్ణిణం ఘూర్ణితేప్యయంత్రి
షు॥ ౩౪॥

మణి॥ ప్ప॥ యిది- మేకమెడచంటికిని- రత్నసామాన్య
మునకును-కాగునకును నామము.

ఘూర్ణి॥ యిది- కిన్నెనయొక్క కొనముక్కునకును నా
మమయ్యె॥న॥ మూర్కొనబడిన దానికి నామమయ్యోనేని॥త్రి॥

పార్ష్ణిర్నోన్మత్త నార్యాం
స్త్రీనాత్వయం గుల్ఫయోర
ధః పశ్చాద్భాగేసైన్యపృష్ఠే
జిష్ణుస్త్రిషుజిత్వరే॥ ౩౫॥
పార్థేంద్రయోర్నా

పార్ష్ణి॥యిది- వెఱ్ఱిపట్టిన స్త్రీకి నామమయ్యోనేని॥సి॥ కా
లిమడిమెకును-వెనుకప్రక్కకును-సేనయొక్క పృష్ఠభాగము
నకును నామమయ్యోనేని॥పు॥

జిష్ణు॥ యిది- గెలుచుస్వభావముగలవానికి నామమయ్యో
నేని॥త్రి॥అర్జునునికేని-యింద్రునికేని నామమయ్యోనేని॥పు॥

పర్ణంతు పత్రేపుం సీతు కిం
శుకే ।

పర్ణ॥యిది-పత్రమునకు నామమయ్యోనేని॥న॥ మోదుగుచె
ట్టునకు నామమయ్యోనేని॥ పు॥

శ్రేణిర్ద్వయోస్సజాతీయశి
ల్పసంహతిరావళిః ॥ ౩౬॥
ద్వయోర్వాణి రణిశ్చాసా
సీమన్యక్షాగ్రకీలకే॥

శ్రేణి॥ ప్ప॥ యిది-భేదములేని కార్యసమూహమునకును
పఙ్క్తికిని నామము.

ఆణి॥అణి॥ప్ప॥ ఈరెండును-ఎల్లకును- బండియొక్క యి
రుసునకును-కడపటబండికన్నుజారకుండునట్లుకైయుంచనచీల
కును నామము.

స్థాణుఃపుమాన్ మహాదే
వేతం కాపస్త్రీస్థిరేత్రిషు ॥
త్రాణాయితాగ్వా పక్వే
తు త్రిషు

స్థాణు॥ యిది-శివునకు నామమయ్యోనేని॥ పు॥ మోడునకు
నామమయ్యోనేని॥ప్న॥ స్థిరమైన దానికి నామమయ్యోనేని॥ త్రి।

త్రాణ॥ యిది-గంజికి నామమయ్యోనేని॥న॥ పక్వమునకు
నామమయ్యోనేని॥ త్రి॥

ఉష్ణస్త్వాతపోష్మణోః । వ
హ్నౌతు పుంసిచతుర తిగ్మ
యోస్త్వేషవాచ్యవత్ ॥

ఉష్ణ॥ యిది-ఎండకును-వేడికిని-అగ్నికిని నామమయ్యోనేని
పు। సమర్థునకును- వేడిగలదానికిని నామమయ్యోనేని విశేష్య
లింగము

వ్యాసార్జునాగ్నిహరికోకిల
కాకశూద్రేతాసితపక్షకరి
నీలగుణేషు కృష్ణః। ద్రవ్యేత్రి
షాద్రుపదజా తటినీకణాసు
కృష్ణాథ లోహమరిచే దురి
తంచ కృష్ణమ్।౧౩౯।

కృష్ణ* ఇది - వ్యాసముని- అర్జునుడు-అగ్ని - విష్ణువు-కో
కిల- కాకి - శూద్రుడు-కృష్ణపక్షము-ఏనుగు - నీలగుణమున
కు పేరగును పుడు। పు। నలుపుగల ద్రవ్యమునకు నామమయ్యెనే
ని॥ స్త్రీ॥ ద్రౌపది- కృష్ణానది, నల్లజీలకఱ్ఱకు పేరగును పుడు। నీ।
యినుము, మిరియము, పాపమునకు నామమయ్యెనేని।న।

ఇతి ణాంతాః.

— ణాంతపదవర్గము ముగిసెను. —

వసాసృక్తకఫాదయ
స్త్రయోభూతాని పంచస్వ
గుణాశ్చ గైరికమ్। శివాదికా
గేంద్రియ శబ్దయోనయో
లోహం స్వభావః కనకంచ
ధాతవః।౧౪౦।

ధాతు* పు॥ యిది, వసాదులు (అనగా నన్ని మాంసము
లలో మేలయిన, క్రొవ్వు, నెత్తురు, మాంసము, మెదడు,
ఎముక, పులినీరు రేతస్సు, ఈ యేడింటికి) కఫ, వాత, పిత్త
ములను మూడింటికి- పృథివి- అప్పు - తేజము- వాయువు-
ఆకాశము- అనునీపంచభూతములు-వానిగుణములగు గంధర
సరూపస్పర్శ శబ్దములు-జేగురు- మనశ్శిలా హరితాళ గంధ
కములు మొదలయిన శిలావికారము, త్వక్చక్షుశ్శ్రోత్ర జి
హ్వాఘ్రాణములు పంచేంద్రియము శబ్దకారణము యిన భావా
ది ధాతువులు, యినుము మొదలయిన లోహజాతి, స్వభావము
బంగారమునకు పేరు.

కేతుర్గ్రహోధ్వజేచిహ్నే
కిరణోత్పాతవహ్నిషు।

కేతు— యిది, కేతుగ్రహము, టెక్కెము, గురుతు, కిర
ణము, ధూమకేతువు మొదలయిన యుత్పాతములకును, అగ్ని
కిని పేరు,

మర్త్యాపరాధయోర్మంతుః

మంతు— పు॥ యిది, మనుష్యుడు, అపరాధమునకును నా
మము,

కంతుః కామతుసూలయోః
క్రతుర్మున్యంతరేయజ్ఞే
హంతుర్మృత్యౌ మహాగదే।

కంతు— పు॥ యిది, మన్మథుడు, గాదెకును నామము
క్రతు* పు॥ యిది, ముని, యజ్ఞమునకును పేరు,
హంతు* పు॥ యిది, మృత్యువు, పెద్దరోగమునకు పేరు.

ఆళిప్రకారయోస్సేతు
ర్హేతుః కారణకర్మణోః॥

సేతు* పు॥ యిది। పఙ్క్తి। రీతికిని పేరు।
హేతు* పు॥ యిది- కారణము। కార్యమునకును నామము।

తాతో దయాయాం పితరి
గ్రీష్మాదౌ స్త్రీరజస్యృతుః।

తాత* పు॥ యిది। దయ। తండ్రికిని నామము.
ఋతు* పు॥ యిది। వసంతాదిఋతువు। స్త్రీల రజస్సునకు పేరు।

గాతుః పుంస్కోకిలే భృంగే

గాతు* పు॥ యిది। మొగకోయిల। తుమ్మెదకును పేరు।

యంతా హస్తిపసూతయోః॥
క్షత్తా స్యాత్సారథౌ ద్వాః
స్థే వైశ్యాయామపి శూద్రజే

యంతృ* పు॥ ఇది- మావటీవానికిని-సారథికిని నామము-
క్షత్తృ॥ పు॥ యిది। సారథి। ద్వారపాలకుడు వైశ్యస్త్రీయం
దు శూద్రునివలన జనించినవానికిని। అపికెబ్బన, వలన క్షత్రియ
స్త్రీయందు శూద్రునివలన బుట్టినవానికిని నామము.

శ్లో॥ అతివృష్టి రనావృష్టి శ్శలభామూషకాశ్శుకాః। అత్యాసన్నాశ్చ రాజాన షడేతా ఈతయస్స్మృతాః ॥ అనుసిశ్లోకమున జెప్పంబడిన పదునుపద్రవములు-

చితిశ్చితాస్తోమదిషు

చితి—సీ॥ యిది- చితి - సమూహమునకు - బుద్ధికిని నామము-

భృతిర్భరణవాలయోః॥

భృతి—సీ॥ యిది- కూలి. కెంకును నామము-

గతస్తు గమనేమార్గే దశా యాంబుద్ధ్యుపాయయోః।

గతి—సీ॥ యిది- నడచుట, దారి, బాల్యము మొదలయిన యవస్థలు, బుద్ధి, ఉపాయమునకును పేరు-

భూతిర్మాతంగ శృంగారే జన్మసంపత్తిభస్మసు॥ ౭౦॥

భూతి॥ సీ॥ యిది- ఏనుంగునలంకరించుట, పుట్టుట, సంపద, భస్మమునకును నామము.

సేవనే సంతతౌ వ్యాప్తి రూతిస్స్యూతౌ చ రక్షణే।

వ్యాప్తి॥ సీ॥ యిది - సేవించుట, సంతతికిని నామము-

ఊతి॥సీ॥ యిది- బట్టలు మొదలయినవానిని గుట్టుట- రక్షించుటకును నామము-

భీతిః కంపే భయే

భీతి॥సీ॥ యిది - వడంకుట, భయమునకును నామము.

ప్రీతిః ప్రేమ్ణి యోగాంతరే ముది।

ప్రీతి॥ సీ॥ యిది- ప్రేమ, ప్రీతియనుయోగము, సంతోషమునకును నామము-

క్షితిః క్షయావాసభూమిషు

క్షితి॥సీ॥ యిది- నాశము, ఉనికిపట్టునకును, భూమికిని నామము.

హేతి ర్జ్వాలా యుధాంశుషు।

హేతి॥ సీ॥ యిది, జ్వాల, ఆయుధము, కిరణమునకును నామము-

రీతిస్స్యందే లోహకిట్టే వైదర్భ్యాద్యారకూటయోః॥ ౨॥ మర్యాదాయాం ప్రవాహే

రీతి॥సీ॥ యిది- జారుట, యినుపచిట్టెము, వైదర్భిమొదలయినరీతులు, ఇత్తళి, మర్యాద, వ్యవహారమునకును నామము.

ఛఖండనే దైత్యమాతరి। దితిః

దితి॥ సీ॥ యిది- ఖండించుట, దితిదేవికిని నామము.

కృతిస్త్రయత్నే చ వర్గాఖ్యగణితేపినా॥ ౭౩॥

కృతి॥పు॥ యిది, యత్నము, వర్గయను పేరుగలగణితము, అపిశబ్దమువలన ప్రబంధనమునకును నామము.

మతిరిచ్ఛాధిషణయోః

మతి॥సీ॥ యిది, యిచ్ఛ, బుద్ధికిని నామము,

స్థానమర్యాదయోస్థితిః।

స్థితి॥యిది- ఉనికి, మర్యాదకును నామము.

సతీదక్షసుతా సాధ్వ్యో స్త్రేతాత్వగ్నిత్రయేయుగే॥

సతీ॥సీ॥ యిది, దాక్షాయణి, పతివ్రతకును పేరు.

త్రేతా॥ సీ॥ యిది, గార్హపత్యాహవనీయ, దక్షిణాగ్నులు, త్రేతాయుగమునకును నామము.

వృంతం పయోధరాగ్రేపి స్యాచ్చ ప్రసవబంధనే-

వృంత॥న॥ యిది, స్త్రీలయొక్క చనుగొనలు, పూవులయొక్క తొడిమ, చకారమువలన పాకుడుచెట్టునకును నామము.

జ్యోతిస్తారాగ్ని భాజ్వాలా దృక్పుత్రార్థాధ్వరాత్మసు॥

జ్యోతిస్॥న॥ యిది, నక్షత్రము, అగ్ని, కాంతి, జ్వాల, నేత్రము, పుత్రునకును, ధనము, యాగము, ఆత్మకును నామము.

స్రోతోంబు నిర్గమద్వారే ప్రవాహేంద్రియయోర్జలే।

స్రోతస్ ✻ న॥ ఇది-జలధారికిని-ప్రవాహము- ఇంద్రియములు- ఉదకమునకును నామము.

కేతస్తు పలితే కస్త్వే

కేతస్ ✻ న॥ ఇది-ఉదకము-కేతస్సనకు నామము.

స్వాంతం గహ్వర చిత్త యోః॥ ౬౬॥

స్వాంత॥ న॥ యిది-గుహ-చిత్తమునకు నామము-

స్త్రీయాం పీతిర్గతావశ్వే: ప్రభాయాం ఘోటకే తు నా

పీతి॥ యిది- నడుపు-అగ్నితేజస్సునకును నామమయ్యేని॥ సీ॥ గుఱ్ఱమునకు నామమయ్యేని॥ పు॥

పత్తిః పదాతౌ నా స్త్రీ తు గతిసేనావిశేష యోః॥

పత్తి॥ యిది- కాలిబంటునకు నామమయ్యేని॥ పు॥ నడక-సేనాభేదమునకును నామమైయ్యేని॥ సీ॥

యతిర్నిష్ఠే పుమాన్ స్త్రీ తు నియమే శ్లోకవిశ్రమే।

యతి॥ యిది- సన్న్యాసికి నామమైయ్యేని॥ పు॥ నియమము- శ్లోకముయొక్క విశ్రమస్థానమునకును నామమైయ్యేని॥ సీ॥

అంతో స్త్రీ నిశ్చయే నాశే స్వరూపే ప్రాంతికేంతరే॥

అంత॥ ప్న॥ యిది- నిశ్చయము- నాశము- స్వరూపము- ముందుభాగము-సమీపము-మధ్యమునకును నామములు

వాస్తుర స్త్రీ గృహే సీమా సురుంగా గృహభూమి పురీ।

వాస్తు॥ ప్న॥ యిది- గృహము-ఎల్లకును-సురంగము- గృహభూమికిని-పట్టణమునకు నామము.

అనుక్తలింగేష్వేతేషు వాచ్యలింగత్వమామృతాత్॥

యిది మొదలు॥ అమృతాత్ -ముందుచెప్పగ అమృతశబ్దము వరకు- అనుక్తలింగేషు-లింగమును తెలియజెప్పని- ఏతేషు -ఈశబ్దములయందు- వాచ్యలింగత్వం - విశేష్యలింగిత్వముగలధనుట.

బ్రాహ్మ్యాదికాల కారాద్యాః ప్రసూర్గౌరీ చ మాతరః స్త్రీయాం మాతా మాపకే నా

మాతృ॥ యిది- బ్రాహ్మీ-మాహేశ్వరి-కౌమారి-వైష్ణవి వారాహి- యింద్రాణి-చాముండి-యనుసీయేడ్గురికిని- అకారాదిషోడశాక్షరములకును- కన్నతల్లికైని - గౌరికిని నామమైయ్యేని॥ సీ॥ కొలతగానికి నామమైయ్యేని॥ పు॥

ధాతా ధర్తరి నా విధౌ॥

ధాతృ॥ పు॥ యిది-ధరించువారికిని- బ్రహ్మకు నామము.

శాస్తా చ శాసనే నా తు బుద్ధే

శాస్తృ॥ పు॥ యిది-శిక్షకునికిని-బుద్ధదేవునకు నామము.

వస్తా తు వాహకే। పుమాన యంస్యాత్పితరి

వస్తృ॥ పు॥ యిది-వి త్తెడువానికిని-తండ్రికిని నామము.

శీతా వలస శీతలౌ॥ ౬౭॥

శీత॥ పు॥ యిది- మందునికిని-చల్లనైనదానికిని నామము.

శీతం క్లీబే శైత్య గుణే వేలు చేతసయోః పుమాన్।

శీత॥ యిది- చల్లదనమునకును పేరగునపుడు॥ న॥ తిరిగి చెట్టునకును- ప్రబ్బలిచెట్టునకును నామమైయ్యేని॥ పు॥

వృత్తిమన్నిరుజోర్వార్తం త్రిషు చారోగ్యఫల్గునోః॥ ౬౮॥ స్త్రీయాం తు దంతే వార్తా కేకృష్యాదౌ వర్తనే పిచ।

వార్త॥ యిది- జీవనముగలవానికిని- రోగహీనునికిని నామమైయ్యేని॥ న॥ ఆరోగ్యమునకును, తుచ్ఛమునకును నామమయ్యేని॥ త్రి॥ లోకవార్తకును, మనగట్టునకును, కృష్యాదిజీవనోపాయములకును, జీవనమునకు నామమయ్యేని॥ సీ॥

శ్వేతో ద్వీపే శుక్లే చేతు రూప్యే నాద్రీపవర్ణయోః॥

శ్వేత॥ యిది, తెలుపునకు నామమయ్యేని పు। వెండికి నామమయ్యేని॥ న॥ ద్వీపమును, కాంతికిని నామమయ్యేని॥ పు॥

కృతీకృతార్థవిదుషో	కృతిన్ * పు॥ ఇది- కృతకృత్యునకును- విద్వాంసునకును నామము-
క్షిత్యర్థ వశవసీలయోః।	క్షితి * స్త్రీ॥ యిది- భూమికిని-నాశనముకును పేరు.
స్వామిపోషకయోర్భర్తా	భర్తృ * పు॥ ఇది-ప్రభువునకును-పోషకునికిని నామము.
పర్యాప్తవిత్తవాగ్మినోః॥	వక్తృ *పు॥ యిది-పండితునకును-తానుబలుకవలసినది ఇక్కడగా నిర్వహించవలసినవానికిని పేరు-
స్యూతంపవిత్రేవస్త్రాదిభి	స్యూత * త్రి॥ పవిత్రమైనదానికిని - వస్త్రాదులచేతవడియగట్టబడినదానికిని- విస్తారముగా చేయబడినదానికిని పేరు-
ర్బహూకృతే।	
యుతౌ యుక్తస్నిగ్ధౌ	యుత * పు॥ ఇది- కూడినదానికిని- స్నిగ్ధమైనదానికిని పేరు-
మతౌ సమ్మతపూజితే॥	మత * పు॥ యిది-సమ్మతమైనదానికిని- పూజింపబడినదానికిని పేరు-
మితౌ జాతపరిచ్ఛిన్నౌ	మిత * పు- ఇది- తెలియబడినదానికిని- కొలువబడినదానికిని నామము.
వీతౌ వాగతకర్బురౌ।	వీత * పు॥ యిది- వచ్చుటకును-చిత్రవర్ణమునకును పేరు.
యతౌ బద్ధనియతౌ	యత *పు। ఇది- కట్టబడినదానికిని- నియమముతో గూడినదానికిని నామము.
వక్రబంధురయోర్నతం॥	నత*న॥ యిది-వక్రమైనదానికిని- వంగినదానినామము.
గతిహీనప్రతిజ్ఞాతనిశ్చితో ర్థ్వజ్ఞసుస్థితం।	స్థిత * న॥ ఇది-స్థగమనమైనదానికిని- ప్రతిజ్ఞ చేయ్యబడినదానికిని- నిశ్చయింపబడినదానికిని- పొడుగుదానికిని పేరు-
అవాప్తన్యాయ్యయోః ప్రాప్త	ప్రాప్త* న॥ ఇది- పొందబడినదానికిని - న్యాయముగలదానికిని నామము.
మాప్తస్సభ్యాత్తలబ్ధయోః॥౧౪॥	ఆప్త* పు॥ ఇది-సభాయోగ్యునకును- పొందబడినదానికిని నామము-
గూఢరక్షితయోర్గుప్తం	గుప్త* న॥ యిది-రహస్యమైనదానికిని-రక్షింపబడినదానికిని నామము-
లిప్తంభక్షితదిగ్ధయోః।	లిప్త* న॥ యిది- భక్షింపబడినదానికిని-పూయబడినదానికిని నామము.
స్థాపితే ప్రేరితే క్షిప్తం హి	క్షిప్త* న॥ ఇది- ఉంపబడినదానికిని - ప్రేరేపింపబడినదానికిని నామము.
తం ప్రహితపథ్యయోః॥	హిత* న॥ ఇది- పంపించుటకును- పథ్యమునకును పేరు -
శక్తౌ పూత్యన్నపరుషౌ	శక్త* పు॥ యిది- దుర్వాసనగలపులుసునకును- కఠినమయినదానికి పేరు - దుర్వాసనగల పులుసన గా గుండయందు తేనె - బెల్లము- కలి- ఈ 3 నుంగలిపి ధాన్యరాశియందు 3 రాత్రిళ్లు పెట్టినపులుసునకు నామము-
మృతంస్యాద్యాంచితేపి చ।	మృత* న॥ యిది- యాచింపబడిన భైక్ష్యమునకును- అపి శబ్దమువలన మృతిబొందెననుటకును నామము -
న్యాయేక్షియుక్తం	యుక్తం * న ॥ ఇది- న్యాయమునతిక్రమింపనిదానికిని- అపిశబ్దమువలనకూడినదానికిని నామము-

గ్రస్తస్త్విలుప్తవర్ణపదేపిచ॥

ఇతంగతంచజ్ఞాతేపి

ధుతంభూతంచ కంపితే।

శ్రుతే

వ్యాఖ్యాతంప్రతంక్లీ శాస్త్రేప

ృతి యోరపి॥౨౦॥

క్లీబేశాతంశితంచాపిసుఖే

నిశితేకృశే।

శ్వేతేబద్ధేసితం శర్కరా

యాంస్త్రీనాగుణేకవా॥

తతంవ్యాప్తేవిస్తృతేచవీ

ణాద్యేతునపుంసకమ్।

క్లీబేకృతంయుగేపిస్యాత్ఫ

లపర్యాప్తయోరపి॥౨౧॥

ద్రుతంకిలీ నావద్రుత వేగే

క్షిప్రే తునద్వయోః। శీఘ్రే

గతౌచా

ఋతంప్రాప్తఉంఛవృత్తిమ్॥

౨౩॥ శిలోంఛసత్య సలిలసు

శీలేషుతునద్వయోః।

ఘృతంత్రిమాత్రకేస్యాత్స్వగ

తౌతుస్యాన్నపుంసకమ్॥

మృతేనారక చత్వేచ ప్రే

తోభూతాంత రేతునా।

భూతంన్యాయ్యేసమేప్రా

ప్తేయథార్థాతీత యోరపి।

౨౪॥ క్లీబేత్వయం పిశాచా

దౌ భూమ్యాదౌచతుసత్య

యోః।

ఉత్పన్నభూతయోర్జాతం

బృందజాత్యోస్తునద్వ యాః

పీతంపీతేహరిద్రాభే గౌర

వర్ణేతుపుంస్యయమ్। పీతాహ

రిద్రా

పాలిస్త్వరక్షితేపతతేవనా॥

గ్రస్త॥న॥ ఇది- అక్షరలోపమైనపదము - ఆపిశబ్దమువల

లనగ్రహింపబడినదానికినినామము -

ఇత॥గత- న॥ ఈ౨ను - జ్ఞానము - అపిశబ్దమువలన

బొందబడుటకునునామము

ధుత॥ధూత- న॥ ఈ౨ను- కదిలింపబడినదానికిని- విడువ

బడినదానికినిపేరు-

ప్రత॥న॥ఇది- శాస్త్రము- వినబడినదానికినిపేరు-

శాత॥శిత-న॥ ఈ౨ను- సుఖము-తీక్ష్ణము- కృశించినదా

నికినిపేరు-

సిత॥ఇది- తెలుపు- బంధమునకును నామమయ్యేనేని॥న॥

చక్కెరకుపేరైనపుడు॥ స్త్రీ॥ తెలుపు-శుక్రునకును నామమయ్యె

నేని॥పు॥

తత॥న॥ ఇది- వ్యాపింపబడిన- విస్తరింపబడిన- వీణామొ

దలగువాద్యములకును నామము-

కృత॥న॥ఇది- కృతయుగము- ఫలము- నివారించుటకును

పేరు-

ద్రుత॥న॥ఇది- కరుగుట- కరిగినవృతాదులు- వేగము- శీ

ఘ్రగమనమునకును పేరు-

ఋత॥న॥ ఇది- పొందింపబడిన- పళ్లలోనిధాన్యముఏరి

బ్రదుకుట-ఉంఛవృత్తి-సత్యము-ఉదకము- సత్స్వభావమున

కును పేరు-

ఘృత॥న॥ఇది- త్రిమాత్రాకాలము - గుఱ్ఱము పేరెమువద్ధి

లిశాళ్లనుమీది గదిలించుట తునునామము -

ప్రేత- పు॥ ఇది- చచ్చినవానికిని - నరకమునందుండుజం

తువు - పిశాచమునకును నామము-

భూత॥ఇది - యోగ్యము యినదానికిపేరయినపుడు॥న॥స

మానము యినదానికి-పొందబడినదానికి-యథార్థము- గడచి

నదానికినినామమయ్యేని॥ త్రి॥ పిశాచాదులు - పృథివ్యాది

పంచభూతము- మాత్రము - సత్యమునకును పేరగునపు

డు॥న॥

జాత॥ఇది-పుట్టినదానికినినామమయ్యేని॥త్రి॥ అయినదియ

మొత్తము- గుంపు- జాతికినిపేరగునపుడు॥న॥

పీత ఇది- అగ్రాహ్యము-పసుపువన్నెము మందగునపుడు॥న॥

తెల్లనికాంతినిపేరగునపుడు॥పు॥ పసుపునకునునామమయ్యె

నే॥స్త్రీ॥

పాత ॥ పు ॥ ఇది - రక్షింపబడినదానికి - పడుటకును

పేరు

పృథుస్స్యాత్పుంసి స్త్రీతు కృష్ణజీ
జీరకేమహతి త్రిషు।

కటేస్త్రీ గర్భయో రక్ష్వ
ఘోణానాం యాంప్రోథమస్త్రి
యామ్ ॥౨౦౩॥

సిక్థోభక్తపులాకే నామధూ
చ్ఛిష్టేతుర స్త్రియామ్।
నీలీస్యాత్స్మయోస్తుత్థాతు
త్థస్స్యాద్రసాంజనే ప్రమాణ॥
నాథస్త్రిషు ప్రభౌ సేంద్రే

ప్రస్థోస్త్రీ సానుమానయోః
యాచకేధనికేత్వర్థీ
దుస్థాత్రిష్వజ్ఞ దుర్గతౌ॥

ఇతి థాంతాః.

శబ్దోక్షరయశోగీతవ్యోమ
వాక్యధ్వనిష్వపి
అబ్దస్సంవత్సరే మేఘే

క్షోదోరజసి పేషణే॥
వశాభిప్రాయయోశ్ఛంద

స్స్యాత్ఖఛ్చత్త్రేగరుత్పచ్ఛదః।
గజదానంగర్వహర్షరేతో
మృగమదామదాః॥౨౦౪॥
వేదశ్ఛందసియజ్ఞాంగే
రదోదంతే విలేఖనే।
ఖేదస్స్యాదుపజాపేచపి
దారణవిశేషయోః॥౨౦౫॥
శాపఃపంకేబాల్యతృణే
స్వేదస్స్వేదనఘర్మయోః।
పాదోబుధ్నేతురీయాంశే
శైలప్రత్యంతపర్వతే॥ ౨౦౬॥
చరణేకిరణేచాథ
క్లేదోరసశశాంకయోః।
కందోవృక్షాదిమూలేచ
సూరణాంబుదయోరపి॥

పృథు॥ ఇది- ఒకరాజునకు పేరగునపుడు ॥ పు ॥ నల్లజీల
కఱ్ఱకు పేరగునపుడు ॥ స్త్రీ ॥ విస్తారమయినదానికి పేరయిన
పుడు॥ త్రి॥

ప్రోథ॥ పు॥ ఇది - పిరుదునకును- స్త్రీకిని- గర్భమున
కును- గుఱ్ఱముయొక్క-ముక్కునకును పేరు-

సిక్థ॥ ఇది- మెతుకునకు పేరగునపుడు॥ పు॥ మైనమునకు
పేరగునపుడు॥ పు॥
తుత్థ॥ ఇది- నీలిచెట్టునకును - స్వల్పభూమికిని పేరగున
పుడు ॥ స్త్రీ॥ రసాంజనమునకు పేరైనపుడు॥ పు॥
నాథ॥ ఇది- ప్రభువునకు పేరగునపుడు॥ త్రి ॥ ఇంద్రున
కు పేరగునపుడు॥ పు॥

ప్రస్థ॥ పు॥ ఇది కొండచరికెని- కుంచమునకును-
అర్థిన్॥ పు॥ ఇది- యాచకునకును- ధనికునకును పేరు-
దుస్థ॥ త్రి॥ ఇది- మూఢునకును - కష్టమును జెందినవాని
కిని పేరు-

—థాంతపదవర్గము ముగిసెను.—

శబ్ద॥ పు॥ ఇది- అక్షరమునకును- కీర్తికిని - గానమున
కును- ఆకాశమునకును- వాక్యమునకును- ధ్వనికిని పేరు-
అబ్ద॥ పు ॥ ఇది - సంవత్సరమునకును - మేఘమునకును
పేరు-

క్షోద॥ పు॥ ఇది॥ ధూళికిని- నూరుటకును పేరు-
ఛంద॥ పు ॥ ఇది - అధీనునికిని - అభిప్రాయమునకును
పేరు-

ఛద॥ పు॥ ఇది- ఆకునకును- ఱెక్కకును పేరు-
మద॥ పు॥ ఇది- ఏనుగుమదమునకును- గర్వమునకును-
సంతోషమునకును- రేతస్సునకును- కస్తూరికిని పేరు-
వేద॥ పు॥ ఇది- వేదమునకును- ఆత్తిచెట్టునకును పేరు-
రద॥ పు॥ ఇది- దంతమునకును- గీరుటకును పేరు-
ఖేద॥ పు॥ ఇది- భేదోపాయమునకును - పగల్చుటకును
విశేషజ్ఞానమునకును పేరు-
శాద॥ పు॥ ఇది- అడుసునకును- లేతపచ్చికనకును పేరు-
స్వేద॥ పు॥ ఇది- చెమటపట్టుటకును- చెమటకును పేరు-
పాద ॥ పు ॥ ఇది చెట్టుమొదటికిని - నాలవభాగమున
కును- కొండసమీపమునందున్నతిప్పకును- పాదమునకును-
కిరణమునకును పేరు-
క్లేద॥ పు॥ ఇది- తడికిని- చంద్రునకును పేరు-
కంద॥ పు॥ ఇది- వృక్షాదులయొక్క వేరునకును - కలద
గడ్డకును- మేఘమునకును పేరు-

స్కందోగుహేనదీకూలే

స్కంద॥ పు॥ ఇది - కుమారస్వామికిని- నదియొక్కగట్టునకును పేరు-

సాదశ్వారోహ సూతయోః

సాదిన్॥ పు॥ ఇది - గుఱ్ఱపురౌతునకును - సారథికిని పేరు-

పాదుకో పానహౌః పాదూ

పాదూ॥ స్త్రీ॥ ఇది- చెప్పనకును - పావుకోళ్లకును పేరు-

ఛర్దిర్వమనరోగయోః॥

ఛర్ది॥ స్త్రీ॥ ఇది- వక్కుటకును- రోగవిశేషమునకు పేరు-

పాదభూషాశృంఖలయోరందుస్త్రీ

అందు॥ స్త్రీ॥ ఇది - అందె మొదలయిన పాదాభరణములకును- ఏనుగులగట్టు గొలుసునకును పేరు

అమీస్త్రియః।

అమీ - ఈ పాదూ- ఛర్దిన్- అను శబ్దములు 3 ను - స్త్రియః- స్త్రీలింగములుగలవి-

పదవ్యవసితత్రాణస్థానలక్ష్మాంఘ్రివస్తుషు।
వ్యవసాయే స్త్రీ
బోధే సాయకే వస్తువాక్యయోః।

పద॥ న॥ ఇది - స్వార్థముయొక్క దానిని ఉద్దేశించినట్టియొక్క దానిని జేయుటకును- పాదమునకును అడుగుజాడకును స్థానమునకును- రక్షించుటకును- కిరణమునకును- అడుగునకును-ఉద్యోగమునకును- సుబంతతిఙంతసమూహమునకును- బాణమునకును- వస్తువునకును-వాక్యమునకును పేరు-

ఛందాంసిత్రిష్టుబాదీని శ్రుతీచ్ఛాభినయాఅపి ॥ ౨౧౩॥

ఛందస్॥ న॥ ఇది - త్రిష్టుప్పు మొదలగు ఛందస్సులకును- వేదమునకును-ఇచ్చకును- ఊరడించుటకును పేరు-

నదస్సముద్రేనదే సరిద్భేదే

నద॥ పు॥ ఇది- సముద్రమునకును- ధ్వనికిని-పడమరగా బారునదికిని పేరు-

నదీసరిత్।

నదీ॥ స్త్రీ॥ ఇది- నదికి పేరు-

గదోరోగహరిభ్రాతోర్గదాస్యాదాయుధాంతరే॥

గద॥ఇది॥ రోగమునకును- శ్రీకృష్ణునితమ్మునికిని పేరైనప్పుడు॥ పు॥ ఆయుధవిశేషమునకు పేరగునప్పుడు॥ స్త్రీ॥

కుందంమాఖ్యేచకుందో నానిధిభేదమురద్విషోః।

కుంద॥ఇది- మొల్లపూవునకు పేరగునప్పుడు॥ న॥ నిధికిని- విష్ణువునకును పేరగునప్పుడు॥ పు॥

మందఃపుంసిరవేస్సూనౌ గజభేదే స్వేయంత్రిషు॥ ఖలమూర్ఖజడస్వైరస్వల్ప నిర్భాగ్యరోగిషు।

మంద॥ఇది- శనైశ్చరునకు పేరైనప్పుడు॥ పు॥ మందజాతియేనుగునకును - కొండెగానికిని - మూఢునకును- వివేకహీనునకును - స్వేచ్ఛకును-కొంచెమునకును - నిర్భాగ్యునకును-రోగికిని పేరయినప్పుడు॥ త్రి॥

మృద్వనుష్ణేపి

మృదు॥ త్రి॥ ఇది- వేడి లేనిదానికిని- అపి శబ్దమువలన మెత్తనిదానికిని పేరు-

మధురంమృష్టసాహిత్యేస్వాద్వీ

స్వాదు॥ త్రి॥ఇది- మధురమయినదానికిని- రుచిగలదానికిని పేరు-

మౌత్రిషు॥౨౧౪॥

ఈమృదుస్వాదుశబ్దములు రెండును త్రిలింగములుగలవి-

ఇతిదాంతాః।

—ఇది దాంతపదవర్గము ముగిసెను.—

బుధస్సూరౌ సురేసౌమ్యే

బుధ॥పు॥ ఇది-పండితునకును- దేవతకును- బుధునకును పేరు-

వేధావిష్ణౌవిధాతరి।

వేధస్॥ పు॥ఇది-విష్ణువునకును- బ్రహ్మకును పేరు-

విధుస్సుధాకరే కాలే విష్ణౌ వాతేగ్నిరక్షసోః॥౨౧౪॥	విధు॥పు॥ఇది- చంద్రునకును- కాలమునకును-విష్ణువునకును-వాయువునకును-అగ్నికిని-రాక్షసునికిని పేరు-
విధిర్విధానేనియతౌ కాలే పద్మభవే	విధి॥పు॥ఇది-చేయుటకును- దైవమునకును- కాలమునకును-బ్రహ్మకును- అపిశబ్దమువలన ప్రకాశమునకును - విధాయకవాక్యమునకును పేరు-
వ్యథ। అధిష్ఠానేచిత్తదుఃఖే వ్యసనే బంధనేపి చ ౨౧౫॥ ఆధి	ఆధి॥పు॥ఇది-ఒకదానికి నాధారమైనదానికిని-మనోవ్యాధికిని- వ్యసనమునకును- బంధనమునకును పేరు-
ర్బోధిస్సమాధౌ చకుక్కుటాశ్వత్థబుద్ధిషు।	బోధి॥పు॥ఇది-సమాధికిని- కోడికిని- రాగిచెట్టునకును బుద్ధికిని పేరు-
అబ్ధిస్సరస్సరస్వంతౌ	అబ్ధి॥పు॥ఇది-కొలనికిని- సముద్రమునకును పేరు-
బంధూ బంధూక బాంధవౌ॥	బంధు॥పు॥ ఇది-మంకెనచెట్టునకును - బంధువునకును పేరు-
గంధో గంధక సంబంధామోదలేశస్మయేషు చ।	గంధ॥పు॥ఇది- గంధకమునకును - సంబంధమునకును-పరిమళమునకును-లేశమునకును-గర్వమునకును పేరు-
స్కంధో దేహవిభాగే౽ంసే ప్రకాండే సంహతౌ నృపే॥	స్కంధ॥ పు ॥ ఇది - బౌద్ధశాస్త్రమున జెప్పిన రూపవేదనా విజ్ఞాన సంజ్ఞా సంస్కారములను పంచస్కంధములకును- మూపునకును - వేళ్లు మొదలుకొని కొమ్మలవరకుగల చెట్టుయొక్క మధ్యభాగమునకు, గుంపునకును-రాజునకును పేరు-
విధా విధానే హస్త్యన్నే ప్రకారే వేతనేపి చ।	విధా॥స్త్రీ॥ఇది-చేయుటకును- గజాన్నమునకును- ప్రకారమునకును- కూలికిని పేరు॥
సుధామృతం లేప భేదో మూర్వా సర్పాశనం స్నుహీ॥	సుధా॥స్త్రీ॥ఇది-అమృతమునకును- సున్నపుపూతకును-బాగకును- సర్పాశనమునకును- జెముడుచెట్టునకును పేరు-
వధూర్నవోఢా స్నుషయోర్భార్యా స్త్రీ శారిబాసు చ॥	వధూ॥స్త్రీ॥ ఇది- నూతనముగ వివాహముచేయబడిన పెండ్లికూతునకును- కోడలికిని- భార్యకును- స్త్రీకిని- సుగంధపాలతీగెకును పేరు-
గోధాతలే సహాకాయా	గోధా॥ స్త్రీ॥ ఇది- వింటినారి దెబ్బతగలకుండుటకై చేతగట్టుకొను తోలునకును - నీరుడుమునకును పేరు-
వృద్ధిర్మోదసుఖర్ద్ధిషు॥	ఋద్ధి॥స్త్రీ॥ఇది-సంతోషమునకును-సుఖమునకును- వృద్ధికిని పేరు-
సంధా వధౌ ప్రతిజ్ఞాయాం	సంధా॥స్త్రీ॥ ఇది-మర్యాదకును-ప్రతిజ్ఞకును పేరు॥
శ్రద్ధాత్వాస్తిక్య కాంతయోః।	శ్రద్ధా॥స్త్రీ॥ ఇది - కలదనునమ్మకమునకును - ఇచ్ఛకును పేరు-
ఆలస్యనిద్రయోర్మిద్ధం	మిద్ధ॥న॥ ఇది-ఆలస్యమునకును-నిద్రకును పేరు-
ఖండేర్ధోర్ధం సమాంశకే॥	అర్ధ॥ ఇది- ఖండమునకు పేరగునపుడు॥ పు॥ సమాంశమునకు పేరగునపుడు॥ న॥
చైత్రవసంతమధుద్రుమదైత్యవిశేషేషు పుంసి మధుశబ్దః	మధు॥ ఇది- చైత్రమాసమునకును- వసంతర్తువునకును-విష్ణువునకును- రాక్షసునకును పేరైనపుడు॥ పు ॥ ఉదకమూ

క్లిబే త్వంబునిమగ్నేతు కరండే
క్షౌద్రమద్యయోస్త్రస్త్రీ

కును-పాలునకును-పూదేనెకును-భ్రామరమను తేనెకును-
నిప్పుపువ్వులకల్లునకును పేరగునపుడు॥ప్న॥

రాధాకర్ణస్యాప మాతా
విశాఖాగోపికాసుచ। నావై
శాఖే

రాధా॥ ఇది- కర్ణునిదాదికిని- విశాఖానక్షత్రమునకును
రాధయనుగోపికకునును పేరైనపుడు॥స్త్రీ॥ వైశాఖమాసము
నకు పేరైనపుడు॥పు॥

బాధాధాస్యాద్వానాదుః
ఖనిషేధయోః॥౨౫॥

బాధ॥ స్త్రీ॥ ఇది - దుఃఖమునకును - నిషేధమునకును
పేరు-

సిద్ధఃప్రమాణే దేవయోనౌ
నిత్యనిష్పన్నయోస్త్రీషు।

సిద్ధ॥ ఇది - దేవయోని విశేషమయిన సిద్ధునికి పేరైన
పుడు॥పు॥ నిత్యమయిన దానికిని- పాకాదులచేతనాయత
మయిన యన్నాదులకును పేరైనపుడు॥త్రి॥

దిగ్ధో విషాక్తబాణే నాత్రిషు
లిప్తప్రబుద్ధయోః॥౨౬॥

దిగ్ధ॥ ఇది- విషముచే పూయబడిన బాణమునకు పేరైన
పుడు॥ పు॥ లేపనముచేయబడినదానికిని - వికసించినదాని
కిని పేరైనపుడు॥ త్రి॥

త్రిషుస్యాద్బోధితే బుద్ధంః
ద్వ్యత్సుగతయోఃపుమాన్।

బుద్ధ॥ ఇది- మేల్కొన్నవానికి పేరైనపుడు॥త్రి॥ విద్వాంసు
నకును- బుద్ధదేవునకును పేరైనపుడు॥పు॥

శ్రద్ధావతిత్రిషుశ్రాద్ధః పి
తృకృత్యేతునద్వయోః॥

శ్రాద్ధ॥ఇది-శ్రద్ధగలవానికి పేరైనపుడు॥ త్రి॥ పితృకార్య
మునకు పేరైనపుడు॥న॥

సాధు స్త్రీషూచితే చా
రౌసభ్యేవార్ధుషికేపినా।

సాధు॥ఇది-యోగ్యమయినదానికిని- సుందరమైనదాని
కిని పేరైనపుడు॥త్రి॥ సభ్యయోగ్యునకును- వడ్డీవల్ల జీవించు
వానికిని పేరైనపుడు॥పు॥

వినేత్రేంధస్త్రీషుధ్వాంతే
క్లీబే

అంధ॥ఇది- గుడ్డివానికి పేరైనపుడు॥త్రి॥ అంధకారమున
కు పేరైనపుడు॥న॥

సింధుస్తువారిధౌ॥౨౭॥
దేశేనదేగజమదే నానద్యాం
తుస్త్రియామయమ్।

సింధు॥ఇది-సముద్రమునకును - సింధుదేశమునకును-
పడమరగా ప్రవహించు పురుషనదమునకును-ఏనుగుమద
మునకును పేరైనపుడు॥పు॥ నదికి పేరైనపుడు॥స్త్రీ॥

దుగ్ధంనపుంసకంక్షీరే భేద్య
లింగంప్రపూరితే॥౨౮॥

దుగ్ధ॥ఇది-పాలుకు పేరైనపుడు॥న॥ నిండింపబడినదా
పేరగునపుడు విశేష్యలింగము-

లుబ్ధో నావ్యగ యోగ్య
ధ్నాత్రిలింగస్స్యా

లుబ్ధ॥ ఇది- వేటగానికి పేరైనపుడు॥ పు॥ ఆశగలవానికి
పేరైనపుడు॥ త్రి॥

దత్రిషు। ముగ్ధస్స్యా
నవేమూఢే

ముగ్ధ॥త్రి॥ఇది-సాధునకును-క్రొత్తదానికిని - మూఢున
కును పేరు-

విద్ధస్తాడితనుత్తయోః॥

విద్ధ॥పు॥ఇది- కొట్టుపడినవానికిని - త్రోయింబడినవా
నికిని పేరు-

సమృద్ధౌస్థవిరేవృద్ధ
శుద్ధఃకేవలపూతయోః।

వృద్ధ॥పు॥ఇది-సమృద్ధికిని-ముదిసినదానికిని పేరు-
శుద్ధ॥పు॥ఇది-ఒంటరిగానికిని-పరిశుద్ధునకును పేరు-

ఇది ధాంతాః.

—ధాంతపదవర్గము ముగిసెను.—

జనస్సమూహేలోకేపి

జన॥పు॥ఇది - సమూహమునకును - లోకవిశేషమునకు
ను-జనమునకును పేరు (జనోలోకే జనౌకధేపే) యని పాఠాం
తరముం గలదు-

జినావర్హత్తథాగతౌ॥
జిన॥పు॥ ఇది-పూజ్యునకును- బుద్ధదేవునకును పేరు-

భేనౌ భానునిశానాథౌ
భేం॥పు॥ఇది-సూర్యునకును- చంద్రునకును పేరు-

భానూ కిరణభాస్కరౌ
భాను॥పు॥ఇది-కిరణమునకును- సూర్యునకును పేరు-

వహ్నీ రక్ష్ణిహయేఽగ్నౌ చ
వహ్ని॥పు॥ఇది-కంటికిని - గుఱ్ఱమునకును అగ్నికిని పేరు-

మునిర్బుద్ధద్రుమర్షిషు॥
ముని॥పు॥ ఇది- బుద్ధదేవునకును- వృక్షవిశేషమునకును- మునికిని పేరు-

బుధ్నశ్శిఫాయాం మూలే చ
బుధ్న॥పు॥ ఇది- చెట్టు మొదలుకొని తుదవరకు పోయిన తీగెకును (అనగా నూడ) చెట్టు మొదటికిని పేరు-

సూనుః పుత్రేఽనుజే రవౌ
సూను॥పు॥ఇది-కుమారునకును-తమ్మునకును-సూర్యునకును పేరు-

వీనో మృగాంతరే తంతౌ
వ్రీహిభేదే శుకాంతరే॥
వీన॥పు॥ఇది- మృగవిశేషమునకును - దారమునకును- ధాన్యభేదమునకును- చిలుకలలోనొక భేదమునకును పేరు-

స్వప్నస్సుప్తస్య ధీర్నిద్రా
స్వప్న॥పు॥ఇది- నిద్రపోయినవాని బుద్ధికిని - నిద్రకును పేరు-

మీనో రాశ్యంతరేఽపి చ।
మీన॥పు॥ఇది- మీనరాశికిని- అపిశబ్దమువలన మత్స్యమునకును పేరు-

ధానా భృష్టయవే వృక్షబీ
జే స్యాద్ధాన్యకేఽపి చ॥౨౩౪॥
ధానా॥స్త్రీ॥ఇది-బారుగులకును - వృక్షబీజమునకును-ధాన్యమునకును పేరు-

పరస్త్రీభార్యయోర్జాని
జాని॥స్త్రీ॥ ఇది-పరస్త్రీకిని- భార్యకును పేరు-

ర్జనిర్జన్మ జనిస్స్నుషా।
జని॥ ఇది-పుట్టుకకు పేరైనపుడు॥న॥ కోడలికి పేరైనపుడు॥స్త్రీ॥

జ్యోత్స్నీ పటోలికా సా చ
రాత్రిశ్చంద్రికయాన్వితా॥
జ్యోత్స్నీ॥స్త్రీ॥ ఇది - పొట్లతీగెకును- వెన్నెలతో గూడిన రాత్రికిని- వెన్నెలకును పేరు-

జ్యోత్స్నా సచంద్రనక్షత్ర
రాత్రౌ చంద్రాతపేఽపి చ।
జ్యోత్స్నా॥స్త్రీ॥ ఇది- చంద్రనక్షత్రములతో గూడిన రాత్రికిని - వెన్నెలకును పేరు-

రత్నం మణౌ చ శ్రేష్ఠే చ
రత్న॥న॥ ఇది- మణికిని- శ్రేష్ఠునకును పేరు-

వనం కాననవారిణోః॥
వన॥న॥ఇది- అడవికిని- ఉదకమునకును పేరు-

గతివాహనయోర్యానం
యాన॥న॥ఇది పోవుటకును - వాహనమునకును పేరు-

పానం పీతౌ చ రక్షణే।
పాన॥న॥ ఇది- త్రాగుటకును- రక్షించుటకును పేరు-

దానం గజమదే త్యాగే శు
ద్ధిఖండనయోరపి॥౨౩౫॥
దాన॥న॥ఇది- ఏనుగుమదమునకును- త్యాగమునకును- పరిశుద్ధికిని- ఖండించుటకును పేరు-

అవకాశే స్థితౌ స్థానం
స్థాన॥న॥ ఇది- తావునకును- ఉనికికిని పేరు-

స్థానే స్యాదుచితేఽవ్యయం।
స్థానే॥అ॥ ఇది యుక్తమగుటకు పేరు-

చిహ్నమంకే పతాకాయాం
చిహ్న॥న॥ ఇది - గురుతునకును - టెక్కెమునకును పేరు-

ద్యుమ్నం విత్తే పరాక్రమే॥
ద్యుమ్న॥న॥ ఇది- ధనమునకును - పరాక్రమమునకును పేరు-

స్నానీయసేకయోస్స్నానం
స్నాన॥న॥ ఇది - స్నానయోగ్యవస్తువులకును స్నానమునకును పేరు-

మేనస్స్యాదంహఃకిల్బిషే।

ఏనస్॥ న॥ ఇది - అపరాధమునకును - పాపమునకును పేరు-

ఇనో భూపే రవౌ పుంసి ధనికస్వామినో స్త్రిషు॥

ఇన॥ ఇది- రాజునకును - సూర్యునకును పేరయినపుడు॥ పు॥ ధనికునకును- పోషకునకును పేరయినపుడు॥ త్రి॥

యోనిర్ద్వయోర్భగే స్థానే కారణాకారయోరపి।

యోని॥ స్త్రీ॥ ఇది- భగమునకును- స్థానమునకును- కారణమునకును- ఆకారమునకును పేరు-

తనుస్త్వక్కాయయోః స్త్రీ స్యాద్విరళస్వల్పయో స్త్రిషు॥ ౨౪౦॥

తను॥ ఇది - చర్మమునకును - శరీరమునకును పేరగునపుడు॥ స్త్రీ॥ విరళమగుటకును - స్వల్పమునకును పేరగునపుడు॥ త్రి॥

కఠినాధిక సాంద్రేషు వాద్యమధ్యమనృత్తయోః। మా స్తాముద్గరమూర్తేషు త్రిషు మేఘే పుమాన్ ఘనః॥

ఘన॥ ఇది- కఠినమయినదానికిని- అధికమైనదానికిని- దట్టమయినదానికిని - కాంస్యతాళమధ్యభాగమునకును- నృత్తమునకును - తుంగముసైకును - లోహపుగుదియకును- కాఠిన్యమునకును పేరైనపుడు ॥ త్రి ॥ మేఘమునకు పేరగునపుడు॥ పు

వానం శుష్కే శుష్కఫలే వనసంబంధిని త్రిషు। క్లీబే త్వయం సురంగాయాం సౌరభే సేవనే గతౌ॥ ౨౪౩॥

వాన॥ ఇది- ఎండినదానికిని- ఎండినఫలమునకును పేరగునపుడు॥ న॥ వనసంబంధియైనదానికి పేరగునపుడు ॥ త్రి॥ సురంగమునకును- పరిమళమునకును- కుట్టుటకును- పోవుటకును పేరగునపుడు॥ న॥

మానస్త్రీణాంకోపభేదే గర్వే చిత్తోన్నతావపి। మానం ప్రమాణే ప్రస్థాదౌ

మాన॥ ఇది- స్త్రీలయొక్క కోపవిశేషమునకును- గర్వమునకును - వేనటిశయుండుటను చిత్తౌన్నత్యమునకును పేరగునపుడు॥ పు॥ ప్రమాణమునకును - మానికె మొదలగు కొలుచు సాధనములకును పేరగునపుడు॥ న॥

భక్తేన్నం భక్షితే త్రిషు॥

అన్న॥ ఇది- అన్నమునకు పేరగునపుడు॥ న॥ భక్షింపబడినదానికి పేరైనపుడు॥ త్రి॥

నగ్నోవంది క్షపణయోర వస్త్రవసనే త్రిషు।

నగ్న॥ ఇది- కనివానికిని - క్షపణకుండను జైనమతోద్ధారకునకును పేరగునపుడు॥ పు ॥ వస్త్రహీనునకు పేరగునపుడు॥ త్రి॥

సూనం శూన్యే త్రిషు క్లీబే పుష్పే సూనా తు మేఖలా। రశ్మౌ సద్యాం వధస్థానే రసనాధస్థ్నవేపి సా।

సూన॥ ఇది - శూన్యమయినదానికి పేరగునపుడు ॥ త్రి॥ పుష్పమునకు పేరగునపుడు॥ న॥ మొలనూలునకును- కిరణమునకును- నదికిని- చంపువట్టి స్థలమునకును- నాలుకయడుగున నున్న కొండనాలుకకును పేరయినపుడు॥ స్త్రీ॥

స్యాచ్ఛన్నం రహసి క్లీబే ఛాదితే తు త్రిలింగకం॥ ౨౪౫॥

ఛన్న॥ ఇది- రహస్యమునకు పేరగునపుడు॥ న॥ కప్పబడినదానికి పేరగునపుడు॥ త్రి॥

సన్నమల్పే విశీర్ణారా

సన్న॥ న ॥ ఇది - అల్పమునకును - జీర్ణమగుటకును పేరు-

విన్నం ధ్వే విచారితే।

విన్న॥ న॥ ఇది - పొందబడినదానికిని- విచారింపబడినదానికిని పేరు-

అన్యద్దారితమిశ్రేషు భిన్న

భిన్న॥ న ॥ ఇది- వేరైనదానికిని- ధరింపబడినదానికిని- కూడినదానికిని పేరు-

మేతే త్రయస్త్రిషు ॥ ౨౮౬ ॥

ఏతే- ఈ నన్న-విన్న-భిన్న-శబ్దములు ॥ త్రయః-మూడును- త్రిషు- త్రిలింగములయందునువర్తించును-

ఇతి నాన్తాః.

— నాంతపదవర్గము ముగిసెను. —

రోపో బాణే రోపణే చ

రోప ॥ పు ॥ ఇది- బాణమునకును - ఎక్కుపెట్టుటకును పేరు-

లేపో భోజన గర్వయోః ।

లేప ॥ పు ॥ ఇది-భోజనమునకును - గర్వమునకును పేరు-

దర్పోఽహంకారకస్తూర్యో
ర్బాష్పో నేత్రజలోష్మణోః ॥

దర్ప ॥ పు ॥ ఇది- అహంకారమునకును- కస్తూరికిని పేరు-

బాష్ప ॥ పు ॥ ఇది-కన్నీటికిని- వేడిమికిని పేరు

సూపో వ్యంజన భేదేవ సూ
పకారేఽపి సూపవత్ ।

సూప ॥ పు ॥-ఈశబ్దము- సూదశబ్దమువలె- పప్పునకును- వంటవానికిని పేరు-

శపథాక్రోశయోశ్శాపః ॥

శాప ॥ పు ॥ ఇది - శపథమునకును - కోపమువలన తిట్టిన తిట్టునకును పేరు-

కపయోర్కేభ భావదాః ॥

కపి ॥ పు ॥ ఇది- సూర్యునకును- ఏనుగునకును- కోతికిని పేరు-

కూపః కుకుందరే గర్తే గు
ణవృక్షే ప్రపావపి ।

కూప ॥ పు ॥ ఇది - ఆడుదాని పిరుదులమీదనుండు గుంతలకును- గుంటకును - ఓడమీద ఎక్కుమాగట్టు స్తంభమునకును- బావికిని పేరు-

కల్పస్తు ప్రళయే న్యాయే శా
స్త్రే బ్రహ్మదినే విధౌ ॥ ౨౮౭ ॥
సురద్రుమే వికల్పే చ ప్రత్యయ
శ్చేత్సమార్థకః ।

కల్ప ॥ పు ॥ ఇది-ప్రళయమునకును - న్యాయమునకును- శాస్త్రమునకును - బ్రహ్మయొక్కదినమునకును - విధికిని- కల్పవృక్షమునకును- వికల్పమునకును పేరు- ఈకల్పశబ్దము వ్యాకరణశాస్త్రమువలన సిద్ధింపబడినకల్పప్రత్యయమాయెనేని సమానార్థకము అనగా- ప్రభాతకల్పా రాత్రిః-అగ్నికల్పశ్శత్రుః- ఇత్యాదిస్థలములయందు- ప్రాతఃకాలసమానమూ రాత్రియని యు- అగ్నితుల్యుడు శత్రువనియు తెలిసికొనునది-

నిందానిలంబనయోః క్షేపో

క్షేప ॥ పు ॥ ఇది-నిందకును- కాలవిడంబమునకును పేరు-

వపా వివర మేదసోః ॥

వపా ॥ స్త్రీ ॥ ఇది బిలమునకును- మెదడునకును పేరు-

రూపం స్వభావే శుక్లాదౌ
సౌందర్యే నాటకేఽపి చ ।

రూప ॥ న ॥ ఇది- స్వభావమునకును - శుక్లాదులకును- సౌందర్యమునకును - నాటకమునకును - అపిశబ్దమువలన- ఆకారమునకును పేరు-

వపుః కాయే శుభాకారే

వపుస్ ॥ న ॥ ఇది- శరీరమునకును- శుభమయిన యాకారమునకును పేరు-

త్రపు సీసక రంగయోః ।

త్రపు ॥ న ॥ ఇది-సీసమునకును-తగరమునకును పేరు-

స్త్రీణాం ఋతౌ వికాసే చ
పుష్పం

పుష్ప ॥ న ॥ ఇది- స్త్రీల ఋతువునకును- వికసించుటకును పేరు-

సర్పిర్ఘృతాంబునోః ।

సర్పిస్ ॥ న ॥ ఇది- నేతికిని-ఉదకమునకును పేరు-

తల్పం శయ్యాట్టజాయాసు

తల్ప ॥ న ॥ ఇది- పాన్పునకును - నీళ్లకుగట్టునట్టుళ్లకును- ఆలికిని పేరు-

కృపః కశ్చిత్కృపా దయా ॥

కృప ॥ ఇది- కృపాచార్యునకు పేరగునపుడు పు ॥ దయకు పేరగునపుడు ॥ స్త్రీ ॥

మాఘేప్రమాణే ప్రతేక్లీబే తపో

తపస్॥ ఇది-మాఘమాసమునకు పేరయిడునపుడు॥పు॥ వ్రతమునకు పేరయినపుడు॥న॥

గోపస్తువల్లవే।గోష్ఠాధ్యక్షే మహీశేచ

గోప॥పు॥ఇది-గొల్లవానికిని - పశువులదొడ్డికావలివానికిని-భూమిపతికిని పేరు-

స్యాద్గోపీశారిబాపిచ॥

గోపీ॥స్త్రీ॥ఇది-సుగంధపాలతీగెకును- చకారమువలన గొల్లదానికిని పేరు-

ఇతి పాంతాః.

—పాంతపదవర్గము ముగిసెను—

శిఫాతరుజటాయాంచ శాఖామాంసనదీషుచ।

శిఫా॥ స్త్రీ॥ ఇది- ఊడకును- కొమ్మకును- మాంసమునకును-నదికిని పేరు-

శఫంతరూణాంమూలే పిగవాదీనాంఖురేషుచ॥ ౨౫౮॥

శఫ॥న॥ ఇది- వృక్షముల మొదటికిని- గోవులు మొదలయినవానిగొరిసెలకును పేరు-

రేఫశ్శబ్దేచవర్ణేణస్యాదధమేతుత్రిలింగకః।

రేఫ॥ఇది ధ్వనికిని- రకారమునకును పేరైనపుడు॥పు॥ అధమునకు పేరయినపుడు॥త్రి॥

ఇతి ఫాంతాః.

—ఫాంతపదవర్గము ముగిసెను—

స్తంబోగుల్మేప్యకాండద్రౌ

స్తంబ॥పు॥ ఇది- పొదకును- కొమ్మలేనిమ్రానికిని - అపిశబ్దమువలనతృణాదులకును పేరు-

డింబఃప్లీహాఖగాండయోః॥

డింబ॥ పు॥ ఇది- రొమ్ములోనెడమప్రక్కనుండుపచ్చనిమాంసమునకును- పక్షిగ్రుడ్డునకు పేరు-

శంబస్తుముసలాగ్రస్థలోహమండలకే పవౌ।

శంబ॥ పు॥ ఇది - రోకటిపొన్నునకును - వజ్రాయుధమునకును పేరు-

కంబిరంశేచదంశస్యఖజాకాయామపిస్త్రియామ్॥

కంబి॥ స్త్రీ॥ ఇది- వెదురుయొక్క భాగమునకును- తెడ్డునకును పేరు-

ప్రతిబింబేతత్సొ్రిక్రృతౌప్రతికృత్యాంచమండలే।లాంఛనేపిచబింబోస్త్రీనద్వయోర్బింబికాఫలే॥ ౨౫౯॥

బింబ॥ఇది- నీడకును- ఆనీడకు గారణమైన ప్రకృతికిని- సమానరూపముగా చేయబడిన ప్రతిమకును - మండలమునకును గురుతునకును పేరైనపుడు॥ పు॥ దొండపండునకు పేరైనపుడు॥న॥

కంబుర్నావలయేశంఖేసంఖ్యాయాంజలశుక్తిషు।

కంబు॥ పు॥ ఇది- కడియమునకును - శంఖమునకును- సంఖ్యకును కప్పచిప్పలకును పేరు-

నద్యాంద్రుమేచజంబూ

జంబూ॥ స్త్రీ॥ ఇది- నదికిని - నేరేడుచెట్టునకును పేరు-

స్త్రీవాక్లీబేజాంబవేఫలే॥

నేరేడుపండునకు పేరగునపుడు॥న॥

త్రిషునిర్వీర్యేక్లీబష్షండేత్వేషనపుంసకమ్।

క్లీబ॥ఇది- పౌరుషములేనివానికి పేరైనపుడు॥ త్రి॥ నపుంసకునకు పేరైనపుడు॥న॥

ఇతి బాంతాః.

—బాంతపదవర్గము ముగిసెను.—

కుంభఃకుంజరమూర్ధాగ్రే కుంభకర్ణేఘటేపిచ॥

కుంభ॥పు॥ఇది- ఏనుగుశిరస్సునకును- కుంభకర్ణునికిని- కడవకును-విటునికిని పేరు-

భూపాద్రీభూభృతౌ

భూభృత్॥ పు॥ ఇది - భూమిని పాలించు రాజునకును - పర్వతమునకును పేరు-

జంభాఽంభౌ జంబీర దాన
వౌ॥ దంతేపిచపుమాన్ నేవభ
క్ష్యవాచిషు స్త్రీషు॥౨౬౦॥
గర్భోర్భకే నాట్యసంధౌ
కుక్షౌ పనసకంటకే। భ్రూణే
ప్రవరకే
చాథస్వభూర్వేధాస్స్మరో
హరిః॥౨౬౧॥
శంభుర్ధాతృహరీశేషు
డింభో బాలకమూర్ఖయోః।
నాభిర్మ[illegible] ప్రధానేంగే
కస్తూర్యాం తుస్త్రియోన్నృపే॥
స్తంభో జాడ్యేప్య
భాసభాసమాజద్యూతసద్మ
సు।
కళఙ్ఘ్యామప్సరో భేదే రంభా
భాజ్వాలయోః ప్రభా॥
వారివర్ణ్యాం కట్యోలేచకుం
భీస్త్రీకుంభినో గజాః।
భవ్యేక్లీబే శుభం ద్రవ్యేస్త్రీషు
జృంభస్తుజృంభణే॥౨౬౪॥
స్త్రీషు నా తు వికాసే స్యా
న్నభః ఖం శ్రావణో నభాః।
వ్యాజే నిభో నా సదృశే త్రి
ష్వ
థో వాచ్యలింగకాః॥౨౬౫
ప్రభూ శక్తాధిపౌ
నిత్యే పత్యౌ సర్వగతే విభుః।

ఇతి భాంతాః.

జంభ॥పు॥ఇది- డంభమునకును- నిమ్మపండికిని- జంభాసురునకును- దంతమునకును పేరు - యిది భక్ష్యవాచకమైనపుడు॥త్రి॥

గర్భ॥పు॥ ఇది- బాలునికిని- నాట్యసంధికిని- కుక్షికిని- పనసకాయముండ్లకిని - స్త్రీగర్భమునకును - శ్రేష్ఠునకును పేరు-

స్వభూ॥పు॥ఇది-బ్రహ్మకును-మన్మథునికిని-విష్ణువునకును పేరు-

శంభు॥పు॥ ఇది- బ్రహ్మకును - విష్ణువునకును - శివునికిని పేరు-

డింభ॥పు॥ఇది- చన్నుగుడుచు బాలునకును- మూర్ఖునికిని పేరు-

నాభి॥ ఇది - మధ్యభాగమునకును - ప్రధానమునకును పేరైనపుడు॥ పు॥ బొడ్డుకు పేరైనపుడు ॥ స్త్రీ ॥ కస్తూరికి పేరైనపుడు॥ స్త్రీ॥ క్షత్రియునికిని - జనపాలునకును పేరైనపుడు॥పు॥ నాభిః ప్రధానే ప్రాణ్యంగే- అనియొకపాఠాంతరముగలదు-

స్తంభ॥పు॥ ఇది- జడభావమునకును - అపిశబ్దమువలన స్తంభమునకును పేరు-

సభా॥ స్త్రీ॥ ఇది- సమూహమునకును - ద్యూతమునకును- శాలకును పేరు-

రంభా॥స్త్రీ॥ ఇది- అరటిచెట్టునకును - రంభయనునప్సరసకును పేరు-

ప్రభా॥స్త్రీ॥ ఇది- కాంతికిని- జ్వాలకును పేరు-

కుంభీ॥ఇది- నాచునకును - చేదమ్రానికిని పేరగునపుడు॥స్త్రీ॥ ఏనుగునకు పేరగునపుడు కుంభిన్ ॥ పు॥

శుభ॥ ఇది - కలుగబోయెడు శుభమునకు పేరగునపుడు॥ న॥ ద్రవ్యమునకు పేరగునపుడు॥ త్రి॥

జృంభ॥ఇది- ఆవలింతకు పేరగునపుడు॥ త్రి॥ వికాసమునకు పేరగునపుడు॥పు॥

నభస్॥ఇది- ఆకాశమునకు పేరగునపుడు॥ న॥ శ్రావణమాసమున పేరగునపుడు॥పు॥

నిభ॥ ఇది- వ్యాజమునకు పేరగునపుడు॥ పు॥ ఉపమానవాచకమైనపుడు॥ త్రి॥

ప్రభు॥ఇది- సమర్థునకును- ప్రభువునకును పేరగునపుడు విశేష్యలింగము-

విభు॥పు॥ ఇది-నిత్యమైనదానికిని-పతికిని- అంతటనునున్నదానికిని పేరు-

—భాంతపదవర్గము ముగిసెను.—

ద్రుమశ్చైద్యస్య సుహృద్వృక్షే	ద్రుమము॥పు॥ ఇది- శిశుపాలుని స్నేహితునకును- వృక్షమునకును పేరు-
భ్రమో భ్రాంత్యంబు నిర్గమే॥ ౨౬౬॥	భ్రమము॥పు॥ ఇది- భ్రాంతికిని- జలదారికిని పేరు-
సోమః కుబేరే కర్పూరే లతాభేదే నిశాకరే।	సోమ॥పు॥ ఇది- కుబేరునకును- పచ్చకర్పూరమునకును సోమలతకును- చంద్రునకును పేరు-
గ్రామః పల్యాం స్వరే బృందే త్వయం శబ్దాదిపూర్వకః॥	గ్రామ॥పు॥ ఇది- పల్లెకును- స్వరమునకును పేరు- ఈగ్రామశబ్దము సమూహవాచకమైనపుడు శబ్దము మొదలైన శబ్దపూర్వకమై యుండును- ఉదాహరణము- శబ్దగ్రామః- భూతగ్రామః- గుణగ్రామః- ఇత్యాదులు-
స్మరాభిలాషయోః కామో ఽనుజ్ఞాయాం కామమవ్యయమ్।	కామ॥పు॥ ఇది- మన్మథునకును- కోరికకును పేరు- అనుజ్ఞకు పేరైనపుడు- కామమ్ అని యవ్యయము-
శక్తావాచరణవిక్షేపే పరిపాట్యామపి క్రమః॥ ౨౬౭॥	క్రమ॥పు॥ ఇది- సామర్థ్యమునకును- నడుపునకును- స్వాధ్యాయక్రమమునకును పేరు-
ఆత్మా యత్నే ధృతిస్వాంతస్వభావపరమాత్మసు। జీవబుద్ధిశరీరేషు	ఆత్మన్॥పు॥ ఇది - యత్నమునకును - ధైర్యమునకును- మనస్సునకును- స్వభావమునకును- పరమాత్మకును- జీవునికిని- బుద్ధికిని- శరీరమునకును పేరు-
రశ్మిస్తు ప్రగ్రహో ద్యుతౌ॥	రశ్మి॥పు॥ ఇది- పగ్గమునకును- కాంతికిని పేరు-
శ్యామాకాదౌ ద్రుమే గర్ముత్	గర్ముత్॥ స్త్రీ॥ ఇది- చేమలు- ఊదలు - మొదలైన తృణధాన్యములకును- వృక్షమునకును పేరు-
క్రిమిః స్యాత్కీటలాక్షయోః।	క్రిమి॥పు॥ ఇది- పురుగునకును- లత్తుకకును పేరు-
గ్రీష్మోష్మబాష్పే ఊష్మాణ	ఊష్మన్॥పు॥ ఇది- గ్రీష్మకాలమునకును- వేడిమికిని- కన్నీటికిని పేరు-
ఊమో వ్యోమని పత్తనే॥	ఊమ॥పు॥ ఇది- ఆకాశమునకును- పత్తనమునకును పేరు-
సామ వేదే సాంత్వ	సామన్॥న॥ ఇది- సామవేదమునకును - మంచిమాటలాడుటకును పేరు-
దమో దండే చేంద్రియ నిగ్రహే।	దమ॥పు॥ ఇది- శిక్షకును - ఇంద్రియనిగ్రహమునకును పేరు-
గుల్మస్తు స్తంబే ప్లీహ్ని ఘటే రోగసైన్యవిశేషయోః।	గుల్మ॥పు॥ ఇది- చెట్టు మొదలుకొని కొమ్మలవరకుగల భాగమునకును - రొమ్మున నెడమప్రక్కనుండు పచ్చని మాంసవిశేషమునకును- కడవకును- గుల్మవ్యాధికిని - సేనాభేదమునకును పేరు-
స్థ్యామస్యూమౌ జలే చంద్రే	స్థ్యామ॥స్యూమ॥పు॥ యీ రెండును- ఉదకమునకును- చంద్రునకును పేరు-
యమస్తు యమలే కాకే। శరీరసాధనాపేక్ష నిత్యకర్మణి సంయమే॥ ౨౬౮॥	యమ॥పు॥ ఇది- అమతలకును- యమునికిని- శరీరమాత్రము సాధనముగా నపేక్షించుచు నిత్యముగా జేయదగిన సత్యాహింసాదికములకును- యమునకును పేరు-

ఉమా స్యాదతసీ గౌరీ హ
రిద్రాకీర్తికాంతిషు।

ఉమా॥ స్త్రీ॥ ఇది- నల్లగసిచెట్టునకును- గౌరికిని- పసుపునకును- కీర్తికిని- కాంతికిని పేరు-

సీమసీమే ఇమే క్షేత్రే స్త్రీ
మర్యాదయోరపి॥ ౨౩॥

సీమన్॥ సీమా॥ స్త్రీ॥ ఈ రెండు క్షేత్రమునకును- మర్యాదల యొక్క గట్టునకును - పొలిమేరకును పేరు-

బ్రాహ్మీ తు బ్రహ్మశక్తిస్స్యా
న్మత్స్యాక్షీ భారతీ చ సా॥

బ్రాహ్మీ॥ స్త్రీ॥ ఇది - బ్రహ్మశక్తికిని - పొన్నంగంటిచెట్టునకును- సరస్వతికిని పేరు-

లక్ష్మీస్సంపద్రమా శోభా

లక్ష్మీ॥ స్త్రీ॥ ఇది -సంపత్తునకును - లక్ష్మీదేవికిని - కాంతికిని పేరు-

జామిస్స్వసృకులస్త్రియోః।

జామి॥ స్త్రీ॥ ఇది - తోడబుట్టినదానికిని - కులస్త్రీకిని పేరు

రుమా సుగ్రీవభార్యాయాం
సైన్యస్యాల్లవణాకరే।

రుమా। స్త్రీ॥ ఇది- సుగ్రీవుని భార్యకును- ఉప్పుసముద్రమునకును పేరు-

సూక్ష్మః ప్రాంతేషు సూ
త్రాదేః కింజల్కే నేత్రలో
మసు॥ ౨౪॥

సూక్ష్మ॥ పు॥ ఇది - దారము మొదలైనవానియొక్క కొనలకును- ఆకురుపువ్వులకును- కనుతెప్పమీది రోమములకును పేరు-

చుల్లిరంధ్రే చ పక్ష్మ స్యా
ల్లక్ష్మ చిహ్నవరిష్ఠయోః।

పక్ష్మన్॥ న॥ ఇది - పొయిరంధ్రమునకును - చకారము వలన తెప్పకును పేరు-

లక్ష్మన్॥ న॥ ఇది చిహ్నమునకును- శ్రేష్ఠునకును పేరు-

ధామ జన్మ ప్రభా స్థానప్ర
భావసుఖసద్మసు॥ ౨౫॥

ధామన్॥ న॥ ఇది- పుట్టుకకును- కాంతికిని- ఉనికిపట్టునకును- ప్రభావమునకును- సుఖమునకును- గృహమునకును పేరు-

కర్మ వ్యాసే క్రియాయాం చ
వర్త్మ నేత్రచ్ఛదాధ్వనోః।

కర్మన్॥ న॥ ఇది- వ్యాసునికిని- క్రియకును పేరు-

వర్త్మన్॥ న॥ ఇది- కనుతెప్పకును- మార్గమునకును పేరు-

హేమ్ని రేతసి భర్మ స్యా
చ్ఛద్మ సద్మని కైతవే॥

భర్మ॥ న॥ ఇది- బంగారమునకును- రేతస్సునకును పేరు-

ఛద్మన్॥ న॥ ఇది - గృహమునకును - కపటమునకును పేరు-

తమో రాహౌ గుణే ధ్వాం
తే శోకే

తమస్॥ న॥ ఇది- రాహువునకును- తమోగుణమునకును- చీకటికిని- శోకమునకును పేరు-

వ్యోమ నభోంబునోః।

వ్యోమన్॥ న॥ ఇది- ఆకాశమునకును- ఉదకమునకును పేరు-

రామః పశౌ జామదగ్న్యే బ
లరాఘవయోశ్చ నా॥ ౨౬॥
సితాసితమనోజ్ఞేషు త్రిషు

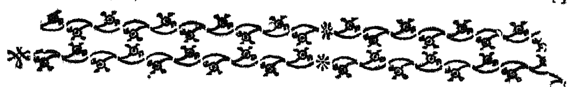
రామ॥ పు॥ ఇది- పశువునకును- పరశురామునకును- బలరామునకును- శ్రీరామునకును పేరు - ఈశబ్దము తెలుపునకును-నలుపునకును - సుందరమైనదానికిని పేరైనపుడు॥ త్రి॥

రామా తు భామినీ।

రామా। స్త్రీ॥ ఇది- స్త్రీకి పేరు-

శ్యామా షోడశవర్షా స్త్రీ
త్రివృత్తా శారిదా నిశా ॥ నీలీ
ప్రియంగువర్ణేషు పుంస్యయం
కద్వతి త్రిషు।

శ్యామా॥ ఇది - పదునారుసంవత్సరముల వయస్సుగల స్త్రీకిని- తెల్లతెగడకును- సుగంధపాలకును- రాత్రికిని పేరైనపుడు॥ స్త్రీ॥ నీలిచెట్టునకును- ప్రేంకణపుచెట్టునకును- నలుపువన్నెకును పేరైనపుడు॥ పు॥ ఆవర్ణముగలదానికి పేరైనపుడు। త్రి॥

శ్రీకృష్ణ దేవరాయ ఆంధ్ర భాషాని

విభాగము ... ఏకవర్గ - ౨

నానార్థ విభాగము ...

అవతరణిక.

ఇరుగపదండనాథుడను నీగ్రంథకర్త నానార్థరత్నమాలయనునీగ్రంథమును జేయఁగోరి తానురచించు గ్రంథమునందు ప్రామాణ్యాదార్ఢ్యముగలుగుటకైతన నానాగ్రంథపరిశీలనప్రౌఢిమను దెలియజేయుచున్నాడు.**

మూ. { వివిధగ్రంథ సంఘాత విమర్ద విలిఖీ కృతమ్॥
యస్య చేతస్సరస్వత్యా విలాసముకురాయతే॥౧॥ }

టీక॥ వివిధగ్రంథసంఘాతవిమర్దవిలిఖీకృతమ్- వివిధ-నానావిధములైన ॥ గ్రం-గ్రంథ గ్రంథముల యొక్క॥ సంఘాత-సమూహము యొక్క ॥ విమర్ద । ఒరియుటచేత ॥ విలిఖీకృతమ్, చిత్తరువు వ్రాయబడిన॥ యస్య- యెవని యొక్క॥ చేతః-మనస్సు॥ సరస్వత్యాః-సరస్వతీదేవికి। విలాసముకురాయతే- విలాసార్థమైన యద్దము వలెనాచరించుచున్నదో॥ *

మూ॥ { సోయంగ్రథ్నాతినానార్థరత్నమాలాంగుణోజ్జ్వలామ్।
శ్రీమానిరుగపదణ్డేశో నాత్యల్పం నాతివిస్తరమ్॥౨॥ }

టీక॥ సోయమ్, ఆయియా॥ శ్రీమాన్-ఐశ్వర్యసంపన్నుడైన॥ ఇరుగపదండేశః-ఇరుగపదండాధినాథుడను విద్వాంసుడు-గుణోజ్జ్వలామ్- గుణ- రత్నగుణంబుల చేతను ఆనియమ-శబ్దాలంకారదిగుణంబుల చేతను అనిభావము॥ ఉజ్జ్వలామ్-ప్రకాశించుచున్న॥ నానారత్నమాలామ్-నానార్థ-నానార్థంబులనెడి॥ రత్న-రత్నముల యొక్క॥ మాలామ్-హారమువంటిదైనదానికి అని అర్థము - నానార్థరత్నమాల యనెడి గ్రంథము అనిభావము ॥ నాత్యల్పమ్-మిక్కిలి స్వల్పము కానట్టులును॥ నాతివిస్తరమ్ - మిక్కిలి విస్తారము గానట్టులును॥ గ్రథ్నాతి-రచించుచున్నాడు॥ ... ...*

గ్రంథకర్త తాజెప్పు గ్రంథము యొక్క పద్ధతిని తెలియజేయుచున్నాడు.

మూ. { కాండైశ్చతుర్భిరేకద్విత్రిచతుర్వర్ణవర్ణితైః। సజ్జి-
తావ్యయకాణ్డాభ్యామితిషడ్భిరనుక్రమాత్ ॥ ౩ ॥ }

టీక॥ ఏకద్విత్రిచతుర్వర్ణవర్ణితైః-ఏక-ఒకటియు॥ ద్వి- రెండును॥ త్రి-మూడును చతుః-నాలుగైన- వర్ణ- అ...ముల చేత

ఉమా ప్యా
ద్రాక్షీరీ కాంతి:
స్త్రీమస్త్రీ మేఘ

నా నా ర్థ ర త్న మా ల.

కలచేతను - అనఁగా నేకాక్షర కాండద్వ్యక్షర కాండత్ర్యక్షర కాండచతు ష్ఠర్యాద మోదుండలచేతననుట॥ సంకీర్ణావ్యయకాండాభ్యామ్- సంకీర్ణకాండావ్యయకాండల ప్రాప్తిరు॥ ఇతి- ఈప్రకారముగా॥ షడ్భిః- ఆరుకాండలచేత॥ అనుక్రమాత్- వరుసగా॥ స్మత్న్యయీశ్రి - కూర్చుచున్నాడు ॥ గ్రధ్నాతి యనుపదముపూర్వశ్లోకమునుండియపకర్షింప॥ లక్ష్మీస్సం॥ ... ... *

జానిస్స

గ్రథకర్తముందుపండితులచేతజెప్పబడియున్న నామలింగా నుశాసన హేమకోశాదులకంటెదాను జెప్పెడుగ్రంథమునం దలివిశేషమును దెలియజేయుచున్నాడు-

రుమాస
సైనస్యాల్ల
సూత్ర
త్రాదిః
మను॥ ౭

మూ. { కథితాః కేపినానార్థశబ్దాస్తత్రాన్తరాధ్వనా। అమీసలిఙ్గనిర్లిఙ్గభేదాద్వేధాభవన్తిహి॥౭॥ }

చల్లి టీక॥ నానార్థశబ్దాః- నానార్థములుగలశబ్దములు। కేపి- కొన్ని॥అంతరాధ్వనా ము దెలియజెప్పని స్థూలమార్గముచేత ॥ తత్ర-ఆగ్రంథములయందు ॥ కథితాః-చెప్ప బడియున్నవి ॥ అమీ- ఈగ్రంథమునందు జెప్పియున్న నానార్థశబ్దములు ॥ సలింగనిర్లింగ భేదాత్ - సలింగనిర్లింగములనెడి ॥ భేదాత్-భేదమువలన ॥ ద్వేధా - రెండు విధములుగా॥భవంతిహి-అగుచున్నవిగదా॥ ... ... *

లక్ష్మ చిప
ధామ
భావసుఖస

కర్మ
పత్ర
హేమ్ని
చ్ఛద్మ

సలింగాస్సప్తధాకృత్వాస్త్రియాంపుంసనపుంసకే।
స్త్రీపుంసయోఃక్లీబపుంసోః స్త్రీనపుంసకయో

మూ. { స్త్రీషు॥౮॥శబ్దాన్పుంసస్త్రియఃక్లీబాన్నానాలిఙ్గా నలిఙ్గకాన్। ప్రాయఃక్రమాత్ప్రవక్ష్యామికాన్తాదీన్ ద్వ్యక్షరాదిషు॥ ... ... ౯॥ }

ఆమో
తెశోకే
వ్యో

టీక। పుంసః- పుంలింగములును॥ స్త్రియః స్త్రీలింగములును ॥ క్లీబాన్ - నపుంసక లింగములును॥ సలింగాన్ - నియతలింగములునైన॥ శబ్దాన్-శబ్దములును॥ స్త్రియామ్- స్త్రీలింగమునందును ॥ పుంసి-పుంలింగమునందును॥ నపుంసకే-నపుంసకలింగమునందును॥ స్త్రీపుంసయోః- స్త్రీపుంలింగములయందును॥క్లీబపుంసోః-నపుంసకలింగములయందును॥ స్త్రీనపుంసకయోః ॥ స్త్రీలింగ నపుంసకలింగములయందును ॥ త్రిషు-పుంస్త్రీ-నపుం సకలింగములయందును॥సప్తధా-ఏడువిధములుగా॥ కృత్వా-చేసి॥ నానాలింగాన్-పల్లిం గములునుగల॥అలింగకాన్-నియతలింగములు కాని॥ కాంతాదీన్- కాంతాదిశబ్దములను॥ ప్రాయః-తరుచుగా॥ ద్వ్యక్షరాదిషు-ద్వ్యక్షరకాండ మొదలయినకాండలయందు ॥ క్ర మాత్-వరుసగా॥ప్రవక్ష్యామి-చెప్పుచున్నాను॥ ... ...

రామః
లరాఘవ
సితాసిత
రామా
త్రివృత్తా
ప్రియంగు
తద్వత్త్రి

అనగా దాను జెప్పెడి గ్రంథమునందలి శబ్దములు స్త్రీలింగములును బుంలింగమ పుంసకలింగములును స్త్రీపుంలిం ...ంలింగములును స్త్రీనపుంస

క్షమా క్షోణ్యాం తితిక్షాయాం యోగ్యశక్తహితేషు తు॥ ౨౫౦॥ త్రిష్వ

క్షమా॥ ఇది- భూమికిని- ఓర్పునకును పేరైనపుడు॥ సీ॥ యోగ్యునికిని- సమర్థునికిని- హితునికిని పేరైనపుడు॥ త్రి॥

థ క్షేమమస్త్రీ స్యాన్మంగళే లబ్ధరక్షణే।

క్షేమ॥ ప్న॥ ఇది శుభమునకును- సంపాదించిన దానికిని- రక్షించుటకును పేరు-

ఋతు నామ స్త్రీష్వపక్వే స్యామేత్యామంత్రణేఽవ్యయమ్ ॥ ౧౫౧॥

ఆమ॥ఇది- ఋజువైన దానికి పేరైనపుడు॥ పు॥ అపక్వమైన దానికి పేరైనపుడు॥ త్రి॥ సంబోధనమైనపుడవ్యయము-

భీమణే త్రిషు భీష్మస్స్యాద్రుద్రగాంగేయయోస్తు నా।

భీష్మ॥ ఇది- భయంకరమైన దానికి పేరైనప్పుడు॥ త్రి॥ శివునికిని- భీష్మాచార్యునకును పేరగునపుడు॥ పు॥

క్షౌమం దుకూలే వా నా స్త్రీ

క్షౌమ॥ ఇది- తెల్లవస్త్రమునకు పేరగునప్పుడు॥ న॥ అల్పమునకు పేరగునపుడు॥ ప్న॥

భీమశ్శంభౌ వృకోదరే। ౨౫౨॥ ఘోరే త్రిష్వ

భీమ॥ ఇది- శివునకును- భీమునికిని పేరగునపుడు॥ పు॥ భయంకరమయిన దానికి పేరగునపుడు॥ త్రి॥

థ ధర్మోఽస్త్రీ పుణ్యే సామాన్యభావయోః। చాపన్యాయాధ్వరాహింసాయజ్వాచారయమేషు వా॥ ౨౫౩॥

ధర్మ॥ఇది- పుణ్యమునకును- సామాన్యమునకును- స్వభావమునకును పేరైనపుడు॥ ప్న॥ ధనస్సునకును - న్యాయమునకును యాగమునకును-హింసింపకుండుటకును- సోమయాజికిని- ఆచారమునకును - యమునికిని పేరగునపుడు॥ పు॥

హిమశ్శీతే త్రిషు క్లిబే ప్రాలేయే చందనేఽపి చ।

హిమ॥ ఇది. చలికి పేరైనపుడు॥ త్రి॥ మంచునకును-గంధమునకును పేరైనపుడు॥ న॥

తోక్మ క్లిబే కర్ణమలే హరితే తు త్రిలింగకః॥ ౨౫౪॥ హరిద్యవే నా

తోక్మ॥ ఇది- గులిమికి పేరయినపుడు॥ న॥ పచ్చనిదానికి పేరగునపుడు॥ త్రి॥ పచ్చయావలకు పేరయినప్పుడు॥ పు॥

ప్రేమా తు న స్త్రీయాం స్నేహనర్మణోః।

ప్రేమన్॥ ప్న॥ఇది- స్నేహమునకును- క్రీడకును పేరు-

వామా వధ్వాం సవ్యరమ్యప్రతీపేష్వేవ వాచ్యవత్॥

వామా॥ ఇది - స్త్రీకి పేరగునపుడు॥ సీ॥ ఎడమప్రక్కకును- సుందరమైన దానికిని - ప్రతికూలమయిన దానికిని పేరగునప్పుడు విశేష్యలింగము-

వామీ స్యాద్గాలీ బడబా రాసభీ కరభీష్వ

వామీ॥సీ॥ ఇది- స్త్రీజాతులైన నక్క-గుఱ్ఱము-గాడిదె-ఒంటె- వీనికి పేరు-

థ। క్రమాత్సంఖ్యావ్యూహనిధివ్యూహాంతరాష్ట్రిషు ॥ ౨౫౬ ॥ అబ్జే భాజ్ఞిఙ్ శ్రియోః పద్మః క్లీబే ప్రుంస్య స్త్రియాం తు చ।

పద్మ॥ ఇది- సంఖ్యకును- ఏనుగుశిబ్బెమునకును పేరైనపుడు॥ వ॥ నిధికిని- పద్మవ్యూహమునకును- సర్పమునకును పేరయినపుడు॥ పు॥ కమలమునకు పేరగునపుడు॥ ప్న॥ ఘారంగికిని - లక్ష్మికిని పేరైనపుడు॥ సీ॥

వర్ష్మన స్త్రీ శుభాకారే ప్రమాణవపుషోరపి॥ ౨౫౭॥

వర్ష్మన్॥ ప్న॥ యిది- శుభమయినయాకారమునకును- ప్రమాణమునకును - శరీరమునకును పేరు-

సమా స్త్రీ వత్సరే సాధుస

సమా॥ ఇది- సంవత్సరమునకు పేరగునపుడు। సీ॥ సజ్జను

తుల్యే త్రిషు॥

నికిపేరైనప్పుడు - సర్వనామవాచకమైనప్పుడును - తుల్యవాచకమైనప్పుడు॥ త్రి॥

ఊర్మ్యూర్ధ్వయోస్స్యాదు త్సేధా వస్త్రసంకోచరేఖాయాం॥ ౧౫౭॥ తరంగికాస్యా

ఊర్మిః॥ పు॥ ఇది- అత్యంతాసక్తికిని- వస్త్రపుకుచ్చిళ్లకును- అలకును- ఈ కారమువలన పరంపరకును పేరు-

నేమిస్స్త్రీ॥ చక్రాంతే భిత్తిమూలకే। కూపత్రికాయాం నాత్వేవ భవేత్తిలశ పాదపే॥ ౧౫౮॥

నేమి। ఇది- బండియంచునకును- గోడయడుగునకును- బావియంచునకును పేరైనప్పుడు॥ స్త్రీ॥ నెమ్మిచెట్టునకు పేరైనపుడు॥ పు॥

పరమాత్మా తపో వేదో బ్రహ్మ బ్రహ్మా తు వేధసి॥ ఋత్విజ్య

బ్రహ్మ॥ ఇది- పరమాత్మకును- తపస్సునకును- వేదమునకును బోగునప్పుడు॥ న॥ బ్రహ్మ దేవునికిని- బ్రాహ్మణునికిని ఋత్విజునకును పేరైనప్పుడు॥ పు॥

భూజే ద్వైత్యే భౌమో నారకస్స్యాత్త్రిషు॥ ౧౫౯॥

భౌమః॥ ఇది - అంగారకునకును - నరకాసురునకును పేరయినప్పుడు॥ పు॥ భూమియందు బుట్టినదానికి పేరగునపుడు॥ త్రి॥

శ్రీమాన్ తిలకవృక్షేపి

శ్రీమత్॥ పు॥ ఇది- తిలకవృక్షమునకును- అపిశబ్దమువలన శ్రీమంతునికిని పేరు-

ధీమాన్ వాచస్పతావపి।

ధీమత్॥ పు॥ ఇది- బృహస్పతికిని- అపిశబ్దమువలన బుద్ధిమంతునికిని- పండితునకును పేరు-

స్వామీ స్కందే స్య

స్వామిన్॥ పు॥ ఇది- కుమారస్వామికిని- అపిశబ్దమువలన నేలెడువానికిని- ధనికునికిని పేరు-

ధీజాల్మస్స్యాదవివేచ్య కార్యకృత్॥ ౧౬౦॥ నిర్బంధావపి

జాల్మ॥ పు॥ ఇది జడునకును - ఆలోచనసేయక కార్యములు జేయువానికిని- బంధహీనునికి పేరు-

జిహ్మస్తు మందవక్రే

జిహ్మ॥ త్రి॥ ఇది - మందునికిని - వక్రమయినదానికిని పేరు-

ఉభౌ త్రిషు।

ఉభౌ- ఈ జాల్మజిహ్మశబ్దములు రెండును- త్రిషు- త్రిలింగములయందు వర్తించును-

ఇతి మాంతాః॥

—మాంతపదవర్గము ముగిసెను.—

చయస్స్యాత్సమూహే ప్రాకారే మూలబంధే చ సంగ్రహే।

చయ॥ పు॥ ఇది- సమూహమునకును - ప్రాకారమునకును- సంసారబంధమునకును- సంగ్రహించుటకును పేరు-

నయో నీతౌ ద్యూతభేదే

నయ॥ పు॥ ఇది నీతికిని - ద్యూతవిశేషమునకును పేరు-

తార్క్ష్యోశ్వే గరుడే రథే।

తార్క్ష్య॥ పు॥ ఇది గుఱ్ఱమునకును- గరుడునకును- రథమునకును పేరు-

కలిపుత్రేతరయోస్తిష్యః

తిష్య॥ పు॥ ఇది- కలియుగమునకును - పుష్యనక్షత్రమునకును పేరు-

స్యాద్విజయః కాలభూమ్యో॥ ౧౬౨॥

విజయ॥ పు॥ ఇది- యముని కిని- గుఱ్ఱపుబకును పేరు-

మన్యుః క్రోధే క్రతౌ దైన్యే

మన్యు॥ పు॥ ఇది- కోపమునకును- యాగమునకును- దైన్యమునకును పేరు-

దస్యుః ప్రత్యర్థిచోరయోః।

దస్యు॥ పు॥ ఇది విరోధికిని-దొంగకును పేరు.

క్షయో రోగాన్తరే కల్పాంతే గృహేఽపచయేఽప్యథ॥

క్షయ॥ పు॥ ఇది-రోగభేదమునకును - కల్పాంతమునకును-గృహమునకును-నాశమునకును పేరు-

నాశే సంశ్లేషణే తౌర్యత్రిసామ్యే భవేల్లయః।

లయ॥ పు॥ ఇది-నాశమునకును-ఆలింగనమునకును-నృత్తగీతవాద్యముల సామ్యమునకును పేరు-

దాయో ధనే విభక్తవ్యపితృద్రవ్యే చ యౌతకే॥ ౨౯౫॥

దాయ॥ పు॥ ఇది-ధనమునకు- విభాగించుకొనదగిన పిత్ర్యద్రవ్యమునకు - వివాహకాలమునందు నల్లునికిని మామయిచ్చు వస్తువులకును పేరు-

ప్రాయో వయో మృత్యుతుల్యబాహుళ్యానశనేషు నా। ప్రాయోఽవ్యయం చ బాహుళ్యే

ప్రాయ॥ పు॥ ఇది-వయస్సునకును- మృత్యువునకును- సమానమగుటకును - బాహుళ్యమునకును- అనశనవ్రతమునకును పేరు - ఈప్రాయశబ్దము బాహుళ్యార్థకమై యవ్యయముంగలదు-

స్యాదర్యస్స్వామివైశ్యయోః॥ ౨౯౬॥

అర్య॥ పు॥ ఇది-ప్రభువునకును-వైశ్యునికిని పేరు-

కక్ష్యా కచ్ఛే వరత్రాయాం కాంచ్యాం గేహప్రకోష్ఠకే।

కక్ష్యా॥ స్త్రీ॥ ఇది-కచ్ఛకును- ఏనుగునడుమునగట్టుతోలుమోకునకును - మొలనూలికిని - యిండ్లతొట్టికట్టునకును పేరు-

సంధ్యా సంధౌ పితృప్రసూః స్యాత్ప్రతిజ్ఞాసీమయోరపి॥ ౨౯౭॥

సంధ్యా॥ స్త్రీ॥ ఇది- సంధికిని - సాయంకాలమునకును- ప్రతిజ్ఞకును - ఎల్లకును పేరు-

ఛాయా కాంతిస్సూర్యజాయాప్రతిబింబమనాతపః।

ఛాయా॥ స్త్రీ॥ ఇది- కాంతికిని-సూర్యునిభార్యకును- ప్రతిబింబమునకును - నీడకును పేరు-

త్రయీ త్రివేద్యాం త్రితయే

త్రయీ॥ స్త్రీ॥ ఇది వేదత్రయమునకును- మూడింటికిని పేరు-

వ్రజ్యా వర్గే సతామపి॥

వ్రజ్యా॥ స్త్రీ॥ ఇది-సజ్జనులసమూహమునకును అపిశబ్దము వలన భిక్షార్థమై పలుమారు దిరుగుటకును పేరు-

క్రియా తు చేష్టా కరణసంప్రధారణకర్మసు। శిక్షారంభోపాయపూజాచికిత్సానిష్కృతిష్వపి॥ ౨౯౮॥

క్రియా॥ స్త్రీ॥ ఇది బుద్ధిపూర్వకవ్యాపారమునకును- వ్యవహారమునందు నిశ్చయము బుట్టించు లిఖితసాక్ష్యాదులకును- వ్యాపారమునకును-శిక్షకును- ఉద్యోగమునకును- ఉపాయమునకును-పూజకును-చికిత్సకును- ప్రాయశ్చిత్తమునకును- అపిశబ్దమువలన ధాత్వర్థమునకును పేరు-

శబ్దగుంఫేఽపి శయ్యా స్యాత్

శయ్యా॥ స్త్రీ॥ ఇది- శబ్దములగూర్చుటకును- అపిశబ్దము వలన పాన్పునకును పేరు-

కన్యా రాశ్యంతరేఽపి చ।

కన్యా॥ స్త్రీ॥ ఇది- రాశిభేదమునకును- అపిశబ్దము వలన ఋతువుగానిపడుచునకును పేరు-

వీర్యం పరాక్రమే శుక్రే

వీర్య॥ న॥ ఇది - పరాక్రమమునకును- రేతస్సునకును పేరు-

ద్రవ్యం విత్తే గుణాశ్రయే॥

ద్రవ్య॥ న॥ ఇది ధనమునకును. రూపాదిగుణములకాశ్రయమైనవస్తువులకును పేరు-

గుహ్యం రహస్యోపస్థే చ

గుహ్య - ఇది- రహస్యమునకు పేరైనప్పుడు॥ త్రి॥ స్త్రీప్ర

ఋషుల గుహ్యావయవములకుఁ బేరైనపుడు॥ న॥ చకారమువలన దాఁపేటికిని బేరు-

పయః పానీయదుగ్ధయోః।

పయస్॥న॥ఇది-ఉదకమునకును-పాలకును బేరు-

వయః పక్షిణి బాల్యాదౌ వత్సరే యౌవనేऽపి చ॥౩౦౧

వయస్॥న॥ ఇది-పక్షికిని- బాల్యము మొదలైన వయస్సులకును-సంవత్సరమునకును యౌవనమునకును బేరు-

మాల్యం పుష్పే పుష్పదామ్ని

మాల్య॥ న॥ ఇది - పుష్పమునకును - పుష్పహారమునకును బేరు-

మూల్యం వేతనవస్త్రయోః।

మూల్య॥ న॥ ఇది-కూలికిని-వస్త్రమునకును బేరు-

చైత్యమాయతనే బుద్ధబింబే చోద్దేశపాదపే॥ ౦౨॥

చైత్య॥న॥ ఇది-యజ్ఞశాలకును- పక్షాంతరమున బౌద్ధాలయమునకును-బుద్ధదేవునకును- శివునకును- రచ్చమ్రానికిని పేరు-

కాంస్యం వాద్యాంతరే పానపాత్రే తైజసవస్తుని॥

కాంస్య॥ న॥ ఇది - వాద్యభేదమునకును - పాత్రమునకును-లోహవస్తువునకును బేరు-

నాట్యం తౌర్యత్రికే నృత్తే

నాట్య॥ న॥ ఇది-నృత్తగీతవాద్యములను మూటికిని- నృత్తమునకును పేరు-

ఆజ్యం శ్రీవాససర్పిషోః॥

ఆజ్య॥ న॥ ఇది- సగళదేవదారుబంకకును- నేతికి బేరు-

శ్లోకే పద్యం స్త్రియాం మార్గే

పద్య॥ ఇది - శ్లోకమునకు బేరైనపుడు॥ న॥ మార్గమునకు బేరైనపుడు॥స్త్రీ॥

కావ్యం గ్రంథే కవౌ పుమాన్।

కావ్య॥ ఇది - గ్రంథమునకు బేరగునపుడు ॥ న॥ శుక్రునకు బేరగునపుడు॥పు॥

గవ్యా స్యానపి గవ్యా స్యా స్న ద్వయోర్ద్రవ్య వాయయోః॥౩౦౪॥

గవ్యా॥ ఇది- రెండుక్రోసుల దూరమునకును- అపిశబ్దమువలన గోసమూహమునకును బేరగునపుడు॥స్త్రీ॥ గోవుల పాలు పెరుగు మొదలైన ద్రవ్యములకును- భార్యకును బేరగునపుడు॥న॥

రూప్యం స్యాదాహతస్వర్ణే రజతే స ద్విభూషణే। సురూపే త్రిషు

రూప్య॥ ఇది- కరిగిపోసిన బంగారునకును - వెండికిని- ఆ వెండిసొమ్మునకును పేరగునపుడు॥ న॥ అందమైనదానికి పేరగునపుడు॥త్రి॥

పూజ్యస్తు త్రిష్వర్చ్యే శ్వశురే పుమాన్॥౩౦౫॥

పూజ్య॥ఇది-పూజ్యునికి పేరగునపుడు॥ త్రి॥ కన్యనిచ్చిన మామకు పేరగునపుడు॥పు॥

స్యాత్తథ్యే శపథే సత్య లోకే నా త్రిష్వృతాన్వితే।

సత్య॥ ఇది - యథార్థమునకును- శపథమునకును పేరైనపుడు॥న॥ సత్యలోకమునకు పేరైనపుడు॥ పు॥ సత్యవంతునికి పేరగునపుడు॥త్రి॥

యయు ర్నాశ్వే శ్వమేధీయే దీర్ఘే యష్ట్యాం త్వయం స్త్రియాం॥౩౦౬॥

యయు॥ ఇది - అశ్వమేధయాగమునకు దగిన గుఱ్ఱమునకు బేరగునపుడు॥పు॥ పొడవైన కఱ్ఱకు పేరైనపుడు॥స్త్రీ॥

ఋషితీర్థే భవేత్కాయం కాయో దేహసమూహయోః। కదేవతాకే త్రిష్వేవ

కాయ॥ ఇది- చిటికెనవ్రేలు దగ్గర నేర్పడుచు నిఱువలయు-ఋషిసంబంధమైన తీర్థమునకు పేరగునపుడు॥న॥ దేహమునకును-సమూహమునకును పేరైనపుడు॥పు॥ కుత్సితదేవతకు- ప్రియమైనదానికిని పేరగునపుడు॥త్రి॥

జయస్తు విజయే పుమాన్॥ ౩౦౯ ॥ జయా తు పథ్యా తర్కారీ తిథిభేద ఉమాసఖీ।

జయ॥ ఇది-జయమునకు పేరగునపుడు॥ పు॥ కరక చెట్టునకును- తక్కిలిచెట్టునకును-జయతిథికిని- పార్వతీదేవి చెలికత్తెకును పేరగునపుడు॥ స్త్రీ॥

వన్యా వన సమూహే స్యా ద్వన్యం త్రిషు వనోద్భవే॥

వన్యా॥ ఇది - వనసమూహమునకు పేరగునపుడు॥ స్త్రీ॥ వనమున బుట్టినవానికి పేరగునపుడు॥ త్రి॥

ఏకత్వాదౌ విచారే చ సంఖ్యా సంఖ్యం తు సంయుగే।

సంఖ్య॥ ఇది- ఒకటి మొదలైన లెక్కకును- ప్రమాణము చేత నర్థమును పరీక్షించుటకును పేరగునపుడు॥ స్త్రీ॥ యుద్ధమునకు పేరగునపుడు॥ న॥

ఆస్త్రీ మధ్యం సమే న్యాయ్యే ఽప్యవకాశావలగ్నయోః॥

మధ్య॥ ఇది సమభాగమునకును- న్యాయము గాదానికిని- మధ్యప్రదేశమునకును-నడుమునకును పేరు-

త్రిషు సాధ్యం సాధనీయే నాయోగే గణదైవతే।

సాధ్య॥ ఇది-సాధింపదగిన దానికి పేరగునపుడు ॥ త్రి॥ సాధ్యనామయోగమునకును - గణదేవతకును పేరగునపుడు॥ పు॥

హృద్యం హృదో హితే హృజ్జే హృత్ప్రియే చ త్రిలింగకమ్॥ ౩౧౦ ॥ వశ్యకృద్వేదమంత్రే తు హృద్యో హృద్యం తు లేపనే।

హృద్య॥ ఇది-హృదయమునకిష్టమైన దానికిని-హృదయమున బుట్టిన దానికిని- మనస్సునకు సంతోషకరమైన దానికిని పేరగునపుడు॥ త్రి॥ వశ్యకరమైన వేదమంత్రమునకు పేరగునపుడు॥ పు॥ గంధాదిలేపనద్రవ్యమునకు పేరైనపుడు॥ న॥

సౌమ్యః పుమాన్ బుధే విప్రే త్రిషు స్యాత్సోమదైవతే॥ ౩౧౧॥ రమ్యేఽనుగ్రేచ

సౌమ్య॥ ఇది-బుధునికిని-బ్రాహ్మణునికిని పేరగునపుడు- పు॥ సోమదేవతాకమైన హవిస్సు క్తములకును- రమ్యమైన దానికిని - ఉగ్రముకాని దానికిని పేరైనపుడు॥ త్రి॥

జన్యం తు రథ్యాకలహ యుద్ధయోః। జన్యా మాతా పితా జన్య స్త్రిషు తూత్పాద్య నీచయోః॥ ౩౧౨॥ జ్ఞాతౌ భృత్యాం నవోఢాయాం జన్యా స్స్నిగ్ధా వరస్య యే।

జన్య॥ ఇది- వీధిజగడమునకును - యుద్ధమునకును పేరైనపుడు॥ స్త్రీ॥ తల్లికి పేరైనపుడు॥ స్త్రీ॥ తండ్రికి పేరైనపుడు॥ పు॥ పుట్టింపదగిన దానికిని- నీచునికిని పేరగునపుడు॥ త్రి॥ జ్ఞాతికిని-క్రొత్త పెండ్లికూతునకును- పెండ్లికొడుకుయొక్క చెలికాండ్రకును పేరగునపుడు॥ పు॥

ఆశ్లీలే సురతే గ్రామ్యం గ్రామ్యః పల్లీభవే జనే॥ ౩౧౩॥

గ్రామ్య॥ ఇది- పామరజనవాక్యమునకును - సురతమునకును పేరగునపుడు॥ న॥ పల్లెయందు బుట్టిన జనులకు పేరైనపుడు॥ పు॥

రథ్యా రథౌఘే విశిఖే రథ్య స్తు రథవోఢరి।

రథ్యా॥ ఇది- రథసమూహమునకును- గ్రామమునందు ప్రధానమైన రచ్చమిట్టకును పేరగునపుడు ॥ స్త్రీ॥ రథమును వహించు గుఱ్ఱము మొదలయిన వానికి పేరగునపుడు॥ పు॥

హారీతక్యాం తు పథ్యా స్యా ద్ధితే పథ్యం త్రిలింగకమ్॥

పథ్యా॥ ఇది-కరక చెట్టునకు పేరగునపుడు॥ స్త్రీ॥ శరీరమునకు హితమైన దానికి పేరయినపుడు॥ త్రి॥

కర్మావబోధకే గృహ్యా మయం స్వవశగే త్రిషు। గృహ్యం శాఖాపురం గృహ్యా గృహాసక్తా మృగాః ఖగాః॥ ౩౧౪॥

గృహ్య॥ ఇది-కర్మబోధక గ్రంథమునకు పేరైనపుడు॥ న॥ వశ్యునికి పేరైనపుడు॥ త్రి॥ రాజధానికన్న వేరుగా సమీపమున గట్టబడియున్న పట్టణమునకు పేరైనపుడు॥ న॥ పెంపుడు మృగములకును- పక్షులకును పేరగునపుడు॥ పు॥

సహ్యోఽద్రౌ సహ్యమారోగ్యం సోఢవ్యే త్వవాచ్యవత్।

సహ్య॥ ఇది-పర్వతమునకు పేరగునప్పుడు॥ పు॥ ఆరోగ్యమునకు పేరైనప్పుడు॥ న॥ సహింపదగిన దానికి పేరగునప్పుడు- విశేష్యలింగము-

యోగ్యః క్లీబే పూపయోః చందనాభ్యాస వాచకమ్॥ ప్రవీణోపాయవచ్ఛక్తయోగార్హే ష్వవ్యయం త్రిషు।

యోగ్య॥ ఇది-భక్ష్యమునకును-వాహనమునకును-చందనమునకును - అభ్యాసమునకును పేరైనప్పుడు ॥ న ॥ నేర్పరికిని- ఉపాయవంతునకును- సమర్థునకును- యోగాభ్యాసమునకుదగినవానికిని పేరగునప్పుడు॥ త్రి॥

ధర్మాంబు పుష్ప స్వర్ణేషు పుణ్యంధర్మవతి త్రిషు॥

పుణ్య॥ ఇది- ధర్మమునకును - ఉదకమునకును - పుష్పమునకును-బంగారునకును పేరగునప్పుడు॥ న॥ ధర్మవంతునికి పేరగునప్పుడు॥ త్రి॥

త్రిషు చోద్యం చోదనార్హే క్లీబేతు ప్రశ్న చిత్రయోః।

చోద్య॥ ఇది-ప్రేరేపింపదగిన దానికి పేరైనప్పుడు॥ త్రి॥ ప్రశ్నకును- ఆశ్చర్యమునకును పేరైనప్పుడు ॥ న॥

ధిష్ణ్యః శుక్రానలౌ ధిష్ణ్యమృక్షే స్థానే గృహే బలే॥

ధిష్ణ్య॥ ఇది-శుక్రునకును- అగ్నికిని పేరగునప్పుడు॥ పు॥ నక్షత్రమునకును-స్థానమునకును-గృహమునకును-బలమునకును పేరైనప్పుడు॥ న॥

భవ్యం సత్యే శుభే క్లీబం త్రిషు స్యాద్యోగ్యభావినోః।

భవ్య॥ ఇది- సత్యమునకును - శుభమునకును పేరగునప్పుడు॥ న॥ యోగ్యమైనదానికిని- ముందుకలుగబోవు దానికిని పేరయినప్పుడు॥ త్రి॥

సేవ్యం త్రిలింగం సేవార్హే క్లీబేతు స్యాదుశీరకే॥ ౩౧౯॥

సేవ్య॥ ఇది- సేవింపదగిన దానికి పేరైనప్పుడు॥ త్రి॥ వట్టివేరునకు పేరైనప్పుడు॥ న॥

ఇభ్యా కరేణ్వాం త్రిష్వాఢ్యే భృత్యో దాసే భృతే స్త్రియామ్।

ఇభ్య॥ ఇది-స్త్రీగజమునకు పేరైనప్పుడు॥ స్త్రీ॥ ధనవంతునికి పేరైనప్పుడు॥ త్రి॥

భృత్య॥ ఇది - దాసునికి పేరైనప్పుడు॥ పు॥ కూలికి పేరగు- ప్పుడు॥ స్త్రీ॥

కృత్రిమాల్పనదీ కుల్యా క్రవ్యాభ్యాం చ కులోద్భవే॥ కుల్య త్రిష్వస్థికుల్యస్యా

కుల్య॥ ఇది - త్రొవ్వబడిన కొంచెపు కాలువకును- జలదారకును పేరైనప్పుడు॥ స్త్రీ॥ సత్కులమున బుట్టిన దానికి పేరగునప్పుడు॥ త్రి॥ ఎముకకు పేరగునప్పుడు॥ న॥

ద్ధకల్యమహర్ముఖే। కల్యా కల్యాణ వాచిస్యాత్ త్రిషు రోగదక్షయోః॥ ౩౨౦॥

కల్య॥ ఇది-ప్రాతఃకాలమునకు పేరగునప్పుడు॥ న॥ శుభవాక్యమునకు పేరగునప్పుడు॥ స్త్రీ॥ రోగహీనునికిని- నేర్పరికిని పేరైనప్పుడు॥ త్రి॥

శల్యం వంశే శలాకాయాం శంకుతోమరయోరపి। శల్యః శ్చిన్మహీపాలశ్చ్వవిన్మదనపాదపః॥ ౩౨౧॥

శల్య॥ ఇది - వెదురుతూలికపుల్లకును - మేకునకును - నేజాయుధమునకును పేరగునప్పుడు॥ న॥ శల్యుడను రాజునకును- ఏదుపందికిని- మంగచెట్టునకును పేరగునప్పుడు॥ పు॥

ఆస్యం వక్త్రే వక్త్రబిలే క్లీబే వక్త్రభవే త్రిషు।

ఆస్య॥ ఇది-ముఖమునకును-నోటికిని పేరగునప్పుడు॥ న॥ ముఖమున బుట్టిన దానికి పేరగునప్పుడు॥ త్రి॥

అశ్వ్యమధ్యం సురా కశ్యం కశ్యత్రిషు కశాహకే॥

కశ్య॥ ఇది-గుఱ్ఱముయొక్క నడుమునకును- కల్లునకును పేరగునప్పుడు॥ న॥ అపరాధమునలన చబుకు దెబ్బలకుదగిన వానికి పేరగునప్పుడు॥ త్రి॥

దూష్యం పటగృహం దూష్యా కక్ష్యా నింద్యే త్వయం త్రిషు।

దూష్య॥ ఇది- గుడారమునకు పేరగునపుడు॥ న॥ ఏనుగునడుమునగట్టుతోలుమోకునకు పేరగునపుడు॥ స్త్రీ॥ నిందింపదగినవానికి పేరగునపుడు॥ త్రి॥

శరవ్యసంఖ్యావ్యాజేషు లక్ష్యం దృశ్యే త్వయం త్రిషు॥

లక్ష్య॥ ఇది-గురికిని- లెక్కకును_తెక్కలకును- పేరగునపుడు॥ న॥ కనుపడుదానికి పేరగునపుడు॥ త్రి॥

ఇజ్యా స్త్రీ యాగదానార్చాసంగేష్విజ్యో బృహస్పతౌ।

ఇజ్యా॥ ఇది- యాగమునకును-దానమునకును- పూజకును- సంబంధమునకును పేరగునపుడు॥ స్త్రీ॥ బృహస్పతికి పేరగునపుడు॥ పు॥

గౌర్యామార్యా త్రిషు త్వేష సత్కులీనన్యాయ్యసాధుషు॥

ఆర్యా॥ ఇది-పార్వతికి పేరగునపుడు॥ స్త్రీ॥ సత్కులమున బుట్టినవానికిని - న్యాయమెరిసినవానికిని- సజ్జనునకును పేరగునపుడు॥ త్రి॥

కృత్యం కార్యే దేవతాయాం కృత్యా స్త్రీ కుపితే త్రిషు।

కృత్య॥ ఇది-కార్యమునకు పేరగునపుడు॥ స్త్రీ॥ కోపమును బొందినవానికి పేరగునపుడు॥ త్రి॥

పునరర్థే వ్యయం భూయో భూయాన్ బహుతరే త్రిషు॥

భూయస్॥ ఇది-మరలననునర్థమున॥ అ॥ విస్తారమనునర్థమున॥ త్రి॥ భూయాన్॥ పు॥ భూయసీ॥ స్త్రీ॥ భూయస్॥ న॥

ఆద్య ఆదిభవే ముఖ్యే భక్ష్యే చాపి త్రిలింగకమ్।

ఆద్య॥ త్రి॥ ఇది- ముందుపుట్టినవానికిని - ముఖ్యునికిని- భక్ష్యవిశేషమునకును పేరు-

పూర్వేషాద్యా విధాత్రాద్యా ఉత్తరే వాచ్యలింగకాః॥

ఆద్య॥ ఇది- బ్రహ్మ మొదలైన పూర్వీకులకు పేరగునపుడు॥ పు॥ ఈ ఆద్యశబ్దము- ఉత్తరపదమైనపుడు విశేష్యలింగము- ఉదాహరణము- ఇంద్రాద్యాః- దేవాః- శబ్దాద్యాః- స్త్రియః- ఇత్యాదులు-

అర్థ్యో భవేదాత్మవతి ప్రార్థనీయార్థయుక్తయోః।

అర్థ్య॥ పు॥ ఇది- బుద్ధిమంతునికిని- ప్రార్థింపదగినవానికిని- అర్థముతో గూడినవానికిని పేరు-

అర్ఘాయక్లృప్తే చార్ఘార్హేప్యర్ఘ్యో

అర్ఘ్య॥ పు॥ ఇది పూజార్థమైయుంచినదానికిని - పూజింపదగినదానికిని పేరు-

న్యోభిన్నతుల్యయోః॥

అన్య॥ పు॥ ఇది- వేరయినదానికిని - సమానమైనదానికిని పేరు-

వామదక్షిణయోస్సవ్య

సవ్య॥ సీ॥ ఇది - ఎడమప్రక్కకును- కుడిప్రక్కకును పేరు-

మంత్యోంత్యజకనిష్ఠయోః।

అంత్య॥ పు॥ ఇది - అంత్యజాతికిని - కనిష్ఠునికిని పేరు-

సభ్యస్సామాజికే సాధౌ జాత్యశ్శ్రేష్ఠకులీనయోః॥

సభ్య॥ పు॥ ఇది-సభాజనమునకును- సజ్జనునకును పేరు-

జాత్య॥ పు॥ ఇది - శ్రేష్ఠునకును - సత్కులమున బుట్టినవానికిని పేరు-

లభ్యోతు న్యాయ్యః ప్రాప్యే

లభ్య॥ పు॥ ఇది-న్యాయముతో గూడినదానికిని- పొందదగినదానికిని పేరు-

నిత్యస్సతతశాశ్వతౌ।

నిత్య॥ పు॥ ఇది- ఎడతెగనిదానికిని- నాశములేనిదానికిని పేరు-

గర్హ్యేపి యాప్యో

యాప్య॥ పు॥ ఇది-నిందకు పేరు-

జ్యాయాంసో వృద్ధశస్తప్ర రాగ్రజాః॥౩౩౦॥	జ్యాయస్॥పు॥ఇది- వృద్ధునికిని - ప్రశస్తునికిని-శ్రేష్ఠునకును- అన్నకును పేరు-
ఇతియాంతాః.	—యాంతపదవర్గము ముగిసెను.—
కరోవర్ణో పలిహస్తౌఘం డాయాంకిరణే బలౌ।	కర॥పు॥ ఇది పడికిండ్లకును - హస్తమునకును- ఏను గుతొండము నకును - కప్పమునకును పేరు-
నరోమనుష్యార్జునయో	నర॥పు॥ ఇది - మనుష్యునికిని - అర్జునునకును పేరు-
ర్భరోతిశయ భారయోః।	భర॥పు॥ ఇది-అతిశయమునకును భారమునకును పేరు-
నాసావాయు ప్రాణిరవ షడ్జో దాత్తాదయస్స్వరాః।	స్వర॥పు॥ ఇది ముక్కుననుండిపుట్టుగాలికిని- జంతువుల ధ్వనికిని- షడ్జాదిస్వరములకును - ఉదాత్తాదులకును పేరు-
తుంగస్తు ఛేదన ద్రవ్యేగో తుం రేకోకిలాక్షకే॥౩౩౧॥	తుంగ॥పు॥ఇది పిల్లకిత్తికిని- గల్లెరుచెట్టునకును- గొలిమిడిచెట్టునకును పేరు-
చారస్స్యాత్ప్రియాళౌ చ	చార॥పు॥ ఇది - వేగువానికిని - మొరిటచెట్టునకును పేరు-
ఖురఃకోలదళే శఫే।	ఖుర॥పు॥ ఇది - రేగాకునకును - పశువులగొరిసెకును పేరు-
వారస్సూర్యాది దివసే బృందావసరయోరపి॥౩౩౨॥	వార॥పు॥ ఇది- భానుసోమాదివారములకును - సమూహమునకును- అవసరమునకును పేరు-
భారో భరేవివధేచ ద్వి లానాంద్విసహస్రకే।	భార॥పు॥ ఇది - బరువునకును- కావడికిని - ౨౦౦౦ పలములయెత్తునకును పేరు-
క్షారస్తులవణే కాచేరసభే దేచభస్మని॥౩౩౪॥	క్షార॥పు॥ ఇది- ఉప్పునకును- గాజునకును-రసభేదమునకును - భస్మమునకును పేరు-
వృత్రోరిధ్వాంతదైత్యేషు	వృత్ర॥పు॥ ఇది- శత్రువునకును- చీకటికిని- వృత్రాసురునకును పేరు-
శక్రఃకుటజవజ్రిణో।	శక్ర॥పు॥ ఇది కొడిసెచెట్టునకును - ఇంద్రునికిని పేరు-
మంత్రోగూఢోక్తివేదాం	మంత్ర॥పు॥ ఇది- రహస్యాలోచనమునకును - గాయత్ర్యాదివేదమంత్రములకును పేరు-
యూపాంశేకులిశేస్వరుః	స్వరు॥పు॥ ఇది- యూపస్తంభప్రతునకకును-వజ్రాయుధమునకును పేరు-
కారుశ్శిల్పివిశ్వకర్మా	కారు॥పు॥ ఇది- శిల్పికిని-విశ్వకర్మకును పేరు-
దేవవాయ్వోర్మరుత్।	మరుత్॥పు॥ ఇది- దేవతకును- వాయువునకును పేరు-
మరుర్ధన్వశైలేచ	మరు॥పు॥ ఇది- నిర్జలభూమికిని- పర్వతమునకును పేరు-
స్థాలీపాకాన్న యోశ్చరుః॥౩౩౬॥	చరు॥పు॥ఇది- స్థాలీపాకముచేసినహవిస్సునకును-అన్నమునకును పేరు-
అద్రిర్ద్రుమశైలార్కాః।	అద్రి॥పు॥ఇది- వృక్షమునకును - పర్వతమునకును- సూర్యునికిని పేరు-
స్యాదంఘ్రిః పాద బుధ్న యోః।	అంఘ్రి॥పు॥ ఇది - పాదమునకును - చెట్టుమొదటికిని పేరు-
ఐంద్రిః కాకాసురేపిస్యాజ్జ యంతార్జునయోరపి॥	ఐంద్రి॥పు॥ ఇది - కాకాసురునకును - జయంతునికిని- అర్జునునకును పేరు-

దంష్ట్రిస దంష్ట్రిగ్రాహా హశా శాదూలేతే మాషి శేకి టా।

దంష్ట్రిన్॥ పు॥ ఇది- లకారాకారముగా చుట్టుకొని ప్రాణిహింసచేయు పెద్దమత్స్యమునకును. సర్పమునకును- పెద్దపులికిని- పందికొక్కునకును - అడవిపందికిని పేరు-

చక్రీవిష్ణౌకులాలేపహా

చక్రిన్॥పు॥ ఇది- విష్ణువునకును- కుమ్మరవానికిని- సర్పమునకును పేరు—

పత్రీశ్యేనేషుపక్షిషు॥

పత్రిన్॥పు॥ ఇది- డేగకును- బాణమునకును - పక్షికిని పేరు-

సమ్రాజోగ్నీంద్రవిష్ణ్వర్కా యశ్చస్యాన్మండలేశ్వరః। రాజసూయేనయేనేష్టం రాజ్ఞాం శాస్తా ఆజ్ఞయాచయః॥

సంమ్రాట్॥పు॥ ఇది- అగ్నికిని - ఇంద్రునకును-విష్ణువునకును- సూర్యునికిని- మండలాధిపతికిని-రాజసూయయాగము చేసినవానికిని - ఆజ్ఞ తప్పక రాజ్యమునందలి యితరరాజులశిక్షించు రాజునకును పేరు - సమ్యక్ రాజతే ఇతిసమ్రాట్ ఇదిజకారాంతము-

ఇంద్రావృషాశ్మశక్రార్కాః

ఇంద్ర॥పు॥ ఇది- ఇంద్రనీలమణికిని-ఇంద్రునికిని-సూర్యునికిని పేరు-

ఖరారుద్రాగ్నిగర్దభాః।

ఖర॥పు॥ ఇది-రుద్రునికిని-అగ్నికిని-గాడిదెకును పేరు.

పుండ్రో దేశేక్షుతిలకభేదే క్రిమ్యతిముక్తయోః॥౩౪౦॥

పుండ్ర॥పు॥ ఇది- దేశభేదమునకును - చెఱకుయొక్క విశేషమునకును-తిలకభేదమునకును-పురుగునకును-పువ్వులగురివిందకును పేరు-

ధారాపూఃకాపిసేనాగ్రంపతదంబ్వాదిసంతతిః। ఖడ్గాదినిశితప్రాంతే తురంగగతిపంచకే॥౩౪౧॥

ధారా॥ స్త్రీ॥ ఇది - ధారానగరమునకును - సేనాముఖభాగమునకును- పడుచున్నయుదకాదిధారకును- ఖడ్గము మొదలైన యాయుధముల వాదరకును - గుఱ్ఱముయొక్క ఆస్కందితధౌరితకరేచితవల్గితప్లుతములను పంచధారలకును పేరు-

ఇరాసుధాంబువాగ్భూషు

ఇరా॥స్త్రీ॥ ఇది- కల్లునకును- ఉదకమునకును - వాక్కునకును- భూమికిని పేరు-

ఋతువత్సరయోశ్శరత్।

శరత్॥స్త్రీ॥ ఇది- శరదృతువునకును - సంవత్సరమునకును పేరు-

ఉపమాతాచ ధాత్రీస్యాద్భూమిరామలకీచసా॥

ధాత్రీ॥ స్త్రీ॥ ఇది- దాదికిని-భూమికిని - ఉసిరిచెట్టునకును పేరు-

తరిర్దశాయాం నౌఃస్యాద్వస్త్రాదీనాంచపేటికే।

తరి॥ స్త్రీ॥ ఇది- బద్దెకును- ఓడకును - వస్త్రాదులనుంచు పెట్టెకును పేరు-

తంద్రీతంద్రేత్యుభౌశబ్దౌస్యాతాంనిద్రాప్రమీలయోః

తంద్రీ॥ తంద్రా॥ స్త్రీ॥ ఈ రెండుశబ్దములును నిద్రకును ఒడలెరుంగకయుండుటకును పేరు-

వీరుధౌగుల్మగుల్మిన్యౌ

వీరుత్॥ స్త్రీ॥ ఇది - వేళ్లు మొదలుకొని యాకులు తరుచుగాగలచెట్టునకును - పొదలకును పేరు - కొమ్మలయందలి యాకులయొక్క సమూహముతో గూడిన ద్రాక్షతాంబూలవల్ల్యాదులనియుంగొందఱందురు-

గీర్వాస్త్రీనాచ లేగిరిః।

గిరి॥ ఇది- మ్రింగుటకు పేరైనప్పుడు॥ స్త్రీ॥ పర్వతమునకును పేరైనపుడు॥పు॥

తప్రార్ద్వ్యోః ష్ణవద్ర్వ్యాన్నం యాత్రా గత్యాంచ యాపనే॥ ౩౮౪॥

తప్రా॥ స్త్రీ॥ ఇది - దోనెకును - గరిటెకును పేరు-

యాత్రా॥ స్త్రీ॥ ఇది - గమనమునకును - భోజనము మొదలగు వర్తనలకును పేరు-

ద్వారం తు ద్వార్యుపాయే చ

ద్వార॥ న॥ ఇది - ద్వారమునకును - ఉపాయమునకును పేరు-

క్షీరం స్యాన్నీరదుగ్ధయోః

క్షీర॥ న॥ ఇది - ఉదకమునకును - పాలకును పేరు-

అగ్రం పురశ్శిఖామానశ్రేష్ఠాధికఫలాదిషు॥ ౩౮౫॥

అగ్ర॥ న॥ ఇది - ముందునకును - శిఖకును - మానమునకును - శ్రేష్ఠమునకును - అధికఫలమునకును - ఆదిశబ్దమువలన గ్రాసముల ప్రమాణమగు భిక్షకును పేరు-

కృచ్ఛ్రం సాంతపనాదౌ చ కష్టే పుంః షే, సోఽపి।

కృచ్ఛ్ర॥ ఇది - సాంతపనము మొదలైన వ్రతములకును - కష్టమునకును - దుఃఖమునకును - పాపమునకును పేరు-

నభస్స్వర్గాంబుదేష్వభ్రమురస్శ్రేష్ఠవక్షసీ॥ ౩౮౬॥

అభ్ర॥ న॥ ఇది - ఆకాశమునకును - స్వర్గమునకును - మేఘమునకును పేరు-

ఉరస్॥ న॥ ఇది - శ్రేష్ఠునకును - రొమ్మునకును పేరు-

సరస్సజం కాసారే తరస్సీ బలరంహసీ।

సరస్॥ న॥ ఇది - ఉదకమునకును - కొలనికిని పేరు-

తరస్॥ న॥ ఇది ప్రధానమునకును - సేనాగ్రమునకును - వృక్షము మొదలైనవాని కొనకును - శిరస్సునకును పేరు-

శిరః ప్రధానే సేనాగ్రేఽగ్రుమాద్యగ్రేషు మస్తకే॥

శిరస్॥ న॥ ఇది - ప్రధానమునకును సేనాగ్రమునకును - వృక్షము మొదలైనవాని కొనకును - శిరస్సునకును పేరు-

గాత్రం ప్రతీకే దంత్యగ్రజంఘాభాగేఽవపుష్యపి।

గాత్ర॥ న॥ ఇది - ఒడలికిని - ఏనుగుయొక్క ముందు మోకాలికి క్రిందిపక్కకును - ఆయేనుగుశరీరమునకును పేరు-

పత్రం పర్ణే వాహనే చ ఛురికాగరుతోరపి॥ ౩౮౭॥

పత్ర॥ న॥ ఇది - ఆకునకును - వాహనమునకును - పిల్లకత్తికిని - రెక్కలకును పేరు-

సీరసూకరవక్త్రాగ్రం పోత్రం

పోత్ర॥ న॥ ఇది - నాగేటి మొనకును - పందిమూతికిని పేరు-

పాత్రం తు భాజనే। తీరద్వయాంతరే యోగ్యే ద్రవిణే రాజమంత్రిణి॥ ౩౮౮॥

పాత్ర॥ న॥ ఇది - భోజనపాత్రమునకును - నద్యాదులయొక్క యిరుగడల నడిమికిని - యోగ్యునకును - ధనమునకును - రాజుయొక్క మంత్రికిని పేరు-

సత్రం యజ్ఞే యజ్ఞభేదే సదాదానే వనేంఽశుకే।

సత్ర॥ న॥ ఇది - యజ్ఞసామాన్యమునకును - సత్రయాగమునకును - ఎడతెగని యీవికిని - వనమునకును - వస్త్రమునకును పేరు-

సూత్రం తు సూచనగ్రంథభేదే తంతువ్యవస్థయోః॥

సూత్ర॥ న॥ ఇది - అర్థగౌరవముగల సూచనరూపమైన గ్రంథవిశేషమునకును - దారమునకును - మర్యాదకును పేరు-

నేత్రం వస్త్రేఽక్ష్ణి వై శాఖిగుణభూరుహమూలయోః।

నేత్ర॥ న॥ ఇది - వస్త్రమునకును - నేత్రమునకును - కవ్వపుత్రాటికిని - చెట్టుయొక్క మొదటికిని పేరు-

క్షేత్రం భార్యాంగకేదారపుణ్యభూగృహయోనిషు॥

క్షేత్ర॥ న॥ ఇది - భార్యకును ఒడలికిని - మడికిని - పుణ్యభూమికిని - గృహమునకును - యోనికిని పేరు-

గ్రంథశాసనయోశ్శాస్త్రం

శాస్త్ర॥ న॥ ఇది - తర్కవ్యాకరణాది గ్రంథములకును - ఆజ్ఞకును పేరు-

శస్త్రమాయుధ లోహ యోః।
శస్త్ర॥ న॥ ఇది- ఆయుధమునకును - లోహమునకును పేరు-

ఛిద్రం రంధ్రే భూషణే చ
ఛిద్ర॥ న॥ ఇది-రంధ్రమునకును - భూషణమునకును పేరు-

వక్త్రం వృత్తాంత రేపి చ॥
వక్త్ర॥ న॥ ఇది - పద్యభేదమునకును - అపిశబ్దమువలన ముఖమునకును పేరు-

రంధ్రం తు ద్విపతాం వ్యగ్య దోషే ద్వార సురంగయోః।
రంధ్ర॥ న॥ ఇది-శత్రువునకును - చెడుకడగిన దోషమునకును - ద్వారమునకును- సురంగమునకును పేరు-

అరం తు శీఘ్రే చక్రాంగే శీఘ్రగామిని తు త్రిషు
అర॥ ఇది- శీఘ్రమునకును - బండికంటియాకులకును పేరైనపుడు॥ న॥ శీఘ్రగమనముగల దానికి పేరైనపుడు॥ త్రి॥

శ్రేష్ఠాన్య దూర జ్యేష్ఠేషు పరస్సస్యా ద్వాచ్య లింగకః। పరోరః పరమాత్మా చ కేవలే పరమవ్యయం॥ ౩౫౪॥
పర॥ ఇది- శ్రేష్ఠునికిని- అన్యునికిని- దూరగతునకును- జ్యేష్ఠునకును పేరైనపుడు- విశేష్యలింగము॥ శత్రునకును- పరమాత్మకును పేరైనపుడు॥ పు॥ తోడులేనిదానికి పేరైనపుడు పరమ్ అనియవ్యయము-

దేవ ప్రసాదే వరణే జామాతరి వరః పుమాన్। క్లీబే తు కుంకుమే శ్రేష్ఠే త్రిష్విష్టే త్వవ్యయం వరం॥ ౩౫౫॥
వర॥ ఇది - దేవప్రసాదమునకును - వరించుటకును- అల్లునికిని పేరైనపుడు॥ పు॥ కుంకుమకు పేరైనపుడు॥ న॥ శ్రేష్ఠునికి పేరగునపుడు॥ త్రి॥ ఇష్టమునకు పేరైనపుడు వరమ్ అనియవ్యయము-

శరోదధ్యా ద్యగ్రసారే బాణే కాండే తృణాంతరే।
శర॥ ఇది- పెరుగు - గంజి మొదలైనవానిమీగడకును- బాణమునకును - దండమునకును - రెల్లునకును పేరైనపుడు॥ పు॥ ఉదకమునకు పేరైనపుడు॥ న॥

దూతే తు చరో నా జంగమే త్రిషు॥ ౩౫౬॥
చర॥ ఇది- దూతకు పేరైనపుడు॥ పు॥ సంచరించువనును స్థావరములకు పేరైనపుడు॥ త్రి॥

దరో స్త్రీ శంఖ భయయో ర్గర్తేపి చ గుహా దరీ। దరం త్వవ్యయ మల్పార్థే
దర॥ ఇది- శంఖమునకును- భయమునకును- పల్లమునకును పేరగునపుడు॥ పు॥ గుహకు పేరగునపుడు దరి॥ స్త్రీ॥ అల్పార్థమునందు దరమ్ అనియవ్యయము॥

గుగ్గులౌ తు పురః పుమాన్॥ ౩౫౭॥ గృహోపరి గృహే దేహే నగరే చ పురం పురీ।
పుర॥ ఇది- గుగ్గిలపుచెట్టునకు పేరైనపుడు॥ పు॥ గృహమునకును- పరిగ్రహమునకును- దేహమునకును- పట్టణమునకును పేరైనపుడు పురం॥ న॥ పురీ॥ స్త్రీ॥

పురోగ్రే పూర్వ కాలే తు పురా స్యాదవ్యయం ద్వయం॥
పురన్॥ ఇది- అగ్రభాగమునకును- పురా- పూర్వకాలమునకును పేరు- ఈ రెండును అవ్యయములు-

సురో దేవే
సుర॥ న॥ ఇది- దేవునికి పేరు-

సురా మద్యే
సురా॥ స్త్రీ॥ ఇది- మద్యమునకు పేరు-

ధరశ్శైలే ధరా భువి।
ధర॥ ఇది- పర్వతమునకు పేరైనపుడు॥ న॥ భూమికి పేరైనపుడు॥ స్త్రీ॥

కారో వధే బలే యత్నే
కార॥ ఇది- వధకును - బలమునకును- యత్నమునకును పేరగునపుడు॥ పు॥

కారా స్యాద్బంధనాలయే॥
కారా॥ ఇది- బంధనగృహమునకు పేరైనపుడు॥ స్త్రీ॥

వారీ స్త్రీ ద్విదంతినాం పాద రజ్వాం సృణి గుణే క్వచిత్।
వారీ॥ స్త్రీ॥ ఇది- ఏనుగులకాలిగొలుసునకును - అంకుశమునగట్టు త్రాటికిని పేరు-

పారీ పాత్ర్యాం పరతటే పార

పారీ॥స్త్రీ॥ ఇది- పాత్రికు పేరు-

పార॥న॥ ఇది - నదీసముద్రాదులయొక్క- యావలిగట్టునకు పేరు-

మారస్తుభూసుతే॥౩౬౦॥ ఆరా చర్మప్రభేదిన్యాం

ఆర॥పు॥ ఇది - అంగారకునకు పేరు-

ఆరా॥స్త్రీ॥ ఇది. చర్మము కుట్టునాయుధమునకు పేరగునపుడు॥స్త్రీ॥

మిత్రం సుహృది నా రవౌ।

మిత్ర॥ఇది-స్నేహితునకు పేరగునపుడు॥ న॥ సూర్యునికి పేరగునపుడు॥పు॥

తారోఽత్యుచ్చె స్వరేఽముక్తాః శుద్ధౌ శుద్ధ మౌక్తికే॥ ౩౬౧॥ అబలా బాధతారా స్యాత్సుగ్రీవ గురు యోషితోః। కనీనికర్క్ష యోస్త్రీవ ద్వయోస్తారం తు రూప్యకే॥

తార॥ ఇది- మిక్కిలిగొప్పధ్వనికి పేరగునపుడు॥ త్రి॥ ముత్యములశుద్ధికిని- స్వచ్ఛమైన ముత్యమునకును- సూర్యునికిని పేరగునపుడు॥ పు॥ సుగ్రీవబృహస్పతులభార్యలకు పేరగునపుడు॥స్త్రీ॥ కంటినల్లగ్రుడ్డునకును- నక్షత్రమునకును పేరైనపుడు॥ స్త్రీ॥ ముద్రవేయబడిన వెండిబంగారములకు పేరగునపుడు॥న॥

మారో నామరణే కామే మారీ చండ్యాంజనక్షయే। ముక్తాద్యాం హరణే హారో హారసంబంధిని త్రిషు॥౩౬౩॥

మార॥పు॥ ఇది- మరణమునకును - మన్మథునికిని పేరు-

మారీ॥స్త్రీ॥ ఇది- కోపవతికిని- జనక్షయమునకును పేరు-

హార॥ఇది- ముత్యములహారమునకును- అపహరించుటకును పేరగునపుడు॥పు॥ హారునిసంబంధియైనదానికి పేరగునపుడు॥త్రి॥

చక్రంచయేజలావర్తేఽగ్రభాగే రాష్ట్రసైన్యయోః। ఘటసాధన భేదేపిక్లీబే కోకే తు పుంస్యథ॥౩౬౪॥

చక్ర॥ ఇది- సమూహమునకును- నీటిసుడికిని- బండికంటికిని- గ్రామసమూహమునకును- సైన్యమునకును- కుమ్మరసానకును పేరగునపుడు॥ న॥ చక్రవాకమునకు పేరగునపుడు॥పు॥

శుక్రం రేతస్యక్షిరోగే ప్రత్యురుక్తే సురాంబునోః। శుక్రోగ్నిమాసకావ్యేషు

శుక్ర॥ ఇది- రేతస్సునకును-కంటిరోగమునకును-ప్రత్యుత్తరమునకును - బంగారమునకును- కల్లునకును- ఉదకమునకును పేరగునపుడు॥ న॥ అగ్నికిని- జ్యేష్ఠమాసమునకును-శుక్రునికిని పేరగునపుడు॥ పు॥

వక్రో భౌమేఽనృజౌ త్రిషు॥

వక్ర॥ ఇది- అంగారకునికి పేరైనప్పుడు॥ పు॥ వక్రమైనదానికి పేరగునపుడు॥త్రి॥

శూద్రాయాంక్షత్రజశ్శంభౌచోగ్రో ఘోరే త్వయం త్రిషు।

ఉగ్ర॥ ఇది- శూద్రస్త్రీయందు క్షత్రియునకు బుట్టినవానికిని- శివునికిని పేరగునపుడు॥ పు॥ భయంకరమునకు పేరగునపుడు॥త్రి॥

శుభ పుంగిళయోర్భద్రం స్యాద్ద్రవ్యశ్రేష్ఠయోస్త్రిషు॥౩౬౬॥ నక్షత్రాత్కరణేభ్యాం భద్రశ్చాపిగజాంతరే

భద్ర॥ఇది- శుభమునకును- వివాహాద్యుత్సవమునకును పేరగునపుడు॥ న॥ ద్రవ్యమునకును - శ్రేష్ఠమునకును పేరైనపుడు॥ త్రి॥ భద్రకరణమునకును - భద్రదిగ్గజమునకును పేరగునపుడు॥ స్త్రీ॥ భద్రమను పేరుగలగజభేదమునకు పేరగునపుడు॥పు॥

క్షుద్రస్తు త్రిషు హీనాంగే క్రూరేనీచాల్పయోరపి॥

క్షుద్ర॥ఇది- హీనాంగునికిని- క్రూరునికిని- నీచునకును- కొంచెమైనదానికిని పేరైనపుడు॥త్రి॥ వాకుడుచెట్టునకును-

షుద్రావిదగ్ధికా వేశ్యా నటీ చ శుకరఘూ చ స్త్రీ॥

వేశ్యకును- నాట్యమాడు స్త్రీకిని - తేనటీగకును- పేరగు నప్పుడు॥ స్త్రీ॥

రౌద్రో రసాంతరే ఘోరే రుద్రసంబంధిని త్రిషు॥

రౌద్ర॥ త్రి॥ ఇది-రౌద్రరసమునకును-భయంకరమయిన దానికిని- రుద్రసంబంధమైనదానికిని పేరు-

ఇందుకర్పూరయోశ్చంద్ర స్తపనీయేఽప్యథా స్త్రియామ్।

చంద్ర॥ పు॥ ఇది-చంద్రునికిని- పచ్చకర్పూరమునకును- బంగారమునకును- ఆపిశబ్దమువలన కాంతివిశిష్టమగు ద్రవ్యమునకును పేరు-

రాష్ట్రం విషయ ఉత్పాతే

రాష్ట్ర॥ న॥ ఇది-దేశమునకును- ఉత్పాతమునకును పేరు-

వజ్రో స్త్రీ పవిహీరయోః॥

వజ్ర॥ న॥ ఇది-వజ్రాయుధమునకును- వజ్రమను రత్నమునకును పేరు-

అస్రం శోణితయోరస్రం చాద్యస్తు నాకచే। శ్లేషే తూభౌ నరౌ స్యాతా

అస్ర॥ అస్ర॥ ఈ రెండును కన్నీటికిని - నెత్తురుకును పేరు - ఈ రెండు శబ్దములలో మొదటిదైన అస్రశబ్దము తల వెంట్రుకలకు పేరగునప్పుడు॥ పు॥ ఈ రెండును రాగద్వేషాది రూపమైన క్లేశమునకు పేరైనప్పుడు॥ పు॥

మథ వ్యాఘ్రీ నిదిగ్ధికా॥ ౩౭౦॥ వ్యాఘ్రో ద్వీపిన్యయం శ్రేష్ఠవాచీ శబ్దాత్పరస్థితః।

వ్యాఘ్రీ॥ ఇది-వాకుడుచెట్టునకు పేరైనప్పుడు॥ స్త్రీ॥ పెద్ద పులికి పేరైనప్పుడు అకారాంతము॥ పు॥ ఈ వ్యాఘ్రశబ్దము మరియొక శబ్దమునకు ఉత్తరపదమై ఉపమానవాచకమైనప్పుడు॥ పు॥ పురుషవ్యాఘ్రః-ఇత్యాదులు-

పౌరంతు కత్తృణే క్లీబమయం పురభవే త్రిషు॥ ౩౭౧॥

పౌర॥ ఇది - కామంచికసువునకు పేరగునప్పుడు॥ న॥ పురమున బుట్టినవానికి పేరగునప్పుడు॥ త్రి॥

గౌరో యుణే సితే పీతే త్రిషు గౌరీ తు పార్వతీ। అనాగతర్తు కన్యా చ

గౌర॥ ఇది- ఎరుపునకును- తెలుపునకును- పచ్చనికిని పేరగునప్పుడు॥ త్రి॥ పార్వతికిని - ఋతువుగాని కన్యకును పేరగునప్పుడు గౌరీ॥ స్త్రీ॥

తామ్రం శుల్వే రణే త్రిషు॥

తామ్ర॥ ఇది-రాగికి పేరగునప్పుడు॥ న॥ ఎరుపుగల దానికి పేరగునప్పుడు॥ త్రి॥

సారో బలే స్థిరాంశే ధేన్యాయ్యే క్లీబం వరే త్రిషు। క్లీబమంబుని

సార॥ ఇది- సత్తునకును- స్థిరాంశమునకును - న్యాయమునకును పేరగునప్పుడు॥ పు॥ యుక్తమైన దానికి పేరగునప్పుడు॥ న॥ శ్రేష్ఠమయిన దానికి పేరగునప్పుడు॥ త్రి॥ ఉదకమునకు పేరగునప్పుడు॥ న॥

శారస్తు యావనే శర్బురే త్రిషు॥ ౩౭౩॥

శార॥ ఇది-యావనమునకు పేరగునప్పుడు॥ పు॥ చిత్రవర్ణమునకు పేరగునప్పుడు॥ త్రి॥

బభ్రుః కృశానౌ నకులే శంభౌ నా త్రిషు పింగళే।

బభ్రు- ఇది-అగ్నికిని- ముంగిసకును - శివునికిని పేరగునప్పుడు॥ పు॥ పచ్చని చాయగల దానికి పేరగునప్పుడు॥ త్రి॥

హరిర్యమార్కాశ్వాగ్నీందు విష్ణ్వింద్రాంశుశుకేషు నా॥ ౩౭౪॥ వాయుభేకాహిసింహేషు కపౌ చ కపిలే త్రిషు।

హరి॥ ఇది- యమునికిని- సూర్యునికిని- గుఱ్ఱమునకును- అగ్నికిని- చంద్రునికిని-విష్ణువునకును- ఇంద్రునికిని- కిరణమునకును- చిలుకకును- వాయువునకును-కప్పకును- సర్పమునకును- సింహమునకును- కోతికిని పేరగునప్పుడు॥ పు॥ బంగారుచాయగల దానికి పేరగునప్పుడు॥ త్రి॥

హీరస్సింహే హీవజ్రేషు హీ
రా లక్ష్మీపిపీలికా॥ ౩౮౫॥

హీర॥ ఇది- సింహమునకును- సర్పమునకును- వజ్రమున కును పేరగునపుడు॥ పు॥ హీరా- ఇది- లక్ష్మీదేవికిని- చీమకు ను పేరగునపుడు॥ స్త్రీ॥

శస్త్రీ తు ఛురికా

శస్త్రీ॥ స్త్రీ॥ ఇది- చూరుకత్తికి పేరు-

శస్త్రం శంసా వాక్యే త్ర
లోహయోః।

శస్త్ర॥ న॥ ఇది- ప్రశంసావాక్యమునకును - అస్త్రము నకును - లోహమునకును పేరు-

గురుర్నిషేకాదికరే పురో
ధసి బృహస్పతౌ॥ ౩౮౬॥
మిత్రాదౌ నాబృహత్యాం తదు
ర్భరేషు చ స త్రిషు।

గురు॥ పు॥ ఇది-నిషేకాదికర్మల జేయుతండ్రికిని పురో హితునకును- బృహస్పతికిని - కన్నతండ్రికిని పేరగునపుడు॥ ప్ర॥ గొప్పవానికిని - ప్రసిద్ధిజెందినవానికిని- మోయనగని బరువునకును పేరగునపుడు॥ త్రి॥

భుజంగమాతా కద్రూ స్త్రీ
కద్రుస్స్యాత్పింగళే త్రిషు॥

కద్రూ॥ స్త్రీ॥ ఇది-సర్పమాతకు పేరగునపుడు॥ స్త్రీ॥ బంగా రుచాయగలదానికి పేరగునపుడు॥ త్రి॥

శారిః పుంస్యేవ పల్యాణె
స్త్రీయామేవ ఖగాంతరే।
పుంసి స్త్రియాం చ ద్యూతాఙ్గె
భూరిస్స్వర్ణే బహౌ త్రిషు॥

శారి॥ ఇది - గుఱ్ఱపుపల్లమునకు పేరగునపుడు॥ పు॥ గోరువంకపక్షికి పేరయినపుడు॥ స్త్రీ॥ పాచికలకు పేరగునపు డు॥ స్త॥

భూరి॥ ఇది బంగారమునకు పేరగునపుడు॥ న॥ విస్తారమున కు పేరగునపుడు॥ త్రి॥

గజబంధన భూమౌ తు వారీ
వారి తు పాథసి।

వారీ॥ ఇది - ఏనుగును పట్టుటకై చేయబడిన మాటుగుం టకు పేరగునపుడు॥ స్త్రీ॥ ఉదకమునకు పేరగునపుడు॥ న॥

శూరో నా కుక్కుటే వీరే
త్రిషు

శూర॥ ఇది-కోడికి పేరైనపుడు॥ పు॥ వీరునికి పేరగునపు డు॥ త్రి॥

ధీరస్తు నా బుధే॥ ౩౮౭॥
అంబుధౌ చ త్రిషు త్వేష మం
దరే ధైర్యవత్యపి।

ధీర॥ ఇది విద్వాంసునకును సముద్రమునకును పేరై నపుడు॥ పు॥ మందరాద్రికిని- ధైర్యవంతునకును పేరగునపు డు॥ త్రి॥

హరిత్ క్లీబం తృణే నా శ్వే
వర్ణే త్రిషు దిశి స్త్రియాం॥

హరిత్॥ ఇది- తృణమునకు పేరైనపుడు॥ న॥ గుఱ్ఱము నకు పేరగునపుడు॥ పు॥ పచ్చవన్నెకు పేరగునపుడు॥ త్రి॥ దిక్కునకు పేరైనపుడు। స్త్రీ॥

స్థిరా క్షోణీ సాలపర్ణ్యోర
యం తు త్రిషు నిశ్చలే।

స్థిర॥ ఇది - భూమికిని - మయ్యాకుపొన్న చెట్టునకును పేరగునపుడు॥ స్త్రీ॥ చలింపనిదానికి పేరైనపుడు॥ త్రి॥

వప్రో స్త్రియాం తీర సేతు
ప్రాకార క్షేత్రవాచకః॥

వప్ర॥ పు॥ ఇది- గట్టునకును- కట్టకును- ప్రాకారము నకును- వరిమడికిని పేరు-

ఆర్ద్రా భే స్త్రీ త్రిషు క్లిన్నే

ఆర్ద్రా॥ ఇది నక్షత్రమునకు పేరైనపుడు॥ స్త్రీ॥ తడుపబడి నదానికి పేరైనపుడు॥ త్రి॥

గౌరుస్రా కిరణే తు నా

ఉస్రా॥ ఇది- ఆవునకు పేరైనపుడు॥ స్త్రీ॥ కిరణమునకు పేర గునపుడు॥ పు॥

గోత్రం నామ్ని కులే క్షేత్రే
గోత్రా భువి గవాం గణే॥
౩౮౮॥ గోత్రశ్శైలే

గోత్ర॥ ఇది- నామధేయమునకును - కులమునకును- సిద్ధ క్షేత్రమునకును పేరగునపుడు॥ న॥ భూమికిని - గోసమూ హమునకును పేరైనపుడు॥ స్త్రీ॥ పర్వతమునకు పేరైనపుడు॥ పు॥

ధమాత్రం స్యాదవధారణే కార్త్స్న్యయోః। మాత్రా పరిచ్ఛదే అల్పేపి కణే మానే విభూషణే॥ ౧౮౩॥ సైవాల్పపరిమాణే చ

మాత్ర॥ ఇది- అదియయును నేవార్థకమునకును- సాకల్యమునకును పేరైనపుడు॥ న॥ పరివారమునకును- అతిరోచ్చారణ కాలమునకును- కర్ణభూషణమునకును - కొంచెమునకును పేరగునపుడు॥ స్త్రీ॥

ఛత్రమాతపవారణే। ఛత్రా మధురికాయాం స్యాత్కుస్తుంబుర్వాం శిలీంధ్రకే॥

ఛత్ర॥ ఇది - గొడుగునకు పేరయినప్పుడు॥ న॥ సదాపాకునకును- కొత్తిమల్లికిని- నేలతాటికిని పేరగునపుడు॥ స్త్రీ॥

తంత్రం స్వరాష్ట్రచింతాయాం తంతువాయే పరిచ్ఛదే। యోగ ప్రయోగే సిద్ధాంతే శాస్త్రముఖ్యౌషధేషు చ॥ ౧౮౪॥ ఏకస్యైవార్థయోః భర్త్రే కుటుంబవ్యాపృతావపి॥

తంత్ర॥ న॥ ఇది- స్వరాష్ట్రచింతకును - నూలిపడుగునకును- పరివారమునకును- యోగాది ప్రయోగములకును- సిద్ధాంతమునకును - శాస్త్రమునకును - ముఖ్యమునకును- ఔషధమునకును- ఒక శబ్దమునకు రెండర్థములుగలుగుటకును- కుటుంబమునకును పేరు-

తంత్రీ గుడూచ్యాం వీణాదిగుణే దేహసిరాసు చ॥

తంత్రీ॥ స్త్రీ॥ ఇది- తిప్పతీగెకును- వీణాదితంతువులకును- దేహమునందుండు నరములకును పేరు-

తిలకాలేఖ్యయోశ్చిత్రం త్రిషు త్వాశ్చర్యవర్ణయోః। చిత్రాఖు పర్ణీ గోడుంబాభాగే జ్యోతిషోత్తరే॥ ౧౮౫॥ త్రిషు

చిత్ర॥ ఇది- తిలకమునకును- చిత్తరువునకును పేరగునపుడు॥ న॥ ఆశ్చర్యమునకును - చిత్రవర్ణమునకును పేరగునపుడు॥ త్రి॥ ఎలికెచెవియాకునకును- బుడమచెట్టునకును- చిత్రానక్షత్రమునకును పేరగునపుడు॥ స్త్రీ॥ ముందు చెప్పగల శబ్దములు త్రిలింగములయందు నువర్తించును-

క్రూరాః కర్కశోష్ణనృశంసాః క్రుద్ధభీషణాః।

క్రూర॥ త్రి॥ ఇది - కఠినమైనదానికిని - వేడియైనదానికిని- ఘాతుకమైనదానికిని - కోపించినదానికిని- భయంకరమైనదానికిని పేరు-

సుభటోత్తమయోర్వీర

వీర॥ త్రి॥ ఇది- శ్రేష్ఠుడైన బంటునకును - ఉత్తమునికిని పేరు-

స్సైవ్వరస్స్వచ్ఛంద మందయోః॥ ౧౮౬॥

స్వైర॥ త్రి॥ ఇది- స్వేచ్ఛగా తిరుగువానికిని- మందునికిని పేరు-

తీవ్రః కటుభృశోష్ణేషు

తీవ్ర॥ త్రి॥ ఇది- కారమైనదానికిని - అతిశయమయినదానికిని- వేడిమయినదానికిని పేరు-

వ్యగ్రో వ్యాపృత ఆకులే।

వ్యగ్ర॥ త్రి॥ ఇది- వ్యాపారవంతునకును - వ్యాకులవంతునకును పేరు-

ఇతి రేఫాంతాః.

—* రేంఫాంతపదవర్గము ముగిసెను *—

పీలుః ప్రసూన కాండేభ ద్రుభేదపరమాణుషు॥ ౧౮౭॥

పీలు॥ పు॥ ఇది- పుష్పమునకును- బాణమునకును- ఏనుగునకును- గోగుచెట్టునకును - పరమాణువునకును పేరు-

సాలో ద్రుమే మత్స్యభేదే ప్రాకారే సర్జకద్రుమే।

సాల॥ పు॥ ఇది- వృక్షమునకును - మత్స్యవిశేషమునకును- ప్రాకారమునకును- మద్దిచెట్టునకును పేరు-

బలిః పూజోపహారే చ కరే దైత్యాంతరేపి స:॥ ౧౮౮॥

బలి॥ ఇది- పూజా - ద్రవ్యమునకును - కప్పమునకును- బలిచక్రవర్తియను దైత్యునికిని పేరు-

హేళిరాలింగనే ర్కేచ
కలహాంత్యయుగే కలిః।

హేళి॥ పు॥ ఇది- ఆలింగనమునకును- సూర్యునికిని పేరు-
కలి॥ పు॥ ఇది- కలహమునకును - కలియుగమునకును పేరు-

నలః పోటుగి లే రాజవిశేషే
కపినాయకే॥౩౯౧॥

నల॥ పు॥ ఇది - గనపపాటు నను కసవునకును - నళమహారాజునకును- నలుడను వానర సేనాపతికిని పేరు-

తులా రాశౌ ఘటే తే సా
మ్యే ప్రస్థాదసాధనే। గృహ
ద్వారాంతరే భాండే

తులా॥ స్త్రీ॥ ఇది- రాశిభేదమునకును - సురుపులను తూచుటకును-ఉపమానమునకును-త్రాసునకును- గృహద్వారమధ్యభాగమునకును-గోనె మొదలయిన వస్తువులకును పేరు-

హేలా త్వజ్ఞావిలాసయోః।

హేలా॥ స్త్రీ॥ ఇది-అవమానమునకును - విలాసమునకును పేరు-

శాలా తు స్కంధశాఖాయాం
గేహే గేహైకదేశయోః।

శాలా॥ స్త్రీ॥ ఇది వృక్షమూలము మొదటికొమ్మకును- గృహమునకును- గృహభేదమునకును పేరు-

వళిర్వళీ చాప్యుదరరేఖా
చామరగండయోః॥౩౯౩॥
గృహదారువిశేషేచ రాజాది
శ్లథచర్మణి।

వళి॥వళీ॥ ఈ రెండును ఉదరపుముడతలకును - చామరదండమునకును- ఇంటిపలకకును- ముదిమిచేవదలిన దేహమునందలి చర్మమునకును పేరు-

లీలా కేళిర్విలాసశ్చ శృంగా
రప్రభవాక్రియా॥౩౯౪॥

లీలా॥ స్త్రీ॥ ఇది క్రీడకును- విలాసమునకును- శృంగారరసమువలనంబుట్టిన క్రియాభేదమునకును పేరు-

పాళిః కర్ణలతాగ్రేచ ప్రదే
శాంకాశ్రిపఙ్క్తిషు। శ్మశ్రు
వ్యేవ యా కాయాం స్తు
జాతశ్మశ్రుస్త్రియామపి॥౩౯౫॥

పాళి॥ స్త్రీ॥ ఇది - చెవితమ్మికును - ప్రదేశమునకును- చిహ్నమునకును - అంచునకును- పఙ్క్తికిని కత్తిపిడిమూతకును- తేనికిని-మీసముగల స్త్రీకిని పేరు-

అళిస్సేతుస్సఖీ పఙ్క్తిః
పల్ల్యల్పగ్రామ కేకుటౌ।

అళి॥ స్త్రీ॥ ఇది- కట్టకును- చెలికత్తెకును- పఙ్క్తికిని పేరు-
పల్లీ॥ స్త్రీ॥ ఇది- అల్పగ్రామమునకును - కొద్దిగృహమునకు పేరు-

వేలాబ్ధి తీరాబ్ధి వృద్ధ్యో
ర్కాలమర్యాదయోరపి॥

వేలా॥ స్త్రీ॥ ఇది - చెలియలికట్టకును- సముద్రము పొంగుటకును- కార్యోచితకాలమునకును- మర్యాదకును-అపి శబ్దమువలన రాజభోజనమునకును - అనాయాసమరణమునకును పేరు-

బిలం రంధ్రే గుహాయాంచ

బిలం॥ న॥ ఇది - రంధ్రమునకును - పర్వతగుహకును పేరు-

పలం మాంసమానయోః।

పలం॥ న॥ ఇది - పదివరహాల యెత్తునకును - మాంసమునకును పేరు-

ఫాలం సీరోపకరణే శా ర్వా
పేలప నేప్య

ఫాల॥ పు॥ ఇది- నాగటికఱ్ఱకును- ప్రత్తికిని- ముఖమునకును పేరు-

థ॥౩౯౬॥ గేహే శ్వేహాజ
నపదే సజాతీయ గణే ప్యయే।
కులం

కుల॥ న॥ ఇది- గృహమునకును- దేహమునకును - దేశమునకును-సజాతీయమైన ప్రాణిసమూహమునకును-వంశమునకును పేరు-

కూలంతు సేనాయాః పృష్ఠే
స్తూపే తటేపి॥ ౧౯౯॥

కూల॥న॥ ఇది- సేనాపృష్ఠభాగమునకును - వంటలాని
?కి-గట్టునకును పేరు-

మూలమాద్యే శిఫాయాం
భసమీపే త్రాగకాంతరే।

మూ॥న॥ ఇది- మొదటికిని- వేరునకును - సమీపమున
కును- నక్షత్రవిశేషమునకును పేరు-

జాలం జాలకమిత్యేతౌ గ
వాక్షానాయయోర్గణే॥ కు
భకుట్మలయోశ్చాథ

జా॥ జాలక॥న॥ ఈరెండును- గవాక్షికిని- వలకును-
సమూహమునకును-శంభమునకును- మొగ్గకును పేరు-

శీలంవృత్తిస్వభావయోః॥

శీల॥ న ॥ ఇది - మంచినడతకును - స్వభావమునకును
పేరు-

సైన్యాస్థిరూపవతే స్థౌల్యే
శక్తిషు చేత్బలంక్లీబే॥ ౧౦౧॥
వాట్యాలకే స్త్రీయాం త్రిషు
బలవతి నాసీరి స్త్రైత్యాకే కేషు।

బల॥ఇది- సేనకును ఎముకకును- రూపమునకును- దేహ
స్థూలతకును- బలియుటకును - సత్తునకును పేరగునపుడు॥న॥
చిట్టాముదపు చెట్టునకును పేరైనపుడు॥ స్త్రీ॥ బలముగలవానికి పే
రైనపుడు॥ త్రి॥ బలరామునికిని-బలాసురునకును- కాకికిని పే
రగునపుడు॥ పు॥

ఫలమిష్వగ్రే సస్యే ఫలకే
జాతిఫలే ధనే ఫలే॥ ౧౦౧॥
భోగబీజేలాభహేతూస్యన్నీ
ఫలీషు ఫలినీ స్యాత్।

ఫ॥న॥ ఇది - బాణముయొక్క కొనకును - పయిరు
నకును- కేడెమునకును- జాతిఫలమునకును-ధనమునకును-
నాసటికిని- భోగమునకును- విత్తునకును- లాభమునకును-
హేతువువలన బుట్టిన ప్రయోజనమునకును పేరు- ప్రేంకణపు
చెట్టునకు పేరైనపుడు ఫలీ॥ స్త్రీ॥

దళఃఖండేదళంపర్ణే

దళ॥ ఇది- తునుకకు పేరైనపుడు॥ పు॥ ఆకునకు పేరైనపు
డు॥న॥

జలంనీరేజడే త్రిషు॥౧౦౨॥

జల॥ఇది- ఉదకమునకు పేరైనపుడు॥ న॥ జడునకు పేరైన
పుడు॥ త్రి॥

తలంస్వరూపాధరయోర
స్త్రీ తాళ తరౌ ప్రమాణే । క్లీ
బే చపేటే జ్యాఘాతవారణేస
మభూతలే॥ ౧౦౩॥

తల॥ఇది- స్వరూపమునకును-క్రిందికిని పేరైనపుడు॥ న॥
తాటిచెట్టునకు పేరగునపుడు॥ పు॥ అరిచేతిదెబ్బకును- నారి
దెబ్బతగులకుండ నటుల చేతగట్టుకొను నెడితోలునకును - స
మభూమికిని పేరయినపుడు॥ న॥

వ్రీహేర్ద్యాఘట్టనస్థానే ఖ
లోధూర్తేత్వమూత్రిషు।

ఖల॥ ఇది- కళ్లమునకు పేరగునపుడు॥ పు॥ మోసగానికి
పేరగునపుడు॥ త్రి॥

తాలః కాలక్రియామానే
కరాస్ఫాలే ద్రుమాంతరే।
స్యాద్విస్తృతాఖ్యమంగుష్ఠ
మధ్యమాఖ్యాం మితావపి।
త్సరౌకరకతే చాపితాలంచ
హరితాలకే॥ ౧౦౪॥

తాల॥ఇది- కాలమునకును - నాస్తాకుంచ ప్రసారణా
దిక్రియకును- కలగియున్న ప్రమాణమునకును- చేతులు దట్టు
టకును -తాటిచెట్టునకును-నడిమివ్రేలితో కూడిన పంచి
పెద్దవ్రేలికిని కొలువబడినకొలతకును- కత్తిపిడికిని-హ స్త
... పేరగునపుడు॥ పు॥ హరితాళమునకు పేరగు
నపుడు॥ న॥

కాలోనేహాయమోమృత్యు
శ్యామోనా తద్వతి త్రిషు।
కాలాతు కృష్ణ త్రివృతే నీలి
న్యాంకృష్ణజీరకే॥ ౧౦౬॥

కాల॥ ఇది కాలమునకును- యమునకును - మృత్యువునకు
ను నలుపునకును పేరగునపుడు॥ పు॥ నల్లనివస్తువునకు
పేరగునపుడు॥ త్రి॥ నల్లతెగడను- నలిచెట్టుకును- నల్ల
జీలకఱ్ఱకును పేరగునపుడు॥ స్త్రీ॥

కాళీ నవాంబుద శ్రేణ్యాం
భవానీమాతృభేదయోః।
మాలమున్నత భూర్మాలా
పఙ్క్తౌ పుష్పాదిదామని॥
ఉఖాయాం పాటలాయాం
చ స్థాలీ
స్థాలం తు భాజనే।
వ్యాళస్సర్పే మత్తగజే శ్వా
పదే శఠే త్రిషు॥ ౪౦౯॥

కాళీ॥ స్త్రీ॥ ఇది- నూతనమేఘపఙ్క్తికిని- గౌరికిని- కాళి కాశక్తికిని పేరు-

మాల॥ ఇది- ఉన్నతభూమికి పేరైనపుడు॥ న॥ పఙ్క్తికిని- పుష్పములు మొదలైనవానిదండకును పేరగునపుడు॥ స్త్రీ॥

స్థాలీ॥ స్త్రీ॥ ఇది - కుండకును - కలిగొట్టు చెట్టునకును పేరు-

స్థాలం॥ న॥ ఇది- భోజనపాత్రకు పేరు-

వ్యాళ॥ ఇది- సర్పమునకును- దుష్టగజమునకును- దుష్ట మృగమునకును పేరగునపుడు॥ పు॥ దుష్టునకు పేరగునపుడు॥ త్రి॥

చేలం వస్త్రే బర్హి చంద్రే త్రి
ష్వత్యర్థ నింద్యయోః।

చేల॥ ఇది - వస్త్రమునకును - నెమలిపురి కన్నునకును పేరైనపుడు॥ న॥ అసమర్థునికిని - నిందింపదగినవానికిని పేర గునపుడు॥ త్రి॥

పిప్పలీ చవ్యయోః కోలం
సూకరోడుపయోః ప్రమాణ్

కోల॥ ఇది- పిప్పలికిని- చవ్యమునకును పేరగునపుడు॥ న॥ అడవిపందికిని- తెప్పకును పేరగునపుడు॥ పు॥

శైలీ రీత్యాం
గిరౌ శైల శ్శైలే యే తు న
పుంసకం।
నీలః కపీశే ద్రిభేదే కృష్ణే నా
తద్వతి త్రిషు॥ ౪౧౦॥

శైలీ॥ స్త్రీ॥ ఇది- రీతికి పేరు-

శైల॥ ఇది- పర్వతమునకు పేరగునపుడు॥ పు॥ రాతిపువ్వునకు పేరగునపుడు॥ న॥

నీల॥ ఇది- కపిసేనానాయకునకును- పర్వతభేదమునకును- నలుపునకును పేరైనపుడు॥ పు॥ నలుపుగలదానికి పేరైన పుడు॥ త్రి॥

నీలి న్యాం నీలఝిణ్ట్యాం చ
నీలీ
నీలా తు మక్షికా

నీలీ॥ స్త్రీ॥ ఇది- నీలిచెట్టునకును- నల్లపువ్వులగోరింటకును పేరు-

నీలా॥ స్త్రీ॥ ఇది- ఈగెలకు పేరు-

శూలమస్త్రాన్తరే యోగే రోగే
స్యాద్ధ్వజే వనకీలకే॥ ౪౧౧॥
ఉపరాగాదిదోషే చ శూలా
పణ్యాంగనా భవేత్।
బ్రహ్మదారుణి తు క్లీబే తూ
లం తూలస్తు నాపి చ॥ ౪౧౨॥
వాలః కేశ్వాదిపుచ్ఛే హీ
బేరే తు నపుంసకం।

శూల॥ ఇది- ఆయుధవిశేషమునకును- శూలరోగమున కును- దుష్టులంగొరతవేయు మేకునకును - గ్రహణము మొ దలైనదోషమునకును పేరగునపుడు॥ న॥ వేశ్యాస్త్రీకి పేర గునపుడు॥ స్త్రీ॥

తూల॥ ఇది- గంగరావిచెట్టునకు పేరైనపుడు॥ న॥ దూ దికి పేరైనపుడు॥ పు॥

వాల॥ ఇది- గుఱ్ఱము మొదలైనవాని తోకకును పేరగునపుడు॥ పు॥ కురువేరునకు పేరగునపు డు॥ న॥

మల్లో దృఢాంగ పుంజా
తౌ మత్స్యపాత్రకపోలయోః
శ్రేష్ఠే తు త్రిషు
మల్లీ తు మృత్పాత్ర తృణశా
ల్యయోః।
భల్లో భల్లాతవాచీ స్యాత్

మల్ల॥ ఇది- దృఢాంగుడైన పురుషునికిని- మత్స్యములు బుట్టకును- చెక్కిలికిని పేరగునపుడు॥ పు॥ శ్రేష్ఠునికి పేరగు నపుడు॥ త్రి॥

మల్లీ॥ స్త్రీ॥ ఇది- మంటితో జేసిన భోజనపాత్రకును- మల్లె చెట్టునకును పేరు-

భల్ల॥ ఇది- ఎలుగుగొడ్డునకు పేరగునపుడు॥ పు॥

భల్లాభల్లీచ సాయకే॥

భల్లా॥ భల్లీ॥ ఈ రెండును బాణవిశేషమునకును పేరగునపుడు॥ స్త్రీ॥

క్లిన్నాక్షేస్యా చ్చుల్లచిల్లపిల్లాః క్లిన్నేక్షిణిచాప్యమీ।

చుల్ల॥ చిల్ల॥ పిల్ల॥ త్రి॥ ఈ 3 శబ్దములును తడిసిన కన్నులుగలవానికిని- తడిసినకంటికిని పేరు-

ఆతాయి శ్చాచీ చిల్లో నా

చిల్ల॥ పు॥ ఇది- జెముడుకాకికిని పేరు-

స్త్రీతు చుల్లి స్త్వంతికా భవేత్॥ ౪౧౫॥

చుల్లీ॥ స్త్రీ॥ ఇది- పొయిసాలునకు పేరు-

జ్వాలే స్థాణౌ ద్వయోః కీలః శూలశ్శంకరయోః ప్రమాన్

కీల॥ ఇది- అగ్నిజ్వాలకును - మోటుచెట్టునకును పేరగునపుడు॥ స్త్ర॥ మేకునకును- శివునకును పేర నపుడు॥ పు॥

నాళం తు న స్త్రియాం కాండే క్లీబే వివర శేఫసోః॥ ౪౧౬॥

నాళ॥ ఇది- కాడకు పేరైనపుడు॥ స్త్ర॥ రంధ్రమునకును- శిశ్నమునకును పేరైనపుడు॥ న॥

శిలముంఛం

శిల॥ న॥ ఇది - మడిలో రాలిన యెన్నులదెచ్చికొని బ్రతుకుటకు పేరు-

శిలా గ్రావా

శిలా॥ స్త్రీ॥ ఇది - రాతికి పేరు-

శిలీ గండూపదీ భవేత్।

శిలీ॥ స్త్రీ॥ ఇది ఆడయెఱ్ఱకు పేరు-

బోలాజ్యే మధుని తక్కోలే బోలం బోలో లోంభ బోలంభ్రి మే॥ ౪౧౭॥

బోల॥ ఇది - నేతితో గలిసిన తేనెకును - తక్కోలమును గ్రంధద్రవ్యమునకును పేరయినపుడు॥ న॥ నీళ్లసుడికి పేరైనపుడు॥ పు॥

కలాంశమాత్రే శిల్పాదౌ కలనా కాలభేదయోః। ఇందోశ్చ షోడశే భాగే స్యాన్మూలధనవర్ధనే॥ ౪౧౮॥

కలా॥ ఇది-అంశమాత్రమునకును - చిత్తరువు మొదలైన పనులయందలి నేర్పునకును-కూడుటకును ౫౦౦ రెప్పపాట్లుగలకాలమునకును- చంద్రునితో పదియారవభాగమునకును- వడ్డికిని పేరయినపుడు॥ స్త్రీ॥

కలమవ్యక్త మధురధ్వనౌ స్యాద్వాచ్యలింగకః।

కల॥ ఇది - అవ్యక్తమధురధ్వనికి పేరగునపుడు విశేష్యలింగము-

మౌళిస్సంయత కేశేషు చూడాయాం మకుటేద్వయోః॥

మౌళి॥ పు॥ ఇది- ముడిచిన వెండ్రుకలకును- సిగకును- కిరీటమునకును పేరు-

పాపే పురీషే కిట్టేచ మలః మస్త్రీ

మల॥ పు॥ ఇది- పాపమునకును - అమేధ్యమునకును- దేహమునందలి వసాశుక్లాది ద్వాదశవిధములయిన మలమునకును- సత్తెంతగమునచిట్టెపు రాతికిని పేరు॥

తత్ స్త్రీషు। జడపీవరయోః స్థూలో

స్థూల॥ త్రి॥ ఇది- జడునికిని- బలసినవానికిని పేరు-

లోలశ్చలసతృష్ణయోః॥

లోల॥ పు॥ ఇది-చంచలునకును - ఆశగలవానికిని పేరు-

మూర్ఖ శాబకయో ర్బాలః

బాల॥ పు॥ ఇది-ఎరుక లేనివానికిని - శిశువునకును పేరు-

ఖల చంచలయో శ్చలః।

చల॥ పు॥ ఇది - గొండెగానికిని - కదలువానికిని పేరు-

ఇతిలాంతాః।

—*లాంతపదవర్గము ముగిసెను.*—

భవస్సత్తా రుద్రగర్భప్రాప్తి సంసార జన్మసు॥ ౪౨౧॥

భవ॥ పు॥ ఇది- సత్తకును- శివునకును- గర్భప్రాప్తికిని- సంసారమునకును - పుట్టుటకును పేరు-

ద్రవః ప్రద్రావగమనరసవి

ద్రవ॥ పు॥ ఇది- పారిపోవుటకును - నడచుటకును-

ప్రవర్తనే

ఉదకమునకును- పవడమునకును - స్త్రీపురుషులపరిహాసమునకును పేరు-

వనవహ్న్యోర్దావదవౌ వైశ్వానరే హయే ॥ ౭౩॥

దవ॥ దావ॥ పు॥ ఈరెండును-వనమునకును - కార్చిచ్చునకును అగ్నికిని - గుఱ్ఱమునకును పేరు-

పవిర్వజ్రేఽస్త్రధారాయాం

పవి॥ పు॥ ఇది-వజ్రాయుధమునకును- ఆయుధములధారకును పేరు-

గ్రావాణౌ పర్వతోపలౌ।

గ్రావన్॥ పు॥ ఇది- పర్వతమునకును-రాతికిని పేరు-

హవాజ్ఞాహ్వానయజ్ఞేషు

హవ॥ పు॥ ఇది-ఆజ్ఞకును- పిలుచుటకును - యజ్ఞమునకును పేరు-

ధవాః పతినరద్రుమాః॥

ధవ॥ పు॥ ఇది- పెనిమిటికిని- మనుష్యునకును- చండ్రచెట్టునకును పేరు-

ప్లవః క్రమనిమ్నమహీభాగే చండాలే జలవాయసే। ఉడుపవానరే భేకే ప్లవే కారండవే ప్లవః॥ ౭౪॥

ప్లవ॥ పు॥ ఇది - క్రమముగ లోతైనభూమికిని- చండాలునికిని- నీరుకాకికిని- తెప్పకును కోతికిని- కప్పకును-ఎగురుటకును - నీరుకోడికిని పేరు-

భావః సదార్థసత్తాయాం క్రియాచేష్టాత్మయోనిషు। విద్వల్లీలాస్వభావేషు భూత్యభిప్రాయజంతుషు। ౭౫॥

భావ॥ పు॥ ఇది- పదార్థమునకును- ద్రవ్యాదులయొక్క ఉనికికిని- ధాతువాచ్యక్రియకును- వ్యాపారమునకును ఆత్మకును- యోనికిని- విద్వాంసునకును- విలాసమునకును- జంతువునకును పేరు-

కంధరాచ్ఛిరసోర్గ్రీవా

గ్రీవా॥ స్త్రీ॥ ఇది- కంఠమునకును - ఆకంఠముపైనున్న శిరస్సునకును పేరు-

ఛవిస్స్యాత్కాంతిశోభయోః

ఛవి॥ స్త్రీ॥ ఇది- కాంతికిని- శోభనకును పేరు-

ఉపధ్వీస్స్యందనభేదేపి

ఉపధ్వీ॥ స్త్రీ॥ ఇది- రథవిశేషమునకును- ఆవిశేషమువలన చూలవైనదానికిని పేరు-

దర్వీ ఫణాకటాహయోః॥

దర్వీ॥ స్త్రీ॥ ఇది- పడిగెకును, తెడ్డునకును పేరు-

పృథ్వీ పృథివీ కృష్ణజీరకం హింగుపత్రికా।

పృథ్వీ॥ స్త్రీ॥ ఇది- భూమికిని - నల్లజీలకఱ్ఱకును- ఇంగువ పత్రికకును పేరు-

సంవిత్ప్రతిజ్ఞాధిగమాస్సంకేతాచారనామసు॥ ౭౬॥

సంవిద్॥ స్త్రీ॥ ఇది- ప్రతిజ్ఞకును- మనోవ్యాధికిని - యుద్ధమునకును- సంకేతమునకును-ఆచారమునకును- నామధేయమునకును పేరు.

సవీవ ర్ధుషి వాతే స్త్వగ్రజ్ఞాతఘనవాసనః।

సవీ॥ స్త్రీ॥ఇది- మొదటిసొమ్మునకును- స్త్రీలకొకమడికిని పేరు-

దార్వీ దారుహరిద్రాయాం దేవదారుహరిద్రయోః॥

దార్వీ॥ స్త్రీ॥ ఇది- మ్రానిపసుపునకును- దేవదారుచెట్టునకును- పసుపునకును పేరు-

జిహ్వా వాగ్రసనా జ్వాలా

జిహ్వా॥ స్త్రీ॥ ఇది- వాక్కునకును- నాలుకకును-అగ్నిజ్వాలకును పేరు-

రేవా నీలాశ్చ సరిత్యపి।

రేవా ॥ స్త్రీ ॥ ఇది - నీలిచెట్టునకును - నర్మదానదికిని పేరు-

తత్త్వం విలంబమానే స్యాత్ స్వరూపే పరమాత్మని॥

తత్త్వ*న॥ ఇది-ఆలస్యముతో వేలాడుటకును- స్వరూపమునకును- పరమాత్మకును పేరు- ... ... *

ద్వంద్వం ద్వయమిథోయుద్ధ ద్వికలహమిథునం రహః।

ద్వంద్వ*న॥ ఇది- జంటకును-శీతోష్ణాదులకు ను-యుద్ధమునకును-స్త్రీపురుషులజంటకును - ఏకాంతమునకును పేరు- ... ... *

సాంత్వం సామని దాక్షిణ్యే

సాంత్వ*న॥ ఇది-సామోపాయమునకును- దాక్షిణ్యమునకును పేరు- ... ... *

హవిర్హవ్యే ఘృతే జలే॥

హవిస్*న॥ ఇది-హోమయోగ్యమైన ద్రవ్యమునకును-నేతికిని-ఉదకమునకును పేరు- ... ... *

పర్వగ్రంథౌ పంచదశ్యా ముత్సవే విషువాదికే। ప్రస్తావే చా

పర్వన్*న॥ ఇది-గణుపునకును-పూర్ణిమామావాస్యలకును-ఉత్సవమునకును-విషువత్తు మొదలైన పుణ్యకాలమునకును-ప్రస్తావమునకును పేరు- ... ... *

థ కిణ్వం స్యాత్పిణ్యాకో న స్న హూరథం॥౭౩౧॥

కిణ్వ*న॥ ఇది-గానుగపిండికిని-మద్యము చేయుటకు ద్రవ్యమునకును-పాపమునకును పేరు- ... *

ధ్రువశ్శక్తౌ వటే కీలే యోగేశ్వా రాంతరేపు [illegible]। త ర్కనిశ్చితయోః క్లీబే నిత్యనిశ్చలయోస్త్రిషు॥౭౩౨॥

ధ్రువ*ఇది-సామర్థ్యమునకును-మఱ్ఱిచెట్టునకును - మేకునకును-యోగవిశేషమునకును-ధ్రువనక్షత్రమునకును పేరైనపుడు॥పు॥ తర్కమును పూరించుటకును- ఎక్కువ నిశ్చయమును తెచ్చికొనుటకును - నిశ్చయింపబడినదానికిని పేరైనపుడు॥న॥ నిత్యమైనదానికిని - కదలనిదానికిని పేరగునపుడు॥ త్రి॥ ధ్రువా*ఇది- గానభేదమునకును-బాగికును-[illegible] కుపోన్నకును-హోమసాధనమైన స్రుగ్విశేషమునకును పేరగునపుడు॥ స్త్రీ॥ ... ... *

గీతీమూర్వాసాలపర్ణీ స్రు గ్భేదేషు స్త్రియాం ధ్రువా।

జీవోబృహస్పతిప్రాణజీవ నాత్మ ఖగేషు నా॥౭౩౩॥ మౌర్వ్యాం వచాయాం జీవన్త్యాం జీవా జీవవతి త్రిషు।

జీవ*ఇది-బృహస్పతికిని-ప్రాణమునకును-జీవనమునకును-ఆత్మకును- వెన్నెలపులుగు నను పక్షికిని పేరగునపుడు॥ పు॥ వింటినారికిని-వసకును- పాలతీగకును పేరగునపుడు॥ స్త్రీ॥ జీవముగలదానికి పేరగునపుడు॥ త్రి॥ ... *

లవో రామసుతే లేశే విశారే ఛేదనే చ నా॥౭౩౪॥

లవ*ఇది-రాముని కొడుకునకును-[illegible] విశాలమునకును - ఛేదించుటకును పేరగునపుడు॥ [illegible] మేక మొదలైనవానిరోమములకు పేరగునపుడు ..

లవంమేషాదిలోమ్నిస్యా

దేవోరాజ్ఞి సురేంబుదే। రాజా।గమహిషీమూర్వాదేవీ స్యాద్దేవమింద్రియం॥

దేవ*ఇది-రాజునకును-[illegible] పేరైనపుడు॥పు॥ రాజుయొక్క [illegible] పేరైనపుడు-దేవి॥ స్త్రీ॥ ఇంద్రియమునకు పేరైనపుడు [illegible] న॥ ... ... *

సత్త్వం ద్రవ్యే పిశాచాదౌ వ్యవసాయస్వభావయోః। గుణప్రాణబలస్వాంతసత్తా స్వస్త్రీతు జంతుషు॥౭౩౫॥

సత్త్వ*ఇది-పృథివ్యాదిద్రవ్యములకును- పిశాచాదులకును-ఉద్యోగమునకును-స్వభావమునకును-[illegible] ప్రాణమునకును-[illegible] కులయొక్క [illegible] పేరైనపుడు॥ న॥ [illegible] గునపుడు॥ పు॥ ... . *

విశ్వం స్యాజ్జగతి క్లీబే విషా-
యాం తు స్త్రియామయమ్।
కృత్స్నే త్రిషు న నా-ర్యాం
పుమాన్ దేవేషు భూమ్ని
చ॥ బంధనే దూరమార్గే చ క్లీ-
బే ప్రాధ్వం నతే త్రిషు।
అవిర్నా పర్వతే సూర్యే మే-
షే మూషికకంబళే ॥౪౩౮॥
ప్రాకారే నవనే భాసి స్త్రీ తు
పుష్పవతీ భువోః।
కవిః పుమాన్ కావ్యకర్తృ
శుక్రవాల్మీకిసూరిషు।౪౩౯
॥ఖలీనే తు కవి స్త్రీ స్యా
త్కణ్వం పాపము నౌ తు న

త్వగ్భేదే ధ్రువ స్త్రీ తు
మూర్వాయా
మథ పూర్వజే॥౪౪౦॥
పూర్వ దిగ్దేశకాలస్థ ద్రవ్యే
పూర్వాస్తు లింగకః।
ఊర్ధ్వం స్యాదుపరి క్లీబే త్రి
షూన్నతోర్ధ్వగ యోః॥
[illegible]॥ఉపరిస్థే
[illegible]
భాస్వాన్ సూర్యే త్రిషు దీప్తే
అర్వాశ్వే కుత్సితే త్రిషు॥
క్లీబే శివం భద్రసుఖోదకే
త్రిషు స్యాద్గిరిశే తు
[illegible] మలకీ
[illegible] హరీతకీ కస్తుఫలా స్త్ర గా
[illegible]॥౪౪౧॥
ధన్వా చాపే మరౌ నా థ
త్రిషు హ్రస్వోల్పఖర్వయోః।

విశ్వ*ఇది-లోకమునకు పేరైనపుడు॥న॥ అతివసకు పేరయినపుడు॥స్త్రీ॥ సమస్తమునకు పేరయినపుడు॥ త్రి॥ శొంఠికి పేరైనపుడు॥పు॥ విశ్వేదేవులకు పేరయినపుడు పుంలింగమును నిత్యబహువచనమును- ... *

ప్రాధ్వ*ఇది-కట్టుటకును - దూరమార్గమునకును పేరగునపుడు॥న॥ వంచబడిన దానికి పేరగునపుడు॥త్రి॥ *

అవి*ఇది-పర్వతమునకును-సూర్యునికిని - గొఱ్ఱెకును-ఎలుకగంగడోలుకును ప్రాకారమునకును - గృహమునకును-కాంతికిని పేరయినపుడు॥పు॥ రజస్వలయైయున్న స్త్రీకిని-భూమికిని పేరగునపుడు॥స్త్రీ॥ ... ... *

కవి*ఇది-కావ్యకర్తకును- శుక్రునికిని - వాల్మీకికిని-విద్వాంసునకును పేరగునపుడు॥పు॥ కళ్లెమునకు పేరగునపుడు॥స్త్రీ॥ ... ... *

కణ్వ*ఇది-పాపమునకు పేరైనపుడు॥న॥ కణ్వమునికి పేరగునపుడు॥పు॥ ... ... *

ధ్రువ*ఇది-చర్మవిశేషమునకు పేరగునపుడు॥పు॥ చాగచెట్టునకు పేరగునపుడు॥స్త్రీ॥ ... ... *

పూర్వ*త్రి॥ఇది-ముందుపుట్టినవానికిని- తూర్పుదిక్కునగాని-పూర్వకాలమునగాని పూర్వదేశమునగాని యున్న ద్రవ్యమునకును పేరు- ... ... *

ఊర్ధ్వ*ఇది-ఊర్ధ్వప్రదేశమునకు పేరగునపుడు॥న॥ లేచిన దానికిని-ఉన్నతమైన దానికిని - పైనున్న దానికిని పేరైనపుడు॥త్రి॥ ... ... *

పార్శ్వ*పు॥ఇది-ఇరుచంకలక్రిందికిని - సమీపమునకును పేరు- ... ... *

భాస్వత్*ఇది-సూర్యునికి పేరగునపుడు॥పు॥ ప్రకాశించువానికి పేరగునపుడు॥త్రి॥ ... *

అర్వన్*ఇది-గుఱ్ఱమునకు పేరగునపుడు॥పు॥ కుత్సితునకు పేరైనపుడు॥త్రి॥ ... ... *

శివ*ఇది-శుభమునకును-సుఖమునకును - ఉదకమునకును పేరగునపుడు॥న॥ ద్రవ్యమునకు పేరగునపుడు॥త్రి॥ [illegible]కి పేరగునపుడు॥పు॥ ఉసిరికెచెట్టునకును - గౌరికిని నికరకచెట్టునకును-జమ్మిచెట్టునకును - నక్కకును పేరగునపుడు॥స్త్రీ॥ ... ... *

ధన్వన్*ఇది-ధనస్సునకు పేరైనపుడు॥న॥ మెట్టభూమికి పేరైనపుడు॥పు॥ ... ... *

హ్రస్వ*త్రి॥ఇది-అల్పమైన దానికిని - మరుగుజ్జువానికిని పేరు- ... ... *

పక్వంభవేత్పరిణతే వినా|
శాభిముఖేపిచ ||౪౪౪||

పక్వ*న||ఇది-పండినదానికిని- నాశోన్ముఖమయినదానికిని పేరు- ... ... *

ఇతివాంతాః.

—* వాంతపదవర్గము ముగిసెను *—

పాశోరజ్జౌసనిందాభఃతు
శ్రాదిభ్యఃపరోయది | క
ర్ణాత్పరస్సువర్ణార్థఃకలాపా
ర్థఃకచాత్పరః ||౪౪౫||

పాశ*పు||ఇది-త్రాటికిని- శుక్రాదిశబ్దములకు పైనుండెనేని-నిందకును-కర్ణశబ్దమునకుమీదనుండునేని- బంగారపుసొమ్మునకును-కచకేశశబ్దములమీదనుండెనేనికొప్పునకును పేరు-ఉదాహరణములు-ఛత్రపాశః-రాజాధముడు-కర్ణపాశః-కర్ణభూషణము- కేశపాశః - కొప్పు-ఇత్యాదులూహ్యంబులు- ... ... *

తిరోధానేతుయేనాశో

నాశ*పు||ఇది-మరుగొటకును-చచ్చుటకును పేరు - *

రాశిర్మేషాదిపుంజయోః|

రాశి*పు || ఇది మేషాదిరాసులకును- కూటమికిని పేరు- ... ... *

ఇష్ట్యంతరమమావాస్య
దర్శ

దర్శ*పు|| ఇది-ఇష్టిభేదమునకును-అమావాస్యకును పేరు- ... ... *

శ్చారాహవాస్పశౌ||

స్పశ*పు||ఇది-వేగువానికిని-యుద్ధమునకును పేరు - *

దంశోదోషోవర్మమర్మఖం
డనంవనమక్షికా|

దంశ*ఇది-దోషమునకును- కవచమునకును - మర్మమునకును-ఖండించుటకును-అడవియీగకును పేరు- *

వంశోవేణౌ సమూహేచ
పృష్ఠాస్థినికులేపిచ ||౪౪౬||

వంశ*పు||ఇది-వెదురునకును-సమూహమునకును- వెన్నెముకకును పేరు- ... ... *

అంశుస్తంత్వాదిసూక్ష్మాం
శేకిరణేతరణావపి|

అంశు*పు||ఇది-దారము మొదలయినవానియొక్క సూక్ష్మాంశమునకును-కిరణమునకును-సూర్యునికిని పేరు- *

వేశోవేశ్యాగృహేగేహ
మాత్రేనైపథ్యయోరపి||

వేశ*పు||ఇది-వేశ్యాగృహమునకును-గృహసామాన్యమునకును- వేషమునకును పేరు- ... *

వాశాభవేదటరుషే

వాశా*స్త్రీ||అడ్డసరపుచెట్టునకు పేరు- ... *

వాశీతక్షకసాధనే|

వాశీ-స్త్రీ-ఇది- బాడిసెకు పేరు- ... *

పేశిత్వండే ఖగాదీనాం
మాంస్యాంఖడ్గపిధానకే||

పేశీ*స్త్రీ||ఇది-పక్ష్యాదులగ్రుడ్డునకును- జటామాంసికిని-కత్తిఒరకును పేరు- ... ... *

ఆశీరురగదంష్ట్రాయాంశు
భవాగభిలాషయోః|

ఆశీస్*స్త్రీ||ఇది- పాముయొక్క కోరకును- శుభవాక్యనకును-అభిలాషకును పేరు- ... ... *

వర్త్యవస్థాంశుకాంతేషు
దశా

దశా*స్త్రీ||ఇది-వత్తికిని-బాల్యాదిదశలకును-వస్త్రములతుదనున్నబద్దెకును పేరు. ... *

శాతుదిగిచ్ఛయోః||౪౪౭||

అశా*ఇది దిక్కునకును-ఇచ్ఛకును పేరు-... *

నిశారాత్రౌహరిద్రాయా

నిశా*స్త్రీ||ఇది-రాత్రికిని-పసపునకును పేరు- ... *

మర్శోదుర్నామరోగయోః

అర్శస్*న||ఇది-ఏదుగుజెలగకును- మూలవ్యాధికిని పేరు- ... ... *

త్రివ్యధీనేవశోవాంఛా
ప్రభుత్వాధీనతాసునా||
౪౪౮|వశాసంధ్యాగవీయో
షాదుహితా కరిణీచసా|

వశ*ఇది-పరాధీనునికి పేరగునప్పుడు త్రి|| స్త్రీ|| కోరికెకును-ప్రభుత్వమునకును-అధీనత్వమునకును పేరైనప్పుడు పు||గొడ్డుటావునకును-గొడ్రాలికిని-స్త్రీసామాన్యమునకును- కూతునకును-ఆడయేనుగునకును పేరైనప్పుడు||స్త్రీ|| ... *

దర్భేపికుశమస్త్రీస్యాద్ద్వీ
పే రామసుతేపినా ||౭౧-||
ఆయోఽకాలేతు కుశీకుశా
వాస్యాత్ఫలే జలమ్।
కాశ స్తృణవిశేషే
నా కాశీవారాణసీమతా ||
కోశో స్త్రీ కుట్మలే ధ్యా
ఘేనుమేఽప్యంగే శాస్త్రదివ్య
యోః గృహే . వాపు స్త్ర
కాస్ఫే పేస్యాన్నపిపానకే
ఈశశ్శంభౌ ప్రభౌతు త్రి
ష్వీశాలాంగలదండకే।

రుజాస్పర్శనదానేషు స్ప
ర్శ్యనాస్పర్శ్నరిత్రిషు ||
ఇతిశాంతాః.
[illegible]
కర్షః [illegible]

వృషాణ ఇంద్రే తు నరా

తర్షాకిస్సపి సా సయోః॥
ఋషిర్దేవేపి వశిష్ఠాదౌ జ్ఞా
నవృద్ధేపి గణ్యతే।
మాష త్వగ్రోమ భాస్యేషు
మాష
శోషస్తు శోషణే॥ ౭౨॥
క్షయే స్త్ర్యపి
తుషస్తు స్యాద్ధాన్యత్వచి
శ్లేష్మకే।
పౌషామాసేమహోయుద్ధే

త్విట్ స్త్రీ త్విష్యపి సాంశ
యోః ।౭౩।।
ద్విషత్పాషాణమాత్రేచర్గి
ప్వేషతి రావసా।
మిషం తుస్పర్ధనే వ్యాజే

వపో - స్త్రీ ఖారతాదికే

కుశ ※ఇది. దర్భకుపేరగునప్పుడు||ప్న|| కుశద్వీపమునకును- రాముని కొమారునికి పేరగునపుడు||పు|| ఇనుముచేత జేయబడినవస్తువులకు పేరగునపుడుకుశీ-కుశా ||సి|| నీళ్లకు పేరగునపుడు-కుశం- ... ... ※

కాశ ※పు||ఇది-రెల్లునకు పేరు- ... ※

కాశీ※సి||ఇది-కాశికి పేరు ... ... ※

కోశ ※ప్న||ఇది-మొగ్గకును-బొక్కసమునకును-వొరానికి-శాస్త్రమునకును-దివ్యప్రమాణంబునకును-గృహమునకును-దేహమునకును-పుస్తకసమూహమునకును- గ్రుడ్డునకును-కలియొరకు పేరు- ... ... ※

ఈశ ※పు||ఇది-శివునకు పేరు- ... ※

ఈశా※ఇది-ప్రభువునకు పేరగునపుడు||త్రి|| ఏడికోలకు పేరగునపుడు||సీ|| ... ... ※

స్పర్శ※ఇది-రోగమునకును-తాకుటకును- దానమునకును పేరగునపుడు||పు|| తాకెడువానికి పేరగునపుడు ||త్రి||

—※శాంతపదవర్గము ముగిసెను.※—

పైవ ※ఇది-అంపుటకును-నూరుటకును పేరు-

కర్ష ※పు||ఇది-ఒరియుటకును-కాలువలెత్తునకును పేరు- ... ... ※

వృషన్ ※పు||ఇది-ఇంద్రునికిని-ఎద్దునకును - మనుష్యునకును పేరు- ... ... ※

తర్ష ※పు||ఇది-కోరికెకును-దప్పికిని పేరు- ... ※

ఋషి※పు||ఇది-దేవతకును- వసిష్ఠాదులకును జ్ఞానాధికునికిని-దిగ్గొలవానికిని పేరు- ... ※

మాష ※పు||ఇది-అయిదుగురిగింజలయెత్తునకును- చర్మదోషమునకును-మినుములకును పేరు- ... ※

శోష ※||ఇది-ఎండుటకును- క్షయరోగమునకును-ఆపిశబ్దమువలన వాపునకును పేరు- ... ... ※

తుష ※పు||ఇది-వడ్లపొట్టునకును- తాండ్రచెట్టునకును పేరు- ... ... ※

పౌష※పు||ఇది-మాసభేదమునకును- గొప్పయుద్ధమునకును పేరు- ... ... ※

త్విట్ ※ఇది-కోరికెకును. దాహమునకును పేరు-ఇదివకారాంతస్త్రీలింగము- ... ... ※

ద్విషద్ ※సీ|| ఇది-పాషాణసామాన్యమునకును-నూరురాతికిని పేరు- ... ... ※

మిష ※న||ఇది-కలహమాడుటకును. [illegible] కార్యమునుద్దేశించి పట్టుమునకు తియొక కార్యము చేయుటకును పేరు.

వర్ష - ఇది-భారతాదివర్షములకును- వానకును-సంవ[illegible]

వృష్ణావద్దె ప్రావృషి తువర్షా
స్స్వర్భ్యా మనిస్త్రియామ్।
వృషో ధర్మోక్షి పుంభేద రేత
శ్శుక్రాఖువాజిషు॥ ౭౬౨ ॥
రాశౌ శృంగ్యాం బలేనా
స్యాద్రేతస్వి శ్రేష్ఠయోస్త్రీ
షు। వృషా స్త్రీయూ మాట
రుష సైన్యవమూషికకర్ణ్యపి॥
విషాత్వతివిషాయాం స్త్రీ
విషం తు గరళే జలే।
ఉషా బాణసుతా రాత్రిర్న
నోషః కల్యసంధయోః॥

సాయం నిశ్యవ్యయం దో
షా స్త్రీ వానా దూషణాఘ
యోః।
ఘోష ధ్వనిశ్శే ఘనాధస్స
ఏవాభీరపల్ల్యపి॥ ౭౬౩ ॥
కాంస్యం చ ఘోషణా బాధ
ఘోషా స్త్రీ శతపుష్పికా।
ఝుషా నాగబలాయాం
స్త్రీ నామత్స్యమకరేవనే॥
శేషోనంతో హరిశ్శేషం త్రి
ష్వన్యదుపయుక్తతః।
కర్షూ ర్ద్వాత్రాకరీషాగ్నిః
కర్షూ కుల్యాభిధాయినీ
ఇతిషాంతాః.
హంసస్స్మరేఖగేక్ష్ణా మాత్మా
నిర్లోపభూభుజి జీవే గ్రే శ్వే
ష్యేతస్తప్పే స్యాస్మంత్ర పర
మాత్మనోః॥ ౭౬౪ ॥
గోపక్రీడా రతౌ రాసో
వ్యాసో విస్తార తాపసో
కంసో దైత్యే పానపాత్రే
కాంస్యే మానాంతరేపి చ॥

భాస్త్రీ స్త్రీ భాసిఖగే గోష్ఠే

త్సరమునకును బేరగునపుడు॥స్త్రీ॥ వర్షర్తువునకు బేరగు
నపుడు॥నిత్యబహువచన స్త్రీలింగము-వర్షాః, ... ※

వృష ※ఇది-ధర్మమునకును-ఎద్దునకును - పురుషభేద
మునకును- రేతస్సునకును-ఇంద్రునకును- ఎలుకకును-గుఱ్ఱ
మునకును-వృషభరాశికిని- వృషభమను నౌషధమునకును-
బలమునకును బేరగునపుడు॥పుం॥ వీర్యవృద్ధిగలవానికిని-శ్రే
ష్ఠునకును బేరగునపుడు॥త్రి॥ఆడ్డసరపుచెట్టునకును - ఎలుక
చెవిటికును బేరగునపుడు॥స్త్రీ॥ ... ※

విష ※ఇది-అతివసకు బేరగునపుడు॥స్త్రీ॥ గరళమునకును-
ఉదకమునకును బేరగునపుడు-విషమ్॥న॥ ... ※

ఉషా※ఇది-బాణాసురుని కూతునకును-రాత్రికిని బేరైన
పుడు॥స్త్రీ॥ ప్రాతఃకాలమునకును-ప్రసంధ్యకును బేరగునపుడు॥
పు॥ఉషస్- ... ... ※

దోషా※ఇది-సాయంకాలమునకును-రాత్రికిని బేరగున
పుడు అవ్యయమును స్త్రీలింగమునుంగలదు-దూషణకును-
పాపమునకును బేరగునపుడు॥పు॥ ... ※

ఘోష※ఇది-ధ్వనిసామాన్యమునకును-మేఘధ్వనికిని-
గొల్లపల్లెకును-కంచునకును- ఘోషించుటకును బేరగునపు
డు॥పు॥అడవిసదాపచెట్టునకును బేరగునపుడు॥స్త్రీ॥

ఝష※ఇది-చీరచెట్టునకు బేరైనపుడు॥స్త్రీ॥ మత్స్యము
నకును-మొసలికిని-వనమునకును బేరైనపుడు॥పు॥ ... ※

శేష※ఇది-ఆదిశేషునికిని - విష్ణువునకును బేరయినపు
డు॥పు॥మిగిలినదానికి బేరగునపుడు॥త్రి॥ ... ※

కర్షూ※ఇది-కృషికిని- పిడకనిప్పునకును బేరగునపు
డు॥పు॥నదికి బేరగునపుడు॥స్త్రీ॥ ... ※

——※షాంతపదవర్గము ముగిసెను.※——

హంస※పు॥ఇది-మన్మథునికిని-హంసకును-విష్ణువున
కును-రాజుకిని-గర్వము లేని భూపతికిని-జీవునికిని- సూర్యుని
కిని-గుఱ్ఱమునకును-తెల్లనిరోగ్గునకును- మంత్రవిశేషమున
కును-పరమాత్మకును పేరు- ... ... ※

రాస※పు॥ఇది- గోపులతోడియాటకును-రతికిని బేరు-

వ్యాస※పు॥ఇది-విస్తారమునకును- వ్యాసుడను ముని
కిని బేరు ... ... ※

కంస※పు॥ఇది-కంసుడను దైత్యునకును-పానము చేయు
పాత్రమునకును-కంచునకును- కొలతయొక్క భేదమునకు
ను బేరు- ... ... ※

భాస్※ఇది-కాంతికిని-పక్షికిని-పశువుల దొడ్డికిని బేరు-

త్రాసోభీమణి దోషయోః |

త్రాస * పు|| ఇది-భయమునకును-మణులదోషమునకును పేరు- ... ... *

హింసాచౌర్యాది వధయో

హింసా * స్త్రీ|| ఇది-చౌర్యము మొదలైనయకార్యములకును-వధకును పేరు- ... ... *

రక్ష్వాయాం మాత రిప్రసూః||౪౬౯||

ప్రసూ * ఇది-గుఱ్ఱమునకును-తల్లికిని పేరు- ... *

వత్సరేకుటజే వత్సస్సుతాదౌ వర్షకే త్రిషు వక్షస్య స్త్రీ చ

వత్స * ఇది-సంవత్సరమునకును-కొడిసెచెట్టునకును-కొమారుడు మొదలైన బాలురకును పేరయినపుడు|| పు || దూడకు పేరగునపుడు|| త్రి || వక్షస్స్థలమునకు పేరగునపుడు|| స్త్రీ|| ... ... *

థ మాంసం క్లీబే
మాంసీజటామాంస్యతా||

మాంస * న|| ఇది-మాంసమునకు పేరు- ... *

మాంసీ * ఇది-జటామాంసికి పేరు- ... *

వాసోనివాసాటరుషావాసో వస్త్రే నపుంసకమ్।

వాస * ఇది-ఉనికిపట్టునకును-అడ్డసరపుచెట్టునకును పేరగునపుడు|| పు || వస్త్రమునకు పేరగునపుడు వాసస్ || న ||

దాసీచేటీవఝింటీచ

దాసీ * స్త్రీ|| ఇది-దానికిని- నల్లపువ్వులగోరింటకును పేరు- ... ... *

దాసస్స్యాద్భృత్య శూద్రయోః||౪౭౦||

దాస * పు|| ఇది-కూలివానికిని-శూద్రునకును పేరు- *

వసుర్నా దేవభేదేషు యోక్త్రాగ్నిధనదాంశుషు| మధురే త్రిషు క్లీబే సలిలే ధనరత్నయోః||౪౭౧||

వసు * ఇది-అష్టవసువులకును- పశువుల మెడకుగట్టు మోకునకును-అగ్నికిని-కుబేరునికిని-కిరణమునకును పేరగునపుడు|| పు || మధురమైనదానికి పేరగునపుడు|| త్రి|| ఉదకమునకును-ధనమునకును-రత్నమునకును పేరగునపుడు|| న|| *

శృంగారముఖ్యరసరాది సువర్ణరేతోనిర్యాసరాగగరళద్రవపారదేషు । ఆస్వాదనధ్వనిసుధాంబురసాఖ్యధాతుష్విష్టా రసోథ రసనాధరణీరసా స్యాత్||౪౭౨||

రస * ఇది-శృంగారము మొదలైనరసములకును తీపు మొదలైన షడ్రసములకును-బంగారమునకును-రేతస్సునకును-బంకకును ప్రేమకును-కాలకూటమునకును-ద్రవమునకును-పాదరసమునకును రుచికిని-ధ్వనికిని-అమృతమునకును-గంధకాదిధాతువునకును పేరగునపుడు|| పు|| నాలుకకును-భూమికిని పేరయినపుడు|| స్త్రీ|| ... *

కాసూర్బుద్ధౌ వికలవాచి స్త్రీ
శంసాస్తుత్యభిలాషయోః|

కాసూ * స్త్రీ|| ఇది-బుద్ధికిని-కుత్సితవాక్యమునకును పేరు- *

శంసా * స్త్రీ|| ఇది-స్తుతికిని-కోరికెకును పేరు- ... *

ఇతి సాంతాః.

—* సాంతపదవర్గము ముగిసెను. *—

గవాంస్కంధే గవాశ్వాసే వాహే పవనే వహః||

వహ * పు|| ఇది-ఎద్దులమూపునకును-వానియూపిరికిని-వాహనమునకును-గాలికిని పేరు- ... *

అర్కాద్యా దానుపరాగ పూతనాద్యా గ్రహాస్స్మృతాః

గ్రహ * పు|| ఇది-సూర్యాదినవగ్రహములకును-గ్రహించుటకును సూర్యచంద్రగ్రహణములకును- పూతనాది భూతవిశేషములకును పేరు- ... *

అవిద్యామూర్ఛయోర్మోహ స్స్యాదహిర్వృత్రసర్పయోః||౪౭౪||

మోహ * పు|| ఇది అజ్ఞానమునకును-ఒడలెఱుఁగక పడినదానికిని పేరు

అహి * ఇది- వృత్రాసురునికిని సర్పమునకును పేరు

ఘోహః ప్రశ్నవితర్కేచ | కుంజరాంఘ్రేశ్చపర్వణి |

ఘోహ * పు || యిది-తక్కు-వాక్యమునకును- ఎక్కువపదమున ధ్యాహారము చేయుటకును - ఏనుగు పాదమునందలిగో ణుపులకును పేరు- ... ... *

అబ్వి శేష గుణే స్నేహ స్తైల సౌహార్ద యోరపి || ౪౭౫ ||

స్నేహ * పు || యిది- ఉదకాదులయందుండు చూర్ణాదు లముద్దగా జేయుగుణవిశేషమునకును - నూనెకును- ప్రేమకును పేరు- ... ... *

వ్యూహ స్స్యా ద్బలవిన్యా సేబృందపి

వ్యూహ * పు || యిది- చతురంగ బలమునుయథాస్థానమున దీర్చియుంచుటకును-కూటమికిని- అపిశబ్దమువలనపద్మ శకటాది వ్యూహములకును పేరు- ... *

ఈహా ద్వ్యమిచ్ఛయోః |

ఈహా * స్త్రీ || యిది-యత్నమునకును-యిచ్ఛకును పేరు- *

కుహూ స్త్రీ కోకిలాలాపే వినష్టేందుతిథావపి || ౪౭౬ ||

కుహూ * స్త్రీ || యిది- కోకిలధ్వనికిని-చంద్రకళ లేనియమావాస్యకును పేరు- ... ... *

లోహశ్శస్త్రేచ కాంస్యాదిసర్వ తైజసవస్తుః |

లోహ * పు- || యిది-శస్త్రమునకును-కంచు మొదలైన సకలలోహముల చేత జేయబడినవస్తువులకును పేరు- ... *

రహో రహస్యే సురతే

రహస్ * న || యిది-రహస్యమునకును- సురతమునకును పేరు- ... ... *

బర్హం పర్ణ శిఖండయోః ||

బర్హ * న || యిది ఆకునకును- నెమలి పింఛమునకును పేరు-

హేమంత మాసౌ సహ సౌ గ్రౌక్లీ బంగ హెూబలే | సహా కుమారీభూమ్యో స్త్రీ సాకమర్థే సహా వ్యయం || ౪౭౭ ||

సహస్ * యిది- హేమంతర్తువునకును- మార్గశీర్షమాసమునకును చేరగునపుడు || పు || బలమునకును చేరగునపుడు న || పిన్నగోరింటకును-భూమికిని చేరగునపుడు- సహా || స్త్రీ || తోడ అనునర్థమున- సహ- అనియవ్యయము- ... *

సింహాపుచ్ఛి కంధర యోర్గుహా స్త్రీ వత్మ కౌతుకా |

గుహా * యిది-నక్క-తోకకసువునకును-గుహకును చేరగునపుడు || స్త్రీ || కుమారస్వామికి చేరగునపుడు || పు || ... *

కాంత్యుత్సవా తు మహస్సీ పుమాంశ్చేన్మహ ఉత్సవే ||

మహస్ * యిది కాంతికిని-ఉత్సవమునకును చేరగునపుడు || న || ఉత్సవమునకు చేరగునపుడుపుంలింగమాయెనేని, అకారాంతము- .. .. *

గృహం గృహాశ్చ పుంభూమ్ని ద్వావిమౌ గేహ భార్యయోః |

గృహ * న || గృహాః * పు || నిత్యబహువచనము-ఈరెండును గృహమునకును-భార్యకును పేరు- ... *

సింహో స్యాద్రేదే శౌ చ శ్రేష్ఠే రాజాదికాత్పరః |

సింహ * పు || ఇది-సింహమునకును - సింహరాశికిని పేరు- యిది- రాజాదిశబ్దములకుమీదనుండెనేని శ్రేష్ఠవాచకము- ఉదాహరణము రాజసింహః- రాజశ్రేష్ఠుండు-పురుషసింహః పురుషశ్రేష్ఠుండయిత్యాదులు- ... *

సింహీ సింహస్త్రీయామాటరుషే రాహోశ్చమాతరి |

సింహీ || యిది-ఆడుసింహమునకును-అడ్డసరపుచెట్టునకును- రాహువుయొక్క తల్లికిని నామము- ... *

బాహా భుజే స్త్రీ

బాహా * స్త్రీ || యిది-భుజమునకు పేరు- ... *

వాహో నాయా నేశ్వేపి వృషభే పిచ || ౪౭౮ ||

వాహ * పు || యిది - పల్లకి మొదలైన వాహనములకును- గుఱ్ఱమునకును-ఎద్దునకును పేరు- ... *

బర్హిర్నాగ్నౌ కుశే క్లీబే త్రి, ష్వశ్రేష్ఠే జనే తు నా।

బర్హిః * యిది-అగ్నికి పేరైనపుడు॥ పు ॥ దర్భకు పేరైనపుడు॥ న॥ పూజ్యునకు పేరగునపుడు॥ త్రి ॥ యోగ్యజనమునకు పేరగునపుడు॥ పు॥ ... ... *

బహుస్స్యాద్విపులే త్ర్యాదిసంఖ్యాయాం చ త్రిలింగకః॥౪౮-౨॥

బహుః * త్రి॥ యిది-విస్తారమునకును- మూడు మొదలైన సంఖ్యలకును పేరు- ... ... *

—* హాంతపదవర్గము ముగిసెను. *—

అథ క్షాంతాః.

పక్షస్సహాయగరుదంతికసాధ్యభిత్తి బర్హేషు చుల్లివరే న్నృపకుంజరేచ। బృందే కచాదుపరిమాంసభవేచ పక్షద్వౌ శబలేచ గజపార్శ్వవిరోధయోశ్చ॥౪౮-౩॥

పక్షః * పు॥ యిది-సహాయమునకును- రెక్కలకును-సమీపమునకును- హేతువుచేత సాధింపదగిన సందేహార్థము గలదానికిని- స్నేహితునకును- గోడయొక్క సందునకును- రాజుయొక్క యేనుగునకును- కచకేశాదిశబ్దముల పైనుండెడి సమూహమునకును- అనగా కేశపక్షః- కచపక్షః యిత్యాది స్థలములయందు కొప్పనగును - మాసము యొక్క శుక్లకృష్ణపక్షములకును- దిడ్డివాకిలికిని- బలమునకును-ఏనుగు యొక్క యిరుప్రక్కలగును-విరోధమునకును పేరు-యిచ్చట హేతువుచేత సాధింపదగిన సందేహార్థము గలదానికిని దాహరణము పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమవత్త్వాత్- అను వాక్యమున పొగ హేతువు దానిం బట్టి సాధింపదగిన యర్థము- అగ్ని ఆయగ్ని గలది పర్వతము గనుక సాధ్యము గల పర్వతము పక్షము- *

ప్లక్షో ద్వీపాంతరే ఽశ్వత్థభాండః పర్కటీ పిప్పలీ ద్రుమః।

ప్లక్షః * పు॥ యిది ద్వీపవిశేషమునకును-కలజువ్విచెట్టునకును-జువ్విచెట్టునకును పిప్పలికిని- వృక్షసామాన్యమునకును పేరు- ... ... *

మోక్షోఽపవర్గే మృత్యౌ చ మోచనే ముష్కకద్రుమే॥

మోక్షః * పు॥ యిది- మోక్షమునకును- మృత్యువునకును- విడుచుటకును - మొక్కపుచెట్టునకును పేరు- ... *

ధ్వాంక్షౌ కాకపికౌ

ధ్వాంక్షః * పు॥ యిది- కాకికిని- కోకిలకు నామము .. *

యక్షః కుబేరే గుహ్యకే పి చ।

యక్షః * పు॥ యిది- కుబేరునికిని - గుహ్యకులగు దేవయోనివిశేషములకును పేరు - ... ... *

భిక్షా తు భిక్షితాన్నాదౌ యాచ్ఞాయాం భృతి సేవయోః॥౪౮-౪॥

భిక్షా * స్త్రీ॥ యిది- భిక్షమెత్తి తేబడిన యన్నము మొదలైనవానికిని-యాచకునకును-కూలికిని- సేవకును పేరు - *

బుద్ధౌ వృత్తే క్షణే ప్రేక్షా

ప్రేక్షా * స్త్రీ॥ యిది- బుద్ధికిని- వృత్తమునకును - చూచుటకును పేరు- ... ... *

రక్షా రక్షణలాక్షయోః।

రక్షా * స్త్రీ- యిది- రక్షించుటకును- లక్కకును పేరు- *

అక్షమింద్రియ ముక్షో నా రథాంగ వ్యవహారయోః॥ పాశకే శకటే కర్షే ద్యూతభేదే కలిద్రుమే।

అక్షః * యిది- యింద్రియమునకు పేరగునపుడు- న- బండి చక్రమునకును- వ్యవహారమునకును- పాచికెకును- బండికిని- ౮౦ గురిగింజల యెత్తుగలదానికిని- జూదమునకును - తాండ్రచెట్టునకును పేరగునపుడు పు- ... *

నక్షత్ర వృక్షం భల్లూకే శోణకే నపుమానయమ్॥౪౮-౫॥

ఋక్షః * యిది- నక్షత్రమునకు పేరయినపుడు- న- ఎలుగుగొడ్డునకును దుండిగపుమ్రానికిని పేరైనపుడు - పు- *

లక్షం శరవ్యవ్యాజేనాస్త్రీయాంనియుతేతునా।
లక్ష*ఇది-గురికిని-కపటమునకును పేరైనపుడు॥ స్త్రీ॥ లక్షసంఖ్యకు పేరైనపుడు॥పు॥ ... ... *

న్యక్షస్తు పుంసిమహిషే త్రిషు కార్త్స్న్యనికృష్టయోః॥
న్యక్ష*ఇది-ఎనుపపోతునకు పేరగునపుడు॥పు॥ సమస్తమనుటకును-తక్కువైనదానికిని పేరగునపుడు॥త్రి॥... *

కక్షో గుల్మే తృణే బాహుమూలే స్త్రీ తూత్తరక్రమే।
కక్ష*ఇది-పొదకును-తృణమునకును - చంకకును పేరగునపుడు ॥పు॥ వాదమున నుత్తరప్రత్యుత్తరక్రమమునకు పేరగునపుడు-కక్షా॥సీ॥

దక్షః ప్రజాపతౌ వహ్నౌ తామ్రచూడే హరే మునౌ॥ వరా॥ త్రివ్వభిజ్ఞే॥
దక్ష*ఇది- దక్షప్రజాపతికిని-అగ్నికిని- కోడికిని-శివునికిని-మునికిని పేరగునపుడు॥పు॥ తెలిసినవానికి పేరయినపుడు॥త్రి॥

నక్షువత్తురూక్షః నిష్ప్రేమ్ణ్యాదిక్రూణౌ॥
రూక్ష*ఇది-దయలేనివానికిని- పరుసనిదానికిని పేరు-ఈశబ్దము-న్యక్షవత్- న్యక్షశబ్దమువలె- త్రిలింగములయందును వర్తించును-

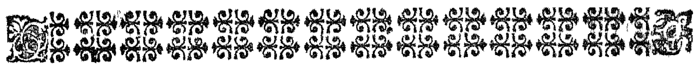
ఇతి క్షాంతాః।
—* క్షాంతపదవర్గము ముగిసెను. *—

ఇతిజగదుపకారిణ్యా మిరుగపదండాధినాథరచితాయాం।
ద్వ్యక్షరపదకాణ్డోయంపూర్ణో నానార్థరత్నమాలాయాం॥

టీక॥ జగదుపకారిణ్యామ్-జగత్-లోకమునకు॥ఉపకారిణ్యామ్-ఉపకారకమైనదియు॥ఇరుగపదండాధినాథరచితాయామ్-ఇరుగపదండాదినాథ-ఇరుగపదండాధినాథునిచేత రచితాయామ్-చేయబడినదియునగు॥ నానార్థరత్నమాలాయామ్- నానార్థరత్నమాలయను గ్రంథమునందు॥అయం ॥ ఈ॥ద్వ్యక్షర కాండః-ద్వ్యక్షర-రెండక్షరములుగల॥ పద-శబ్దములయొక్క॥కాండః-సమూహము॥పూర్ణః-ముగిసెను॥

నానార్థరత్నమాల- ద్వ్యక్షరకాండము,

సంపూర్ణము.

శ్రీరస్తు.

నానార్థరత్నమాల-త్ర్యక్షరకాండము-కాంతవర్గ.

సంపర్కౌరతిసంసర్గౌ
వితర్కావూహసంశయౌ।
మయూకౌకేకిమండూకౌ
వాలోకౌదర్శనద్యుతీ॥౧॥

సంపర్క ॥పు॥ ఇది-రతికిని-కూడుటకును పేరు- ※
వితర్క ॥పు॥ ఇది-ఊహకును-సంశయమునకును పేరు- ※
మయూక ॥పు॥ ఇది-నెమలికిని-కప్పకును పేరు- ※
ఆలోక ॥పు॥ ఇది-దర్శనమునకును-ప్రకాశమునకును పేరు- ※

ఉలూకౌఘూకదేవేంద్రౌ
జంబుకౌపాశిఫేరవౌ।
ఢుండుకౌశోణకక్రూరౌ
వృషాంకౌశివసజ్జనౌ॥౨॥

ఉలూక ॥పు॥ ఇది-గుడ్లగూబకును-ఇంద్రునకును పేరు- ※
జంబుక ॥పు॥ ఇది-వరుణునికిని-నక్కకును పేరు- ※
ఢుండుక ॥పు॥ ఇది-మండిగపుమ్రానికిని-క్రూరునికిని పేరు- ※
వృషాంక ॥పు॥ ఇది-శివునికిని-సజ్జనునకును పేరు- ※

ఏష్యత్కాలఫలయో
రుదర్కస్స్యా
దథాత్మజే। మదాలసా
యాంశ్వేతార్కేప్యలర్కో
భ్రాంతశున్యపి॥౩॥

ఉదర్క ॥పు॥ ఇది-రాబోవు కాలమునకును-గలుగబోవుఫలమునకును పేరు-
అలర్క ॥పు॥ ఇది-కుమారునికిని-మదాలసయను [illegible]రసకును-తెల్లజిల్లేడుచెట్టునకును-వెఱ్ఱిపట్టినకుక్కకును-అపిశబ్దముచేత అలర్కుడను రాజునకును పేరు- ※

కంచుకీవారవాణీచ
దివాకాశ్చాతకేసురే।
మశకఃక్షుద్రరోగేపి
నరకోదానవేపిచ॥౪॥

కంచుకిక ॥పు॥ ఇది-కవచధారికిని-చకారమువలన సర్పమునకును పేరు- ※
దివాకస్ ॥పు॥ ఇది-చాతకపక్షికిని-దేవతకును పేరు-
మశక ॥పు॥ ఇది-క్షుద్రరోగమునకును-అపిశబ్దమువలన దోమకును పేరు- ※
నరక ॥పు॥ ఇది-రాక్షసునికిని-అపిశబ్దమువలన నరకమునకును పేరు- ※

చుళుకఃప్రసృతౌభాండే
పృథుకశ్చాపిచేటకే।
క్షురకఃకోకిలాక్షేస్యాద్గో
క్షురేతిలకద్రుమే॥౫॥

చుళుక ॥పు॥ ఇది-పిడికిలికిని-మృణ్మయాదిపాత్రమునకును పేరు- ※
పృథుక ॥పు॥ ఇది-అటుకులకును-శిశువునకును పేరు- ※
క్షురక ॥పు॥ ఇది-గొలిమిడిచెట్టునకును-పల్లేరుచెట్టునకును-తిలకపుచెట్టునకును పేరు- ※

రుచకోమంగళద్రవ్యేదం
తేకంఠేపిభూషణే। ఏరండే
మాతులుంగేచ సౌవర్చలవి
ళంగయోః॥౬॥

రుచక ॥పు॥ ఇది-మంగళద్రవ్యమునకును-దంతమునకును-కంఠమునకును-భూషణమునకును-ఆముదపుచెట్టునకును-మాదీఫలమునకును-సౌవర్చలవణమను పేరుగల యుప్పునకును-వాయువిళంగమునకును పేరు- ※

శిశుకశ్శింశుమారేస్యాద్బా
లకోలూపిసూరపి।

శిశుక ॥పు॥ ఇది-మొసలికిని-బాలునికిని-ఉలసిమునకును పేరు- ※

భేర్యాం మృదంగే పటహే
ధ్వనన్మేఘేపి చాతకః ॥ ౭ ॥

చాతక ॥ పు॥ ఇది-భేరికిని- మద్దెలకును - తమ్మటకును-గర్జించు మేఘమునకును - అపిశబ్దమువలన చాతకపక్షికిని పేరు- ❋

చర్చిక్యే మణిరాదీనాంబు
ద్బుదే స్థానకో భవేత్ ।
క్రముక శ్శ్వేతలోధ్రేచ
పూగే చ బ్రహ్మదారుణి ॥ ౮ ॥
ప్రియకో ఛాగ మృగే నీపే ప్రి
యంగౌ కుంకుమే సనే ।

స్థానక ❋ పు॥ ఇది - కుంకుమ మొదలయిన పూతకును-మణ్యము మొదలైనవాని బుగ్గలకును పేరు- ❋

క్రముక ❋ పు॥ ఇది- తెల్లలొద్దుగు చెట్టునకును- పోకచెట్టునకును-గంగరావిచెట్టునకును పేరు- ❋

ప్రియక ❋ పు॥ ఇది- తుమ్మెదకును - కంబళమృగమునకును-కడిమిచెట్టునకును-గారెచెట్టునకును-కుంకుమకును-వేగిస్రమాకునకును పేరు- ❋

పిణ్యాకస్సిల్హకే కిణ్వే శ్రీవా
సతిలకల్కయోః ॥ ౯ ॥

పిణ్యాక ❋ పు॥ అందుగుబంక మొదలైనను గంధద్రవ్యములచేత జేయుబడిన ధూపమునకును - పాపమునకును-సరళదేవదారుబంకకును-గానుగుపిండికిని పేరు- ❋

స్యాత్పులాకస్తుసంక్షేపే
తుచ్ఛధాన్యాన్నసిక్థయోః ।
గజలాంగూలమూలస్య
ప్రాన్తే ఘూకేచ పేచకః ॥
వైధవేయే భగ్నభాండే శిర
స్త్రే మణికే గుడే । కంబళే
చేంద్రియస్థానే పూగకోశే
చ గోళకః ॥ ౧౦ ॥

పులాక ❋ పు॥ ఇది-సంక్షేపమునకును-తుచ్ఛధాన్యమునకును- మెతుకునకును పేరు- ❋

పేచక ❋ ॥ ఇది- ఏనుగుతోక మొదటిసమీపమునకును-గుడ్లగూబకును పేరు- ❋

గోళక ❋ పు॥ ఇది-విధవాపుత్రునికిని-కడవబొచ్చెకును కిరీటమునకును-మణికిని- బెల్లమునకును-కంబళికిని-చక్షురాదీంద్రియస్థానములకును-పోకమోకకును పేరు- ❋

కూపకో ధా తైలపాత్రే
గుణవృక్షే కసంపరే ।

కూపక ❋ పు॥ ఇది-బావికిని- తైలపాత్రమునకును -ఓడమీద పెక్కుమూగి కట్టు స్తంభమునకును-ఆడదానిపిరుదుల మీదనుండు గుంతలకును పేరు- ❋

శంబూకో గజకుంభాంతే
జలశుక్తౌచ వానకే ॥ ౧౧ ॥
కీచకః పవనాపూర్ణధ్వనద్వే
ణ్వాసురాంశజే ।
శూకకీటే నాశిభేదే వృశ్చి
కో-
ధగ్రిహాంతరే ॥ ౧౩ ॥ ముగ్ధ
స్త్రీహస్తవిన్యాసభేదే చ స్వ
స్తికో మతః ।
స్యాత్కంచుకో వారబాణే
నిర్మోకే కవచేపిచ ॥ ౧౪ ॥

శంబూక ❋ పు॥ ఇది-ఏనుగుకుంభస్థలముయొక్క-మద్దలకును-కప్పచిప్పలకును-రాక్షసునికిని పేరు- ❋

కీచక ❋ పు ॥ ఇది-గాలినిండుటచేత ధ్వనించెడిబొంగు వెదురునకును-కీచకుండనుదానవాంశజునకును పేరు- ❋

వృశ్చిక ❋ పు॥ ఇది-గండుచీమనకును-రాశిభేదమునకును-మఱియును- తేలునకును పేరు- ❋

స్వస్తి ❋ పు॥ ఇది-ద్వారభేదములచేత జేయుబడిన రాజగృహము లరచనాభేదమునకును. ముగ్ధస్త్రీలయొక్క-హస్తవిన్యాసభేదమునకును పేరు- ❋

కంచుక ❋ పు॥ ఇది- కుబుసమువలె మేనికిమరుగైనబొందలమునకును-పాముకుబుసమునకును- కవచమునకును పేరు- ❋

నిర్మోకో వర్మణి వ్యోమ్ని
మోచనే సర్పకంచుకే ।
పులకో మణిదోషే స్త్రీరా

నిర్మోక ❋ పు॥ ఇది-కవచమునకును-ఆకాశమునకును విడుచుటకును-పాముయొక్క-కుబుసమునకును పేరు- ❋

పులక ❋ పు ॥ ఇది-మణిదోషమునకును- పక్షికిని-

జ్యాంరో మోద్గమే క్రిమౌ॥ ౧౭॥ హీరకే వ్య

గగ్గురుపాటునకును-పురుగునకును-వజ్రమునకును పేరు-

థ పార్శ్వాంచ పక్షద్వారం చ బక్షకం।

పక్షక * న॥ ఇది-పార్శ్వమునకును- దిడ్డివాకిలికిని పేరు-

కటుతుంబ్యామపీక్ష్వాకు

ఇక్ష్వాకు * పు॥ ఇది-వెత్తిసొరకాయకును-ఆపిశబ్దము చేత నిక్ష్వాకుమహారాజునకును పేరు- *

స్తురుష్కస్సిల్హకేపి చ॥

తురుష్క * పు॥ ఇది - తురుష్కదేశమున బుట్టినయందగుబాకకును-అపిశబ్దమువలన తురుష్కునికిని పేరు- *

భుజంగచిత్రకవ్యాఘ్రీవృశ్చికాన్యః పృదాకవః।

పృదాకు * పు॥ ఇది-సర్పమునకును-చిత్తరుపులికిని-ఆడుపులికిని-తేలునకును పేరు- *

మర్కటార్కవరో త్తాపి హవ్యవాహశ్చ పావకాః॥

పావక * పు॥ ఇది - కోతికిని-సూర్యునికిని-పరుల వృద్ధి పెట్టువానికిని- అగ్నికిని పేరు- *

తార్క్ష్యభూపాలమార్జార శలభాస్సు త్రిశంకవః।

త్రిశంకు * పు॥ ఇది- గరుత్మంతునికి- త్రిశంకుమహారాజునకును-పిల్లికిని-మిడతకును పేరు- *

బ్రుసీమంచౌ తు పర్యంకౌ

పర్యంక * పు॥ ఇది- యిత్యాదులపీఠమునకును- మంచమునకును పేరు- *

కరంకో మస్తకాస్థిని॥ ౧౮॥ నారికేళఫలేచీ స్యా

కరంక * పు॥ ఇది తలపుఱ్ఱెకును-కొబ్బరికాయకును పేరు-

త్కళంకస్త్వంకనిందయోః

కళంక * పు॥ ఇది-గురుతునకును-నిందకును పేరు-

ఆతంకస్సంజ్వరే రోగే సాధ్వసే మురజధ్వనౌ॥ ౧౯॥

ఆతంక * పు॥ ఇది-సంతాపమునకును- రోగమునకును- భయమునకును-పిల్లనగ్రోవధ్వనికిని పేరు- *

కంటకః పులకే వేణౌ ద్రుమాంగే క్షుద్రవైరిణి।

కంటక * పు॥ ఇది-గగ్గురుపాటునకును-వెదురునకును మ్రానిలోని ముల్లునకును-క్షుద్రశత్రువునకును పేరు- *

విపాకః పరిణామే చ స్వేదదుర్గతావపి॥ ౨౦॥

విపాక * పు॥ ఇది-పరిపక్వమునకును- చెమటపోయుటకును-దుర్గతికిని పేరు- *

నిపాకః పచనే స్వేదే దుష్ఫలే స్య

నిపాక * పు॥ ఇది- పచనమునకును-చెమటకును-దుష్ఫలమునకును పేరు- *

థ కౌశికాః। గుగ్గులూలూకనకులముని శక్రాహితుండికాః॥ ౨౧॥

కౌశిక * పు॥ ఇది-గుగ్గిలపుచెట్టునకును- గుడ్లగూబకును ముంగిసకును-కౌశికమునికిని ఇంద్రునికిని-పాములవానికిని పేరు- *

అంబికా మాతులీ గౌర్యోః పాండుమాతరి వా లరి।

అంబికా * స్త్రీ॥ ఇది- మేనమామభార్యకును- గౌరికి, పాండురాజుతల్లికిని-తల్లికిని పేరు-

వార్యాం కా లేచ ఘటికా

ఘటికా * స్త్రీ॥ ఇది-ఏనుగుకుగట్టుకట్టిగోలునకును- గడియకును పేరు- *

కర్ణికా కర్ణభూషణే॥ ౨౨॥ మధ్యమాంగుళౌ హస్తిహస్తాగ్రే బ్జవరాటకే।

కర్ణికా * స్త్రీ॥ ఇది-కర్ణభూషణమునకును- చేతినడిమివ్రేలికిని- ఏనుగుయొక్క తొండముకొనకును- తామరపువ్వుములోని దుద్దునకును పేరు- *

పిండికా పిండకే జంఘామాంసే స్యా

పిండికా * స్త్రీ॥ ఇది- తురుష్కదేశమున బుట్టిన గంధద్రవ్యమునకును-పిక్కలలోని మాంసమునకును పేరు-

దధకాళికా ॥ కార్ష్ణ్యే [illegible]
ఘాన్యాం రోమాళీ ధూమాళీ
జలదాళిషు । పటోలవల్లీ
యోగిన్యాం [illegible] లే మాంసే
నవాంబుదే ॥ ౨౪ ॥
కణికా వహ్నిమంథస్యాల్లే
ంగోధూమచూర్ణకే ।
స్యాల్లేఖ్యకూర్చికా తూల
శయ్యాయోరపి తూలికా ॥
శేఫాలికాయాం నీలిన్యాం
[illegible] రోగేపి నీలికా ।
జమదగ్ని ప్రియాయాం చ
ధూళౌ రేణౌ చ రేణుకా ౨౬ ॥
మీనే మృత్పాత్రభేదే చ తృ
ణశూన్యే చ మల్లికా ।
కుట్మలే తూలికా సూచ్యో
ర్త్నపుటే చ కూర్చికా ॥
అంగుళీయే తరంగే చ వస్త్ర
భంగేపి చోర్మికా ।
[illegible] కుండలే కాంతా
యాం కరభస్యాపి చోష్ట్రి
కా ॥ ౨౮ ॥
ధేనుకా గౌః కరేణుశ్చ
కాముకా కాముకీ వధూః ।
భిత్తికా తుశలావర్యాం [illegible]
పైచ వ్య-
నాడికా ॥ ౨౯ ॥ నాళికా
లేఛుల్లి రంధ్రే వివరే వేణుభా
ఃజే ।
యస్సంఘః కర్మభావో వా
వృద్ధానాం తత్ర వార్ధకం ॥
ధైనుకం ధేను బృందే స్యాత్
ప్రతిబంధాంతరేపి తత్ ।
భూతికం కర్తృణే దీపే భూ
నింబే భూస్తృణేపి చ ॥ ౩౧ ॥
పుష్పకం రత్నవలయే క్రీడ
యానే రసాంజనే ।
ఉత్తరీయే వస్త్రమాత్రే సూ
క్ష్మే స్త్రీపి వాంశుకమ్ ॥

కాళికా * సీ॥ ఇది-స్వర్ణాదిధాతుదోషమునకును పాత్కి తికిని-నూగారునకును-ధూమపఙ్క్తికిని-మేఘపఙ్క్తికిని-చేదుపొట్లతీగెకును-యోగినికిని-కాడకును- మాంసవిశేషమునకును-నూతనమేఘమునకును పేరు- *

కణికా * సీ॥ ఇది- నెల్లి చెట్టునకును- లేశమాత్రమునకును-గోధూమలపిండికిని పేరు- *

తూలికా * సీ॥ ఇది-చిత్తరువువ్రాయుపుల్లకును- ప్రత్తి వేసినపరుపునకును పేరు- *

నీలికా * సీ॥ ఇది-నల్లవావిలిచెట్టునకును నీలిచెట్టునకును రోగభేదమునకును పేరు- *

రేణుకా * సీ॥ ఇది-జమదగ్ని భార్యకును-అగ్నితువకును ధూళికిని పేరు- *

మల్లికా * సీ॥ ఇది-మత్స్యవిశేషమునకును- మృత్పాత్రభేదమునకును-మల్లెతీగెకును పేరు- *

కూర్చికా * సీ॥ ఇది-మొగ్గకును- చిత్తరువువ్రాయుపుల్లకును-సూదికిని-జున్నునకును పేరు- *

ఊర్మికా * సీ ॥ ఇది-ఉంగరమునకును-అలకును-వస్త్రముయొక్కకుచ్చిళ్లకును పేరు- *

ఉష్ట్రికా * సీ ॥ ఇది- మట్టికుండలలో నొకభేదమునకును-ఆడఒంటెకును పేరు- *

ధేనుకా * సీ॥ యిది-ఆవునకును ఆడయేనుగునకును పేరు

కాముకా * సీ॥ యిది-కాముకురాలయిన పడతికి పేరు- *

భిత్తికా * సీ ॥ యిది-చల్లగద్దకును-వజ్రమునకును-చమత్కారమువలనగోడకును పేరు- *

నాడికా * సీ॥ యిది- కాడకును-కాలభేదమునకును-పొయినదమునకును-రంధ్రమునకును- ఛిడమొదలైనవానికిని పేరు- *

వార్ధకం * న॥ యిది-పెద్దలసమూహమునకును-వారుచేయుకర్మకును-వారిభావమునకును పేరు- *

ధైనుకం * న॥ యిది ఆవులయొక్కగుంపునకును- కళాశాస్త్రమునందు జెప్పియున్న బంధవిశేషమునకును పేరు *

భూతికం * న ॥ యిది-కామంచికసవునకును- ఓమమునకును- నేలవేమునకును-చీపురుకసువునకును పేరు- *

పుష్పకం * న॥ యిది-రత్నములు చెక్కినకడియమునకును-కుబేరునివిమానమునకును-కుసుమాంజనమునకును పేరు- *

అంశుకం * న॥ యిది-ఉత్తరీయమునకును- సామాన్యవస్త్రమునకును సూక్ష్మవస్త్రమునకును పేరు- *

గండకః ఖడ్గమృగే ప్రత్యూ
హే శకలాంశకే ।౧౮౯॥
మేచకశ్శ్యామలే ధ్వాంతే
... ... ప్రభుః ।

మధుకస్స్యాద్ద్వందిజనో
మధుకం మధుయష్టికా ॥
జతుకా జనపత్రాయాంజ
తుకం హింగులాక్షయోః ।
సమర్ధ్యాం నగ్నికా నంది
సమిధౌ నగ్నికా పుభౌ ॥౧౯౦
వాలుకా సికతా నుస్యాత్ప్రి
లేపహారివాలుకే ।
మోచకః కదలీశిగ్రోః

పేచకో బుధరేపిచ ॥౧౯౧

జతుకా కాశ్యసూచీను
సూచకో వాచ్యవత్ఖలే ।

క్షారకః పక్షిమత్స్యాదిపిట
కే పుష్పజాలకే ॥౧౯౨॥
భక్ష్యేపి మోదకః

కావ్యాలంకారేపిచ దీప
కమ్ ।
రూపకం వాగలంకారే నా
టకేప్య
థ జీవకః ॥౧౯౩॥ క్షపణే వ్య
ద్ధిజీవిన్య ప్యసనే చాహితుం
డికే స్యాత్ జీవేజీవికా స్త్రీ
తున్నవాయే చ సూచికః ॥
జనకో మైథిలేపి స్యా

ద్రజకో ధావకే శుకే ।
ద్రవక స్త్రీస్య భిక్షానాశి
లాభేద
ఫలాసః ॥౧౯౪॥ ప్రయా
దెలాసం...

గండక * పు॥ ఇది-ఖడ్గమృగమునకును-విఘ్నమునకును-మీఁదుపిల్లకను పేరు-

మేచక * పు॥ ఇది-నెమలి పురికంటికిని- చీకటికిని-నలుపునకును జెలగునపుడు॥ పు॥ నలుపుగల దానికి జేరగునపుడు॥ త్రి॥ *

మధుక * ఇది- భట్టువాండ్రు మొదలైన స్తుతిపాఠకులకు పేరగునపుడు॥ పు॥ అతిమధురమునకు పేరైనపుడు॥ న॥ *

జతుకా * ఇది- చీకురువాయియన్నుపక్షికి పేరగునపుడు॥ స్త్రీ॥ ఇంగువకును-లత్తుకకును పేరయినపుడు॥ స్త్రీ॥

నగ్నికా * ఇది-సమర్తాడనికన్యకకు పేరగునపుడు॥ స్త్రీ॥ స్తుతిపాఠకునికిని-పక్షివిశేషమునకును పేరగునపుడు॥ పు॥

వాలుకా * స్త్రీ॥ ఇది-ఇసుకకును- అగ్నిజ్వాలకును-నూగుపోసచెట్టునకును పేరు- *

మోచక * పు॥ ఇది-అరటిచెట్టునకును- మునగచెట్టునకును పేరు- *

పేచక * పు॥ ఇది-మేఘమునకును- అపిశబ్దమువలన తడిపెడివానికిని పేరు- *

సూచక * ఇది॥ చీకురువాయియనుపక్షికిని- వాచ్యమునకును-సూదికిని పేరగునపుడు॥ పు॥ దుష్టునికి పేరగునపుడు వి శేష్యలింగము-

క్షారక * పు॥ ఇది-పక్షిమత్స్యాదులు వేయుబుట్టకును-పసరు మొగ్గకును పేరు- *

మోదక * పు॥ ఇది-భక్ష్యవిశేషమునకును అపిశబ్దమువలన-తోషకరమైనదానికి పేరు- *

దీపక * న॥ ఇది-కావ్యాలంకారమునకును అపిశబ్దమువలన ప్రకాశమైనదానికి పేరు- *

రూపక * న॥ ఇది-వాదలంకారమునకును-నాటకమునకును పేరు- *

జీవక * ఇది-హరిం...కును- వడ్డివల్ల జీవించేవానికిని-వేగిస్రూనికిని- పాములవానికికి పేరైనపుడు ॥ పు॥ జీవనోపాయమునకు పేరైనపుడు జీవికా॥ స్త్రీ॥ *

సూచిక * పు ఇది కుట్టుపువానికి పేరు- *

జనక * పు॥ ఇది జనకమహారాజునకును-అపిశబ్దమువలన తండ్రికి పేరు- *

రజక * పు ఇది-చాకలికిని-చిలుకకును పేరు- *

ద్రవక * ఇది-అభిజ్ఞునికి పేరగునపుడు॥ ... శిలాభేదమునకు పేరగునపుడు॥ న॥ *

లాసక * పు॥ నెమలికిని-నట్టువవానికిని పేరు- *

తక్షకో నాగవర్ధక్యోః।

పావకోగ్నౌ సదాచారే భ
ల్లాతకవిళంగయోః॥ ౫౬॥
అగ్నిమంథే చిత్రకే చ
దారకస్తు శిశావపి।

హారకశ్చౌరకితవౌ
కర్త్రాదావపి కారకం॥
స్యాత్కారికా యాతనయాం శ్లోకే వివరణే కృతౌ।
వర్ణకో స్త్రీ స్త్రియాం కార్యే స్యా
చ్చందనేంగవిలేపనే॥ ౫౭॥
లోచకస్త్వంజనే మాంస
పిండే రక్తాంశుకే ధ్రువి।
నందకో విష్ణుఖడ్గేపి
ప్రతిహారేపి వర్ణకః॥ ౫౮॥

వర్తకో శ్వఖురే...

సాయకః స్యాత్ఖడ్గయోః।
కరేణ్వా సత్యాం బంధకః స్యా
దాధిగ్రన్ధ్యే తు బంధకః॥

యాజకో రాజమాతంగే
స్య
యసాచుంబకః।
రాజకం రాజబృందేపి
రాజికా రాజసర్షపే ౬౧॥
కేదారలేఖా నర్తకీ
... రేణ్వామపి నర్తకీ

అఖుచోరాదుఖనకా

తారకా ... నాయికా॥
కనీనికాయాం ...
... ॥

తక్షక * పు॥ ఇది- సర్పవిశేషమునకును- వడ్లవానికిని పేరు- *

పావక * పు॥ ఇది-అగ్నికిని-సదాచారమునకును-జీడిమ్రానికిని-వాయువిళంగమునకును-నెల్లిచెట్టునకును- చిత్రమూలమునకును పేరు- *

దారక * పు॥ ఇది-శిశువునకును- అపిశబ్దమువలన నరికెడువానికి- పేరు- *

హారక * పు॥ ఇది-చోరునకును-జూదగానికిని పేరు-

కారక * న॥ ఇది-కర్తృకర్మకరణాదులకు పేరు- *

కారికా * స్త్రీ॥ ఇది- వేదనకును శ్లోకమునకును సూత్రార్థమును దెలుపువాక్యమునకును- కూలికిని పేరు- *

వర్ణక * పు॥ ఇది- ప్రకారమునకును- శ్రీగంధమునకును- కుంకుమాదులచే జేయబడిన మైపూతలకును పేరు- *

లోచక * పు॥ ఇది- కాటుకకును- మాంసపిండమునకును ఎఱ్ఱనివస్త్రమునకును- కనుబొమ్మకును పేరు- *

నందక * పు॥ ఇది- విష్ణువుయొక్క కత్తికిని- అపిశబ్దమువలన సంతోషపెట్టువానికిని పేరు- *

వర్ణక * పు॥ ఇది॥ ద్వారపాలకునకును- అపిశబ్దమువలన చూపువానికి పేరు- *

వర్తక * పు॥ ఇది- గుఱ్ఱపుగొరిసెకును- పెలిచెపిట్టకును పేరు- *

సాయక * స్త్రీ॥ ఇది-బాణమునకును- కత్తికిని పేరు- *

బంధకీ * స్త్రీ॥ ఇది-ఆడయేనుగునకును- వ్యభిచారిణికిని పేరు- *

బంధక * పు-॥ ఇది-కుదువపెట్టిన సొమ్మునకు పేరు- *

యాజక * పు-॥ ఇది-రాజుయొక్క యేనుగునకును-అపిశబ్దమువలన బ్రాహ్మణునకును పేరు- *

చుంబక * పు॥ ఇది- సూదంటురాతికిని-అపిశబ్దమువలన ముద్దుపెట్టువానికి పేరు- *

రాజక * న॥ ఇది- రాజుల కూటమికి పేరు- *

రాజికా * స్త్రీ॥ ఇది-నల్లావాలునకును-వరుసకును-రేఖకును పేరు- *

నర్తకీ * స్త్రీ ॥ ఇది- ఆడయేనుగునకును- అపిశబ్దమువలన నాట్యమాడు స్త్రీకి పేరు- *

ఖనక * పు॥ ఇది-పందికొక్కునకును-కన్నము వేయు దొంగకును పేరు- *

తారక * ఇది- ... పేరు ... ॥ పు॥ ... నక్షత్ర- ॥ పు॥ కంటిపాపకు పేరు ...॥

గజవేశ్యాయూథికావగ
ణికానాతుతాంత్రికే|౬౩||

గణికా*ఇది-ప్రసిద్ధమైన వేశ్యకును - అడవిమొల్లకును పేరైనపుడు||సీ||కరణముచేయువానికి పేరైనపుడు||పు||

మోచకాద్యాఅమీమోక్తృ
మోచయిత్రాదిషుత్రిషు|

*మోచకాద్యాః- మోచకశబ్దము మొదలైన- అమీ- ఈ క్రింద జెప్పినశబ్దములు- మోక్తృమోచయిత్రాదిషు-విడిచినవానికిని-విడిపించినవానికిని పేరైనపుడు-త్రిషు- త్రిలింగములయందునువర్తించును- అనగావిశేష్యమేలింగమో విశేషణమాలింగమగును- *

నీచేల్పేక్షుల్లకో
భీకఃక్రూరేకామినినిర్భ
యే||౬౪||
ఊగ్ర్యాయతేపంచకేచకు
హాకః
స్త్రీవ్యమీత్రిషు|

క్షుల్లక*పు|| ఇది-నీచునకును-కొంచెమునకును పేరు-
అభీకః*పు|| ఇది-క్రూరునికిని-కాముకునికిని-భయము వదలినవానికిని పేరు- *
కుహాక*పు|| ఇది-ఓర్వలేనివానికిని - మోసగానికిని పేరు- *
అమీ- ఈక్షుల్లకాదిశబ్దములుమూడును-త్రిషు- త్రిలింగములయందునువర్తించును- *

ఇతికాంతాః

* కాంతపదవర్గముముగిసెను. *

మయూఖోంశుజ్వాలభాసు

మయూఖ*పు||ఇది-కిరణమునకును- అగ్నిజ్వాలకును-కాంతికిని పేరు- *

వైశాఖోమాసమంథయోః
రథ్యాఖనిత్రో ర్ద్విశిఖా
విశిఖస్తోమరేశరే|

వైశాఖ*పు||ఇది-మాసమునకును-కవ్వమునకును పేరు.
విశిఖా*సీ||ఇది-రాజమార్గమునకును- గుద్దలికిని పేరు-
విశిఖ*పు|| ఇది-నేజాయను నాయుధమునకును- బాణమునకును పేరు- *

స్రుకేనాలేపనేక్లి బేవాద్యేన
స్త్రీచగోముఖమ్||౬౬||
ఖైవిశాఖాగుహేపుంసి
శ్రేష్ఠాద్యోఃప్రముఖస్త్రి
షు|

గోముఖ*ఇది-మొసలికి పేరగునపుడు||పు|| అలుకుటకు పేరగునపుడు||న||వాద్యమునకును పేరయినపుడు||స్త్రీ|| *
విశాఖ*ఇది-నక్షత్రమునకు పేరయినపుడు||స్త్రీ|| *
ప్రముఖ*త్రి|| ఇది-శ్రేష్ఠునికిని- మొదటివానికిని పేరు-

ఇతిఖాంతాః

* ఖాంతపదవర్గముముగిసెను. *

ప్లవంగౌకపిమండూకౌ
విహంగౌఖగసాయకౌ
మాతంగౌకరిచండాలౌ

ప్లవంగ*పు||ఇది-కోతికిని-కప్పకును పేరు-. *
విహంగ*పు||ఇది-పక్షికిని-బాణమునకును పేరు- *
మాతంగ * పు||ఇది-ఏనుగునకును- చండాలునికిని పేరు- *

భుజంగౌవిటపన్నగౌ|
నిషంగౌసంగతూణీరౌ
రక్తాంగౌభౌమవిద్రుమౌ|

భుజంగ*పు||ఇది-విటునికిని-సర్పమునకును పేరు- *
నిషంగ*పు||ఇది- కూడుకొనుటకును-అంబులపొదికిని పేరు-
రక్తాంగ*పు|| ఇది-అంగారకునికిని- పవడమునకును పేరు- *

ప్రియంగూఫలినీకంగూ

ప్రియంగు*పు || ఇది- ప్రేంకణపుచెట్టునకును- కొఱ్ఱలకును పేరు- *

హేమాంగౌతార్క్ష్యవేధ
సౌ|

హేమాంగ*పు || ఇది-గరుత్మంతునికిని-బ్రహ్మదేవునకును పేరు- *

పున్నాగో ద్రుమపుంశ్రేష్ఠౌ।
నిసర్గో నీలనిర్మితీ॥౯౯॥

అపాంగౌ తిలకాత్యంతౌ
వావేగౌ కోపసంభ్రమౌ

ఆభోగౌ పూర్ణతాయ
త్నౌ
వాశుగౌ శరమారుతౌ॥
ఆయోగో గంధమాల్యోప
హారేచ వ్యాపృతావపి।
ప్రయోగో యజ్ఞాదితంత్రే
నిదర్శనకుసీదయోః॥౨౧॥

భవేత్పరాగస్స్నానీయే
వేణౌ రేణౌ చ కౌసుమే।
సంభోగః కరిశుండాయాం
భోగే చ సురతే చనః॥౨౨॥
సామాన్యన్యాయ ఉత్సర్గో
దానవర్జనయోస్తుసః।
త్యాగే విసర్జనీయే చ విసర్గ
స్స్యన్మలేపి సః॥౨౩॥
త్రివర్గో ధర్మకామార్థా
స్థానాపచయవృద్ధయః। క
టుత్రయం సత్త్వరజస్తమాం
సి త్రిఫలానిచ॥౨౪॥
పతంగశ్శాలిభేదే ర్కే బి
డాలే శలభే ఖగే।
పన్నగః పద్మకాండే హౌ
వరాంగం యోనిశీర్షయోః
జలావతారే ఖడ్గే చ భారాం
గ
మథ చాతకే। స్వాంగే కురం
గే మాతంగే సారంగశ్శబ
లే త్రిషు॥౨౬॥
మానసౌకసి చక్రాంగ
శ్చక్రాంగు టుకోటీజ్ఞి।

పున్నాగ*పు॥ ఇది-సురపొన్నకును-పురుషశ్రేష్ఠునికి
ని పేరు-
*
నిసర్గ*పు॥ఇది. స్వభావమునకును.నిర్మాణమునకు
ను పేరు.
*
అపాంగ*పు॥ఇది-తిలకమునకును - కన్నెనలకును పేరు-
ఆవేగ*పు॥ఇది-కోపమునకును-త్రొట్రుపాటునకును పే -

ఆభోగ*పు॥ఇది- నిండుటకును-యత్నమునకును పేరు.

ఆశుగ*పు॥ఇది - బాణమునకును.వాయువునకును పేరు-
ఆయోగ*పు॥ఇది - గంధమాల్యాదుల కానుకకును మి
క్కిలిచుట్టుటకును పేరు-
*
ప్రయోగ*పు॥ ఇది- యజ్ఞము మొదలైనవానిక్రియాక్ర
మమునకును- దృష్టాంతమునకును- వడ్డివలనజీవించుటకు
ను పేరు-
*
పరాగ*పు॥ఇది-స్నానసాధనమైనపిండికిని- వెదురున
కును-ధూళికిని-పుప్పొడికి పేరు-
*
సంభోగ*పు॥ఇది- ఏనుగుతొండమునకును- సుఖమున
కును-సురతమునకును పేరు-
*
ఉత్సర్గ*పు॥ఇది-సామాన్యమైనన్యాయమునకును- దాన
మునకును-విడుచుటకును పేరు-
*
విసర్గ*పు॥ఇది-విడుచుటకును - విసర్జనీయమునకును.
మలమునకును పేరు-
*
త్రివర్గ*పు॥ఇది- ధర్మార్థకామములమూటికిని-క్షు
యస్థానవృద్ధులనుమూటికిని-శొంఠి - పిప్పలి,మిరియాలున
నునీమూటికి-పేరు - సత్త్వరజస్తమస్సులను మూటికిని-కరక-
తాడి-ఉసిరికలననుమూటికిని పేరు-
*
పతంగ*పు॥ఇది-పైరునకును-సూర్యునికిని పిల్లికిని-మిడు
తకును-పక్షికిని పేరు.
*
పన్నగ*పు॥ఇది-తామరకాడకును-పామునకును పేరు-
వరాంగ*న॥ఇది-యోనికిని - శిరస్సునకును పేరు- *
భారాంగ*న॥ఇది-తటాకాదులయొక్క-రేవునకును కత్తి
కిని పేరు-
*
సారంగ*న॥ఇది- చాతకపక్షికిని-తుమ్మెదకును- లేడికి
ని-ఏనుగునకును పేరైనపుడు॥పు॥ చిత్రవర్ణముగలదానికిని
పేరగునపుడు॥త్రి॥
*
చక్రాంగ*పు॥ఇది-హంసకు పేరు-
*
చక్రాంగీ*స్త్రీ॥ఇది-కటుకరోహిణికిని పేరు ౨.దీగారి ఆ
డుహంసనకును పేరైనకొం... పేరు-

స్యాత్త్యాగ ఫలముద్వేగ ముద్వేగో భీతిరుద్గమః ౩౭
చక్రే రథాంగం కోకే నా

ఉద్వేగ* ||యిది-పోకపండునకు పేరగునపుడు||న|| భయమునకును-ప్రయాణమునకును పేరయినపుడు|| పు||ఉద్వేగః- *

రథాంగ* యిది-చక్రమునకు పేరగునపుడు||న|| చక్రవాకమునకును పేరయినపుడు||పు|| *

కళింగం కొటజే ఫలే| కళింగః పూతికరజే దేశే ధూమ్యాటయోరపి॥ ౩౮||
తాతగుః స్యాద్రతా తేనా తాతాయతుహి పేత్రిషు।

కళింగ* యిది|| కొడిసెపండునకు పేరగునపుడు||న|| సెమలదుగుచెట్టునకును-కళింగదేశమునకును-కూకిమూగయునుపక్షికిని పేరగునపుడు||పు|| *

తాతగు* యిది-శూద్రుని పుత్రునికి పేరగునపుడు||పు|| తండ్రికిహితమైనది యనునర్థమున||త్రి|| *

యితి గాంతాః.

— * గాంతపదవర్గము ముగిసెను. *—

ప్రతిఘా రుట్ప్రతిఘాతౌ

ప్రతిఘా*స్త్రీ||యిది-రోషమునకును- ఎదిరించికొట్టుటకును పేరు *

పరిఘో ముద్గరే౽ర్గళే|| ౩౯
ఘటీ కే పరిఘం త్రిస్త్రీయో గే ప్రాకారగోపురే।

పరిఘ* యిది-యినుపకట్లుగుదియనుటకును - గడియ [illegible]ను-కలశమునకును [illegible] యినపుడు||పు|| పరిఘా యోగమునకును-ప్రాకారమునకును-గోపురమునకును పేరయినపుడు ||స్త్రీ|| *

మహార్ఘో లావకఖగే మహామూల్యే౽ప్యయం త్రిషు ౪౦||
అనఘో నిర్మలాపాంపరమ్యేష్వ ఘనిరామయే। శుచావ్యాభ్యష్టే ప్రతీతౌ స్యాదుల్లాఘో భ్యాసమాత్రిషు||౪౧||

మహార్ఘ* యిది-కౌజుపక్షికిపేరయినపుడు||పు|| యిక్కువెలగలదానికిపేరయినపుడు||త్రి|| *

అనఘ*పు|| యిది- స్వచ్ఛమైనదానికిని-పాపములేనిదానికిని-యింపైనదానికిని పేరు- *

ఉల్లాఘ*పు|| యిది-రోగముపోయినవానికిని-పరిశుద్ధునికిని-సంతోషించినవానికిని-నేర్పరికిని పేరు- *

*యిచట-ఈ- ద్వ్యా-అనఘ- ఉల్లాఘ శబ్దములు రెండును త్రిషు-త్రిలింగములయందును వర్తించును- *

యితి ఘాంతాః.

— * ఘాంతపదవర్గము ముగిసెను. *—

ప్రపంచో విస్తృతౌ స్తోమే రచనాయాం విపర్యయే
క్రకచః కరపత్రే స్యాదపి గ్రంథిలపాదపే|౪౨||
మారీచో విపినే [illegible]

ప్రపంచ*పు|| యిది- [illegible] విస్తారములకును - సమూహమునకును-చేయుటకును-వైపరీత్యమునకును పేరు- *

క్రకచ*పు|| యిది-రంపమునకును- పుల్లవెలగిచెట్టునకును పేరు- *

పిశాచ*పు- యిది-పిశాచికిని- [illegible] యిచ్చుట నదనయోగమునకును పేరు. *

స్మారీచో యావకర్యాపి| పానపేత్య
ధనాద్యంచో [illegible] క్యపి||౪౪||
సంకోచో [illegible] వాల్ముషం [illegible] మానపతంత్రీణా| [illegible]
రయోశ్చ [illegible]

మారీచ*పు- యిది-యాచకబ్రాహ్మణునికిని- దానప [illegible] పేరు- *

నారాచ*పు- యిది-బాణవిశేషమునకును- [illegible] నకును పేరు- *

విపంచి*స్త్రీ-యిది-ఏడుతంతులుగలవీణెకును- [illegible] యొకగుర్రపువీణెకును - తొమ్మిదితంతులుగలవీణెకును పే రు- *

వణీచం స్యాదగ్రహస్తప్రసూనయోః॥౭౪॥ మహాత్రికేపి

వణీచ* న॥ఇది- ముంజేతికిని-పుష్పమునకును-ముత్తియమునకు పేరు- ... ... *

మరీచిస్తు మునౌ నాకిరణే ద్వయోః।

మరీచి* ఇది-మునికి పేరైనపుడు॥ ఫు॥కిరణమునకు పేరైనపుడు॥స్త్రీ॥ ... ... *

ఉదర్చిర్వాచ్యలింగస్స్యాదుత్ఫ్రభేదహానే ప్రమాణే॥

ఉదర్చిన్* ఇది-విశేష కాంతిగలదానికి పేరైనపుడు-విశేష్యలింగము-అగ్నికి పేరైనపుడు॥పు॥ ... *

అవీచిరూరురపి తేవాచ్య వన్నరకే తు నా।

అవీచి* ఇది-తోడలు లేనివానికి పేరైనపుడు విశేష్యలింగము-నరకమునకు పేరైనపుడు॥పు॥ *

ఇతి చాంతాః-

* చాంతపదవర్గము ముగిసెను- *

దేశేన శంఖాః కాంభోజాః

కాంభోజ*పు॥ఇది- దేశమునకును-ఏనుగునకును-శంఖమునకును పేరు-

పదాజిర్మార్గయుద్ధయోః।

పదాజి*స్త్రీ॥ఇది-మార్గమునకును-యుద్ధమునకును పేరు-

స్వయంజాతతిలేక్షౌ కేతక్రియపి చ బాహుజః।

బాహుజ*పు-ఇది- దున్నిచల్లక పండిననువ్వులకును-పాలకును-క్షత్రియునికిని పేరు-

ద్రోణాచార్యే వృక్షభేదాగస్త్యయోః కుంభజో మతః

కుంభజ*పు॥ఇది-ద్రోణాచార్యునకును-వృక్షవిశేషమునకును-అగస్త్యునకును పేరు-

కరజస్తు కరంజాఖ్య ద్రుమే వ్యాఘ్రనఖే నఖే।

కరజ*స్త్రీ॥ఇది-కానుగచెట్టునకును- పులిగోరుచెట్టునకును-గోటికిని పేరు-

అండజః పతగే మీనే కృకలాసే భుజంగమే॥౭౫॥

అండజ*పు॥ఇది-పక్షికిని-మీనునకును- ఊసరవెల్లికిని-పామునకును పేరు-

కారుజః కలహే హ్యైసే గైరికే నాగకేసరే। స్వయంజాతతిలే నాభౌ

కారుజ*పు॥యిది-కలహమునకును-సురుగునకును-గంధకాదిధాతువులకును-నాగకేసరమునకును-దున్నిచల్లకతానైపండిననువ్వులకును-వసనాభికిని పేరు-

జలజం త్వబ్జశంఖయోః॥

జలజ*న॥కమలమునకును-శంఖమునకును పేరు- *

భూమిజోంగారకే దైత్యభేదే

భూమిజ*యిది-అంగారకునికిని-నరకాసురునకును పేరగునపుడు॥పు॥

సీతా తు భూమిజా।

భూమిజా*స్త్రీ॥యిది-సీతకు పేరు-

శిలాజిత్వే భ్రకం లోహం గిరిజం

గిరిజ*న॥యిది-శిలాజిత్తునకును-అభ్రకమునకును-లోహమునకును పేరు- *

గిరిజా వ్యుమా॥౭౬॥

గిరిజా*స్త్రీ॥యిది-పార్వతికి పేరు- *

క్లీబే బ్జే వనజం పుంసి స్త్రీ కుంజరే ప్రమాణే।

వనజ* యిది-కమలమునకు పేరైనపుడు॥న॥ పిల్లిపీసరకు పేరైనపుడు॥స్త్రీ॥ఏనుగునకు పేరగునపుడు॥పు॥ *

అంగజోనన్త్రే పుంసి తే స్మరే రోమ్ణి శోణితే॥౭౭॥

అంగజ*యిది-మన్మథునికిని- కుమారునికిని పేరగునపుడు॥పు॥ రోమమునకును-నెత్తురునకును పేరైనపుడు॥న॥

పలజం గోపురే ద్వారే సంగరయోరపి నారుస్త్రీ

పలజ-యిది-పట్టణద్వారమునకును-చేనికిని-వైరునకును- యుద్ధమునకును పేరైనపుడు॥న॥ చూపరిస్త్రీ

భూశ్శ్వ జలజావల జ న్తైల।కిని-భూమికిని బేరయినపుడు॥ సీ॥ నూనెగాను గునకు బేరయినపుడు॥ ❊

యఃత్రికే॥౯౨॥

శరవాలేచ ఫేనేచ పర జం
ఘురికా ఫలమ్।

పరజ॥ఇది-పెద్దకత్తికిని-నురుకునకును-నూరుపకత్తికిని-పరలోకఫలమునకును బేరు- ❊

సహజో నానిసర్గేపి

సహజ॥వు॥ఇది-స్వభావమునకును- అపిశబ్దమువలన నన్నదమ్ములకును బేరు- ❊

సామజఃకుంజరే పినా॥

సామజ॥వు॥ ఇది- ఏనుగునకును - అపిశబ్దమువలన సామవేదవిషయములకును బేరు- ❊

యౌగికార్థేవ్వమీవా
చ్యలింగా స్స్యుర్బాహు
జాదయః।

అమీ-ఈ-బాహుజాదయః - బాహుజశబ్దము మొదలైన శబ్దములన్నియు-యౌగికార్థేషు- అవయవార్థములయందు-వాచ్యలింగాః-విశేష్యలింగములుగలవిగా- స్యుః- అవును-

❊ జాంతపదవర్గము ముగిసెను- ❊

యితిజాంతాః-

సర్వజ్ఞశ్శంకరేబుద్ధే
దైవజ్ఞోగణికేపిచ ॥౯౪॥

సర్వజ్ఞ॥వు॥ఇది-శివునికిని-బుద్ధదేవునికిని పెరు. ❊

దైవజ్ఞ॥వు॥ఇది-గణికునికిని - అపిశబ్దమువలన జ్యోతిశ్శాస్త్రవేత్తకును బేరు. ❊

దోషజ్ఞౌ సూరిభిషజౌ
కాలజ్ఞౌ జ్ఞానికుక్కుటౌ
క్షేత్రజ్ఞావాత్మనిపుణౌ
త్రిష్వమీవాచ్యలింగకాః।

దోషజ్ఞ॥వు-యిది-విద్వాంసునికిని - వైద్యునికిని పెరు-

కాలజ్ఞ॥వు-యిది-జ్ఞానికిని-కోడికిని పెరు- ❊

క్షేత్రజ్ఞ॥యిది-ఆత్మకును-నేర్పరికిని పేరు- ❊

అమీ-ఈ- దైవజ్ఞాదిశబ్దములు నాలుగును - వాచ్యలింగకాః-విశేష్యలింగములుగలవిగా-స్యుః-అవును- ❊

❊ ఞాంతపదవర్గము ముగిసెను- ❊

యితిఞాంతాః

కిరాతసింహయోశ్శైలాటౌ

శైలాట॥ వు॥ఇది- ఎరుకవానికిని- సింహమునకును పెరు- ❊

ధారాటౌహయచాతకౌ

ధారాట॥వు-యిది-గుఱ్ఱమునకును-చాతకపక్షికిని పెరు

అవటస్స్యాద్బిలే గర్తే కూ
ప్యేకుహకజీవిని॥౯౬॥

అవట-యిది-బిలమునకును- గుంటకును - బావికిని- కుళ్ళిలజీవనముగలవానికిని బేరు- ❊

కరటోవాయసేబిల్వేదుర్దు
రూటేభగండయోః।

కరట॥వు-యిది-కాకికిని- బిల్వచెట్టునకును_గోపగకప్పకును-ఏనుగు గండస్థలమునకును బెరు- ❊

చక్రాటో విషవైద్యేపిధీ
నారెదుర్జనేపిసః॥౯౭॥

చక్రాట॥వు-యిది-విషవయిద్యునికిని-పైడి టంకమునకును-దుర్జనునికిని పెరు- ❊

గృహైకదేశే కెదారె గృ
హారామేచనిష్కుటః।

నిష్కుట॥వు-యిది- గృహమునకును- తలుపునకును- వరిమడికిని-యింటిపెరటికిని పెరు- ❊

సారమేయేపక్ష్మికణేతా
మ్రచూడేచకుక్కుటః।

కుక్కుట॥వు-యిది-రేచుకుక్కకును-అగ్నికణమునకును కోడికిని బెరు- ❊

అశ్వేమితంపచేనిస్వే దేశ
భేదేచకీకటః

కీకట॥వు-యిది-గుఱ్ఱమునకును-లోభికిని- దరిద్రునికిని-దెశభేదమునకును బెరు- ❊

రతిభేదేరాశిభేదేకుళీరెప్ర
చేకర్కటః॥౯౮॥

కర్కట॥వు॥రతిభేదమునకును-రాశిభేదమునకును- ఎండ్రకాయకును బేరు- ❊

ఊర్ణనాభే కపౌ కాంతా రతిభేదేచ మర్కటః।

మర్కట*పు॥ ఇది-సాలెపురుగునకును - కోతికిని- స్త్రీయొక్క రతివిశేషమునకును పేరు- *

ఉర్వారోశాకశింబ్యాంచ కర్కటీమర్కటీక్రమాత్।

కర్కటీ*మర్కటీ*సీ॥ ఈరెండును-వరుసగాదోస చెట్టునకును-దురదగొండిచెట్టునకును పేరు- *

సూత్రైలా త్రివృతా చాపి త్రిపుటా

త్రిపుటా*సీ॥ ఇది-అల్పభూమికిని- తెగడకును పేరు-

వరటా తు సా। గండోలీ హంసయోషా చా

వరటా*సీ॥ ఇది-కణుదురీగెకును- ఆడుహంసకును పేరు- *

ప్యవటుర్గర్తఘాటయోః॥

అవటు*ప్స॥ఇది-గుంటకును-పెడతలకును పేరు- *

పరిష్టిః పరిచర్యాయాం ప్రాకామ్యేన్వేషణేపి సా।

పరిష్టి*సీ॥ఇది-శుశ్రూషకును- ప్రాకామ్యమనుసిద్ధికిని- వెదకుటకును పేరు- *

చిరంటీతు సువాసిన్యాం స్యాద్వితీయ వయః స్త్రియామ్॥౧౦౨॥

చిరంటీ*సీ॥ ఇది-సువాసినికిని- యౌవనస్త్రీకిని పేరు-

పిచ్చటో నేత్రరోగే నాక్లీబేచ త్రపుసీసయోః।

పిచ్చట*సీ॥ ఇది- నేత్రవ్యాధికి పేరైనపుడు॥పు॥ తగరమునకును- సీసమునకును పేరైనపుడు॥న॥ *

మోరటం గోరసే చేక్షుమూలే మూర్వాతు మోరటా॥౧౦౩॥

మోరట*ఇది - ఆవుమజ్జిగెకును-చెరకువేరునకును పేరగునపుడు॥న॥ సాగకు పేరైనపుడు॥సీ॥ *

అరిష్టమశుభే తామ్రే లశునే సూతికాగృహే। మృత్యుచిహ్నే చ నా త్వేష కాకే ఫేనిలనింబయోః॥౧౦౪॥

అరిష్ట*ఇది-అశుభమునకును-రాగికిని-తెల్లయుల్లికిని పురుటింటికిని-మరణచిహ్నమునకును పేరైనపుడు॥న॥
కాకికిని-కుంకుడుచెటునకును-వేపచెట్టునకును పేరగునపుడు॥పు॥ *

రేవటం దక్షిణావర్తశంఖే వేణౌ తు రేవటః।

రేవట*ఇది- దక్షిణావర్తశంఖమునకు పేరైనపుడు॥న॥ వెదురునకు పేరైనపుడు॥పు॥ *

వాతూలే విషవైద్యే చ కృపీటముదరే జలే॥౧౦౫॥

కృపీట*న॥ ఇది- గాలిసమూహమునకును-విషవైద్యునికిని-కడుపునకును-ఉదకమునకును పేరు- *

వికటః పృథుక్షిరమ్యే విశాలవికరాళయోః।

వికట*ప్న॥ ఇది-విస్తారమునకును- ఇంపైనదానికిని- మిక్కిలిభయంకరమైనదానికిని పేరు- *

స్యాదుత్కటో బలవతి క్లీబేచ ద్వావిమౌ త్రిషు॥౧౦౬॥

ఉత్కట*ప్న॥ ఇది-బలవంతునకు పేరు- *

ఇమౌ ద్వౌ॥ ఈ-వికట- ఉత్కటశబ్దములు రెండును- త్రిషు-మూడులింగములయందును వర్తించును- *

ఇతి టాంతాః.

* టాంతపదవర్గము ముగిసెను. *

వైకుంఠః కేశవే శక్రే నిర్మఠశ్చూచుకే విటే।

వైకుంఠ*పు॥ఇది-విష్ణువునకును-ఇంద్రునకును పేరు- *

నిర్మఠ-పు-యిది-స్తనాగ్రమునకును-విటునికిని పేరు- *

ప్రకోష్ఠో విస్తృతకరే వ్యాళినే కూర్పరాదధః॥౧౦౭॥ కక్ష్యాంతరే

ప్రకోష్ఠ*పు॥ఇది- మూరకును- తలవాకిటిముందరనుండు చావిడికిని - మోచేయి మొదలు మణికట్టువరకుగల ముంజేతికిని-రాజగృహములయొక్క యంతఃపురమునకును పేరు-

ప్రతిష్ఠాతు సమాప్తౌ గౌర
వేపిచ। కార్యనిర్వాహసా
మర్థ్యేచ తు ర్భేదసిస్థితా।
కమఠః కచ్ఛపే భిక్షుభిక్షా
పాత్రే తు నద్వయోః॥
వరిష్ఠం మరిచే తామ్రే శ్రేష్ఠ
తు ప్రవరే త్ర్యరా॥౧౦౯॥
కనిష్ఠా పూర్వజేహ్య స్వేయూ
ని త్రిష్వంగుళౌ స్త్రియాం।

అంబష్ఠో దేశభేదే వవిప్రా
ద్వైశ్యాసుతే వస ౧౧౦॥
అంబష్ఠా యూథికా పాఠా
త్రిషు త్వతిలఘున్యపి।
అత్యల్పేపి ఘఠిష్ఠః స్యాద్
జఠరౌ జీర్ణకర్కశౌ॥
ఇతిఠాంతాః.
పిచండ స్స్యాత్పశోరంగే
కుక్ష్యాయాం జఠరేపిచ।
తరండో బడిశే సూత్రే బద్ధ
వస్తుని వాసని॥౧౧౧॥
వరండో ప్యంతరావేద్యాం
సముదాయే ముఖామయే।
మార్తండ స్సూర్యకే సూర్యే
శిఖండః పిచ్ఛచూడయోః
కూష్మాండో గణభేదే స్యా
త్కర్కారు రామణామోరపి।
భేరుండో దేవతాభేదపక్షి
భేదే భయంకరే॥౧౧౨॥
నిర్గుండీ సింధువారే చ నీలశే
ఫాలికా చ సా।
వేణుచాపే చతుర్హస్తచా
పే చాపే భవో రపి॥౧౧౩॥
స్యాత్ కోదండం
ప్రచండస్తు తాశ్వేతకరవీ
రకే। త్రిషు ఉగ్రే త్ర్వసహ్యే
విషశాస్త్రే త్రిషు గారుడమ్॥
౧౧౪॥ మణిభేదేపి చాయం
తు తార్క్ష్యసంబంధిని త్రిషు

ప్రతిష్ఠా*సీ॥ ఇది-మగియుటకును - గొప్పతనమునకును- కార్యములనిర్వహించుచేర్పునకును- నాలుగైన ఛందో భేదమునకును-ఉనికికిని పేరు- *

కమఠ*ఇది- తాబేటికిని-పొట్టి దానికిని పేరైనపుడు॥పు॥ భిక్షాపాత్రకు పేరయినపుడు॥న॥ *

వరిష్ఠ* ఇది-మిరియమునకును- రాగికి పేరయినపుడు॥న॥ శ్రేష్ఠునికిని-మిక్కిలిబరువైనదానికిని పేరయినపుడు॥త్రి॥ *

కనిష్ఠ*యిది - తమ్మునికి పేరగునపుడు॥పు॥ అల్పమైనదానికిని-ప్రాయపువానికిని పేరగునపుడు॥త్రి॥ కడపటివ్రేలికి పేరగునపుడు॥సీ॥ *

అంబష్ఠ*యిది- దేశభేదమునకును-వైశ్యస్త్రీకి బ్రాహ్మణునివలన పుట్టినవానికిని పేరగునపుడు॥పు॥ అడవిమొల్లకును-అగురుశొంఠికిని పేరగునపుడు॥సీ॥ మిక్కిలిచులకనైనదానికి పేరగునపుడు॥త్రి॥ *

ఘఠిష్ఠ*పు॥యిది-మిక్కిలిచులకనైనదానికి పేరు- *

జఠర*పు॥యిది-ముసలివానికిని-కఠినునికిని పేరు- *

* ఠాంతపదవర్గము ముగిసెను. *

పిచండ*పు॥ యిది- పశ్వంగమునకును-పొట్టనడుము-ముదిమివానికిని పేరు- *

తరండ*పు॥ యిది-వలకును- త్రాటికిని-కట్టబడినవస్తువునకును-వస్త్రమునకును పేరు. *

వరండ*పు॥యిది- యజ్ఞవేదీమధ్యమునకును-కూటమికిని-ముఖరోగమునకును పేరు- *

మార్తండ*పు॥యిది-పందికిని-సూర్యునికిని పేరు- *

శిఖండ*పు॥ యిది-నెమలిపింఛమునకును- సిగకును

కూష్మాండ*పు॥యిది-కూష్మాండగణమునకును- గుమ్మడికిని-గర్భమునకును పేరు- *

భేరుండ*పు॥ దేవతాభేదమునకును-పక్షిభేదమునకును-భయంకరమైనదానికిని పేరు- *

నిర్గుండీ*సీ॥యిది-వావిలిచెట్టునకును- నల్లపువ్వులవావిలిచెట్టునకును పేరు- *

కోదండ*న॥ యిది- వెదురువింటికిని- నాలుగుచేతుల పొడవుగలవింటికిని- సామాన్యమైనవింటికిని- కనుబొమ్మలకును పేరు- *

ప్రచండ*యిది- తెల్లగన్నేరునకు పేరయినపుడు॥పు॥ కఠినగుణవంతునికిని-అసాధ్యునికిని పేరయినపుడు॥త్రి॥ *

గారుడ*యిది-విషవైద్యశాస్త్రమునకును- మరకతపుమణికిని పేరగునపుడు॥న॥ గరుడసంబంధమైనదానికి పేరగునపుడు॥త్రి॥ *

ప్రకాండోస్త్రీ ప్రశస్తేచ త
రోశ్చాస్కంధమూలతః॥

ప్రకాండ*న॥ఇది-ప్రశస్తమయినదానికిని-ప్రాణి యొక్క వేరు మొదలుకొమ్మవరకును పేరు- ... *

ఇతిడాంతాః.

—*డాంతపదవర్గము ముగిసెను.*—

ఆషాఢో వ్రతినాందండే మా
సేమలయపర్వతే।

ఆషాఢ*పు॥ఇది- వ్రతశీలురు చేతంబట్టుకొనుకఱ్ఱకును-మాసవిశేషమునకును-మలయాద్రికిని పేరు.. *

కృతసాపత్నికాధ్యూఢా స్త్రి
యస్యాదేవహశ్వరే॥

అధ్యూఢా*ఇది-పెద్దభార్యమదైనపుడు॥ సీ॥ప్రభువునకు పేరైనపుడు॥త్రి॥ ... ... *

త్రిషూత్తరేప్రరూఢస్స్యాజ్జ
టరెబద్ధమూలకే।

ప్రరూఢ*త్రి॥ఇది-శ్రేష్ఠునికిని-కడుపునకును- వేరుపుట్టినదానికిని పేరు. ... ... *

సంరూఢోంకురితేప్రౌఢే

సంరూఢ*పు॥ఇది-మొలచినదానికిని-గంభీరమైనదానికిని పేరు. ... ... *

విరూఢో బద్ధజాతయోః॥

విరూఢ*పు॥ఇది-కట్టబడినదానికిని - పుట్టినదానికిని పేరు. ... ... *

సమూఢః పుంజితే సద్యో జా
తేనుగహతేప్యథ।

సమూఢ*పు॥ఇది-రాశిచేయబడినదానికిని- తత్కాలమునబుట్టినదానికిని-కొట్టుపడనిదానికిని పేరు- *

కృచ్ఛ్రేదృఢే ప్రగాఢస్స్యా

ప్రగాఢ*పు॥ఇది-కష్టమునకును-దృఢమునకును పేరు.

దుపోఢో నికటస్థితే॥ ౧౨౦॥
రూఢేపిస్యా

ఉపోఢ*పు॥ఇది-సమీపముననున్నదానికిని - యథార్థమునకును పేరు. ... ... *

దుదూఢస్తు పరిణీతే దృఢే వ్యూ
ఢా.

ఉదూఢ*పు॥ఇది-వివాహముచేయబడినదానికిని-దృఢమైనదానికిని-విస్తారమునకును పేరు. ... *

ఇతిఢాంతాః.

—*ఢాంతపదవర్గము ముగిసెను.*—

ద్రుహిణౌ హరిధాతారౌ

ద్రుహిణ*పు॥ఇది-విష్ణువునకును-బ్రహ్మకును పేరు.

గజోక్షాణౌ విషాణినౌ॥

విషాణిన్*పు॥ఇది-ఏనుగునకును-ఎద్దునకును పేరు.*

తతాంగుష్ఠానామికాభ్యాం
కృతే స్థానే మృగాంతరే।
భుజగేశ్వ తకే పిస్యాద్గోక
ర్ణో

గోకర్ణ*పు॥ఇది-దళముడి వ్రేలును- బొటనవ్రేలును-చాపికొలిచినప్రమాణమునకును- కణితిమృగమునకును-పామునకును-కంకరగాడిదెకును పేరు *

ప్యథమత్కుణః॥౧౨౨॥ ఖ
ట్వాకీటే నిర్విషాణ గజేనిశ్మ
శ్రుపూరుషే।

మత్కుణ*పు॥ఇది-నల్లికిని-దంతములులేని ఏనుగునకును-పేడిమూతిమగవానికిని పేరు. ... *

వరుణస్స్యాద్వృతభేదే భా
నౌ పశ్చిమదిక్పతౌ॥

వరుణ*పు॥ఇది-ఉలిమిరిచెట్టునకును-సూర్యునికిని- పశ్చిమదిక్పాలకునకును పేరు. ... *

ద్రుఘణో ముద్గరేళిందే తాద్రు
కుంభేపరశ్వధే। వేధసి

ద్రుఘణ*పు॥ఇది-ఉక్కుగుదియకను తలవాకిటిముందరిచావిడికిని-రాగికడవకును- గొడ్డంటికిని- బ్రహ్మకును పేరు. ... ... *

ప్రఘణస్తుస్యాదళిందే లోహ
ముద్గరే॥౧౨౪॥

ప్రఘణ*పు ॥ ఇది-తలవాకిటిముందరిచావిడికిని-ఉక్కుగుదియకును పేరు. ... ... *

రోహిణీ రోహితా పథ్యా

రోహిణీ*సీ॥ఇది-ఎఱ్ఱనావ్నకును-కరకచెట్టునకును-

కన్యోక్తా కటురోహిణీ। గో
స్త్రాణాంతరోగచర

తొమ్మిదిసంవత్సరములకన్యకకును-పార్వతికిని-కటుకరోహిణికిని-ఆవునకును-నక్షత్రమునకును- మెడనుబుట్టినరోగమునకును పేరు. ... ... *

సరణిః పఙ్క్తౌ వర్త్మనోః॥

సరణి*సీ॥ ఇది-పఙ్క్తికిని-మార్గమునకును పేరు. *

పూర్వాపరాహ్ణ య్యగ్రా త్రి
బంధీంద్రాశాచపక్షిణీ।

పక్షిణి*సీ॥ ఇది-ఒకటిన్నరదినమునకును - కారాగృహమునకును-పున్నమకును పేరు. ... *

ఇంద్రాణీస్యాత్సిందువారే
పౌలోమీరతిబంధయోః॥

ఇంద్రాణి*సీ॥ఇది-వావిలిచెట్టునకును-శచీదేవికిని-రతిబంధవిశేషమునకును పేరు. ... ... *

మూర్వాసురా ప్రతీచీషు వా
రుణీస్యాద

వారుణి*సీ॥ఇది-చాగచెట్టునకును-మద్యమునకును-పశ్చిమదిక్కునకు పేర్లు. ... ... *

ధారణిః। నిమర్థ్యకాష్ఠగ్ని
మంథె

ఆరణి*సీ॥ఇది-అగ్నినిమథించెడిదారువిశేషమునకును నెల్లిచెట్టునకు పేర్లు. ... ... *

శాకణ్యేకవరాటకే॥ మాన
దండంస్యాతుర్యాంశేమానస్య
పణకస్యచ।

శాకణి*సీ॥ఇది-ఒకగవ్వకును-గాలతక్కు- మినుములుసెనగలు-వీనినాలవభాగమునకును పేరు. *

నావం దేజాలఖౌదెపి క్షేపణీ
సేవణీపునః॥౧౨౮॥

క్షేపణి*సెవణి*సీ॥ఈరెండును-ఓడనడుపు గడకును-గవాక్షిభేదమునకును పేరు. .. ... *

పణ్యవీథ్యాపణఃపణ్య

అపణ*పు॥ ఇది-అంగడివీథికిని-వర్తకమునకును పేర్లు

ప్రవేణీవేణికాకుథా।

ప్రవేణి*సీ॥ఇది-జడకును- ఏనుగుమీదబరిచెడురత్నకంబళికిని పేరు ... ... *

శరణంస్యాద్రక్షితరి రక్షణే
మందిరేపధే॥౧౨౯॥

శరణ*న॥ఇది-రక్షించువానికిని-రక్షించుటకును-గృహమునకును-చంపుటకును పేర్లు. ... ... *

హరణంయౌగకద్రవ్యే తప్త
శీతజలేవ్యాతౌ।

హరణ*న॥ఇది-వివాహమునందల్లునకిచ్చు ధనమునకును-కాగిచల్లారిననీళ్లకును-అపహరించుటకును పేర్లు. *

ప్రమాణం ప్రమితీయత్తామ
ర్యాదాశాస్త్రహేతుషు॥
౧౩౦॥ఆపేథ

ప్రమాణ*న॥ఇది-కొలతయొక్క యింతమాత్రమనుటకును-మర్యాదకును-శాస్త్రమునకును - ప్రత్యక్షాదిజ్ఞానహేతువునకును-సత్యముపలికెడియాప్తునకును పేరు. *

ద్రవిణం గేహవిత్తస్వర్గేప
రాక్రమే।

ద్రవిణ*న॥ఇది-గృహమునకును- ధనమునకును-స్వర్గమునకును-పరాక్రమమునకును పేరు. ... *

నిర్యాణంహస్తినేత్రాంతేమ
ణౌనిర్గమనేపిచ॥౧౩౧॥

నిర్యాణ*న॥ఇది-ఏనుగుయొక్క కన్నునలకును-చచ్చుటకును-బయలుదేరుటకును పేరు. ... *

రనిర్వాణంనిర్వృతౌమోక్షేవి
నాశేగజమజ్జనే।

నిర్వాణ*న॥యిది-సుఖమునకును-మోక్షమునకును-నీల్గుటకును-ఏనుగుస్నానమునకును పేరు. *

స్యాత్కంకణంహస్తసూత్రే
శిఖరేకటకేజలే॥౧౩౨॥

కంకణ*న॥యిది-వివాహాదికాలములయందుహస్తమునగట్టుసూత్రమునకును-శిఖరమునకును-కడియమునకును జలబిందువునకును పేరు-స్యాత్కంకణంహస్తసూత్రేశిఖరే హస్తమండనేఅని పాఠాంతరముంగలదు. *

శ్రవణంశ్రుతౌకర్ణే

శ్రవణ*న॥యిది-నక్షత్రమునకును-వినుటకును-చెవికిని పేరు. ... ... *

తర్పణంతృప్తిరింధనమ్।

తర్పణ*న॥యిది-తృప్తికిని-కట్టెకును పేరు.

ప్రయాణంగజపృష్ఠాసూర్వప్రదేశేమరణేగతౌ॥ ౧౩౩॥

ప్రయాణ*న॥ ఏనుగుచూపుముందరిప్రక్కకును-మరణమునకును-గమనమునకును పేరు. *

కరణంమిహాబవాదౌ కాంణే క్షేత్రముఖ్యేవపుషిచరథబంధే కర్మణిగీతేంద్రియేషు। అతిశయితవిధానే ధ్యానపద్మాసనాద్యోస్యకరణ ఇతిశూద్రావైశ్యయోర్వ్యస్తనూజః॥

కరణ*యిది- బవమొదలయినపదునొకొండు కరణములకును-కారణమునకును-వరిమడికిని-శరీరమునకును-రథబంధమునకును-క్రియకును-నాట్యగీతభేదమునకును-చక్షురాదీంద్రియములకును-ఛేదనాదిక్రియలకుమిక్కిలిసాధకములయినఖడ్గాదులకును-ధ్యానమునకును-పద్మాసనాద్యాసనములకును పేరైనపుడు॥న॥శూద్రస్త్రీకి వైశ్యునివలన బుట్టినవానికి పేరైనపుడు।పు॥ ... ... *

అరుణోర్కేతత్సూతేవణేసంధ్యాంబుదేరుణంతామ్రేతురుణాతివిషాత్రివృతా త్రిషురక్తే వ్యక్తరాగయోశేషః ॥ ౧౩౪॥

అరుణ*యిది-సూర్యునికిని-అతనిసారథికిని- ఎఱ్ఱనికాంతికి-సంధ్యాకాలమేఘమునకును పేరయినపుడు॥పు॥ రాగికి పేరైనపుడు॥న॥అతివసకును-తెల్లతెగడకును పేరైనపుడు॥సీ॥ఎఱ్ఱనిదానికిని-వ్యక్తముగాని యెరుపునకును పేరైనపుడు॥త్రి॥ ... ... *

కరుణోనావృత్తభేదేరసేవకరుణాకృపా।

కరుణ*యిది-వృత్తవిశేషమునకును-కరుణారసమునకును పేరైనపుడు॥పు॥దయకు పేరైనపుడు॥సీ॥ *

ప్రాకారేతిక్తశాకేచ వరుణోవరణంవృతిః॥౧౩౬॥

వరుణ*యిది-ప్రాకారమునకును- ఉలిమిరిచెట్టునకును పేరయినపుడు॥పు।వెలుగునకు పేరయినపుడు॥న॥ *

సంచారేచరణంక్లీబే స్త్రీంఙిలేప్రాంగణేతథా। ఏకశాఖాధ్యాయిషునాన స్త్రీమూలేకులేపదే॥౧౩౭॥

చరణ*యిది-సంచారమునకును- హోమముచేయుటకుగాను-సంస్కారముచేయబడినభూమికిని-ముంగిటికిని పేరయినపుడు॥న॥ ఒకశాఖనుఅధ్యయనముచేసినవారికి పేరయినపుడు॥పు॥మూలమునకును-కులమునకును- పాదమునకును పేరయినపుడు॥స్త్రీ॥ ... *

లవణస్సాగరే దైత్యేరసేవాతద్వతిత్రిషు।

లవణ*యిది-సముద్రమునకును-ఒకదైత్యునికిని-రసభేదమునకును పేరగునపుడు॥పు॥లవణరసముగలదానికి పేరగునపుడు॥త్రి॥ ... ... *

ఉష్ట్రేభ్యంగేరాసభేనా రవణశబ్దనేత్రిషు॥౧౩౮॥

రవణ*ఇది-ఒంటెకును-తుమ్మెదకును-గాడిదెకును పేరగునపుడు॥పు॥మ్రోయుస్వభావముగలదానికి పేరగునపుడు.

మాసభేదేధారణేచ ధరణం

ధరణ*న॥యిది-కొలతయొక్క భేదమునకును- ధరించుటకును పేరు. ... ... *

ధరణీధరా।

ధరణి*సీ॥యిది-భూమికి పేరు. ... *

దక్షిణస్సరళే యామ్యదిక్స్థేఛందానువర్తిని॥౧౩౯॥ అపసవ్యేత్రిష్వయంతుదెయభేదేదిశిస్త్రియామ్।

దక్షిణ*సీ॥యిది- కపటములేనిమనసుగలవానికిని-దక్షిణదిక్కునయున్నవానికిని- ఎదటివానిమనస్సునుగనిపెట్టినడచికొనువానికిని పేరగునపుడు॥పు॥అప్రదక్షిణమైనదానికి పేరగునపుడు॥త్రి॥దక్షిణకును- దక్షిణదిక్కునకును పేరగునపుడు॥న॥ ... ... *

ధర్షణంసురతేధార్ష్ట్యేతిరస్కారే

ధర్షణ*న॥ యిది-సురతమునకును-ధార్ష్ట్యమునకును-తిరస్కారమునకును పేరు. ... ... *

ధర్షిణీ॥౧౪౦॥ కులటాయా	ధర్షిణి*సీ॥యిది-రంకులాడికి పేరు. *
చూషణాతుకణాము రివమూషణమ్।	ఊషణ*యిది-పిప్పలిచెట్టునకు పేరగునపుడు॥సీ॥మిరియపుతీగెకు పేరగునపుడు॥న॥ ... ... *
ధీగార్యోర్ధిషణానాతు గీష్పతౌ	ధిషణ*యిది-బుద్ధికిని-గౌరికిని పేరగునపుడు॥సీ॥బృహస్పతికి పేరగునపుడు॥పు॥ ... ... *
వథమార్గణమ్॥ ౧౪౧॥ యాచ్ఞాన్వేషణయోః క్లీబేపుమాన్ యాచకబాణయోః।	మార్గణ*యిది-యాచించుటకును- వెదకుటకును పేరగునపుడు॥న॥యాచకునికిని-బాణమునకును పేరగునపుడు॥పు॥ ... ... *
చిహ్నానామ్నోస్సలక్ష్మికే సౌమిత్రౌ సారసస్త్రియామ్। త్రిమేణలక్షణః క్లీబే త్రిషుపుంసి స్త్రియామపి।	లక్షణ*యిది- గురుతునకును-నామధేయమునకును పేరగునపుడు॥న॥సంపదగలవానికి పేరగునపుడు॥ త్రి॥సౌమిత్రికి పేరగునపుడు॥ పు॥ఆడుబెగ్గురుపక్షికి పేరయినపుడు॥సీ॥ ... ... *
హరిణస్స్యాన్మృగే పాండువర్ణే నాతద్వతిత్రిషు॥	హరిణ*ఇది-ఇఱ్ఱికిని తెలుపువన్నెకును పేరగునపుడు॥పు॥ తెల్లవన్నెగలదానికి పేరగునపుడు॥త్రి॥ *
యోషిద్వృత్తాప్సరోభేదా స్వర్ణప్రతిమామృగీ। హరితాచహరిణ్యస్స్యుః	హరిణి*సీ॥యిది-స్త్రీకిని-వృత్తమునకును-అప్సరస్త్రీకిని-బంగారుబొమ్మకును-ఆడులేడికిని- పచ్చనికాంతికిని పేరు. ... ... *
ప్రవణోనాచతుష్పథే॥ ౧౪౨॥ త్రిషుతుక్రమనిమ్నోర్వ్యాం ప్రహ్వేతత్పరదక్షయోః।	ప్రవణ*యిది-నాలుగుత్రోవలుగూడిన రచ్చమిట్టకు పేరగునపుడు॥పు॥చదరముగపల్లమైనభూమికిని- వంగినవానికిని-ఒకవస్తువునందుమనస్సుదగిలినవానికిని- నేర్పరికిని పేరగునపుడు॥త్రి॥ ... ...*
కల్యాణంమంగళేస్వర్ణే	కల్యాణ॥న॥యిది-శుభమునకును-బంగారమునకును పేరు
కల్యాణీపార్వతీభువోః॥	కల్యాణి*సీ॥యిది-పార్వతీదేవికిని-భూమికిని పేరు*
కర్తర్యాం ఛురికాయాంచ కృపాణిస్స్యాదసౌతునా।	కృపాణి*యిది-కత్తెరకును- చూరుకత్తికిని పేరగునపుడు॥సీ॥పెద్దకత్తికిని పేరగునపుడు॥పు. ... *
పురాణంగ్రంథభేదేస్యాత్ క్లీబే త్రిషుపురాతనే॥౧౪౩॥	పురాణ*యిది- గ్రంథవిశేషమునకు పేరగునపుడు॥న॥బహుకాలముగడచినదానికి పేరగునపుడు॥త్రి. *
రోషణ స్త్రీషు సక్రోధేపుమాంస్తునికషోపలే। పారదేచ	రోషణ*యిది-కోపముగలవానికి పేరగునపుడు-త్రి-ఒకగల్లునకును-పాదరసమునకును పేరగునపుడు॥పు॥ *
నిషేధేతువారణంకుంజరేపుమాన్॥౧౪౪॥	వారణ*యిది-నిషేధమునకు పేరగునపుడు-న- ఏనుగునకు పేరయినపుడు-పు. ... ... *
మసృణం కర్కశేస్నిగ్ధే వాచ్యవన్మసృణాతుమా।	మసృణ*యిది-కఠినమయినదానికిని-నిగ్గుగలదానికిని పేరగునపుడువిశేష్యలింగముగలది-నల్లయగిసెకు పేరగునపుడు-సీ. ... ... *
పూరణీశాల్మలిర్వృక్షే	పూరణి*సీ।ఇది- బూరుగచెట్టునకును- నరకమునబడుటకును పేరు. ... ... *

పూరణః పూరకే త్రిషు।

పూరణ*త్రి॥ఇది-సంఖ్యాపూరకమైనదానికి పేరు- *

స్యాత్కరేణుః కరిణ్యాం స్త్రీ కర్ణికారే చ తు నా।

కరేణు*ఇది-ఆడయేనుగునకును- కొండగోగునకును పేరగునపుడు॥స్త్రీ॥ఏనుగునకు పేరగునపుడు॥పు॥ *

కృపణః కుత్సితే నిస్స్వే వాచ్యలింగం క్రిమౌ పుమాన్॥

కృపణ*ఇది-కుత్సితునికిని- దరిద్రునకును పేరగునపుడు విశేష్యలింగమగును- పురుగునకు పేరగునపుడు॥పు॥ *

సువర్ణం కనకే విత్తే రమ్రే చ నద్వయోః। సుప్రభే త్రిషు

సువర్ణ*ఇది-సామాన్యముగా బంగారమునకును-ధనమునకును-కాలుపలమెత్తునకును పేరగునపుడు॥న॥ మంచి కాంతిగలదానికి పేరగునపుడు॥త్రి॥ *

రూప్యే తు దుర్వర్ణం దుష్టే త్రిషు॥౧౫౦॥

దుర్వర్ణ*ఇది-వెండికి పేరగునపుడు॥న॥ దుష్టునికి పేరగునపుడు॥త్రి॥ *

సుపర్ణా తార్క్ష్య జననీ నాతార్క్ష్యే కృతమాలయోః।

సుపర్ణ*ఇది-గరుడుని తల్లికి పేరగునపుడు॥స్త్రీ॥ గరుడునికిని-రేలచెట్టునకును పేరగునపుడు॥పు॥ *

పత్త్రోర్ణం ధౌతకౌశేయే పుంసి త్వరలు పాదపే॥౧౫౧॥

పత్త్రోర్ణ*ఇది-ఉతికిన పట్టువస్త్రమునకు పేరగునపుడు॥న॥ దుండిగవృక్షమునకు పేరగునపుడు॥పు॥ *

గంభార్యాం కట్ఫలేపి శ్రీపర్ణీ పద్మాగ్నిమంథయోః। క్లీబే

శ్రీపర్ణి*ఇది-గుమ్మడిచెట్టునకును-దేకుమ్రానికిని పేరగునపుడు॥స్త్రీ॥ కమలమునకును - నెల్లిచెట్టునకును పేరగునపుడు॥న॥ *

భరణం భృత్యాం వేతనే భరణీ తు భే॥౧౫౨॥

భరణ*న॥ఇది-దినకూలికిని-నెలకూలికిని పేరు- *

భరణీ*స్త్రీ॥ఇది-నక్షత్రమునకును పేరు- *

బ్రాహ్మణీ హంజికా

బ్రాహ్మణీ* స్త్రీ॥ఇది-భారంగికిని-మఱియు బ్రాహ్మణుని భార్యకును పేరు- *

వేదే బ్రాహ్మణం పుంసి తు ద్విజే।

బ్రాహ్మణ*న॥ఇది- వేదమునకు పేరగునపుడు॥న॥బ్రాహ్మణునికి పేరగునపుడు॥పు॥ *

తరణిః స్త్రీ నావి నద్యాం కుమార్యాఖ్యౌషధావపి॥ నాత్వయం సాగరే భానౌ

తరణి*ఇది-ఓడకును-నదికిని- బాగచెట్టునకును పేరగునపుడు॥స్త్రీ॥ సముద్రమునకును-సూర్యునికిని పేరగునపుడు॥పు॥ *

గ్రామణీః పతిముఖ్యయోః। గ్రామే శేచ త్రివ్వయం తు భోగిసేనాపి తే చ నా॥౧౫౪॥

గ్రామణి*ఇది- ప్రభువునకును-ముఖ్యునకును పేరగునపుడు॥పు॥ గ్రామాధిపతికి పేరగునపుడు॥త్రి॥ సర్పరాజునకును-మంగలవానికిని పేరగునపుడు॥పు॥ *

విషాణం క్రోడదంష్ట్రాయాం పశుశృంగేభదంతయోః।

విషాణ* ॥న॥ ఇది-అడవిపందికోరకును-పశువులకొమ్మునకును-ఏనుగుదంతమునకును పేరు- *

ఇరిణం శూన్య భూభాగ ఊషరే

ఇరిణ*ఇది-వృక్షసస్యాదులు లేనిశూన్యభూమికిని-చవిటిభూమికిని పేరు- *

ద్వావిమౌ త్రిషు॥౧౫౫॥

* ఇమౌద్వౌ-అనిషాణిరిణశబ్దములు రెండును త్రిషు మూడులింగములయందును వర్తించును- *

ఇతి ణాంతాః.

—* ణాంతపదవర్గము ముగిసెను. *—

పర్వతౌ శైలదేవర్షీ

పర్వత*పు॥ఇది కొండకును-దేవర్షికిని పేరు- *

జీమూతౌ మేఘపర్వతౌ।

జీమూత*పు॥ఇది- మేఘమునకును-పర్వతమునకును పేరు-

కురంగబిందూ పృషతౌ	పృషత్ *పు॥ ఇది-లేడికిని-బిందువునకును పేరు- *
హారీతౌ మునిపక్షిణౌ॥	హారీత *పు॥ ఇది-మునికిని-పచ్చపిట్టకును పేరు- *
కృతాంతౌ యమసిద్ధాంతౌ	కృతాంత *పు॥ ఇది-యమునకును- సిద్ధాంతమునకును పేరు- *
ప్రపాతౌ భృగునిర్ఝరౌ।	ప్రపాత *పు॥ ఇది-చరికిని-కొండకాలువకును పేరు- *
శ్వేతస్త్రిలోపి జామాతా	జామాతృ* పు॥ ఇది- తెల్లపువ్వులకును-అపిశబ్దమువలన నల్లునకును పేరు- *
విధాతా వేధసి స్మరే॥౧౫౮॥	విధాతృ *పు॥ ఇది-బ్రహ్మకును-మన్మథునకును పేరు- *
ప్రచేతా వారుణే వహ్నౌ	ప్రచేతస్ *పు॥ ఇది-వరుణునకును-అగ్నికిని పేరు- *
గభస్తిః కిరణే రవౌ।	గభస్తి * పు॥ ఇది- కిరణమునకును - సూర్యునకును పేరు- *
ద్విజాతిః పక్షివిప్రాద్యో	ద్విజాతి*పు॥ ఇది- పక్షికిని-బ్రాహ్మణునకును- ఆదిశబ్దమువలన క్షత్రియ వైశ్యులకును-దంతములకును పేరు- *
శ్రీపతిర్విష్ణుభూపయోః॥	శ్రీపతి*పు॥ ఇది- విష్ణునకును-భూమిని పాలించువానికిని పేరు- *
గోపతిర్వృషభే రాజ్ఞి శక్రే షండే దివాకరే।	గోపతి * పు॥ ఇది-ఆబోతునకును-భూపతికిని-ఇంద్రునకును-నపుంసకునకును-సూర్యునకును పేరు- *
రమతిర్మన్మథే స్వర్గే	రమతి*పు॥ ఇది-మన్మథునకును- స్వర్గమునకును పేరు-
స్థపతిస్సౌవిదల్లకః॥౧౫౯॥ కారుస్సూర్యోధిపో యష్టా బృహస్పతిసవస్య చ।	స్థపతి*పు॥ ఇది-కొజ్జావానికిని- శిల్పికిని-సూర్యునకును. అధిపునికిని-బృహస్పతియాగము చేసినవానికిని పేరు- *
వృత్తాంతస్స్యాత్ప్రకరణే ప్రకారే కార్త్స్న్యవార్తయోః॥౧౬౦॥	వృత్తాంత*పు॥ ఇది - ప్రస్తావమునకును - విశేషమునకును-అంతయనుటకును-లోకవార్తకును పేరు- *
శుద్ధాంతోంతఃపురే రాజ్ఞాం కక్ష్యాంతర రహస్యయోః।	శుద్ధాంత*పు॥ ఇది-రాజులయొక్క-యంతఃపురమునకును-తొట్టికట్టునకును- రహస్యమునకును పేరు- *
నివాతో దృఢసన్నాహ ఆశ్రయే వాతవర్జితే॥౧౬౧॥	నివాత*పు॥ ఇది - ఆయుధములచేత భేదింపరాని జోడునకును - ఉండుచోటునకును - గాలిలేనిస్థలమునకును పేరు- *
భవేచ్ఛాస్త్రేపి దృష్టాంత	దృష్టాంత*పు॥ ఇది - శాస్త్రమునకును- అపిశబ్దమువలన ప్రత్యక్షార్థమునకును-ప్రతిగా చూచిచెప్పుటకును పేరు.
శ్శకుంతో భాసపక్షిణోః॥	శకుంత*పు॥ ఇది- చముడుకాకికిని- పక్షిమాత్రమునకును పేరు- *
కపోతస్తు భవేత్పక్షిభేదే పారావతేపి చ॥౧౬౨॥	కపోత* పు॥ ఇది-పక్షిభేదమునకును-పావురమునకును పేరు- *
ఆనర్తో నృత్తశాలాయాం నీవృద్భేదే జనే యుధి।	ఆనర్త*పు॥ ఇది-నాట్యశాలకును-దేశభేదమునకును జనమునకును-యుద్ధమునకును పేరు- *
ఆవర్త ఆవర్తనే స్యాచ్చింతనే పయసాం భ్రమే॥౧౬౩॥	ఆవర్త* పు॥ ఇది-అంతటనుండుటకును-చింతకును-ఉదకమున బుట్టినసుడికిని పేరు- *

సంవర్తః ప్రలయే మేఘే బిభీతకతరావపి।

సంవర్త ✱ పు॥ ఇది-ప్రలయమునకును-మేఘమునకును-తాండ్రిచెట్టునకును పేరు- ✱

భవేత్తదాత్వే ప్యాపాత

ఆపాత ✱ పు॥ ఇది-తత్కాలమునకును పేరు- ✱

ఆఘాతస్సీమఘాతయోః॥

ఆఘాత ✱ పు॥ ఇది-ఎల్లకును-గుంటకును పేరు- ✱

ఉపక్రమే స్యాదుద్ఘాతశ్చరణస్ఖలనేపిచ

ఉద్ఘాత ✱ పు॥ ఇది- ఆరంభమునకును-కాలుజారుటకును పేరు- ✱

సంఘాతో నరకే బృందే

సంఘాత ✱ పు॥ ఇది. నరకభేదమునకును- సమూహమునకును పేరు- ✱

వ్యాఘాతో విఘ్నయోగయోః॥ ౧౬౬॥

వ్యాఘాత ✱ పు॥ యిది-విఘ్నమునకును-యోగభేదమునకును పేరు- ✱

భరతశ్శబరే రామానుజే భారతవర్షకే। దుష్యంతజే నటే నాట్యశాస్త్రకృత్తంతువాయయోః॥ ౧౬౭॥

భరత ✱ పు॥ యిది-ఎరుకువానికిని-రామునితమ్మునికిని-భరతవర్షమునకును- దుష్యంతుని కుమారునికిని-నట్టువవానికిని-నాట్యశాస్త్రము జేసిన మునికిని - నేతగానికిని పేరు- ✱

సికతాస్స్యుర్వాలుకాయాం శర్కరాయాం గవాంతరే। సికతావత్ప్రదేశేచ

సికతా ✱ స్త్రీ॥ ఇది-ఇసుకకును-సున్నపురాతికిని-గోవిశేషమునకును-ఇసుకభూమికి పేరు- ✱

తృణతాతు ధనుష్యపి।

తృణతా ✱ స్త్రీ। ఇది-ధనస్సునకును - అపిశబ్దమువలన తృణభావమునకును పేరు- ✱

సంహితా వర్ణసంయోగే శాస్త్రభేదైకదేశయోః।

సంహితా ✱ స్త్రీ॥ ఇది-అక్షరములెడదెగక నుండుటకును-శాస్త్రమునకును-వేదభేదమునకు నేకభాగమునకును పేరు-

వసతిస్థాననిశయోర్జనవేశ్మని వేశ్మని॥ ౧౬౮॥

వసతి ✱ స్త్రీ॥ యిది-ఉనికికిని-రాత్రికిని- జనాశ్రయమైన యింటికిని-సామాన్యముగా నింటికిని పేరు- ✱

సంతతిః పఙ్క్తివిస్తారే పారంపర్యసుతాన్వయే।

సంతతి ✱ స్త్రీ॥ యిది-పఙ్క్తిదైర్ఘ్యమునకును.పూర్వము నుంచివచ్చిన పుత్రసంతతికిని పేరు- ✱

ఆయతిస్స్యాద్దీర్ఘతాయాం ప్రభావాగామికాలయోః॥ ౧౬౯॥

ఆయతి ✱ స్త్రీ॥ యిది-దీర్ఘమగుటకును-ప్రభావమునకును-రాగలకాలమునకును పేరు- ✱

సమితిస్సంగరే సామ్యే సభాయాం సంగమేచసా।

సమితి ✱ స్త్రీ॥ యిది-యుద్ధమునకును-ఉపమానమునకును-సభకును-కూడుటకును పేరు- ✱

ప్రకృతిః పంచభూతేషు స్వభావే సచివాదిషు ॥ ౧౭౦ ॥ ప్రధానే కారణే గుహ్యే జంతౌ ఛందసి మాతరి।

ప్రకృతి ✱ స్త్రీ - యిది. పృథివ్యాదిపంచభూతములకును-స్వభావమునకును-స్వామ్యమాత్యాదిరాజ్యాంగములకును ప్రధానమునకును-ఉపాదానకరణమునకును-భగమునకును జంతుసామాన్యమునకును-ఛందోభేదమునకును-తల్లికిని పేరు- ✱

నివృత్తిర్మనసస్తోషే మోక్షే ప్రత్యాగతావపి ॥ ౧౭౧॥

నివృత్తి ✱ స్త్రీ-యిది-మనస్సంతోషమునకును-మోక్షమునకును-మరలవచ్చుటకును నామము- ✱

ఆకృతిర్గాత్రే సామాన్యచ్ఛందోభేదేష్వ

ఆకృతి ✱ స్త్రీ-యిది-శరీరమునకును- సామాన్యమునకును ఛందోభేదమునకును పేరు- ✱

భాదితిః। ఉభూభూర్దేవమా। అదితి * సీ॥ ఇది-పార్వతికిని- భూమికిని- దేవతలతల్లి
తాచ
కిని జేరు- *

కుసృతిశ్శాఠ్యభర్త్సనే॥ సృతి * సీ॥ యిది-పరద్రోహార్థమై యొక కార్యమునుద్దేశించి మతియొక కార్యముం జేయుటకును-పరునికి భయము నుపుట్టించుటకును పేరు- *

నియతిర్దైవనియమౌ నియతి * సీ-యిది - దైవమునకును నియమమునకును నామములు. ... ... *

విచ్ఛాయుజ్ఞేఽనుమతిః। అనుమతి * సీ-ఇది-యిచ్ఛకును-ఆజ్ఞకును నామము. *

ప్రసూతిజన్మతనయౌ ప్రసూతి * సీ-ఇది-పుట్టుటకును-కుమారునికి నామము.

పఙ్క్తిః పఙ్క్త్యాలిమార్గనీ॥ పఙ్క్తి * సీ-యిది-పఙ్క్తికిని- మార్గమునకును నామము.

దుర్గతిర్నైస్స్వ్యనరకౌ దుర్గతి * సీ-యిది-దారిద్ర్యమునకును- నరకమునకును నామము. ... ... *

వ్రతతిస్తతివీరుధౌ। వ్రతతి * సీ-యిది సమూహమునకును-తీగెకును నామము.

సంవిత్తిర్జ్ఞానసంవాదౌ సంవిత్తి * సీ-యిది-జ్ఞానమునకును- సంవాదమునకును నామము. ... ... *

సుఖనాశౌతు నిర్వృతిః॥ నిర్వృతి * సీ-యిది-సుఖమునకును-నాశనమునకును నామము. ... ... *

ప్రవృత్తిర్నిర్ఝరోదన్తౌ ప్రవృత్తి * సీ-యిది-కొండకాలువకును- లోకవార్తకును నామము. ... ... *

విచ్ఛిత్తిర్భావలేపనే। విచ్ఛిత్తి * సీ॥ యిది-అభిప్రాయమునకును పూతకును పేరు.

పఙ్క్తిమూలే ప్రతిపది పఙ్క్తి పఙ్క్తి * సీ-యిది-రేకు మొదటికిని-పాడ్యమికిని పేరు

ర్జగతీభువి ॥౧౭౫॥ వాస్తౌ జగతి * సీ॥ యిది-భూమికిని-వాస్తువునకును- పంద్రెండక్షరముల పాదముల ఛందస్సునకును పేరగునపుడు- పుం.

ఛందసి లోకేచ

రేవతీ సీరిపత్న్యపి। రేవతి * సీ-యిది-బలరామునిభార్యకును - అపిశబ్దమువలన రేవతియను పేరుగల నక్షత్రమునకును నామము. *

బృహతీ క్షుద్రవార్తాకీ క్షు బృహతి * సీ-యిది-వాకుడుచెట్టునకును- అంగహీనురాలైన వేశ్యకును- తొమ్మిదియక్షరముల పాదముగల ఛందస్సునకును-వాక్కునకును నామము- *
ద్రాఛందస్సువాచిచ॥

మాలతీయువతిర్జ్యోత్స్నా మాలతి * సీ-యిది-ప్రాయపుస్త్రీకిని-వెన్నెలకును-జాజితీగెకును- నదీమధ్యమునకును నామము- *
జాతీషు నదిదంతరే।

జీవంతీ జీవతీ శమ్యోగుడూ జీవంతి * సీ-యిది-పాలకూరకును-కాయధాన్యముల పొట్టునకును-తిప్పతీగెకును-బదనికకును నామము. *
చీవందయోరపి॥

హసంతీ శాకినీభేదో మల్లి హసంతి * సీ।యిది- శాకినీభేదమునకును- మల్లెతీగకును కుంపటికి నామము. *
కాంగారధాన్యపి।

వాసంతీ మాధవీయూథ్యోః వాసంతి * సీ -యిది-పువ్వులగురువిందకును-అడవిమొల్లకును-కలిగొట్టు చెట్టునకును-ఒంటెనకును నామము- *
పాటలా యాంద్రమేళకే॥

వనితాజనితాత్యంతరాగ వనితా- * సీ యిది-మిక్కిలియనురాగము బుట్టించు స్త్రీకిని-సామాన్యస్త్రీకిని నామము- *
యోషితి యోషితి।

రసితస్తనితే ధ్వానే। రసిత * పు. యిది-గర్జనమునకును-ధ్వానమునకు పేరు-

నిమిత్తంహేతుచిహ్నయోః॥
క్రందితంరుదితేహూతా
వింగితంరతిచేష్టయోః।
అనంతంగగనేక్లీ శేషుమా
న్నేశవిశేషయోః॥౧౭౦॥
అనంతాపూర్ణిమాదూర్వా
విశల్యాశారిబామహీ।
కృష్టావప్యనృతంమిథ్యా
కృష్టావప్యజితాచ్యుతౌ॥

నిమిత్త న॥ ఇది-కారణమునకును-గురుతునకును పేరు-

క్రందిత న॥ ఇది-రోగమునకును-పిలుచుటకును పేరు-

ఇంగిత న॥ ఇది-రతికిని- చేష్టావిశేషమునకును పేరు-

అనంత ఇది-ఆకాశమునకు పేరైనప్పుడు॥ న ॥ విష్ణువున కును-ఆదిశేషునకును పేరయినపుడు॥పు॥పున్నమకును-దూర్వ కును- వెన్నవెదురుకూరకును - సుగంధపాలకును-భూమికిని పేరయినపుడు॥స్త్రీ॥

అనృత*న॥ ఇది- కృషికిని-అబద్ధమునకును పేరు-

అజిత*అచ్యుత*పు ॥ ఈరెండును-విష్ణువునకు పేళ్లు- అపిశబ్దమువలన అజితశబ్దము గెలువబడనివానికి పేరగునప్పు డు॥త్రి॥

క్లీబంప్రధానే ప్యవ్యక్తం
విష్ణుశంకరయోఃపుమాన్।
నిర్ముక్తో ముక్తసంసారే ము
క్తకంచుకపన్నగే॥౧౭౧॥
ఉన్మత్తఃపుంసిధుత్తూరే

అవ్యక్త*ఇది-ప్రధానమునకు పేరయినప్పుడు॥న॥విష్ణువు నకువునకును పేరయినపుడు॥ పు॥

నిర్ముక్త*పు॥ ఇది-సంసారమునువదలినవానికిని- కుబు సము విడచినపాముకును పేరు-

ఉన్మత్త*పు॥ఇది-ఉమ్మెత్తచెట్టునకును- మఱియుచిత్త భ్రమగలవానికిని పేరు-

దుర్జాతంవ్యసనేపిచ

దుర్జాత*న॥ ఇది-వ్యసనమునకు పేరు-అపిశబ్దమువలన అన్యజాతికిబుట్టినవానికి పేరగునప్పుడు। త్రి॥

ఆఖ్యాతంతిఙిచక్లీబ

ఆఖ్యాత*న॥ ఇది- ధాతువుమీఁదవిధింపఁబడినతిఙాదు లకును- చకారమువలన చెప్పబడిన దానికిని పేరు-

ఆప్లుతస్నాతకేచనా॥

ఆప్లుత*పు॥ ఇదివేదమునుజదివినశిష్యుఁడు నాశ్రమాంతర మును బొందకవ్రతశీలుఁడై తీర్థయాత్ర చేయు బ్రహ్మచారికి పేరు

అక్షతంతండులే ధాన్యేక్లీ
బంలాజేషుచేస్త్రనా। యవే
షుపుంస్య

అక్షత*ఇది- బియ్యమునకును-ధాన్యమునకును పేరగు నప్పుడు॥ న॥ పేలాలకుపేరగునప్పుడు॥పు॥ యవలకుపేరగు నప్పుడు॥పు॥

థోత్తప్తం శుష్కమాంసేపి
సద్వయోః॥౧౭౨॥
ఆచితశ్శకటోన్మేయే పలా
నామయుతద్వయే।
అనంతాద్యానిరంతాది
ష్వనుక్తార్థేషువాచ్యవత్॥

ఉత్తప్త*న॥ఇది-ఎండినమాంసమునకును- అపిశబ్దము వలనమిక్కిలికాల్పబడినదానికిని పేరు-

ఆచిత*పు॥ఇదిబండిచేత మోయఁదగిన భారమునకును- ౨౦౦౦౦పలముల భారమునకును పేరు-

*అనంతాద్యాః-అనంతశబ్దము మొదలయినవి-నిరంతా దిషు-నిరంతము మొదలయిన అనుక్తార్థేషు- చెప్పబడనియర్థ ములందు-వాచ్యవత్-విశేష్యలింగములు- ఉదాహరణము- అనంతా-నాశనములేనిది॥ త్రి॥ [illegible] ॥

స్త్రీ॥ ఇత్యాదులు-

త్రిష్వాహతంస్యాద్గుణితే
మృషార్థే [illegible]
[illegible]

ఆహత*ఇది గుణింపబడినసంఖ్యకును- [illegible] [illegible]
[illegible] ॥త్రి॥ [illegible]

రజతంధవళే త్రిషు॥౧౦౬॥
హారేదంతిదంతేనక్షత్రే
హేమరూప్యయోః॥

రజత*ఇది తెల్లదానికి పేరయినపుడు॥త్రి॥హారమునకును - ఏనుగుదంతమునకును - నక్షత్రమునకును - బంగారమునకును-వెండికిని పేరయినపుడు॥న॥

పలితంజరసాకౌశ్యేశైలే
యేకర్దమేతునా॥౧౦౭॥

పలిత*ఇది ముదిమిచేత వెండ్రుకలు తెలుపగుటకును మురయను-గ్రంథ్యమునకును పేరయినపుడు॥న॥ ఆకునకును పేరయినపుడు॥పు॥

హారభేదేవిలాసేచలలితం
చాపలేత్రిషు।

లలిత*ఇది-హారభేదమునకును - విలాసమునకును పేరయినపుడు॥న॥ సొంపైనదానికి పేరయినపుడు॥త్రి॥

గర్జితంబృంహితేమేఘ
ధ్వనౌనాతుమదద్విపే॥

గర్జిత*ఇది - ఏనుగుగర్జించుటకును- మేఘగర్జనమునకును పేరయినపుడు॥న॥మదపుటేనుగునకును పేరైనపుడు॥పు॥

జృంభితంజృంభణేక్లీబంతు
ఫుల్లవివృద్ధయోః।

జృంభిత*ఆవలింతకు పేరగునపుడు ॥ న ॥ వికసించినదానికి- వృద్ధినొందినవానికిని పేరగునపుడు॥త్రి॥

నీరంబుఖాక్రంమధితంక్లీబ
మాలోడితేత్రిషు॥౧౦౮॥

మథిత*నీర్లకలియనిమజ్జిగకు పేరగునపుడు॥ న॥ కలియబెట్టబడినదానికి పేరగునపుడు॥త్రి॥

ప్రసృతోర్ధాంజలౌ జంఘా
ప్రసృతా వేగినేత్రిషు।

ప్రసృత* చేరకు పేరయినపుడు॥పు॥ కాలిపిక్కకు పేరగునపుడు॥స్త్రీ॥ వేగవంతునికి పేరయినపుడు॥త్రి॥

క్లీబే స్యాత్సుకృతంధర్మే
త్రిషుస్యాత్కృతే శుభే॥౧౦౯॥

సుకృత*ఇది-ధర్మమునకు పేరగునపుడు॥ న॥ చక్కచేయబడినవానికిని-శుభమునకును పేరగునపుడు॥త్రి॥

కుంకుమనాస్యగ్గోశీర్షకుంకుమేషుచలోహితం। పు
మాఙ్గారే

లోహిత*ఇది-ఎఱ్ఱనిగంధమునకును - నెత్తురునకును-మిక్కిలి వాసనగల చందనమునకును- కుంకుమపువ్వునకును-పేరయినపుడు॥న॥అంగారకునకు పేరయినపుడు॥పు॥

రోహితంతుఋజుశక్రా
యుధాసృచోః॥౧౧౦॥
నాతుమీనేమృగే

రోహిత*ఇది - వక్రముగాని ఇంద్రధనుస్సునకును - నెత్తురునకును పేరయినపుడు॥ న॥ ఎఱ్ఱచేపకును- కేసరియను మృగమునకును పేరయినపుడు॥పు॥

చైతౌత్రిషుద్రవ్యేగుణేక
రా।

*ఏతౌ- ఈలోహితరోహితశబ్దములు- ద్రవ్యే-ద్రవ్యవాచకములయినపుడు- త్రిషు- మూడు లింగములయందును వర్తించును-గుణే-గుణవాచకములైనపుడు- నరౌ- పుంలింగమందువర్తించును-

పుష్పేవృక్షేంసాగోదానాప్ర
సూతంజనితేత్రిషు॥౧౧౧॥

ప్రసూత*ఇది-పుష్పమునకు పేరయినపుడు॥న॥ సాగఫికి పేరయినపుడు॥పు॥పుట్టింపబడినవానికి పేరయినపుడు॥త్రి॥

వినీతస్సుఖవాహ్యశ్వేవణి
జోరూప్యత్రిషు స్యాయమ్య॥ఆవి
నీతేశిక్షితే చ

వినీత*ఇది - సాధువైనగుఱ్ఱమునకును- వర్తకునకును పేరయినపుడు॥పు॥దుష్టునకును-శిక్షింపబడినవానికిని పేరయినపుడు॥త్రి॥

విస్మృత్తోనిస్పితేంద్రియే॥
వాక్యేవృత్తిభేదాభారకే
[illegible]

విస్మృత*న॥ఇది-యింద్రియనిగ్రహమునకు పేరు-
భారతీ*స్త్రీ॥ఇది వాక్యమునకును-భారతీవృత్తికిని పేరు- భారత*
॥ఇది భారతదేశమునకు పేరుగల గ్రంథమునకును [illegible]
[illegible]

కిరాతీ కుట్టనీమ్లేచ్ఛా భూ-
నింబోల్పతనౌతునా॥

కిరాతీ*ఇది- విటులకిలంజెను తార్చెను కుంటెనకత్తె నుకు-ఎరుకతకును-నేలవేమునకును పేరయినప్పుడు॥సీ॥ పొట్టె వానికి పేరయినప్పుడు కిరాతః అని॥పు॥

స్యాదుదాత్తస్స్వరేపుంసి
వదాన్యమహతోస్త్రిషు।

ఉదాత్త*స్వరభేదమునకు పేరగునప్పుడు॥పు। దాత కును- ఉత్తమునకును పేరగునప్పుడు॥త్రి॥

నిశాంతస్త్రిషు శాంతేస్యా
త్ప్రభాతేపసి సద్మని॥౧౯౩॥

నిశాంత*ఇది-శాంతము యినదానికి పేరయినప్పుడు॥త్రి॥ ప్రాతఃకాలమునకును-గృహమునకును పేరయినప్పుడు॥న॥

విశ్వస్తా విధవాయాంస్యా
ద్విశ్వాసాఢ్యేతు వాచ్యవత్।

విశ్వస్తా*ఇది- విధవస్త్రీకి పేరగునప్పుడు॥సీ॥ నమ్మద గినదానికి పేరగునప్పుడు విశేష్యలింగము-

జయంతీస్యా ద్పర్వణాయా-
న్తర్కారీతిథిభేదయోః॥

జయంతీ*సీ॥ ఇది-ఉంచుటకును-తక్కెలి చెట్టునకును- తిథివిశేషమునకును పేరు-

జయంతశ్శక్రపుత్రేపి

జయంత*పు॥ ఇది ఇంద్రునికొమారునకు పేరు-

వాసితంతుఖగధ్వనౌ। వా
సితాకరణే నార్యోస్త్రిషు వ
సుసురభీకృతే॥౧౯౪॥

వాసిత*ఇది పక్షికూతకు పేరయినప్పుడు॥న॥ఆడఏనుగు నకును-స్త్రీకి పేరయినపుడు॥సీ॥వాసనకలదిగా చేయబడిన దా నికి పేరయినపుడు॥త్రి॥

నిర్ఋతిస్స్యాదలక్ష్మ్యాం స్త్రీ
దిక్పాలేతుపుమానయమ్।

నిర్ఋతి*ఇది-అలక్ష్మికి పేరయినప్పుడు॥ సీ॥ దిక్పాలకునకు పేరయినప్పుడు॥పు॥

వివిక్తౌపూతవిజనౌ

వివిక్త*త్రి ఇది- పరిశుద్ధమైనవానికిని-ఏకాంతస్థల మునకు పేరు-

మూర్ఛితౌమూఢసోచ్ఛ్రి
యౌ॥౧౯౫॥

మూర్ఛిత*త్రి॥ఇది మూర్ఛపోయినవానికిని- వృద్ధిపొం దినవానికిని పేరు-

స్యాద్యజ్ఞశేషాంబుస్వర్భో
రసాయనక్షీరాజ్య సోమాన్న
సుధాసుచామృతమ్। పథ్యా
గడూచ్యామలకీష్వయం
స్త్రియాందేవేషునాస్యా
ద్వవినాశినోస్త్రిషు॥

అమృత*ఇది-యజ్ఞశేషమునకును- ఉదకమునకును- ఆకాశమునకును- రసాయనమునకును-పాలకును - నేతికిని సోమమునకును- అన్నమునకును- అమృతమునకును- పేరయి నప్పుడు॥న॥కరక చెట్టుకును-తిప్పతీగకును-ఉసిరికచెట్టునకును పేరయినపుడు॥సీ॥దేవతలకు పేరయినప్పుడు॥పు॥ రుచికరమైన దానికి - నాశనములేనిదానికిని పేరయినప్పుడు॥త్రి॥

వృషితౌవ్యుషితప్లుష్టా

ఉషిత*పు॥ ఇది ఉన్నవానికి కాల్పబడినవానికిని పేరు

వావృతౌసాదరార్చితౌ।

ఆదృత*పు ఇది- ఆదరించువానికి-ఆదరింపబడినవా నికిని పేరు-

స్తిమితౌనిశ్చలక్లిన్నౌ

స్తిమిత*పు॥ఇది కదలనివానికి- తడుపబడినదానికిని పేరు

[illegible]దితౌజ్ఞాతసంశ్రుతౌ॥

[illegible]దిత*పు॥ఇది-తెలియబడినవానికిని-ప్రతిజ్ఞ జేయబడిన దానికి

వేల్లితాకుంచితధుతౌ

వేల్లిత*పు॥ ఇది- వంచబడినవానికి- కదలింపబడినదానికిని పేరు-

జ్వలితౌదగ్ధభాస్వరౌ।

జ్వలిత*న॥ ఇది- దహింపబడినదానికి- ప్రకాశించు దానికిని పేరు-

విధుతౌ కంపితత్యక్తౌ

విధుత*వు॥ ఇది- కదలింపబడినదానికి - విడువబడిన దానికిని పేరు-

ప్రయతౌ సంస్కృతార్చితౌ ॥౨౦౧॥

ప్రయత*వు॥ ఇది- బాగుపరుపబడినదానికి- పూజింపబడినదానికిని పేరు-

పిండితౌ సాంద్రగణితౌ

పిండిత*వు॥ ఇది- దట్టమయినదానికి- సంఖ్యచేయబడినదానికిని పేరు-

ఫలితౌ పక్వదారితౌ

ఫలిత*వు॥ ఇది- పక్వమయినదానికి- పగుల్చబడినదానికిని పేరు-

స్థాపితౌ నిశ్చలన్యస్తౌ

స్థాపిత*వు॥ ఇది- పక్వమయినదానికి -ఉంచబడినదానికిని పేరు-

భావితౌ లబ్ధవాసితౌ।

భావిత*వు॥ ఇది- పొందబడినదానికి- వాసింపబడినదానికిని పేరు-

ప్రోక్షితౌ సిక్తనిహతౌ

ప్రోక్షిత*వు॥ ఇది- తడిసినదానికి- కొట్టబడినదానికిని పేరు-

ముషితౌ హృతఖండితౌ

ముషిత*వు॥ ఇది- అపహరింపబడినదానికి- ఖండింపబడినదానికిని పేరు-

ప్రభూతౌ ప్రాజ్యసంజాతౌ

ప్రభూత*వు॥ ఇది- అధికమయినదానికి- పుట్టినదానికిని పేరు-

ఉదితౌ గదితోద్గతౌ

ఉదిత*వు॥ ఇది- చెప్పబడినదానికి- ఎత్తబడినదానికిని పేరు-

వృత్తిప్రస్తుతయుద్ధౌ ప్రహతౌ

ప్రహత*వు॥ ఇది- కొట్టించినదానికి- నడిగినదానికిని పేరు-

సంగతౌ దృఢసంహతౌ।

సంగత*వు॥ ఇది- దృఢమయినదానికి- కూడినదానికిని పేరు-

తతౌ విస్తృతవ్యాప్తౌ

తత*వు॥ ఇది- విస్తరింపబడినదానికి- వ్యాపించినదానికిని పేరు

ప్రణతౌ భగ్నశిక్షితౌ

ప్రణత*వు॥ ఇది- వంగినదానికి - శిక్షింపబడినదానికిని పేరు-

భుక్తోద్ధృతే చోచ్ఛలితవృత్తస్ఖలితం

ఉద్ధృత*వు॥ ఇది- అనుభవించి విడిచినదానికి- ఎత్తబడినదానికి పేరు-

స్ఖలితం పుం। మత్తే ప్రతిహతే

స్ఖలిత*న॥ ఇది- మదించినవానికి- కొట్టబడిన దానికి పేరు

[illegible] తే సంహతే క్షితం॥

క్షిత*న॥ ఇది- [illegible] బడినదానికి- కొట్టబడినదానికి పేరు-

ఉచితం స్యాన్మితే యోగ్యే జ్ఞాతే న్యస్తే సమంజసే।

ఉచిత*న॥ ఇది- మితమైనదానికి- యోగ్యమైనదానికి- తెలియబడినదానికి - అర్పింపబడినదానికి - అనుకూలమైనదానికిని [illegible] పేరు

ఉద్గ్రథితం [illegible]

ఉద్గ్రథిత*న॥ ఇది- [illegible] - [illegible] పేరు-

అయస్తాంగలఅపితతః స్తశ్చ తక్లేశిత తేజితాః

అయస్త*పు॥ ఇది-కోపించినవానికి- ఉంచఁబడినవానికిని- అపహరింపబడినవానికిని శ్రమపడుపబడినవానికి-సానపెట్టబడినదానికిని పేరు.

రినిరస్తాః ప్రహితే క్షిప్తే త్యక్తే తత్వరితోక్తి నిరాకృతాః॥౧౦౭॥

నిరస్త*పు॥ఇది-విడువబడినదానికిని-ఎగఁగొట్టబడినవానికిని-తొట్రుపాటుతో బలుకబడినవానికి- ధిక్కరింపబడినవానికిని పేరు.

మూర్ఛితం సోఛ్ఛ్రయే మూఢే దృఢే వ్యాప్తే

మూర్ఛిత*న॥ ఇదివృద్ధిబొందినవానికి- మూర్ఛపోయినవానికి-దృఢమయినదానికి-వ్యాపింపబడినదానికిని పేరు.

వర్జితం ప్రసృతే పూరితే ధన్నే

వర్జిత*న॥ ఇది వ్యాపించినదానికి-నిండింపబడినదానికి-కప్పబడినదానికిని పేరు.

సంస్కృతం తు విభూషితే॥ ౧౦౮॥ కృత్రిమే లక్షణోపేతే ప్రశస్తే నిర్మలీకృతే।

సంస్కృత*న॥ ఇది భూషింపబడినదానికి-చేయబడిన ఘటాములకును వ్యాకరణలక్షణయుక్తమయినశబ్దములకును-ప్రసిద్ధమయినదానికి-నిర్మలముగా జేయబడినదానికిని పేరు.

ప్రతీతః ప్రథితే హృష్టే పరిజ్ఞాతే విభూషితే॥౧౦౯॥

ప్రతీత*పు॥ ఇది ప్రసిద్ధి జెందినవానికి-సంతోషించినవానికి-తెలిసినవానికి.అలంకరింపబడినవానికి పేరు.

వ్యాయతం స్యాద్దృఢే దీర్ఘే వ్యావృతే తిశయేపి చ।

వ్యాయత*న॥ ఇది-దృఢమయినదానికి-దీర్ఘమయినదానికి-ఆవరింపబడినదానికి-అతిశయమునకును పేరు.

వివిక్తం విజనే పూతే పవిత్రితే॥౧౧౦॥

వివిక్త*న॥ ఇది- ఏకాంతస్థలమునకును-తడుపబడినదానికి-పరిశుద్ధమయినదానికిని పేరు.

బీభత్సరోగ రూపాకృతాశ్చ

వికృత*పు॥ ఇది-బీభత్సరసమునకును- రోగికి వికారమయినరూపముగలవానికి పేరు.

మాన్యృతం ప్రియసత్యవచశ్చ

మానృత*న॥ ఇది-ఇష్టమయినదానికిని-సత్యవాక్కునకును పేరు.

కలితో జ్ఞాతబంధయోః॥

కలిత*పు॥ ఇది తెలియబడినవానికి-కట్టుటకును పేరు.

పర్యాప్తః పరిపూర్ణే స్యాత్

పర్యాప్త*పు॥ఇది-నిండుటకును- తృప్తినొందినవానికి-సమర్థునకును-ప్రకాశమునకును పేరు.

తృప్తే శక్తప్రకాశయోః॥ సుహితో తిహితే తృప్తే

సుహిత*పు॥ ఇది-మిక్కిలిహితమయినవానికి-తృప్తిబొందినవానికి పేరు.

త్రిష్వమీ హంసితాంతాః

*ఉషితాంతము -ఉన్నశబ్దములు [illegible] ప్పదియొ . మిది [illegible] ము త్రిషు-మూడులింగములయందు నుపయోగించును.

ఇతి తాంతాః.

——*తాంతవర్గము ముగిసెను.——

క్షవథుః క్షుతకాసౌ స్యాత్

క్షవథు*పు॥ ఇది తుమ్మునకును- దగ్గునకును పేరు.

రువథుః శ్వనికుక్కుటౌ।

రువథు*పు॥ ఇది-శ్వానికి-కోడికి పేరు.

నిశీథో రాత్ర్యర్ధరాత్రౌ

నిశీథ*పు॥ ఇది-రాత్రికిని అర్ధరాత్రికిని పేరు.

పంథా కాకం కేలౌ॥

పంథ*పు॥ఇది-కాకికి-కొకలకును పేరు.

దరిద్రసగ్నౌ నిర్గంథౌ
సిద్ధార్థో బుధసర్వ పౌ

నిర్గంథ*పు॥ ఇది- దరిద్రుననును-దిగమొలవానికిని పేరు-
సిద్ధార్థ*పు ॥ ఇది-పండితుననును - తెల్లని యావాలకును పేరు.

అతిథిస్స్యాత్రాహుణికే
కోపేకుశతనూభవే॥

అతిథి*పు॥ ఇది-అన్నార్థియై యింటికివచ్చిన శ్రోత్రియుననును- కోపముననును-కుశునికుమారుననును పేరు.

వమథుర్వమనే శాసీకరి

వమథు*పు॥ ఇది-కక్కు-వ్యాధికి,-వగ్గుననును - ఏనుగు తొండమున-బుట్టిన తుంపరలకును పేరు.

ణాంకరశీకరే।
ఉన్మాథః పాశయంత్రేపి
కపిత్థేపి చ మన్మథః॥౨౧౫॥

ఉన్మాథ*పు॥ ఇది-మృగమునుబట్టుబోను పేరు- గాలము పేరని కొందరందురు.

మన్మథ*పు॥ ఇది-వెలగచెట్టుననును-ఆపిశబ్దమువలన మన్మథుననును పేరు.

వరూథోరథగుప్తావాక్లీ జెను
కృతవేశ్మనోః।

వరూథ*ఇది - రథమునురక్షించుటకొరకు రథము మీద గప్పెడువ్యాఘ్రచర్మము మొదలైన దానికి పేరగునపుడు॥పు॥ పుణ్యముననును- గృహముననును పేరయినపుడు॥న॥

శయథుస్త్రిషునిద్రాళౌ మృ
తౌవజగరేపి నా॥౨౧౬॥

శయిథు*ఇది - నిద్రపోవువానికి పేరయినపుడు ॥త్రి॥ మరణముననను-కొండచిలువను పేరయినపుడు॥పు॥

పథ్యామలక్యోః కాయస్థా
వాస్పృజాత్యాత్మనోరయమ్।

కాయస్థ* ఇది-కరక చెట్టుననును- వుసిరికచెట్టుననును పేరయినపుడు॥సీ॥ కాయతీజాతికిజీవునకును పేరగునపుడు॥పు॥

కరంజభేదాష్షగ్రంథిర్గ్రంథిః
ధాగ్రంథికంపచా

షడ్గ్రంథ*ఇది ఆరుగండ్లుగలకానుగు-తీగెకానుగు-నిప్పవన్నె గుత్తులుగలకానుగు-అను నీకరంజభేదములు మూటికిని పేరగునపుడు॥ పు ॥ పిప్పలివేళ్లకును-వసకును పేరగునపుడు॥సీ॥

వయస్థోవాచ్యవద్యూసవ
యస్థాశాల్మలిద్రుమే బ్రాహ్మీ
గుడూచీకాకోల సూక్ష్మై లా
మలకీషుచ॥౨౧౭॥

వయస్థ*ఇది- ప్రాయపువానికి పేరగునపుడు విశేష్యలింగము-బూరుగుచెట్టుననును-సాన్నగంటియాకుననును-తిప్పతీగెనును-మాలకాకికి -సన్నయేలకులకును- వుసిరికెచెట్టుననును పేరగునపుడు॥సీ॥

సమర్థోవాచ్యవచ్ఛ
క్తే హితసంబంధయోరపి॥
ఇతి థాంతాః,

సమర్థ*ఇది-సామర్థ్యశక్తిగలవానికి -హితుననును-సంబంధముననును పేరయినపుడు విశేష్యలింగము.

—*థాంతపదవర్గ ముగిసెను.*—

సౌగంధ్యహర్షావామోదౌ

ఆమోద*పు॥ ఇది-మిక్కిలి పరిమళ మగుటకును-సంతోషముననును పేరు.

జలదౌను స్తకాంబుదౌ॥

జలద పు॥ ఇది- తుంగముస్తలకును మేఘముననును పేరు.

దాయాదౌజ్ఞాతితనయౌ
నిషాదశ్వపచస్వరౌ

దాయాద*పు॥ఇది జ్ఞాతికి కుమారుననును పేరు.
నిషాద*పు॥ ఇది చండాలునికిని స్వరవిశేషముననును పేరు.

ముకుందకి షంగరాణిష్టౌ

ముకుంద* పు ॥ ఇది కుందురుష్కు- వను గ్రంథద్రవ్య

పారదేనిధిరత్నయోః॥

మునకును-విష్ణువునకును-రసమునకును-నిధిభేదమునకును రత్నమునకును పేరు.

ఆక్రందోరోదనం త్రాతామిత్రంఘోరరణోధ్వనః

ఆక్రంద*పు॥ ఇదిరోదనమునకును-రక్షకునకును-స్నేహితునికి-భయంకరయుద్ధమునకు-ధ్వనికిని పేరు.

ప్రసాదోనుగ్రహః కావ్యః ప్రాణస్వాస్థ్యంప్రసన్నతా॥

ప్రసాద*పు॥ అనుగ్రహమునకును- కావ్యగుణమునకు-ప్రాణస్వాస్థ్యమునకు-నైర్మల్యమునకును పేరు.

అర్ధేందుస్స్యాదతిప్రౌఢస్త్రీగుహ్యాంగులియోజనే। గళహస్తేనఖాంకేచ

అర్ధేందు*పు॥ ఇది మిక్కిలిప్రౌఢురాలగునస్త్రీయోనియందుమ్రేలుపెట్టుటకు-మెడమీదచేయిపెట్టి గెంటుటకు-నఖక్షతమునకు-చకారమువలనఅర్ధచంద్రునకును పేరు.

ప్రహ్లాదోహర్షదానవౌ॥

ప్రహ్లాద*పు॥ ఇది సంతోషమునకు-దానవునికి పేరు.

సంభేదస్సింధుసంగమే

సంభేద*పు॥ ఇది నదులయొక్క కూటమికి-అపశబ్దమువలనభేదమునకును పేరు.

ప్రాసాదో దేవ భూభుజాంగృహే

ప్రాసాద*పు॥ ఇది దేవాలయమునకు-రాజగృహమునకును పేరు.

కపర్దస్త్వీశస్యజటాజూటేవరాటకే॥ ౨౧౩

కపర్ద*పు॥ ఇదిశివునియొక్క- జటా సమూహమునకు దామరకాయకును పేరు.

నిర్వాదస్స్యాత్పరీవాదపరినిష్ఠితవాదయోః

నిర్వాద*పు॥ ఇదినిందకును-నిశ్చితమైనవాదమునకు మరియువాదులేకయుండుటకును పేరు.

శ్రోత్రామయేతారరవేప్రణాదో

ప్రణాద*పు॥ ఇదిచెవియందుబుట్టినరోగమునకు-ఉచ్చధ్వనికిని పేరు.

ర్బృహస్పతౌ॥ ౨౧౪॥ గవాధ్యక్షేపిగోవిందో

గోవింద*పు॥ ఇది బృహస్పతికిని-పశువులగాచువానికి-అపశబ్దమువలనవిష్ణువునకును పేరు.

దారదోవిషపారదౌ

దారద*పు॥ ఇది విషవిశేషమునకు-పాదరసమునకును పేరు

మర్యాదాధారణాసీమ్ని

మర్యాదా స్త్రీ॥ ఇది మేరదప్పక యుండుటకు- పొలిమేరకును పేరు.

సునందా రోచనా స్త్రియోః॥ ౨౧౫

సునందా*స్త్రీ॥ ఇది గోరోచనమునకు- ఒక స్త్రీకిని పేరు.

ప్రమదస్సమ్మదేప్రంప్రిత్రిషుమత్తేస్త్రియాంస్త్రియాం

ప్రమద*ఇదిసంతోషమునకు పేరగునప్పుడు॥పు॥మత్తునికిపేరగునప్పుడు॥త్రి॥ స్త్రీకిపేరగునప్పుడు॥స్త్రీ

విశదోధవళేవ్యక్తేశుచౌత్రిషుగణేతునా॥ ౨౧౬॥

విశద*ఇదితెల్లదానికి-వ్యక్తమయిన దానికి-పరిశుద్ధమయినదానికిపేరగునప్పుడు॥ త్రి॥ శ్వేతగుణమునకు- పేరగునప్పుడు॥పు

క్షణదో గణకే రాత్రౌక్షణదాక్షణదంజలే।

క్షణద*ఇది గణకునకుపేరగునప్పుడు॥ పు॥ రాత్రికిపేరగునప్పుడు స్త్రీ। ఉదకమునకుపేరగునప్పుడు।న

కుపవంజీవనైర్వృత్త్యాంన్య

కుప*ఇది సామాన్యముగా జీవనోపాయమునకు

ద్ధిజీవినితుత్రిషు॥౨౭॥

వడ్డికిని పేరగునపుడు ॥ స ॥ వడ్డీవల్ల బ్రదుకువానికి పేరగుపుడు॥త్రి

కుముదంకైరవేనాతు దిగ్గజే భుజగేకపౌ

కుముద॥ఇవి-తెల్లకలువకు పేరగునపుడు॥న॥ దిగ్గజభేదమునకును-సర్పవిశేషమునకును-ఒకవానరునకు- పేరగునపుడు॥పు॥

కౌముదో నాకార్తికే చోత్స్నాయాంకౌముదీస్త్రియామ్॥౨౨౮॥

కౌముద*పు॥ ఇది-కార్తికమాసమునకు పేరు.

కౌముదీస్త్రీ॥ ఇదివెన్నెలకు పేరు.

కకుదో స్త్రీరాజచిహ్నప్రాధాన్య వృష భాంగ యోః శారదః పీతముద్గే హ ప్రత్య గ్రేప్రతిభేత్రిషు॥౨౨౯॥శారదీ తోయపిప్పల్యాంసప్తవర్ణస్య చాంగదః । కపౌక్లీబంతుకే యూరేపాత్

కకుద॥పు॥ఇదిరాజచిహ్నమునకును-ప్రధానమయినవానికిని ఎద్దుమూపునకును పేరు.

శారద*ఇదిపచ్చపెసలకు పేరయినప్పుడు॥ పు। నానూతనమయినదానికి-అసమర్థునకు పేరగునప్పుడు॥త్రి॥నీరుపిప్పలికిని ఏడాకులయరటికిని పేరగు పుడుశారదీ॥స్త్రీ॥

అంగద*ఇది ఒకవానరునకు పేరగునపుడు॥పు॥బాహుపురికి పేరగునప్పుడు॥న॥అపిశబ్దమువలన స్త్రీకి పేరగునప్పుడు॥స్త్రీ

స్పదస్థానకృత్యయోః॥

ఆస్పద*న॥ ఇది ఉనికికిని చేయదగినదానికిని పేరు.

గోష్పదం గోఖుర శ్వభ్రే మానగోగమ్యా యోరపి।

గోష్పద*న॥ఇది ఆవులగోరిసెదిగబడినగుంటకును ఆవులయడుగంత ప్రమాణమునకుఆవులుతిరిగెడుప్రదేశమునకును పేరు.

ఇతిదాంతాః.

దాంతపదవర్గముముగిసెను.

కబంధోదానవేమూర్ధక్రియాయుక్తకళేబరే॥౧౩౧॥కబంధముదకేక్లీబం న్యగ్రోధోగరుడేపిచ।

కబంధ*దానవునకునుతలపోయినట్టిన క్రియతో గూడినశరీరమునకును పేరగుపుడు॥పు॥ ఉదకమునకు పేరగునపుడు॥న

న్యగ్రోధ*పు॥ఇది గరుత్మంతునకును అపిశబ్దము వలన బారకుమఱ్ఱిచెట్టునకును పేరు

ఉత్సేధఉన్నతేకాయే పరిధిశ్చోపసూర్యకే॥

ఉత్సేధ*పు॥ ఇది పొడవునకును శరీరమునకును పేరు.

పరిధి*పు॥ ఇదిపరివేషమునకునుచక్రమువలనయజ్ఞార్హమయినమోదుగుచెట్టుమొదలైనవానికొమ్మలకును పేరు

పర్యాహార పదవ్యోశ్చవివధోపివధస్మృతః

వివధ*వీవధ*పు ॥ ఈరెండునువర్తకుడుదేశాంతరమునుండితెచ్చివిక్రయస్థానమునకుంపినవస్తువులకునుమార్గమునకును పేరు.

నీవాకే నియమేపిస్యాత్సమాధిస్తుసమర్థనే॥౨౨౨॥

సమాధి*పు॥ ఇది మాటాడక యుండుటకును ప్రతివాదుల శంకాపరిహారమునకును పేరు.

ఇతిధాంతాః.

ధాంతపదవర్గ ముగిసెను.

సేనాన్యౌస్కందసేనేశా వీశానౌధాతృశంకరౌ।

సేనానీ*పు॥ ఇది కుమారస్వామికి సేనాపతికిని పేరు.

ఈశాన*పు॥ ఇదిబ్రహ్మకును శివునకును పేరు .

దహనౌవహ్నిభల్లాతౌ
యుంజానౌవిప్రసారథీ॥
మదనాస్సిక్థధత్తూరవసంత
దు్రమమన్మథాః।
తపనాగ్రీష్మభల్లాతనరక
కాంతరభాస్కరాః॥ ౨౩౫॥
సంతానాస్సురవిచ్ఛిత్తి
వంశాపత్యసురదు్రమాః।
తమోనుదోగ్నిచంద్రార్కా

శకునీరాజపక్షిణోః॥
అరత్నిః కూర్పరేసప్రకో
ష్ఠార్థ్యాంగులిహసకే।
ఉదాన ముదరావర్తెసర్ప
మారుతభేదయోః॥ ౨౩౬॥
రంజనీరోచనానీల్యో

ర్వృందాయామపి కామినీ।

అద్మినీస్త్రీద్రిదారవాంబుపా
త్రేచపశుభక్షిణై॥ ౨౩౭॥
హ్రాదినీవజ్రతటితో

శింజినీనూపురజ్యయోః।
వాహినీసైన్యసరితో

ర్వర్తనీవృత్తిమార్గయోః

పద్మినీకరణీశ్రీస్త్రీనరోబ్జ
నలినీషుచ।
వాటినీనర్తకీమత్తాదిద్గ్నాన్వ

థమాలినీ॥ ౨౩౦॥ మాలా
కారస్త్రీయాంగౌర్యాంస్య
ర్గదీవృత్తభేదయోః
గంధిన్యకాలదుగ్ధాగోరా
క్రాంతావృషభేణిచ॥
పూతనా రాక్షసీపథ్యా

దహన* పు॥ ఇది-అగ్నికిని-జీడిమ్రానికిని పేరు.

యుంజాన*పు॥ఇది-విప్రునకును-సారథికిని పేరు.

మదన* పు॥ ఇది-మైనమునకును-ఉమ్మెత్తచెట్టునకును, వసంతర్తువునకును -మంగచెట్టునకును-మన్మథునకును పేరు.

తపన*పు ॥ ఇది గ్రీష్మర్తువునకును-జీడిమ్రానికిని- నరక విశేషమునకును-సూర్యునికిని పేరు.

సంతాన * పు॥ ఇది- ఎడతెగకయుండుటకును- వంశమునకును-పుత్రులకును- కల్పవృక్షమునకును పేరు.

తమోనుత్ *పు-॥ ఇది-అగ్నికిని-చంద్రునికిని-సూర్యునికినిపేరు.

శకుని* పు। ఇ-ఒకరాజునకును-పక్షికిని పేరు.

అరత్ని *పు॥ ఇది- మోచేతికిని- చాపబడిన చిటికెన వ్రేలుగల పిడికిలితోగూడిన మూరకును పేరు.

ఉదాన*పు॥ ఇది- ఉదరమునబుట్టినసుడికిని- సర్పవిశేషమునకు-కంఠదేశముననుండువాయువునకును పేరు.

రంజనీ*స్త్రీ ॥ ఇది- గోరోచనమునకును- నీలిచెట్టునకును పేరు.

కామినీ*స్త్రీ॥ఇది-బదనికకును-అపేక్షయమువలనవిలాసినియైన స్త్రీకిని పేరు.

అద్మినీ* స్త్రీ॥ ఇది- కొయ్యతోజేరిన యుదకపాత్రమునకును-యజ్ఞమునందుపశుభక్షణమునకును పేరు-.

హ్రాదినీ స్త్రీ॥ ఇది- వజ్రాయుధమునకును - మెరుపునకును పేరు.

శింజిని * స్త్రీ ॥ ఇది- కాలియందెకును- నారికిని పేరు.

వాహినీ * స్త్రీ ॥ ఇది - సేనయొక్క-భూమికిని - నదికిని పేరు.

వర్తనీ* స్త్రీ॥ ఇది-జీవనోపాయమునకును- కాలిత్రోవకును పేరు.

పద్మినీ * స్త్రీ ॥ ఇది॥ ఆడయేనుగునకును- లక్ష్మీదేవికిని. పద్మినీజాతి స్త్రీకిని - కొలనికిని - తామరతీగెకును పేరు.

వాటినీ* స్త్రీ॥ ఇది నాట్యమాడుస్త్రీకిని-మత్తురాలికిని. ప్రౌఢురాలికినిపేరు.

మాలినీ* స్త్రీ ॥ ఇది - పుష్పములగట్టియమ్మువానిభార్యకును పార్వతికిని-గంగకును-మాలినీవృత్తమునకును పేరు.

సంధినీ* స్త్రీ॥ఇది -ఈనుకపోయినయావునకును-పదనైయాంబోతుచేత పొడబడినయావునకును పేరు.

పూతనా*స్త్రీ॥ఇది-రాక్షసస్త్రీకిని-కరకచెట్టునకును పేరు

భావనాధ్యాన యత్నయోః।	భావనా*సీ॥ ఇది - ధ్యానమునకును-యత్నమునకును పేరు.
భువనంఖాంబులోకేషు	భువన * న॥ ఇది -ఆకాశమునకును- ఉదకమునకును, లోకమునకును పేరు.
భవనంభావవేశ్మనోః॥	భవన * న ॥ ఇది.అభిప్రాయమునకును. గృహమునకును పేరు.
నిధనంనాశకులయో	నిధన * న॥ ఇది.నాశమునకును.కులమునకును పేరు.
ర్వసనంవాసవస్త్రయోః।	వసన* న॥ ఇది.ఉనికికిని.వస్త్రమునకును పేరు.
బంధోపరత్యోర్దమనం	దమన*న॥ఇది.కట్టుటకును.చాలించుటకును పేరు.
సేవనంస్యూతిసేవయోః॥	సేవన* న॥ ఇది.కోకలుమొదలైనవానింగుట్టుటకును కొలువుగొలుచుటకును పే.
ప్రజ్ఞానంలాంఛనధియో	ప్రజ్ఞాన* న॥ ఇది - గురుతునకును-బుద్ధికిని పేరు.
ర్దశనందంశవర్మణోః।	దశన* న॥ ఇది- కఱచుటకును-కవచమునకును పేరు.
క్రందనంరోచనాహ్వా త్యో	క్రందన* న॥ ఇది- ఏడ్చుటకును -పిలుచుటకును పేరు.
రోదనంక్రందనాశ్రుణోః॥	రోదన* న॥ ఇది-ఏడ్చుటకును-కన్నీటికిని పేరు.
ప్రసూనంపుష్పఫలయో	ప్రసూన*న॥ఇది - పుష్పమునకును-ఫలమునకును పేరు.
ర్లాంఛనంనామలక్ష్మణోః।	లాంఛన* న॥ఇది - నామధేయమునకును - గురుతునకును పేరు.
స్తనసంగర్జితధ్వన్యో	స్తనన* న॥ ఇది మేఘగర్జనమునకును -ధ్వనికిని పేరు
ర్గహనంవనదుఃఖయోః॥	గహన *న॥ ఇది-అడవికిని-దుఃఖమునకును పేరు.
బంధనబంధవధయో	బంధన* న॥ఇది-కట్టుటకును-చంపుటకును పేరు.
ర్భాజనంయోగ్యపాత్రయోః	భాజన* న॥ ఇది-యోగ్యునకును-పాత్రను పేరు.
ఛేదనంకర్తనేభేదే	ఛేదన* న॥ ఇది. ముక్కలుగజేయుటకును పిదుచుటకును పేరు.
తోదనంతోత్రతోదయోః॥	తోదన* న ॥ ఛేదించుటకును . ఛేదమునకును పేరు
ప్రధనందారణేయుద్ధే	ప్రధన * న ॥ కోయుటకును - యుద్ధమునకును పేరు.
మేహనంమూత్రశేఫసోః।	మేహన * న॥ ఇది-మూత్రమునకును -శిశ్నమునకును పేరు.
ఉద్ధానముద్గమేచుల్ల్యా	ఉద్ధాన * న॥ పైకిలేచుటకును-పొయికిని పేరు.
మవనంప్రీతిరక్షయోః॥	అవన* న॥ ఇది - సంతోషమునకును-రక్షించుటకును పేరు.
శాసనంనిష్కరగ్రామేని గ్రహేవేదశాస్త్రయోః॥ వాజ్ఞయోర్ప్రహారణేస్యా ల్లేఖేకర్మవాక్యయోః॥	శాసన * న॥ ఇది - కప్పములేనిగ్రామమునకును-నిగ్రహించుటకును - వేదశాస్త్రములకును-ఆజ్ఞకును -కొట్టుటకును-పత్రికకు-కర్మకు-వాక్యమునకు పేరు.
స్యాన్నిదానంవత్సదామ స్యాదికారణఖండయోః॥	నిదాన * న ॥ ఇది - దూడపలుపునకు, ఆదికారణమునకు * ॥ ఇది. ఖండమునకు పేరు.

కౌలీనంపశుకులీనత్వేప్రాణి
ద్యూతాపవాదయోః॥

కౌలీన * న॥ ఇది-సత్కులమగుటకును- పశుపక్షిమృగా మలయుద్ధమునకును-లోకాపవాదమునకును పేరు.

స్యాత్కౌపీనమకార్యేచ
గుహ్యేచీరప్రభేదయోః।

కౌపీన * న॥ ఇది- అకార్యమునకును-గుహ్యమునకును- గోచికిని పేరు.

బీజావాపేపివపనం

వపన*న॥ ఇది- విత్తనము విత్తుటకును-అపిశబ్దమువలన గోరుగుటకును పేరు.

హింసాయామపివర్జనమ్॥

వర్జన*న॥ఇది-హింసకును-అపిశబ్దమువలనవిడుచుటకును పే.

వర్ధనంఛేదనేపిస్యా

వర్ధన * న॥ దిఇ-ఛేదించుటకును - అపిశబ్దమువలనవృద్ధినొందుటకును పేరు.

చ్ఛతుఃక్రోశేచయోజనమ్।

యోజన * న॥ఇది- ఆమడదూరమునకును- చకారము వలననొకవస్తువునుమరియొకదానితోగూర్చుటకును పేరు.

రాశిభేదేపిమిథునం

మిథున * న॥ ఇది-రాశిభేదమునకును- అపిశబ్దమువలన స్త్రీపురుషులజంటకును పేరు.

సంగతావపిమైథునమ్॥

మైథున* న ॥ ఇది-సంబంధమునకును- అపిశబ్దమువలన సురతమునకును పేరు.

తేమనంవ్యంజనేక్లేదే

తేమన* న ॥ ఇది-మజ్జిగ-చారు- ఊరుపిండి- మొదల యినదానికిని పేరు.

సవ్యానంధాదనేంశుకే।

సవ్యాన*న॥ ఇది- ఉత్తరీయమునకును- కట్టువస్త్రమున కును పేరు.

సవనంసోమనిష్పేషేజనన
స్నానయోరపి॥౮౧౨॥

సవన* న ॥ ఇది - సోమలతనునూరుటకును- పుట్టుట కును-స్నానమునకును పేరు.

అయనంనిలయేమార్గేదక్షి
ణోదగ్గతౌరవేః।

అయన * న ॥ ఇది - స్థానమునకును - త్రోవకును- సూర్యునియొక్క యుత్తరదక్షిణగమనములకును పేరు.

జఘనంకామినీశ్రోణీపురో
భాగేకటిస్థలే॥౮౧౩-

జఘన*న- ఇది - స్త్రీలయొక్క మొలకుముందటిదిక్కు నున్నప్రదేశమునకును- అనగామడ్డికట్టునకును- పిరుదుల కును పేరు.

ఆసనంకుంజరస్కంధేపీఠే
యాత్రానివర్తనే।

ఆసన * న॥ ఇది- ఏనుగుమూపునకును-పీఠమునకును- యుద్ధసమయమునజాచుటకును పేరు.

దర్శనం దర్పణస్వప్నబుద్ధి
శాస్త్రాక్షివృష్టిషు ౮౧౪॥

దర్శన*న॥ ఇది- అద్దమునకును-స్వప్నమునకును-బుద్ధి కిని- శాస్త్రమునకును-కంటికిని- చూపునకును పేరు.

కేతనంగేహ చిహ్నంగకృ॥
త్యామంత్రణకేతుషు।

కేతన* న॥ఇది- గృహమునకును- గురుతునకును- శరీర మునకు చేయదగినకార్యమునకును- బ్రాహ్మణులనిమంత్రణ ము చేయుటకును- టెక్కెమునకును పేరు

ఉత్థానముద్యమే కాంక్షా
తంత్రపౌరుషవస్తుషు॥

ఉత్థాన*న ॥ ఇది కూర్చున్నవాడులేచుటకును, ఆశ కును, తంత్రమునకును, పురుషప్రమాణమునకును, వస్తువు నకును పేరు.

వ్యుత్థానంస్వతంత్రత్వే
[illegible]

వ్యుత్థాన* న ॥ ఇది. స్వాతంత్ర్యమునకును, [illegible] ప్రతికూలము చేయుటకును పేరు.

ప్రధానం పరమాత్మాదిర్మం
త్రీప్రకృతిరుత్తమః॥ ౨౫౬॥

ప్రధాన * న॥ ఇది-పరమాత్మకును- మొదటికిని-మధ్యమునైయాలోచనకుండగిన మంత్రిసేనాపతిమొదలైనవారికిని-ప్రకృతికిని-ముఖ్యునకును పేరు.

ప్రస్థాపనే నిరసనే కాలక్షే
పే చ యాపనమ్।

యాపన * న॥ ఇది- పంపుటకును-తిరస్కారమునకును-కాలక్షేపమునకును పేరు.

ఉద్యానం స్యాన్నిస్సరణే వ
నభేదే ప్రయోజనే॥ ౨౫౭॥

ఉద్యాన * న॥ ఇది- గృహమువిడిచివెలువెడలుటకును-శృంగారవుతోటకును-ప్రయోజనమునకును పేరు.

సంస్థానమాకృతౌ మృత్యౌ
సన్నివేశే చతుష్పథే।

సంస్థాన * న॥ ఇది-ఆకృతికిని-మరణమునకును - ఊరుచుట్టుబైటికిని - నాలుగు తెరువులు చేరిన ప్రదేశమునకును పేరు.

వ్యసనం త్వశుభే భ్రంశే విప
త్తౌ నిష్ఫలోద్యమే॥ ౨౫౮॥
దైవానిష్టఫలే పాపే దోషే
కామజకోపజే।

వ్యసన * న॥ ఇది,అశుభమునకును,జారుటకును, విపత్తునకును, ఫలహీనమైనప్రయత్నమునకును-దైవయోగముచేసంభవించువిపరీతఫలమునకును-కామక్రోధాదులవల్ల బుట్టిన స్త్రీద్యూతాదిసప్తవ్యసనములకును పేరు.

స్యాద్విధానం వేతనాయా
ముపాయే ప్రేరణే ధనే॥ ప్ర
కారే హస్తికబళే పూజా
యాం వైరకర్మణి।

విధాన * న॥ఇది-కూలికిని-ఉపాయమునకును-ప్రేరణమునకును- ధనమునకును- ప్రకారమునకును - ఏనుగుకబళమునకును-పూజకును-విరోధకర్మమునకును పేరు.

వ్యంజనం తేమనే చిహ్నే శ్మ
శ్రుణ్యవయవేక్షరే॥ ౨౬౦॥

వ్యంజన * న॥ ఇది-మజ్జిగ- చారు-ఊరుబిండిమొదలగునదానికిని-చిహ్నమునకును- గడ్డము- మీసములకును-స్త్రీపురుషులగుహ్యావయవములకును-కకారాదిహకారాంతవర్ణములకును పేరు.

వేష్టనం ముకుటోష్ణీషే

వేష్టన * న॥ తలపాగకు పేరు.

గంధనం తు ప్రకాశనే।
సూచనే చాపి హింసాయామప
రస్యోత్సాహనే చ తత్॥

గంధన * న॥ ఇది-ప్రకాశమునకును- పరులహింసించుకొరకుకొండెము చెప్పుటకును- ఉత్సాహమునకును- చకారమువలన నలుగుపెట్టుటకును పేరు.

సాధనం మృగ గత్యో
ర్మేఢ్రే సిద్ధౌ నివృత్తిదాపన
యోః। మృతసంస్కారే హి
తౌ ధనహింసాయాతనాను
సేనాంగే॥ ౨౬౧॥

సాధన * న॥ ఇది-వెంటబోవుటకును-గమనమునకును శిశ్నమునకును-సిద్ధికిని-మగుడుంటకును - అప్పువుచ్చుకొనిన ద్రవ్యము నిప్పించుటకును- మృతుని సంస్కరించుటకును- పక్షాంతరమున వసవాధిమొదలయినవాని విషమునుబోగొట్టుటకును-కారణమునకును - ధనమునకు - చంపుటకును- అతిశయమైన వేదనకును-సైన్యమునకును పేరు.

లంఘనం తూపవాసే పి
సలిలేపి చ జీవనమ్।

లంఘన * న॥ ఇది- ఉపవాసమునకును-అపిశబ్దమువలన దాటుటకును పేరు.

జీవన * న॥ ఇది-అపిశబ్దమువలన బ్రతుకుటకును పేరు.

జీవనీ * స్త్రీ॥ ఇది- పాలకూరకును పేరు.

జీవంత్యాం జీవనీ చా
థ క్రీడాయామపి దేవనం॥
౨౬౨॥ నాక్షే

దేవన * ఇది- క్రీడకును- అపిశబ్దమువలన విలాసమునకును పేరైనప్పుడు॥ న॥ జూదమునకు పేరయినప్పుడు॥ పు॥

ధవళనం క్లీబేకవచే దళనే పుమాన్‌।

దళన* ఇది-కవచమునకు పేరగునప్పుడు॥న॥ నగల్చుట కు పేరగునప్పుడు॥పు॥

స్యందనం స్రవణే తోయే మేనా తు నేమిద్రుమే రథే॥౨౭౮॥

స్యందన * ఇది- స్రవించుటకును ఉదకమునకును పేర యినప్పుడు॥న॥ నెమ్మిచెట్టునకును- రథమునకు పేరయినప్పుడు॥పు॥

గోస్తనో హారభేదే పిస్యుద్ద్రాక్షాయాం తు గోస్తనీ।

గోస్తన * ఇది-నలుపది సరములగల హారమునకు పేరయినప్పుడు॥పు॥ ద్రాక్షకు పేరయినప్పుడు॥స్త్రీ॥ గోస్తనీ.

వృజినం కిల్బిషే క్లీబే క్లేశే నా కుంతలే త్రిషు। ౨౮౧॥

వృజన * ఇది-పాపమునకు పేరైనప్పుడు ॥న॥ క్లేశమునకు పేరయినప్పుడు॥పు॥ వెంట్రుకలకు పేరయినప్పుడు॥త్రి॥

శయ్యాయాం శయనం వస్త్రీక్లీబే సురత నిద్రయోః।

శయన * ఇది-పాన్పునకు పేరైనప్పుడు॥పు॥ సురతము నకును-నిద్రకును పేరయినప్పుడు॥న॥

శమనం శాంతివధయోః కీలే వైవస్వతే పుమాన్‌॥

శమన * ఇది-శాంతికిని - వధకును పేరయినప్పుడు॥న॥ యమునికి పేరగునప్పుడు॥పు॥

పాకస్థానే కుంభకారస్య పవనం మారుతే పుమాన్‌।

పవన * ఇది కుమ్మరవాని వంటయింటికి పేరయినప్పుడు॥ న॥ వాయువునకు పేరయినప్పుడు॥పు॥

అపానో వాయుభేదే స్యాదపానం గుదముష్కయోః॥

అపాన * ఇది-వాయువిశేషమునకు పేరయినప్పుడు॥పు॥ గుదస్థానమునకును-వృషణమునకును పేరయినప్పుడు ॥న॥

నిశ్వాసే శ్వసనం నా తు మారుతే మదనద్రుమే।

శ్వసన * ఇది-ఊపిరికి పేరయినప్పుడు॥న॥ గాలికిని- మంగచెట్టునకును పేరగునప్పుడు॥పు॥

ఆ స్త్రీ వితానముల్లోచ విస్తార మఖసద్మసు॥౨౮౫॥ తుచ్ఛే మందే త్రిష్వ

వితాన* ఇది-మేల్కట్టునకును-విస్తారమునకును- యజ్ఞ మునకును-గృహమునకును పేరయినప్పుడు॥న॥ తుచ్ఛమై నదానికిని-మందునికిని పేరయినప్పుడు॥త్రి॥

థాస్త్రీ వ్రీహ్యబ్దార్చిష్షు హాయనః।

హాయన*పు॥ ఇది-ధాన్యవిశేషమునకు - సంవత్సర మునకును-కిరణమునకును పేరు.

శకునం మంగళాశంసి నిమిత్తే శకునః ఖగే॥౨౮౬॥

శకున* ఇది-శుభమును దెలియజేయు నిమిత్తమునకు పే రయినప్పుడు-న-పక్షికి పేరగునప్పుడు॥పు॥

సమానః ప్రాణభేదే నా త్రిష్వేకసమసాధుషు।

సమాన* ఇది- ప్రాణభేదమునకు పేరగునప్పుడు॥ పు॥ ఒక్కటైనదానికిని-సదృశమైనదానికిని- సజ్జనునికి పేరయి నప్పుడు॥త్రి॥

మలినీ యతు మలాన్యం స్త్రీ కృష్ణమాన్యతి మోస్త్రీషు॥

మలిన* ఇది-ఋతుమతియైన స్త్రీకి పేరయినప్పుడు॥స్త్రీ॥ న ల్లనిదానికిని-దోషయుక్తమైనవానికిని పేరయినప్పుడు-మలి నః-మలినం-మలినీ-అని॥త్రి॥

స్పర్శే త్వగింద్రియే దానే స్పర్శనం వాయుతే పుమాన్‌।

స్పర్శన * ఇది-తాకుటకును - త్వగింద్రియమునకును- దానమునకును పేరగునప్పుడు॥న॥ గాలికి పేరగునప్పుడు॥పు॥

ధావనం గమనే శుద్ధౌ ధావనీ పృశ్నిపర్ణ్యాం ౨౮౮ ॥

ధావన* ఇది-పరుగెత్తుటకును-శుద్ధికిని పేరయినప్పుడు॥ న॥ చారదుంపకు పేరయినప్పుడు-ధావనీ॥ స్త్రీ॥

[illegible]

నళిన*ప్రి॥ ఇది-[illegible]కి పేరయినప్పుడు-[illegible] స్త్రీలింగ[illegible] [illegible]-[illegible] [illegible]మునకును పేరయినప్పుడు॥[illegible]

కుహనా దంభచర్యా యాం త్రిష్వసూయకే।
ప్రసన్నా మదిరాయాం స్త్రీ ప్రసాదవతి వాచ్యవత్।
స్యాన్మండనమలంకారే ఽలం కర్తరి తు వాచ్యవత్ ॥౨౬౩
నందనం వాసవోద్యానే సుతే నాహర్షకే త్రిషు।

కుహనా * ఇది - డంబాచారమునకు పేరయినపుడు॥ స్త్రీ॥ అసూయావంతునికి పేరయినపుడు॥ త్రి॥

ప్రసన్నా * ఇది - మద్యమునకు పేరగునపుడు॥ స్త్రీ॥ స్వచ్ఛమైనదానికి పేరయినపుడు విశేష్యలింగము.

మండన * ఇది - అలంకారమునకు పేరయినపుడు ॥ న॥ అలంకరింపబడిన దానికి పేరైనపుడు విశేష్యలింగము.

నందన * ఇది ఇంద్రుని యుద్యానమునకు పేరయినపుడు॥ న॥ పుత్రునికి పేరయినపుడు॥ పు॥ ఆనందకరమయిన దానికి పేరయినపుడు॥ త్రి॥

అంజనా వాయుపత్నీ స్యా దిగ్గజే కజ్జలే జనం ॥౨౬౪॥
సజ్జనా కల్పనాయాం స్త్రీ సజ్జనం తూపరక్షణే । త్రిషు సాధౌ॥
చేతనా తు జ్ఞానే స్త్రీ ప్రాణిని త్రిషు॥౨౬౫॥
విమానోఽస్త్రీ దేవయానే సప్తభూమికసద్మని।
సుమనాః పుష్పమాలత్యోః స్త్రియాం దేవే బుధే చ నా॥
అయం పుష్పే బహుత్వే వ.
లోధ్రవృక్షేపి మార్జనః।

అంజనా * ఇది - వాయుదేవుని భార్యకు పేరయినపుడు ॥ పు॥ కాటుకకు పేరగునపుడు॥ న॥

సజ్జన * ఇది - ఏనుగును శృంగారించుటకు పేరగునపుడు॥ స్త్రీ॥ దండుకావలి కొరకు ఉట్టునుంచిన పెంటు... దానికి పేరగునపుడు॥ న॥ సజ్జనునికి పేరగునపుడు॥ త్రి॥

చేతనా * ఇది జ్ఞానమునకు పేరగునపుడు॥ స్త్రీ॥ ప్రాణవంతునకు పేరగునపుడు॥ త్రి॥

విమాన॥ ఇది - దేవయానమునకును - ఏడంతస్తులు గలుగు గృహమునకును పేరు.

సుమనస్ * ఇది - పుష్పమునకును - జాజితీగెకును పేరైనపుడు॥ స్త్రీ॥ దేవతలకును - పండితునకును పేరైనపుడు॥ పు॥

అయం - ఈ సుమనశ్శబ్దము - పుష్పే - పుష్పవాచకమైనపుడు - బహుత్వే వ - బహువచనమునందు వర్తించును.

మార్జన * న ॥ ఇది - లొద్దుగుచెట్టునకు పేరైనపుడు॥ పు॥ అపిశబ్దమువలన చందనము మొదలగు మాదులచేత దేహమునందు మురికిపోగొట్టుటకు పేరైనపుడు॥ న॥

స్యాదుత్తానమ గంభీరే శయితోర్ధ్వముఖేపి చ॥
రసనం స్నేహ... మా ద్రవ ...హె మాన్న రూప్యరా స్నాసు। ధ్వనిలవనిర్యానేష్వథ కాంచ్యాగి స్త్రీ స్యాదుజ్జిహ్వా మోరసనా॥౨౬౬॥
పార్థే ఽర్జునః కేనికా రపి శ్వేత్రామయే స్త్రీర నుతే చ మాతుః। వర్ణే ... బాధ నితే త్రిలింగో గవ్యస్త్రీ నీహో ష్మిత్య నేష్టకం స్యాత్॥

ఉత్తాన * న॥ ఇది - మిట్టయయినదానికిని - వెల్లకిలపండుకొనినవానికిని పేరు.

రసన * న॥ ఇది - చమురునకును - లవణరసమునకును - ద్రవమునకును - విషమునకును - బంగారమునకును - అన్నమునకును - వెండికిని - సన్నరాష్ట్రకును - ధ్వనికిని - దేశమునకును - ఒంటికును పేరయినపుడు॥ న॥ మొలనూలికిని పడకకిని - నాలుకకును పేరయినపుడు॥ స్త్రీ॥

అర్జున * న॥ ఇది కుంతీపుత్రునకును - వెమలికి - కార్తవీర్యునకును - కంటిరోగమునకును - తల్లికి ఒకకుమారుడైనవానికిని - చర్మమునకును - మద్దిచెట్టునకును పేరగునపుడు॥ పు॥ తెల్లని కాంతికి పేరగునపుడు॥ త్రి॥ శ్రేష్ఠమైన గోవునకు పేరైనపుడు - అర్జునీ - అని స్త్రీలింగము. ... [illegible]

[illegible]

వేదనా స్త్రీ దుఃఖభోగే జ్ఞా
నేక్షిబ
మథత్రిషు। తలినం విరళే
చాల్పే
విలీనాలీనవిద్రుతౌ॥
వామనో వాచ్యవత్ఖర్వే
విష్ణుదిగ్గజయోః పుమాన్।
అవలగ్నో విలగ్నే స్త్రీ సం
లగ్నే త్రిష్వ
థ ప్వయోః॥ ౨౮౧॥ అశ
నిర్వ్యద్యుతిపవౌ
రోచనః కూటశాల్మలౌ
రోచనా రక్తకహ్లారేగవాం
పిత్తే వరస్త్రియామ్॥ ౨౮౨॥
విక్లిన్నః క్లిన్నజీర్ణార్ద్రా

పిశునౌ ఖలసూచకౌ।
ఆపన్న ఆపత్ప్రాప్తేపి

సంపన్నః స్యాద్ధితేపిచ

ఇతినాంతాః.

కలాపో భూషణే బర్హే కాం
చ్యాం సంహతతూణయోః।
ఆకల్ప కల్పనే వేషే
వికల్పో భ్రాంతికల్పయోః॥
ఆవాపశ్శత్రు చింతాయాం
ప్రక్షేపావాలయోరపి।
ఆక్షేపో భర్త్సనాకృష్ట్యోః
కావ్యాలంకారచోద్యయోః
స్యాత్ప్రాదపః పాదపీఠే
పాదయానే మహీరుహే।
కశ్యపో ముని మీనౌ చ
ప్రతాపః పౌరుషాతపే।
ప్రతిపద్ జ్ఞానతిథ్యోస్త్రీ
కచ్ఛపీ స్యాద్వీణయోః।

వేదన*ఇది- దుఃఖానుభవమునకు పేరగునపుడు॥ స్త్రీ। జ్ఞానమునకు పేరగునప్పుడు॥న॥

తలిన*త్రి॥ ఇది- విరళమైనవానికిని - అల్పమైనదానికిని పేరు.

విలీన*పు॥ఇది వాగినవానికిని-కరిగినట్టి తాములకును పేరు,

వామన*ఇది- పొట్టివానికి రగునప్పుడు విశేష్య లింగము-విష్ణువునకును-దిగ్గజమునకును పేరగునప్పుడు॥పు॥

విలగ్న*ఇది-నడుమునకు పేరగునప్పుడు॥స్త్రీ॥ కూడిన దానికి పేరగునప్పుడు॥త్రి॥

అశని*పు॥ఇది- మేరువునకును-వజ్రాయుధమునకును- పేరు,

రోచన*ఇది-కొండబూరుగుచెట్టునకు పేరగునప్పుడు॥ పు॥ ఎఱ్ఱకలువకును-గోరోచనమునకును-శ్రేష్ఠమైన స్త్రీకిని పేరగునపుడు॥స్త్రీ।

విక్లిన్న*పు॥ఇది-వెదజల్లబడినదానికిని-జీర్ణమయినదానికిని-తడిసినదానికిని పేరు,

పిశున*పు॥ఇది దుర్జనునికిని-కొండెగానికిని పేరు,

ఆపన్న*పు॥ఇది- ఆపదనొందినవానికిని-అపేక్షబ్దమువలనశత్రువు చేతబట్టుబడినవానికిని పేరు,

సంపన్న*పు॥ ఇది- రాజుచేత దండుగగొనబడినవానికిని-అపేక్షబ్దమువలనసంపదపొందినవానికిని పేరు.

నాంతపదవర్గము ముగిసెను.

కలాప*పు॥ఇది-భూషణమునకును- నెమలిపింఛమునకును-మొలనూలికిని-కూటమికిని-అంబులపొదికిని పేరు.

ఆకల్ప*పు॥ ఇది-కల్పమునకు-అలంకరించుటకును పేరు

వికల్ప*పు॥బుద్ధిభ్రమమునకును బ్రహ్మకల్పమునకును పేరు-

ఆవాప*పు॥ఇది- శత్రువిషయచింతకు- వెదజెట్టుటకును-పాదికిని పేరు,

ఆక్షేప*పు॥ఇది- బెదరించుటకు-నున్నుటకు- కావ్యాలంకారభేదమునకు-ప్రశ్నకును పేరు-

పాదప*పు॥ఇది పాదపీఠమునకు-కాలితోనడుచు వాహనమునకు-వృక్షమునకును పేరు,

కశ్యప*పు॥ఇది-మునికి-మత్స్యమునకును పేరు,

ప్రతాప*పు॥ఇది. పౌరుషమునకు-ఎండకును పేరు -

ప్రతిపత్*స్త్రీ॥ఇది జ్ఞానమునకును- పాడ్యమికిని పేరు-

కచ్ఛపీ*స్త్రీ॥ఇది అమ్మతాబేలుకును-సరస్వతివీణకును పేరు.

విటపో స్త్రీదుని స్త్రారే పల్లవే స్తంబశాఖయోః ॥ ౨౮౭॥ విటతునాస్త్యా

విటప సే॥ ఇది - వృక్షమునియొక్క-చిగురుకొమ్మలు మొదలైనవానిసమూహమునకును-చిగురునకును వ్రేళ్లకుకొమ్మలకునడిమిభాగము లేక యాకులు పట్టుపయియున్నదానికిని-కొమ్మలకును పేరగునప్పుడు॥ప్న। విటునకు పేరగునప్పుడు॥ పు॥

దుడుప స్త్రీవిం దౌనాసద్వ యోఃక్లీవె।

ఉడుప*ఇది- చంద్రునకు పేరగునప్పుడు ॥ పు॥ తెప్పకు పేరగునప్పుడు॥న॥

అ స్త్రీ కశిపురయ్యాం యాం వస్త్రే స్నేతద్ద్వయేపిచ॥

కశిపు*ప్న ఇది-పాన్పునకును-వస్త్రమునకును- అన్నమునకును- ఏకోక్తిగావస్త్రాన్నములు రెంటికిని పేరు-

కుతపార్కే గవివిప్రే పవహ్న్యవతిథౌచభాగినేయేచ। అస్త్రీ దినాష్టమాంశే కుశతిలయోః ఛాగకంబళే ఫాలే॥ ౨౮౮.

కుతప* ఇది- సూర్యునికిని- గోవునకును- బ్రాహ్మణునికిని-అగ్నికిని -అతిథికిని- చెల్లెలుపిల్లవానికిని పేరగునప్పుడు॥ పు॥ దినము యొక్క-యెనిమిదవభాగమునకును- దర్భకును-తిలలకును- మేకబొచ్చుకంబళికిని- నొసటికిని పేరగునప్పుడు॥ప॥

ఇతిపాంతాః

{ త్ర్యక్షరఫాంతా అప్రసిద్ధాః. }

—* పాంతపదవర్గము ముగిసెను. *—

{ *త్ర్యక్షరఫాంతాః- త్ర్యక్షర- మూడక్షరములుగల-ఫాంతాః-ఫకారాంతశబ్దములు అప్రసిద్ధాః ప్రసిద్ధములయినవి కావు. }

హేరంబో మహిషే భాస్యా ప్రలంబో హారహాన వా।

హేరంబ*పు॥ఇది- మహిషమునకును-వినాయకునికి పేరు.

ప్రలంబ*పు॥ ఇది- హారభేదమునకును - ప్రలంబుడను రాక్షసునికిని పేరు-

కాదంబౌ కలహంసేషూ కదంబో నీపసంహతీ॥

కాదంబ*పు। ఇది-కలహంసకును-బాణమునకును పేరు.

కదంబ*పు॥ఇది- కడిమిచెట్టునకును- సమూహమునకును పేరు,

కలంబో నీపసఖిసౌ వారభే దేకలంబ్యపి।

కలంబ*పు॥ ఇది - కడిమిచెట్టునకును - అమ్మునకును పేరు- తీగెబచ్చలికి పేరగునప్పుడు-కలంబీ స్త్రీ.

నితంబః స్త్రీకటీపశ్చాద్భాగే శైలకటకేకటౌ॥ ౨౮౯॥

నితంబ*పు॥ ఇది- స్త్రీలయొక్క పిరుదులవెనుకటిభాగమునకును కొండపక్కకును-పిరుదులకును పేరు-

బడబాశ్వాయాంభదాస్యోర్గోత్రిషిత్స్యేద్ద్విజస్త్రియాం మాడబౌ బ్రాహ్మణౌర్వాగ్నీ బాడబం బడబాగణే॥

బడబా*స్త్రీ- ఇది ఆడుగుఱ్ఱమునకును - [illegible] దాసికిని- స్త్రీభేదమునకును- బ్రాహ్మణస్త్రీకి పేరు-

బాడబ* ఇది- బ్రాహ్మణునికిని- బడబాగ్నికిని పేరగునప్పుడు॥ పు। ఆడుగుఱ్ఱముల సమూహమునకు పేరగునప్పుడు న॥

ఇతిబాంతాః.

* బాంతపదవర్గము ముగిసెను *

ఋషభో ద్రాక్షర్ణరంధ్రేం వృషే మత్రిగ జేస్వరే। హస్త్యాపప్రచ్ఛే

ఋషభ*పు। ఇది-పర్వతభేదమునకును- [illegible] మునకును-ఎద్దునకును- మదపుటేనుగునకును- [illegible] నకును- ఆదవిపంజతోకకును- [illegible] ఋషభమను ఔషధమునకును-వృషభలగ్నమునకును పేరు.

భవృషభః ప్రంగవేవృషే॥

వృషభ*పు। ఇది-ప్రధానప్రేష్ఠునకును- ఎద్దునకును పేరు.

విస్రంభః కేళికలహస్నేహ విశ్వాసయోరపి ।

విస్రంభ ॥ పు॥ ఇది- క్రీడాకలహమునకును - స్నేహమునకును - నమ్మికకును- అతిశబ్దము వలన పరిచయమునకును - హింసించుటకును పేరు-

స్యాద్విష్కంభో నాటకాంగే విస్తార ప్రతిబంధయోః ॥ ౨౯౮ ॥ యోగభేదే

విష్కంభ ॥ పు॥ నాటకాంగమునకును- సామాన్యముగ నుండుటకును- ప్రతిబంధకమునకును- యోగభేదమునకును పేరు-

శరభో స్త్వాపదేచ మృగాంతరే ।

శరభ ॥ పు॥ ఇది - ఆపదయునకును- ఎనిమిది కాళ్లుగల దైన్యసింహమును జంపెడి మృగమునకును పేరు-

ఆత్మభూర్మన్మథే వేధ

ఆత్మభూ ॥ పు॥ ఇది- మన్మథునికిని - బ్రహ్మకును పేరు-

స్యారంభో వధదర్పయోః ॥ ౨౯౯ ॥ ఉద్యమే

ఆరంభ ॥ పు॥ ఇది- వధకును- అహంకారమునకును- ఉద్యోగమునకును పేరు-

చాధకకుభో వీణాంగేర్జునపాదపే ।

కకుభ ॥ పు॥ ఇది- వీణాంగమైనకరివెకును - మద్దిచెట్టునకును పేరు-

సనాభిస్సదృశే జ్ఞాతౌ

సనాభి ॥ పు॥ ఇది- సమానమునకును- జ్ఞాతికిని పేరు-

రాలంభః స్పర్శనే హింసయోః ॥ ౩౦౦ ॥

ఆలంభ ॥ పు॥ ఇది- నలుగుపెట్టుటకును- హింసకును పేరు-

కుసుంభం కుసుమే క్లీబం స్యాన్మహారజనే పితల్ కమండలౌ పుమాన్

కుసుంభ ॥ ఇది సామాన్యముగా పుష్పమునకును - కుసుమపుష్పమునకును పేరగునప్పుడు ॥ న ॥ కమండలమునకు పేరగునపుడు ॥ పు ॥

సురభిస్త్వగవి స్త్రియామ్ ॥ వసంత చైత్రయోః పుం సి త్రిషు సౌమ్యసుగంధినోః ॥

సురభి ॥ ఇది- గోవునకు పేరైనప్పుడు ॥ స్త్రీ ॥ వసంతఋతువునకును- చైత్రమాసమునకును పేరైనప్పుడు ॥ పు ॥ సౌమ్యమయినవానికిని- సుగంధయుక్తమయినవానికిని పేరయినప్పుడు ॥ త్రి ॥

స్త్రియాం పునర్నవా భేకో ర్వర్షాభూర్దర్దురే తునా ॥

వర్షాభూ ॥ ఇది- గలిజేరుచెట్టునకును- ఆడుకప్పకును పేరైనప్పుడు ॥ స్త్రీ ॥ కప్పకు పేరైనపుడు ॥ పు ॥

పుమాన్ భేర్యాం దుందుభి స్త్రీ త్వక్షబిందుత్రికేష్వపి ।

దుందుభి ॥ ఇది- భేరికి పేరైనప్పుడు ॥ పు ॥ పాచికలయందు మూడుచుక్కలు గలదానికిని- ముక్కునకును పేరైనప్పుడు ॥ స్త్రీ ॥

వల్లభో నాయకే నాథేప్యధ్యక్షయోస్త్రిషు ॥

వల్లభ ॥ ఇది- శ్రేష్ఠమైన గుఱ్ఱమునకు పేరైనప్పుడు ॥ పు ॥ ఇష్టునికిని- అధ్యక్షునికిని పేరైనప్పుడు ॥ త్రి ॥

ఇతి భాంతాః ॥

॥— భాంతపదవర్గము ముగిసెను.— ॥

నిగమో నిశ్చయే పుర్యాం పథి వేదే వణిక్పథే ।

నిగమ ॥ పు ॥ ఇది- నిశ్చయమునకును- పట్టణమునకును- మార్గమునకును- వేదమునకును- అంగడివీధికిని పేరు-

నైగమ స్స్యాప నిషది వంకే వణిజి నాగరే ॥ ౩౦౦ ॥

నైగమ ॥ పు ॥ ఇది- ఉపనిషత్తునకును- ఏనుగు పంతమునకును- వర్తకునికిని- పట్టణమునందు పుట్టినవానికిని పేరు-

విక్రమ శ్శక్తిపణే తార్క్ష్యే

విక్రమ ॥ పు ॥ ఇది - అతిక్రమించుటకును- కార్యమునకును పేరు.

ప్రక్రమోపక్రమే ।

ప్రక్రమ ॥ పు ॥ ఇది- ప్రస్తావమునకును - నడచుటకును పేరు,

సంక్రమోవారియంత్రేపి	సంక్రమ * పు॥ ఇది-జలయంత్రమునకును- అపిశబ్దమువలనసూర్యుడుమేషాదిరాసులంగూడుటకును పేరు-
ధీసామర్థ్యేపినిష్క్రమః॥	నిష్క్రమ * పు ॥ఇది- బుద్ధిసామర్థ్యమునకును-అపిశబ్దమువలనలోపలనుండిబైటవచ్చుటకును పేరు-
విభ్రమస్సంశయేభ్రాంతౌ స్యాద్భావాంతర శోకయోః	విభ్రమ *పు॥ఇది-సంశయమునకును-భ్రాంతికిని-స్త్రీల శృంగారభావమువల్లబుట్టినక్రియకును-శోకమునకును పేరు
సంభ్రమోత్యాదరే భీతా వావేగే	సంభ్రమ *పు॥ ఇది- మిక్కిలియాదరణకును-భయమునకును- తొట్రుపాటునకును పేరు-
నియమస్త్వ్రహ॥౩౦౨॥ ప్రతిజ్ఞాజ్ఞా యంత్రణాసు యోగాంగేనిశ్చయేవ్రతే।	నియమ *పు॥ఇది- ప్రతిజ్ఞకును- ఆజ్ఞకును-కట్టుటకును- యోగసాధనమునకును- నిశ్చయమునకును- వ్రతమునకును పేరు.
కలమశ్శాలి లేఖిన్యోశ్చోరేలాక్షారసేంకురే॥ ౩౦౩ ॥	కలమ *పు॥ ఇది- పైరునకును-పత్రికకును-దొంగకును- లాక్షారసమునకును- మొలకకును పేరు-
ఆగమస్త్వాగతౌ శాస్త్రే	ఆగమ *పు॥ఇది-వచ్చుటకును- శాస్త్రమునకును పేరు.
విద్రుమోద్రుప్రవాళయోః	విద్రుమ *పు॥ఇది- వృక్షమునకును- పగడమునకు ను పేరు.
త్రిధామాకేశవేవహ్నౌ	త్రిధామన్ *పు॥ ఇది- విష్ణువునకును- అగ్నికిని పేరు-
హరిమా మృత్యు యోగయోః। ౩౦౪।	హరిమన్ * పు॥ ఇది- మృత్యువునకును- యోగమునకును పేరు-
గరుత్మాన్విహగేతార్క్ష్యే	గరుత్మత్ *పు॥ఇది- పక్షిసామాన్యమునకును-గరుత్మం(తునికిని పేరు-
ద్విజన్మా బ్రాహ్మణేఖగే।	ద్విజన్మన్ *పు ॥ ఇది- బ్రాహ్మణునికిని- పక్షికిని పేరు-
వ్యాయామః పౌరుషవ్యామస్సంచారోదుర్గసంహతిః	వ్యాయామ *పు॥ ఇది- పురుషునిబారకును- సంచారమునకును- దుర్గసమూహమునకును పేరు-
గోలోమీ [illegible] స్త్రీనార నార్యాం [illegible] శ్వేతదూర్వయోః॥	గోలోమి *స॥ ఇది- వేశ్యకును-వసకును-తెల్లగరికకుని పేరు-
కుసుమం పుష్ప ఫలయోస్త్రీ రజో నేత్రరోగయోః	కుసుమ * న॥ ఇది- పుష్పమునకును- ఫలమునకును- స్త్రీల యొక్క ఋతువునకును - కంటివ్యాధికిని పేరు-
తలిమంకుట్టిమేతల్పే చంద్రహాసే	తలిమ *న॥ఇది-మేడలయొక్క యడుగుభూమికిని- పాన్పునకును - పెద్దకత్తికిని పేరు-
గౌతమః। మునిభేదే శాక్యసింహే గోదావర్యాంతు గౌతమీ॥ ౩౦౫ ॥	గౌతమ *పు॥ఇది-గౌతమమునికిని-బుద్ధదేవునికిని పేరు- గోదావరికి పేరయినపుడు- గౌతమి॥స॥
పరమంస్యాదనుజ్ఞానేప్యయంనాపరమాత్మని। త్రిషూత్కృష్టే	పరమ *ఇది- అంగీకారమునకు పేరైనపుడు॥ న॥ పరమాత్మకు పేరగునపుడు॥పు। శ్రేష్ఠునికి పేరుగునపుడు త్రి॥
పంచమస్తుస్వరేనా పూరణే త్రిషు ॥ ౩౦౬ ॥	పంచమ *ఇది- స్వరవిశేషమునకు పేరగునపుడు। పు॥ పంచసంఖ్యాపూరకమైనదానికి పేరయినపుడు। త్రి॥

మునిస్థానేమతేబ్రహ్మచర్యాదావాశ్రమోస్త్రియాం ॥

ఆశ్రమ*పు॥ఇది- మునులున్న స్థానమునకును-విద్యార్థులు మొదలైనవారికి స్థానమైనమఠమునకును- బ్రహ్మచర్యాద్యాశ్రమములకును పేరు-

సుషమోత్కృష్టశోభాయాం త్రిషుచారా సమేప్యథ ॥

సుషమ*ఇది- శ్రేష్ఠమైనకాంతికిపేరయినపుడు॥ స్త్రీ॥ సుందరమైనదానికిని-సమమైనదానికిని పేరైనపుడు॥ త్రి॥

అశ్వభూషా పుంద్రప్రుచ్ఛ శ్రేష్ఠశృంగారకేతునా । లింగే ప్రభావే పురుషే లలామో స్త్రీలలామచ ॥ ౩౧౦ ॥

లలామ*లలామక*న్న॥ఇది- గుఱ్ఱమునకును-ఆభరణమునకును- తిలకమునకును-తోకకును- శ్రేష్ఠమైనదానికిని- శృంగారమునకును-టెక్కెమునకును-గురుతునకును- ప్రభావమునకును- పురుషునికిని పేరు.

సర్వేనామధ్యమోదేహమధ్యేమధ్యేనపుంసకమ్ । మధ్యస్థేవాచ్యవత్ స్త్రీతుహస్తమధ్యాంగుళావపి. ఛందోభేదేదృష్టరజః కన్యాయామప్య థత్రిషు । సత్తమా శ్రేష్ఠపూజ్యాద్యా

మధ్యమ*ఇది- స్వరవిశేషమునకును-దేహమధ్యమునకును పేరైనపుడు ॥పు॥మధ్యమునకు పేరైనపుడు ॥న॥మధ్యస్థునకు పేరైనపుడు విశేష్యలింగము- చేతినడిమివ్రేలికిని -ఛందోభేదమునకును- క్రొత్తగాసమర్తాడినపడుచునకును పేరయినపుడు ॥ స్త్రీ॥

సత్తమ*త్రి॥ ఇది- శ్రేష్ఠునికిని-పూజ్యునికిని పేరు.

ప్రథమా ప్రవరాదిమా ॥

ప్రథమ*పు॥ ఇది- శ్రేష్ఠునికిని- మొదటివానికిని పేరు.

అధమాగర్హితన్యూనా

అధమ*పు॥ ఇది- నిందింపబడినవానికిని- తక్కువైనవానికిని పేరు-

వుత్తమా ప్రవరాంతిమా ।

ఉత్తమ*పు॥ఇది-శ్రేష్ఠునికిని-తుదనున్నదానికిని పేరు-

ఇతిమాంతాః .

* మాంతపదవర్గముసమాప్తము-

ప్రణయస్స్యాత్పరిచయే విస్రంభేప్రే మయాచ్ఞయోః

ప్రణయ*పు॥ఇది-పరిచయమునకును [illegible] మునకును- ప్రేమమునకును - యాచనకును పేరు.

వినయో నతిశిష్టాదిధర్మాచారప్రశాంతిషు ।

వినయ*పు ॥ ఇది -నమస్కారమునకును [illegible] లైనవానికిని -ధర్మమునకును-ఆచారమునకును [illegible] శాంతికని పేరు-

అనయస్త్వశుభేదైవే విపత్తౌ వ్యసనేప్యథ ॥ ౩౧౧ ॥

అనయ* పు॥ఇది- పూర్వజన్మకృతమయిన యశుభకర్మకును-ఆపదకును- జూదము మొదలయిన సప్తవ్యసనములకును పేరు-

పశ్చాదవస్థాయిబలే సమవాయే చసన్నయః ।

సన్నయ*పు॥ఇది- సేనవెనుకనుండుదుముదారిఘోజునకును-సమూహమునకును- చకారమువలనసంబంధమునకును పేరు-

విషయో గోచరేదేశే జ్ఞాతోయోయస్యతత్రచ ॥

విషయ*పు॥ ఇది- శబ్దస్పర్శరూపరసగంధములకును - దేశమునకును- ఎవరిచేత నేదినిత్యము ను పరిచయము చేయుంబడునో దానికిని పేరు-

ప్రళయోమరణేపాపే మూర్ఛాకల్పావసానయోః ।

ప్రళయ*పు॥ ఇది- మరణమునకును -పాపమునకును- మూర్ఛకును - కల్పాంతమునకును పేరు.

ప్రత్యయోఽధీన విశ్వాసధీ
రంధ్రాచార హేతుషు ॥
ఖ్యాతౌ సనాదౌ శపథే

ప్రత్యయః ❋ పు॥ ఇది-ఆధీనమునకును-విశ్వాసమునకును-బుద్ధికిని - రంధ్రమునకును- ఆచారమునకును హేతువునకును- ప్రసిద్ధికిని-సనాదిప్రత్యయములకును-శపథమునకును పేరు.

చిత్రగర్వాసు విస్మయః ।

విస్మయః ❋ పు॥ ఇది- ఆశ్చర్యమునకును-గర్వమునకును పేరు.

వ్యవాయో౽ంతర్ధిరతయో

వ్యవాయః ❋ పు॥ ఇది- [illegible]కును- రతిక్రీడకును పేరు-

రుపాయ స్త్వభ్యుపాగ
తౌ ॥ ౨౧౪ ॥ సామాదా

ఉపాయః ❋ పు॥ ఇది వచ్చుటకును- సామాద్యుపాయములకును పేరు-

వథసంస్త్యాయ స్సన్నివేశే
గృహేఽగతే ।

సంస్త్యాయః ❋ పు॥ ఇది - పట్టణము చుట్టు బయలునకును-గృహమునకును - [illegible] పేరు-

ఉదయః పూర్వశైలేస్యా
దున్నత్యభ్యున్నతావపి ॥

ఉదయః ❋ పు॥ ఇది- ఉదయపర్వతమునకును- ఉన్నతమునకును ఊర్ధ్వగతికిని పేరు-

అత్యయో మరణే దోషే కృ
చ్ఛ్రే౽తిక్రమదండయోః ॥

అత్యయః ❋ పు॥ ఇది -మరణమునకును - దోషమునకును- [illegible]కును-అతిక్రమించుటకును- దండమునకును పేరు.

నికాయో నిలయే లక్ష్యే స
ముదాయే సధర్మిణామ్ ॥
౨౧౫ ॥ అనంతరాత్మా మేక
త్రక[illegible]సరమాత్మని ।

నికాయః ❋ పు॥ ఇది - ఇంటికిని- గురికిని- ఒకసమతగలవారి గుంపునకును-ఒకచోట [illegible]వానిని నొకచోట జేర్చుటకును- పరమాత్మకును పేరు-

ఆశయా స్థానతాత్పర్యే

ఆశయః ❋ పు॥ ఇది-స్థానమునకును-తాత్పర్యమునకును పేరు.

కులాయ స్స్యాన్నపీఠయోః ॥

కులాయః ❋ పు॥ ఇది- ఉనికిపట్టుకును- గూటికిని పేరు-

పర్యాయః క్రమనిర్యాణప్ర
కారావసరేష్వపి । ఏకార్థ
వాచిశబ్దేన

పర్యాయః ❋ పు॥ఇది- వరుసకును- మోక్షమునకును - రీతికిని-అవసరమునకును-సమానార్థకశబ్దమునకును పేరు-

పౌలస్త్యశ్శ్రీదరావణౌ ॥

పౌలస్త్యః ❋ పు॥ ఇది- [illegible]కిని- రావణునికిని పేరు-

[illegible]

[illegible] ❋ పు॥ [illegible]-ఇంద్రునికిని-గర్జించు మేఘమునకును [illegible]

శాండిల్యో మునిమ [illegible]

శాండిల్యః ❋ పు॥ ఇది- శాండిల్యమునికిని-బిల్వచెట్టునకును పేరు

[illegible]పర్యాస్స్యాల దేవరౌ ॥

[illegible] ❋ పు॥ ఇది- [illegible]బుద్ధి [illegible]కిని - మగని [illegible]బుట్టినవానికిని పేరు-

అదిత్యోఽపి [illegible]

ఆదిత్యః ❋ పు॥ ఇది- సూర్యునికిని- దేవతలకును పేరు.

రోహిత్యశ్శ్రీహసాగరౌ ।

రోహిత్యః ❋ పు॥ ఇది- [illegible]మునకును-సముద్రమునకును పేరు-

స్యాద స్మ్నాయ స్సంప్రదా
యే కులేష్వయా [illegible] ॥

ఆమ్నాయః ❋ పు॥ఇది- సంప్రదాయమునకును-[illegible]లమునకును-[illegible]

[illegible]యమా [illegible]
షే [illegible]

[illegible]యః ❋ పు॥ ఇది- [illegible]కును-గొఱ్ఱెపను-[illegible] పేరు.

చరయౌ వారిదే వాతే
భ్రాతృవ్యో భ్రాతృజే రిపౌ ॥

చరయ * పు॥ ఇది-మేఘమునకును-వాయువునకును పేరు.

భ్రాతృవ్య * పు॥ ఇది-తోడబుట్టినవాని కొడుకునకును-శత్రువునకును పేరు.

సమయః కాలసిద్ధాంత ప్రతిజ్ఞా శపథేషు చ । సంకేతాచారయోశ్చా

సమయ * పు॥ ఇది-కాలమునకును-సిద్ధాంతమునకును-ప్రతిజ్ఞకును- ఆనపెట్టుటకును- సంకేతమునకును- ఆచారమునకును పేరు.

థ స్వాధ్యాయో జప వేదయోః ॥ ౩౨౫ ॥

స్వాధ్యాయ * పు॥ ఇది- జపమునకును- వేదమునకును పేరు.

విశల్యాఫలినీదంతీత్రిపుటా నీలాంగలీషు చ ।

విశల్యా * స్త్రీ॥ ఇది-వెన్న- వెదురుకూరకును – దంతిచెట్టునకును-త్రిప్పతీగెకును-నీరుపిప్పలికిని-చకారమువలన పాపరచెట్టునకును పేరు

అభిఖ్యా త్విడ్యశో నామ స్వీం
ద్రియంత్వక్షిరేతసోః ॥

అభిఖ్యా * స్త్రీ ॥ ఇది-కాంతికిని- కీర్తికిని- నామధేయమునకును పేరు.

ఇంద్రియ * న॥ ఇది-నేత్రమునకును-రేతస్సునకును పేరు.

సామర్థ్యం యోగ్యతాశక్త్యో
ర్హృదయం చిత్తవక్షసోః ।
చారుత్వమపి సౌరభ్యం
నేపథ్యం రంగభూరపి ॥

సామర్థ్య * న॥ ఇది-యోగ్యతకును-శక్తికిని పేరు.

హృదయ * న॥ ఇది-చిత్తమునకును- రొమ్మునకును పేరు.

సౌరభ్య * న॥ ఇది-ఒప్పిదమునకును-అపిశబ్దమువలన పరిమళమునకును పేరు

నేపథ్య * న॥ ఇది-నాట్యస్థానమునకును – అపిశబ్దమువలన నలంకరించుటకును పేరు.

పుత్ర్యాం పుత్రేపి చాపత్య
మౌచిత్యం సత్య యోగ్య
యోః ।

అపత్య * న॥ ఇది- కొమార్తెకును-కొమారునికిని పేరు.

ఔచిత్య * న॥ ఇది- సత్యమునకును-యోగ్యమునకును పేరు.

స్యాద్బ్రాహ్మణ్యం బ్రాహ్మణానాం భావసంహతికర్మసు

బ్రాహ్మణ్య * న॥ ఇది- బ్రాహ్మణులయొక్క భావమునకును-వారిసమూహమునకును-వారికర్మకును పేరు.

స్యాద్ధిరణ్యం హేమ్ని కుప్యే విత్తమానవిశేషయోః ।
వరాటరేతసోశ్చా
థ మలయః పర్వతాంతరే ॥
౩౨౬ ॥ పర్వతాంశే స్యాన్నో
ద్యానే మలయం మలయాంత్రి
వృత్ ।

హిరణ్య * న॥ ఇది -బంగారమునకును-వెండి బంగారములకంటె నితరమైనలోహజాతికిని- ధనమునకును-కొలతభేదమునకును – గవ్వకును – రేతస్సునకును పేరు-

మలయ * ఇది- పర్వతవిశేషమునకును- పర్వతమునందొకభాగమునకును పేరైనప్పుడు॥ పు॥ ఉద్యానమునకు పేరైనప్పుడు॥ న॥ తెల్లతెగడకు పేరైనప్పుడు॥ స్త్రీ॥

సైంధవే తాలపర్ణ్యాంచ శైలేయం భ్రమరేప్రమాణ ॥

శైలేయ * ఇది-లవణభేదమునకును-మురయను గ్రంథద్రవ్యమునకును పేరగునప్పుడు ॥ న ॥ తుమ్మెదకు పేరయినప్పుడు॥ పు॥

విజయా పార్వతీతిథ్యోర్వి
జయో జయపార్థయోః ।

విజయ * ఇది- పార్వతికిని- తిథిభేదమునకును పేరయినప్పుడు॥ స్త్రీ॥ జయమునకును-అర్జునునకును పేరయినప్పుడు॥ పు॥

అభయం నలదే స్త్రీతుప
థ్యాయామనిర్భయే త్రిషు ॥
కశేరు హేమ్నో ర్గాంగే
యం గాంగేయో గుహాభీష్మ
యోః ।
అస్త్రీ కషాయో నిర్యాసే
సౌరభే రసనాగయోః ॥
క్వాథే విలేపనే చాపి ద్రవ్యే
స్యాద్దేవవాచ్యవత్ ।
ద్వితీయా సహధర్మిణ్యాం
ద్వితీయం పూరణే త్రిషు ॥
త్రిష్వాహార్యస్థిరే నాద్రౌ
నాదేయీ జలవేతసే । త
ర్క్కార్యాం భూమిజంబ్వాం
చ జపాయాం నాగరంగకే ॥
౩౩౮ ॥ నాదేయం సింధులవ
ణే త్రిషు త్వేష నదీభవే ।
అతిథ్య మాతిథే యార్థేన
ద్వయోరతిథౌ పుమాన్ ॥
ఇంద్రియే విషయి క్లీబం త్రి
లింగో విషయాన్వితే । పు
మాన్ రాజ్ఞి స్మరేచా
థపానీయం క్లీబమంబుని ॥
౩౩౯ ॥ పేయే త్రిషు
విహాయస్తు వ్యోమ్ని స్త్రీ వి
హంగే పుమాన్ ।
వేశ్యా దాస్యో ర్భుజిష్యా
స్త్రీ ప్రేష్యస్వ చ్ఛందయో
స్త్రీషు ॥ ౩౪౦ ॥
తపస్యా వ్రతచర్యాయా
స్తపస్యః ఫాల్గునే పుమాన్ ।
క్షేత్రియం గరళే పారదారి
కే క్షేత్రజేతృణే ॥ ౩౪౧ ॥ చి
కిత్స్యాసాధ్య దేహే చ స్యాద
సాధ్యగదే పుచ ।
ప్రసవ్యం సవ్యే తు యత్తే ప్ర
తికూలానుకూలయోః ॥

అభయ * ఇది-వట్టివేళ్లకు పేరయినప్పుడు ॥ న ॥ కరకచెట్టు నకు పేరైనప్పుడు ॥ స్త్రీ ॥ భయములేనిదానికి పేరగునప్పుడు ॥ త్రి ॥

గాంగేయ * ఇది- తామరకలువ మొదలై నవానిదుంపలకును- బంగారమునకును పేరైనప్పుడు ॥ న ॥ కుమారస్వామికిని-భీష్మాచార్యులకును పేరైనప్పుడు ॥ పు ॥

కషాయ * స్న ॥ ఇది-బంకకును-పరిమళించు దానికిని-వగరునకును-సీసమునకును-కషాయమునకును-మైపూతకును పేరు ॥ ద్రవ్యవిశేషమునకు పేరగునప్పుడు- విశేష్యలింగము.

ద్వితీయ * ఇది - భార్యకు పేరైనప్పుడు ॥ స్త్రీ ॥ రెండవదియగునర్థమున ॥ త్రి ॥ (తమునకు పేరైనప్పుడు ॥ ప్ర.

ఆహార్య * ఇది- స్థిరమైనదానికి పేరైనప్పుడు ॥ త్రి ॥ పర్వ

నాదేయీ * ఇది- నీరుప్రబ్బలికిని-తక్కిలిచెట్టునకును-నారదప్రచెట్టునకును పేరైనప్పుడు ॥ స ॥ ఇందుప్పునకు పేరైనప్పుడు ॥ న ॥ నదియందుపుట్టినదానికి పేరయినప్పుడు ॥ త్రి ॥

అతిథ్య * ఇది-అతిథులకొరకైనయన్నాదులకు పేరయినప్పుడు ॥ న ॥ అతిథికి పేరైనప్పుడు ॥ పు ॥

విషయిన్ * ఇది- చక్షురాదులకు పేరైనప్పుడు ॥ స ॥ విషయములతోగూడినవానికి పేరైనప్పుడు ॥ త్రి ॥ రాజునకును-మన్మథునికిని పేరయినప్పుడు ॥ పు ॥

పానీయ * ఇది- ఉదకమునకు పేరైనప్పుడు ॥ న ॥ పానము చేయదగిదానికి పేరయినప్పుడు ॥ త్రి ॥

విహాయస్ * ఇది- ఆకాశమునకు పేరైనప్పుడు ॥ స్న ॥ పక్షిసామాన్యమునకు పేరైనప్పుడు ॥ పు ॥

భుజిష్య * ఇది-వేశ్యకును-దాసికును పేరైనప్పుడు ॥ స్త్రీ ॥ కింకరునికిని - స్వతంత్రునికిని పేరైనప్పుడు ॥ త్రి ॥

తపస్య * ఇది- వ్రతానుష్ఠానమునకు పేరగునప్పుడు ॥ స్త్రీ ॥ ఫాల్గునమాసమునకు పేరగునప్పుడు ॥ పు ॥

క్షేత్రియ * న ॥ ఇది- విషమునకును- పరస్త్రీగర్భమున బుట్టినశిశువునకును- పరిమడిలో బుట్టినతృణమునకును- వైద్యము చేయదగిన యన్యదేహమునకును- మాన్పనశక్యమైన రోగమునకును పేరు.

ప్రసవ్య * న ॥ ఇది-ప్రదక్షిణమునకును-అధీనమైనదానికిని-ప్రతికూలమునకును-అనుకూలమునకును పేరు.

వదాన్యో వాగ్మిదాతారౌ
జఘన్యావంత్యగర్హితౌ ।

వదాన్య✻పు॥ ఇది-వక్తకును-దాతకును పేరు.

జఘన్య✻ పు॥ ఇది-కనిష్ఠునికిని- నిందింపబడిన దానికిని పేరు. (నికిని పేరు.

కనీయానను జేత్యల్పే
వరీయాన్ శ్రేష్ఠమేత్యరౌ

కనీయస్✻న॥ ఇది- తమ్మునికిని- మిక్కిలియల్పమైనదా

వరీయస్✻ పు॥ ఇది- శ్రేష్ఠునకును- మిక్కిలిబరువైన దానికిని పేరు-

సాధీయాంశ్చోభనేత్యర్థ
సాధావసును తేపిచ ।

సాధీయస్✻ పు॥ ఇది-శ్రేష్ఠునికిని- మిక్కిలిసాధువున కును-అగీకరింపబడినవానికిని పేరు-

ప్రతీక్ష్యః ప్రతిపాల్యాద్యో

ప్రతీక్ష్య ✻ ॥ ఇది- ఎదురుచూడదగినవానికిని- మొద టిదానకిని పేరు-

త్రిష్వేతే క్షేత్రియాదయః ॥ ౩౪౧ ॥

క్షేత్రియాదయః ✻ క్షేత్రియశబ్దము మొదలైన- ఏతే ఈయెనిమిదిశబ్దములును- త్రిషుమూడులింగములయందును వర్తించును-

ఇతి యాంతాః.

✻యాంతపదవర్గము ముగిసెను✻

శబరౌ శంభూశబరౌ
భాస్కరౌ సూర్యపావకౌ
ద్వాపరౌ యుగసందేహౌ

శబర✻పు॥ ఇది- కిరాతునికిని-శివునకును పేరు-

భాస్కర✻పు॥ ఇది- సూర్యునికిని- అగ్నికిని పేరు-

ద్వాపర✻పు॥ ఇది-యుగభేదమునకును-సంశయమున కును పేరు.

కుంజరౌ కరికుంతలౌ ॥
దాసీసుతోష్ట్రౌ దాసేరౌ
విష్కిరౌ శిఖికుక్కుటౌ
రసేభభూషే శృంగారౌ

కుంజర✻పు॥ఇది-ఏనుగునకును- వెండ్రుకలకును పేరు-

దాసేర✻ పు॥ ఇది-దాసీపుత్రునికిని- ఒంటెకును పేరు-

విష్కిర✻ పు॥ ఇది -నెమలికిని- కోడికిని పేరు-

శృంగార✻ పు॥ ఇది-రసభేదమునకును- గజాలంకార మునకును పేరు-

అంగారౌ భూసుతోల్ముకౌ ॥
ప్రకారౌ భేదసాదృశ్యే

అంగార✻ పు॥ ఇది- అంగారకునికిని- కొరవికిని పేరు-

ప్రకార✻పు॥ ఇది-భేదమునకును- సాదృశ్యమునకును పేరు. (కును పేరు.

వికారౌ రోగవిక్రియే ।
కుంభీరౌ చోరభుజగౌ
కుటీరౌ కర్కటాలయౌ ॥
దైత్యారీ దేవగోవిందౌ
తిత్తిరీ ముని పక్షిణౌ ।
శాంకరీ స్కందహేరంబౌ

వికార ✻పు॥ ఇది-రోగమునకును- మనోవికారమున

కుంభీర ✻ పు॥ ఇది-దొంగకును-సర్పమునకును పేరు.

కుటీర✻పు॥ ఇది-ఎండ్రకాయకును- గుడిసెకును పేరు.

దైత్యారి✻ పు॥ఇది-దేవతలకును-విష్ణువునకును పేరు.

తిత్తిరి✻ పు॥ తిత్తిరియనుమునికిని- తీతువుపక్షికిని పేరు.

శాంకరి✻పు॥ ఇది- కుమారస్వామికిని- విఘ్నేశ్వరుని కిని-మరియు- సుమనకును పేరు-

సహచరీ వృషభాస్కరౌ ॥
హిమారీ వహ్నితపనౌ
ఒసురీ పవి పావకౌ ।

సహచరి✻ పు॥ ఎద్దునకును -సూర్యునికిని పేరు-

హిమారి✻పు ॥ ఇది- అగ్నికిని- సూర్యునికిని పేరు.

ఒసరి✻పు ॥ ఇది - వజ్రాయుధమునకును - అగ్నికిని పేరు.

ధ్వాంతేఽక్షిరోగే తిమిర

తిమిర ॥ న॥ ఇది- గాఢాంధకారమునకును - నేత్రరోగమునకును పేరు-

మంబరం వ్యోమ్ని వాససి।

అంబర ॥ న॥ ఇది- ఆకాశమునకును - వస్త్రమునకును పేరు-

ఉశీరశ్చామరే దండే

ఉశీర ॥ పు॥ ఇది- చామరమునకును - కఱ్ఱకును పేరు-

కటిత్రం కటివాససి ॥౩౬౨॥

కటిత్ర ॥ న- ఇది- మొలయందలి వస్త్రమునకును- మొలనూలికిని పేరు.

మేఖలాయాం

గుహాదంభగహనేషు తు గహ్వరమ్ ।

గహ్వర ॥ న॥ ఇది- గుహకును- కపటమునకును- చొరగూడనిదానికిని పేరు-

కటీరం కందరే కట్యాం

కటీర ॥ న॥ ఇది- గుహకును- పిరుదులకును పేరు-

విషయేంగేంకణేజిరమ్ ॥

అజిర ॥ న॥ ఇది - శబ్దాదివిషయములకును- శరీరమునకును- ముంగిలికిని పేరు-

పుష్కరమంబు నిఖే ఖే యుద్ధి వాద్యముఖే మదే పి ధారాధ్యాయాం । ద్వీపే ఖేచజ ఖేటె సారసతిర్థాహి కరి కరాగ్రేషు ॥ ౩౬౩ ॥

పుష్కర ॥ న ॥ ఇది- ఉదకమునకును- ఆకాశమునకును- నక్షత్రమునకును- యుద్ధమునకును- మద్దెలమొదలైన వాద్యముల ముఖమునకును- మదమునకును- కత్తివాదరకును- ద్వీపభేదమునకును- ఔషధవిశేషమునకును - కమలమునకును- పక్షివిశేషమునకును - సర్పమునకును - ఏనుగు తొండము యొక్క కొనకును పేరు-

దధికలశగోమయాంబుదర్భతామ్రబ్రహ్మసూత్రమన్త్రేషు। హేమ్ని ధనే చ పవిత్రం త్రిషు పూతే పుంసి శంభుపావకయోః ॥౩౬౫॥

పవిత్ర ॥ ఇది - పెరుగుకడవకును - గోమయమునకును- ఉదకమునకును- దర్భకును- రాగికిని- బ్రహ్మసూత్రమునకును- మంత్రమునకును -బంగారమునకును - ధనమునకును పేరైనప్పుడు ॥ న ॥ పరిశుద్ధమైనదానికి పేరయినప్పుడు॥ త్రి॥ శివునికిని-అగ్నికిని పేరైనప్పుడు॥ పు॥

కర్బురం హేమ్ని యఘే తోయే దైత్యే నా శబలే త్రిషు ।

కర్బుర ॥ ఇది- బంగారమునకును -ఉదకమునకును పాపమునకును పేరయినప్పుడు ॥ న॥ రాక్షసునికి పేరైనప్పుడు ॥ పు॥ చిత్రవర్ణముకలదానికి పేరైనప్పుడు॥ త్రి॥

జర్జరో నా పి లేశక్రధ్వజే కీర్ణేతు వాచ్యవత్ ।౩౬౬॥

జర్జర ॥ ఇది - ముసలివానికిని - ఇంద్రధ్వజమునకును పేరయినప్పుడు ॥ పు ॥ ఒకటితోనొకటి కలియదానికి పేరైనప్పుడు విశేష్యలింగకము-

దర్దురో నా విభేకే చ త్రిష్విషద్భగ్నవస్తుని ।

దర్దుర ॥ ఇది - కప్పకును - మేఘమునకును పేరైనప్పుడు ॥ పు॥ ఎంచుకవంగినదానికి పేరైనప్పుడు ॥ త్రి॥

కంజరం కనకే క్లీబం పీతే త్రిషు హాయే పుమాన్ ॥౩౬౭॥

కంజర ॥ ఇది - బంగారమునకు పేరైనప్పుడు ॥ న॥ పచ్చనిదానికి పేరైనప్పుడు ॥ త్రి॥ గజ్జకొయ్యకు పేరైనప్పుడు ॥ పు॥

గ్రీవాయాం కంధరా మేఘే పుమాన్

కంధర ॥ ఇది- కంఠమునకు పేరగునప్పుడు ॥ స్త్రీ॥ మేఘమునకు పేరగునప్పుడు ॥ పు ॥

దేవేపి నిర్జరాః ।

నిర్జర ॥ ఇది- దేవతలకు పేరగునప్పుడు ॥ పు॥ అసత్వము వలన ముసలితనములేనివారికి పేరగునప్పుడు ॥ త్రి॥

శార్వరం తమసి క్లీబం హిం-

శార్వర ॥ ఇది- చీకటికి పేరగునప్పుడు ॥ న॥ ఘాతుకునికి

స్రేత్రి ష్వేషనావిధా ॥
నిశీథిన్యాం హరిద్రాయాం
సంధ్యాయాంచాపిశర్వరీ ।
స్థండిలాం గణయోః క్లీబం
చత్వరంనాచతుష్పథే ॥

క్రియాకార ప్రతిజ్ఞాపద్యు
ద్ధార్థే ఫుంసిసంగరః । క్లీబే
శమీఫలే
పాంథ స్త్రీత్వత్వరః కులటే
త్వరీ ॥౩౭౦॥
శాక్వరోనా వృషే క్లీబం
ఛందో భేదే
థ నాగరమ్ । ముస్తా శుం
ఠ్యో త్రిషు త్వేషవిదగ్ధే నగ
రోద్భవే ॥౩౭౧॥
ప్రభౌ త్రిష్వీశ్వరశ్శంభౌ నా

గౌర్యామీశ్వరేశ్వరీ ।
కాంతారో స్త్రీవనేమ ర్గ
వర్త్మన్యన్యోఽంతరేతునా ॥
కుమారో మాసు తేస్కందే
యువరాజేశ్వ వాచకే । బా
లేవరుణవృక్షేచ ద్వీపేనతున
ఫుంసకం ॥౩౭౨॥
కుమారీతుసహా గౌరీ కన్య
కానవమాలికా ।
ఓష్ఠేఫుంస్యధరో దస్త్రాద్రి
నేచత్రిష్వ
థామరా ॥౩౭౩॥ స్థూణా
గుడూచీంద్ర పురీ దూర్వా
సు స్త్రీషు దేవనూజ ।
అంతరః పరి ధానీయ స్వీ
యబాహ్యేషు వాచ్యవత్ ॥
౩౭౪॥ అంతరాత్మనిఫుంస్యే
షవిన్నార్థే వ్యయ మంతరా ।
అంతరంఖినచాంతర్థిక్షణే భేదే

పేరగునప్పుడు ॥త్రి॥ చంద్రునికి పేరగునప్పుడు ॥పు॥

శర్వరీ* ఇది- రాత్రికిని - పసుపునకును- సంధ్యాకాలమునకును పేరు.

చత్వర *ఇది-అగ్నిహోత్రమునుంచుటకొరకుసంస్కారముచేయబడినస్థలమునకును-ముంగిలికి పేరైనప్పుడు ॥న॥ నాలుగు తెరువులుగూడినప్రదేశమునకు పేరైనప్పుడు ॥పు॥

సంగర *ఇది- క్రియాకారమునకును - ప్రతిజ్ఞకును ఆపదకును-యుద్ధమునకును పేరగునప్పుడు॥పు॥ జమ్మిపండునకు పేరగునప్పుడు॥న॥

ఇత్వర *ఇది-మార్గమునడచువానికి పేరగునప్పుడు॥పు॥రంకులాడికి పేరగునప్పుడు-ఇత్వరీ॥స్త్రీ॥

శాక్వర *ఇది-వృషభమునకు పేరగునప్పుడు॥పు॥ ఛందస్సునకు పేరగునప్పుడు॥న॥

నాగర *ఇది-భద్రముస్తలకును-శొంఠికిని పేరగునప్పుడు॥న॥చాతుర్యవంతునికిని - పట్టణమునబుట్టినదానికిని పేరగునప్పుడు॥త్రి॥

ఈశ్వరా *ఇది-నిగ్రహానుగ్రహసమర్థులకును-సరియుప్రభువునకును పేరగునప్పుడు॥త్రి॥ శివునికిని పేరైనప్పుడు॥పు॥

ఈశ్వరా *ఈశ్వరి॥స్త్రీ॥ఈరెండును గౌరికి పేళ్లు-

కాంతార *ఇది-అడవికిని- చోరచూడని మార్గమునకును పేరైనప్పుడు॥పు॥బండికంటినడుమునకు పేరైనప్పుడు॥పు

కుమార *ఇది-మన్మథునికిని-కుమారస్వామికిని- యువరాజునకును-గుఱ్ఱమునకును-బాలునికిని- ఉలిమిరిచెట్టునకును పేరగునప్పుడు॥పు॥కుమారద్వీపమునకు పేరగునప్పుడు॥న

కుమారీ*స్త్రీ॥ఇది-పిన్నగోరంటకును-గౌరికిని- కన్యకకును-పిరజాజికిని పేరు-

అధర *ఇది-పెదవికి పేరగునప్పుడు ॥పు॥ దిగువనున్నవస్తువునకును-హీనునికి పేరగునప్పుడు॥త్రి॥

అమర *ఇది - స్తంభమునకును-తిప్పతీగకును-ఇంద్రునిపురమునకును-గరికెకును పేరగునప్పుడు॥స్త్రీ॥ దేవతలకు పేరగునప్పుడు॥పు॥

అంతర *ఇది-కట్టుకోకకును-తనసంబంధమైనదానికిని-వెలుపలికిని పేరగునప్పుడువిశేష్యలింగము-పరమాత్మకు పేరగునప్పుడు॥పు॥అదివెలిగానను వినార్థమునందు అంతరాఅని యవ్యయము-రంధ్రమునకును-మడుగుకటమును - విశేషమునకును-వ్యాపకమును-మధ్యమునకును - [illegible]

ష్వవధిమధ్యయోః ॥౩౭౬॥
అవకాశావసరయో స్తాద
ర్థ్యాన్యార్థయోరపి ।

ను- అవసరమునకును- దానికొఱకను నర్థమునకును - మఱి యొకటియనునర్థమునకును పేరగునప్పుడు॥ న॥

ప్రతివాచ్యుత్తరం నాతువి
రాటతనయేత్రిషు ॥౩౭౭॥
కాలోదీచ్యుత్తమోర్ధ్వేషు
తారాభేదే దిశిస్త్రియాం ।

ఉత్తర*ఇది-ప్రత్యుత్తరమునకు పేరగునప్పుడు॥న॥ విరాటునిపుత్రునికి పేరగునప్పుడు॥పు॥ కాలవిశేషమునకును- ఉత్తరదేశము మొదలైనదానికిని- శ్రేష్ఠునికిని - మీదనున్నదానికిని పేరగునప్పుడు॥త్రి॥ నక్షత్రభేదమునకును - ఉత్తరదిక్కునకును పేరగునప్పుడు॥స్త్రీ॥

అక్షరం ప్రణవేధర్మే ప్ర
కృతౌ తపసీకృతౌ ॥౩౭౮॥
వర్ణమాత్రేచ నాత్వేష శివ
విష్ణు విరించిషు ।

అక్షర*ఇది-ఓంకారమునకును-ప్రకృతికిని- తపస్సునకును-యాగమునకును-అకారాదివర్ణములకును - మోక్షమునకును పేరగునప్పుడు॥న॥ శివునికిని-విష్ణువునకును- బ్రహ్మకును పేరగునప్పుడు॥పు॥

మృగదానవ బౌద్ధేషుశం
బరశ్శంబరీవృషా ॥౩౭౯॥
క్లీబేవ్రతాంబువిత్తేషు

శంబర*ఇది-మృగవిశేషమునకును-రాక్షసునికిని - బౌద్ధునికిని పేరగునప్పుడు॥పు॥ ఎలికచెవ్వికూరకు పేరగునప్పుడు శంబరీ॥ స్త్రీ॥ వ్రతవిశేషమునకును-ఉదకమునకును-ధనమునకును పేరగునప్పుడు॥న॥

సుషిరస్త్వప లేప్రమాన్ ।
త్రిషు రంధ్రాన్వితే క్లీబేఛిద్ర
వంశాదివాద్యయోః॥౩౮౦
క్లీబంలోహే పుమాన్ స్త్రో
మే క్వాటార్థేరరం న నా ।
కరీరో నా ఘటే వృక్షేచ
స్త్రీయాం వైణవాంకురే ॥

సుషిర*ఇది-అగ్నికి పేరగునప్పుడు॥పు॥ రంధ్రముగలదానికి పేరగునప్పుడు॥త్రి॥ రంధ్రమునకును- పిల్లనగ్రోవి మొదలైనవాద్యములకును పేరగునప్పుడు॥న॥
ఆరర*ఇది-లోహమునకు పేరగునప్పుడు॥న॥ చంద్రునికి పేరగునప్పుడు॥పు॥ తలుపునకు పేరగునప్పుడు॥న్న॥
కరీర*ఇది-ఘటమునకును-వెణుతురుచెట్టునకును పేరగునప్పుడు॥పు॥ వెదురుమొలకకు పేరగునప్పుడు॥న్న॥

మత్సరోన్యో దయ ద్వేషే
తద్వత్కృపణయోస్త్రిషు ।

మత్సర*ఇది-పరులసంపదయందలిద్వేషమునకు పేరగునప్పుడు॥పు॥ ఆద్వేషముగలవానికిని- ఇంచుకలాభమునకైన కలాసమాసములనుసహించువానికిని పేరగునప్పుడు॥ త్రి॥

అసృక్కుంకుమయోః క్లీబం
రుధిరంభూసు తేప్రమాన్ ॥

రుధిర*ఇది-నెత్తురునకును-కుంకుమకును-పేరగునప్పుడు న॥ అంగారకునికి పేరగునప్పుడు-పు॥

మధురో నా రసేతద్వత్సం
దరస్వాదుష్షు త్రిషు । మధు
రాశతపుష్పాచ

మధుర*ఇది-రసభేదమునకు పేరగునప్పుడు॥పు॥ మధురరసముగలదానికిని-ఒప్పిదమైనదానికిని- రుచిగలదానికిని పేరగునప్పుడు॥త్రి॥ అడవిసదాపకును - చక్కెరమువలననుధుశాపురమునకును పేరగునప్పుడు॥స్త్రీ॥

శిశిరశ్శీత లేత్రిషు ॥౩౮౩॥
ఋతౌనా

శిశిర*ఇది-చల్లనిదానికి పేరగునప్పుడు॥త్రి॥ ఋతువిశేషమునకు పేరగునప్పుడు॥పు॥

జఠరంక్లీబ ముదరే కఠినే
త్రిషు ।

జఠర*ఇది-ఉదరమునకు పేరగునప్పుడు॥ న॥ కఠినమైనదానికి పేరగునప్పుడు॥ త్రి॥

ధూసరో వణ్ణాఖరయోరీ
షత్పాండరే తు వాచ్యవత్ ॥

ధూసర-ఇది- వరవిశేషమునకును గాడిదెకును పేరైనపుడు పు॥ కొంచెము తెల్పుగలదానికి పేరైనపుడు విశేష్యలింగము-

సింహాశ్వయోశ్చ కేశేషు
కింజల్కే కేసరో స్త్రియాం।
నాగకేసర పున్నాగవకుళే
షుపుమానయం ॥౩౦౫॥

కేసర ✻ఇది-సింహము-గుఱ్ఱము-వీటియొక్క- మెడవెంట్రుకలకును-అకరుపువ్వులకును- పేరైనపుడు॥ పు॥ నాగకేసరమునకును-సురపొన్నకును-అశోకవృక్షమునకును- పేరగునపుడు॥పు॥

సాముద్రం లవణాదౌ త్రి
ష్వయం క్లీబేంగలక్షణే ।

సాముద్ర✻ఇది-సముద్రమున బుట్టిన యుప్పు మొదలయినవానికి పేరైనపుడు॥త్రి॥అంగలక్షణములు పేరైనపుడు॥న

ధ్వాంతరాత్రౌ చ రాత్రౌ
చ తమిస్రా తిమిరేవ నా ॥

తమిస్రా✻ఇది-చీగటిగలరాత్రికిని-సామాన్యరాత్రికిని పేరైనపుడు॥స్త్రీ॥ చీకటికి పేరగునపుడు॥పు॥

చికురో పశా గేహా బభ్రౌ
కేశే త్రిషు తు చంచలే ।

చికుర✻ఇది-సర్పమునకును-బల్లికిని- తలవెంట్రుకలకును పేరైనపుడు॥పు॥చంచలమైనదానికి పేరైనప్రుడు॥త్రి॥

హిమ శీకరయోః పుంసి తు
షారశ్శీతే త్రిషు ॥౩౦౬॥

తుషార✻ఇది- మంచునకును-తుంపరలకును పేరగునపుడు॥పు॥చల్లనిదానికి పేరగునపుడు॥త్రి॥

చమర్యో నామ్నృ గేక్లీబం చా
మరే

చమర✻ఇది-సవరపుమృగమునకు పేరగునపుడు ॥ స్త్రీ॥ వింజామరకు పేరగునపుడు॥న॥

త త్రిషూత్తరే ।

✻అథ-ఈశబ్దమునకు బిమ్మట-ఉత్తరే- మీదజెప్పగల శబ్దములన్నియు-అనగా నుదారశబ్దము మొదలుకొని యితరశబ్దమువరకుగలయెనిమిది శబ్దములు-త్రిషు - మూడులింగములయందును వర్తించును.

ఉదారో దక్షిణే ఖ్యాతే దా
న శౌండే మహాత్యపి ॥౩౦౭॥

ఉదార✻పు॥ఇది-నేర్పరికిని-ప్రసిద్ధికిని- దానశీలునికిని- దొడ్డవానికిని పేరు.

కాలేప్యశృంగో గాశ్మశృ
రహితో నా చ తూబరః ।

తూబర✻పు॥ఇది-కాలమున గొమ్ములురానియెద్దునకును గడ్డముమీసములు రాని పేడివానికిని పేరు.

ధీరైకతానా వేకాగ్రౌ
భంగురౌ వక్రనశ్వరౌ ॥

ఏకాగ్ర✻పు॥ఇది-ధీరునికిని-ఏకాగ్రచిత్తునకును పేరు-
భంగుర✻పు॥ ఇది- వక్రమైనదానికి [illegible] ముగలదానికిని పేరు. (వంతు [illegible]

విధురౌ కష్టవిశ్లిష్టౌ
ప జ్ఞనీచౌ తు పామరౌ
చతురౌ దక్షధీమంతౌ
వితరాన్యపామరౌ ॥

విధుర✻పు॥ఇది- కష్టమునుబొందినవాని- [illegible]
పామర✻పు॥ఇది-మూర్ఖునికిని-నీచు[illegible]
చతుర✻పు॥ఇది-సమర్థు[illegible]బుద్ధి[illegible]
ఇతర✻పు॥ఇది-అన్యునకును-వివేకహీనునకును పేరు.

ఇతి రేఫాంతాః.

✻ రేఫాంతపదవర్గము ముగిసెను. ✻

ఉల్లోలహర్షౌ కల్లోలౌ
దేహాత్మానౌ తు ముద్గలౌ ।
కుంతలౌ దేశచికురౌ
సృగాలౌ దైత్యజంబుకౌ ॥
కోకిలా పుల్మ్కపికా

కల్లోల✻పు॥ఇది-గొప్పకరుళ్లకును-సంతోషమునకును పేరు
ముద్గల✻పు॥ఇది- దేహమునకును-ఆత్మకును పేరు.
కుంతల✻పు॥ఇది- దేశభేదమున[illegible] తలవెంట్రుకల[illegible]
సృగాల✻పు॥ఇది॥ దైత్యు[illegible]
కోకిల✻పు॥ఇది-[illegible]

జంబాలౌ పంక శైవలౌ। — జంబాలః, పు॥ ఇది-అడుసునకును-పాచికిని పేరు.

సర్వభేదేచ మద్యాదౌ సూత్రభాగ్రి మాతులః ॥౩౬౫॥ — మాతులః, పు॥ ఇది- పొడవైన దేహమునని - లోకయుక్త- గలిగినాడు [illegible] తో సమ్మెత్త [illegible] సంబంధించు పు [illegible] పాముకును-ఉమ్మెత్తచెట్టు కును - మేనమామకును- చక్రా [illegible] వృక్షము [illegible] చెట్టునకును పేరు.

జగలః పిష్టుపఘ్నేచ్యా త్రిషుల వేషిచ కౌరాదకే। — జగలః, పు॥ ఇది-పిండిపాలు [illegible]-[illegible]గాని-ని- మోదక మకుభత్యుం కేయునకును పేరు.

కుంజలసన్యా రేవత్రకే షఢ్ చ్ఛాయాహారేపి సః॥౩౬౬॥ — [illegible] పు॥ ఇది- కొంగకును-మొసలికిని- మూగజాము [illegible] ఘాతమునకును పేరు.

కాకోలస్తు ద్రోణకాకే ప్ర ఖేదకులాలయోః। — కాకోలః, పు॥ ఇది - మాలకాకికిని-విషవిశేషమునకును- కుమ్మరవానికిని పేరు.

శార్దూలో వానకే వ్యాఘ్రేషు శ్రేష్ఠేతూత్తరస్థేలః॥ — శార్దూలః, పు॥ ఇది-రాక్షసునికిని-పెద్దపులికిని- ఉత్తర పదముయి పురుషశ్రేష్ఠునకును పేరు.

వంజుళ స్తిలకశాఖాశోక వేతసేష్వ — వంజుళః, పు॥ ఇది-గుమ్మిచెట్టునకును- అశోకవృక్షమునకును-ప్రబ్బలి [illegible] నకును పేరు.

థ మేఖలా। కాంచ్యాం వామ్య్యద్రికటకే। ఖోజిస్త్రానాసిబంధయోః॥౩౬౭॥ — మేఖలా, స్త్రీ॥ ఇది-మొలనూలికిని-పలుపునకును- కొండ నడుమునకును-పిడుమంత్రప్రదేశమునకును- కత్తిబిలకట్టునకును పేరు.

శృంఖలం పుంస్కటీవస్త్ర బంధేపి — శృంఖలం, స్త్రీ॥ ఇది-మొలవాని కట్టువస్త్రమును బిగించె [illegible] మొదలయినవానికిని-ఇనుపగొలుసువలన బంధసాధనము [illegible] మొదలయినవానికిని పేరు.

కదళీమృగే। రంభాయాం వైజయంత్యాంచ — కదళీ, స్త్రీ॥ ఇది- [illegible] లయిన [illegible]-అరటిచెట్టునకును - [illegible] పేరు.

మహిళా [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] — మ [illegible] - [illegible] - [illegible] [illegible] పేరు.

[illegible] — [illegible] పేరు.

[illegible] ॥౩౬౮॥ తిలపర్ణే — [illegible] - సుక్ష్మ [illegible] పేరు.

[illegible] — [illegible] పేరు॥ స్త్రీ॥ [illegible] పేరు॥

కుపలం [illegible] — [illegible]- [illegible] కును పేరు.

[illegible]॥౩౬౯॥

నాళీనాళీ [illegible] త్తచ స్త్రియామ్। — నాళి, స్త్రీ॥ ఇది-[illegible]నకును-గడియకును- ఉత్తమ స్త్రీకిని పేరు.

పాతాళం బాడబాగ్నౌచ

కీలాలమసృగంభసోః॥ ఫణిభాగే

దుకూలంతుక్షౌమేసూక్ష్మాం శుకేచతత్ ।

లాంగూలం మేహానేపుచ్ఛే

శమలంశకృదేనసోః ॥

కమలం ఘురికాదీనాంహేమాద్యైశ్చిత్రితాజినే । క్లోమ్న్యౌషధే రుణాబ్దేపి కమలాశ్రీవరస్త్రీయోః ॥౪౦౧

కుకూలం శంకు పంక్తిర్ణశ్వభ్రేపుంసితుషానలే ।

వాత్యాయామపి వాతూలస్తువాతాసహేత్రిషు ॥

చపలఃపారదేకీశే పుమాం స్త్రీషుతు చంచలే । దుర్వ్యేనీ లేగ్రుతేనీచే చపలా తటితి స్త్రియామ్ ॥౪౦౩॥

తరళోహారమధ్యస్థ మణౌ నాచంచలేత్రిషు ।

పర్యాప్తౌసుకృతే ష్వేపేశలంనిపుణేత్రిషు ॥౪౦౪॥

త్రిషుశ్రేష్ఠేసితేరమ్యే ధవళోనాగుణేభవేత్ । ధవళాగవ్య

ధాన్యభేదేపక్షిభేదేపి పిప్పలః॥౪౦౫॥ క్లీబంవస్త్రేచ్ఛేదభేదేసలిలేపిప్పలికణా ।

బహుళోగ్నౌకృష్ణపక్షేపుమాంస్త్రీష్వసితేబహుళా ॥

ఏలాభూ కృత్తికా గోష్ఠుబహుళా స్యాద

పాతాళః॥న॥ఇది-బడబాగ్నికిని - చకారమువలననాగలోకమునకును పేరు-

కీలాలః॥న॥ఇది-నెత్తురునకును-ఉదకమునకును - పాముపడిగెయొక్క-భాగమునకును పేరు.

దుకూలః॥న॥ఇది-నెలిపట్టుచీరకును-సన్నపువలువకును పేరు.

లాంగూలః॥న॥ శిశ్నమునకును-తోకకును పేరు.

శమలః॥న॥ఇది-అమేధ్యమునకును-పాపమునకును పేరు

కమలః॥ఇది-చురకత్తిమొదలయినవానికిని- బంగారువిత్తరువుతో జేయబడినతోలుబిరకును-కమపులోనినీరుతిత్తికిని-ఔషధవిశేషమునకును-ఎఱ్ఱదామరపువ్వునకును పేరైనపుడు॥న॥లక్ష్మీదేవికిని-ఉత్తమస్త్రీకిని-పేరైనపుడు॥స్త్రీ॥

కుకూలః॥ఇది-మేకులునాటినగుంటకు పేరైనపుడు॥న॥ కుమ్మునకు పేరైనపుడు॥పు॥

వాతూలః॥ఇది-వాయుసమూహమునకును - అపిశబ్దము వలన వాతూలాగమమునకును-ఉన్మత్తునికి పేరైనపుడు॥ పు॥ వాయువునుసహింపనివానికి పేరైనపుడు- త్రి-

చపలః॥ఇది-పాదరసమునకును - కోతికిని పేరైనపుడు-పు-కదలుస్వభావముగలదానికిని-ఉన్మత్తునికిశీఘ్రమైనదానికిని-నీచమైనదానికిని పేరైనపుడు-త్రి-మెరుపునకును - లక్ష్మికిని పేరయినపుడు- స్త్రీ-

తరళః॥ఇది-హారమధ్యమునందుండునాయకమణికి పేరైనపుడు-పు-చంచలమైనదానికిని పేరయినపుడు- త్రి-

పేశలః॥ఇది-సామర్థ్యమునకును-పుణ్యమునకును-లబ్ధసిద్ధికరణమునకు పేరగునపుడు-న॥ నేర్పరికి పేరయినపుడు॥త్రి

ధవళః॥ఇది-శ్రేష్ఠమైనదానికిని-తెల్లనిదానికిని-ఒప్పిదమైనదానికిని పేరయినపుడు-త్రి-తెలుపునకును పేరయినపుడు-పు-తెల్లనిగోవునకును పేరయినపుడు-స్త్రీ-

పిప్పలః॥ఇది- రావిమ్రానికిని-పక్షివిశేషమునకును-పేరయినపుడు-పు-వస్త్రమునకును-ఖండితశేషమునకును- ఉదకమునకును పేరగునపుడు-న-పిప్పలికి పేరగునపుడు స్త్రీ-పిప్పలీ

బహుళః॥ ఇది- అగ్నికిని- కృష్ణపక్షమునకును పేరయినపుడు-పు-నల్లనిదానికిని-[illegible] పేరగునపుడు త్రి- పెద్దయేలకలకును-భూమికిని-కృత్తికానక్షత్రమునకును. ఆవునకును పేరగునపుడు- స్త్రీ- ఇచ్చటకృత్తికానక్షత్రమునకు పేరగునపుడు స్త్రీలింగమును- బహువచనమునునియమము సంభవించును [illegible].

థోపలా। శర్కరాయాం దృషత్పుత్రే స్త్రీనస్త్ర్యక్షి ణినామణౌ ॥౮౦౭॥

ఉపలా*ఇది-మొరపమంటికిని నూరుడుసురాతికిని పేరగునపుడు॥స్త్రీ॥సామాన్యముగా రాతికి పేరగునపుడు॥ న్న॥ మణికి పేరగునపుడు॥పు॥

పింగళోగ్నౌ మణౌకీశేచండాంశోః పారిపార్శ్వకే। త్రిష్వయం కపిలేయామ్యదిక్కరిణ్యాంతు పింగళా ॥

పింగళ-ఇది-అగ్నికిని-కోతికిని-సూర్యునికిని-పార్శ్వమునను౦డువిఘ్నదేవతకును-పేరగునపుడు- పు॥ పచ్చవన్నెగలదానికిని పేరగునపుడు॥త్రి- దక్షిణదిగ్గజముయొక్క భార్యకు పేరయినపుడు॥స్త్రీ॥

కంబళోహిః క్రిమిస్స్యాస్నా ప్రావారః కంబళంజలమ్ ।

కంబళ*ఇది-సర్పవిశేషమునకును-కంబళిపురుగునకును గంగడోలునకును-ఉత్తరీయమునకును పేరయినపుడు॥ పు॥ ఉదకమునకు పేరగునపుడు॥న-

జాంగలం నిర్జనస్థానేత్రిషు మాంసేనపుంసకమ్ ॥

జాంగల*ఇది-జనరహితస్థలమునకు పేరగునపుడు-త్రి- మాంసమునకు పేరగునపుడు-న-

కందళీమృగభేదేస్యా

కందళీ*స్త్రీ-ఇది-దొడ్డకడుపును-నల్లనిముందరకాళ్లును గలమృగవిశేషమునకును పేరు-

త్కందళంతునవాంకురే।

కందళ*న-ఇది- క్రొత్తమొలకకు పేరు-

కుండలం వర్తులం పాశః కర్ణభూషా

కుండల*న-ఇది-వర్తులమునకును-త్రాటికిని- కర్ణభూషణమునకును పేరు-

థకుండలీ ॥భుజంగేచిత్రకమృగేనాకుండలవతి త్రిషు ।

కుండలి*ఇది-సర్పమునకును పెద్దపులికిని పేరగునపుడు-పు-కుండలములుగలవానికి పేరగునపుడు-త్రి-

మండలీనారాజ్ఞిసూర్యేశక్రేవహేశ్వబిడాలయోః ॥

మండలిక*ఇది-రాజునకును-సూర్యునికిని- ఇంద్రునికిని సర్పమునకును-కుక్కకును-పిల్లికిని పేరు.

మండలం నద్వయోః కుష్ఠేవ్యుపసూర్యకభేకయోః । బింబే ద్వాదశ రాజౌఘేనికురుంబే

మండల*న-ఎఱ్ఱపులుము-అనురోగమునకును- పరివేషమునకును-కప్పకును-బింబమునకును-యుద్ధకాలమున రాజునకుముందువెనుకనుండు ౧౨ రాజులగుంపునకును- సమూహమునకును పేరు.

థఫేనిలః ॥౮౧౨॥ ద్రుమానరిష్టేబదరే క్లీబేఫేనవతి త్రిషు ।

ఫేనిల*ఇది-కుంకుడుచెట్టుకు పేరగునపుడు-పు- రేగుపండునకు పేరగునపుడు-న- నురుగుగలదానికి పేరగునపుడు - త్రి -

అశుత్రీహిశాపాటలోనా పాటల్యాఞ్గవిపాటలా ॥ క్లీబంతు పాటలీపుష్పే శ్వేతరక్తేత్వయంత్రిషు ।

పాటల*ఇది-ఎఱ్ఱనివడ్లకు పేరగునపుడు-పు-కలిగొట్టుచెట్టునకును-ఎఱ్ఱనియావునకును పేరగునపుడు-స్త్రీ- కలిగొట్టుపుష్పమునకు పేరగునపుడు- న- తెలుపు నెరుపు గూడినవర్ణమునకు పేరగునపుడు- త్రి-

శృంగారేనావికసితేస్వచ్ఛేదీప్తేత్రిషూజ్జ్వలః॥ ౮౧౪॥

ఉజ్జ్వల*ఇది-శృంగారమునకు పేరగునపుడు- పు- వికసించినదానికిని-స్వచ్ఛమయినదానికిని- ప్రకాశమయినదానికిని పేరగునపుడు-త్రి-

వీణాదండే ప్రవాళోస్త్రీ విద్రుమేనవపల్లవే।

ప్రవాళ — పు॥ఇది-వీణాదండమునకును - పగడమునకు ను-లేతచిగురునకును పేరు—

ఇంద్రవారుణ్యజ్జయిన్యో ర్విశాలాపృథులేత్రిషు॥

విశాలా-ఇది-పెద్దపాపరకాయకును-ఉజ్జయినీపురమునకును పేరయినపుడు॥స్త్రీ॥విశాలమైనదానికి పేరైనపుడు॥త్రి॥

అచలో ద్రౌభువ్యచలా

అచల ఇది - పర్వతమునకు పేరగునపుడు ॥ పు ॥ భూమికి పేరగునపుడు ॥ స్త్రీ॥

కపిలాగ్నే యీధేనుకా। శింశపారేణుకాగాశ్చ ము నౌనాపింగళే త్రిషు॥ ౪౧౯॥

కపిలా - ఇది అగ్నిదిక్కునను ఉండు నాగయోషునకును కంపుగలయిరుగుడు (మానికి)- తక్కోలమునకును ... ధేనువునకును పేరైనపుడు॥స్త్రీ॥మునికి పేరైనపుడు॥పు॥ గోరోచన మువంటి వన్నెగలవానికి పేరైనపుడు ॥త్రి॥

రసాలా మార్జికాదూ ర్వాజిహ్వా నాళ్విక్షు చూత యోః।

రసాల—ఇది— దధిశర్కరాదులచేత చేయబడిన లేహ్యమునకును— దూర్వకును—నాలుకకును పేరైనపుడు॥ స్త్రీ ॥ చెఱకుము క్కఘన మునకును — తియ్యమామిడచెట్టునకును పేరైన పుడు । పు॥

నిర్ణీతే కేవలంత్రీ బంత్రిషు స్యాదేకకృత్స్నయోః।

కేవల — ఇది — నిర్ణయింపబడినదానికి పేరగునపుడు॥న॥ ఒకటికిని—అంతటికి పేరగునపుడు॥త్రి॥

నీలీధాత్ర్యోశ్రీఫలీ స్త్రీబి ల్వేపుంస్య

శ్రీఫలీ — ఇది—నీలిచెట్టునకును — ఉసిరికచెట్టునకును పేర గునపుడు॥స్త్రీ॥బిల్వచెట్టునకు పేరగునపుడు—శ్రీఫల॥పు॥

థచంచలా।తటిల్లక్ష్మ్యో స్త్రీలింగోయంచపలే

చంచలా—ఇది — మెఱపునకును — లక్ష్మికిని పేరగునపు డు॥స్త్రీ॥చపలమైనదానికి పేరగునపుడు॥త్రి॥

థత్రిషూత్తరే॥ ౪౨౦

అథ—ఇది— మొదలు—ఉత్తరే—మీద చెప్పగల బహుళశబ్దము వరకు—త్రిషు— మూడులింగములయందును వర్తించును—

కరాళ ౦దంతు రేతుంగేభీ షణేచా

కరాళ—న॥ఇది—మిట్టపండ్లవానికిని—ఉన్నతమైనదానికిని— భయంకరమైనదానికిని పేరు—

థసంకులం। మిథస్స్వరాహత వచస్యత్యాకీర్ణేవ్యాకులేపిచ

సంకుల—న॥ ఇది—పరస్పరముకొట్టువడినవాక్యమునకును— పరిమితదానితో గలిసినదానికిని ఆకులమైన దానికిని పేరు—

పేశలాచా రు చతురా

పేశల—పు॥ఇది—ఒప్పిదమైనదానికిని — నేర్పరికిని పేరు—

పూర్ణశ్రేష్ఠతుపుష్కలా। ఉత్తాలావు త్కటశ్రేష్ఠౌ

పుష్కల—పు॥ఇది—నిండినదానికిని—శ్రేష్ఠునికిని పేరు—ఉత్తాల పు — ఇది—అతిశయమైన దానికిని — శ్రేష్ఠమైన దాని— కిని పేరు—

వాభీలౌ కృచ్ఛ్ర భీషణౌ

ఆభీల—పు । ఇది — కష్టమైనదానికిని — భయంకరమైనదా నికిని పేరు

అఖిలౌ గర్హ్యాని శ్శేషౌ

అఖిల—పు ॥ ఇది—నింద్యమైనదానికిని — మిగతలేనిదాని కిని పేరు—

బహులౌ సాంద్రపుష్కలౌ

బహుల- పు॥ ఇది—దట్టమైనదానికిని—నిండినదానికిని పేరు—

ఇతి లాంతాః

—లాంతపదవర్గ ముముగిసెను—

మంత్రీసహాయస్సచివౌ

సచివ —పు ॥ ఇది — మంత్రికిని — తోడైనవానికిని పేరు—

వృషశ్రేష్ఠతు పుంగవౌ॥

పుంగవ — పు — ఇది—ఎద్దునకును ఉత్తరపదమైనప్పుడు శ్రేష్ఠునికిని పేరు—

పల్లవౌ సూర్యగోపాలౌ
మునిలోభ్రాతృ ఈ గాలవౌ।
కితవౌ ధూర్త ఉన్మత్తౌ రా
హావం యాగ సంగరౌ॥
ప్రసేవౌ న్యూ శివి దాం గే
ప్రభావౌ శక్తి తేజసీ।
[illegible]
[illegible] ౨౦॥
ప్రభవ [illegible]
[illegible]
దేః బ్ధి దేస్థానే
వివస్వాన్ స్తు సురేరవౌ॥
ప్రసవః పుష్ప ఫలయోర
పత్యానుజ్ఞయో స్సుతే। ప్ర
రంపర్యాప్రసంగే చ ప్రాణిగ
ర్భ విమోచనే॥౨౨॥
ఉత్సవః కోపవ ఉ రోద
సేం చ్ఛావి సార యోః॥
అవిశ్వాసే పాపన్హావయోర్ని
కృతౌ చా పిహ్నవః॥౨౩॥
గణ [illegible] ంధేపి [illegible]
గంధర్వో నా య కేప్య గే
ఆంది [illegible] నర్వశ్వే
థార్భే వచనస్థితే॥౨౪॥
[illegible] తిజ్ఞానే।
బోధవ స్త్వసా శ్వ మహోక్ష
జ్ఞమంత్రిణి।
నుషవీ స్త్రీకార వేల్లికి కె
కృష్ణజీరకే॥౨౫
భైరవో నా క్షేత్రపాల భర్గ
యోర్భీషణే త్రిషు।

పల్లవ—పు॥ ఇది— సూర్యునికిని — గోవులమేపరికిని పేరు—

గాలవ—పు॥ ఇది — ఒకానొకమునికిని — లోధ్రవృక్షమున కును పేరు—

కితవ—పు॥ ఇది—జూదగానికిని — ఉన్మత్తప్రశ్నమునకును పేరు—

ఆహవ—పు॥ ఇది — యాగమునకును — యుద్ధమునకును పేరు—

ప్రసేవ—పు ఇది—[illegible] కును — వీణెయొక్క [illegible] కును పేరు—

ప్రభావ—పు॥ ఇది॥ [illegible] — [illegible] పేరు—

[illegible] పు॥ ఇది — ఆకాశమునకును — స్వర్గమునకు [illegible]—

[illegible] — [illegible] — [illegible]— [illegible] — బంధువునకును [illegible]—

ప్రభవ॥ పు—ఇది—పరాక్రమమునకును — [illegible] మొ దటిదానికిని — జనన కారణమైన దానికిని — మొదట [illegible] టకుస్థానమైనదానికిని పేరు—

వివస్వత్—పు॥ ఇది—దేవతకును—సూర్యునికిని పేరు—

ప్రసవ—పు॥ ఇది—పుష్పమునకును—ఫలమునకును—పుట్టుక కును—అనుజ్ఞకును — [illegible] దానికిని— పారంపర్యప్రసంగమున కును—ప్రసూతికిని పేరు—

ఉత్సవ—పు॥ ఇది—కోపమునకును — [illegible] — [illegible] గుటకును—ఇచ్ఛపుట్టుట కును [illegible]—

నిహ్నవ—పు॥ ఇది — అవిశ్వాసమునకును — దాచుట కును తిరస్కరించుట కును — [illegible]

[illegible]—పు॥ ఇది [illegible] పును-అడిశబ్దమునకు [illegible] నుపా [illegible] పేరు—

గంధర్వ—పు॥ ఇది—నా॥ కుకిని [illegible] మునకును [illegible] తరపిశాచికిని—[illegible] మునకును పేరు—

ఆశ్రవ— పు॥ ఇది—చెప్పినట్లు [illegible] వానికిని—అంగీకార మునకును పేరు—

ఉద్ధవ—పు॥ ఇది—పండుగకును—కృష్ణునిమంత్రికిని పేరు—

నుషవీ—స్త్రీ॥ ఇది— కాకరతీగెకును — [illegible]—నల్ల జీలకర్రకును పేరు—

భైరవ— ఇది - క్షేత్రపాలునికిని — [illegible] దా॥ పు॥ [illegible] యంకరమైనదానికిపేరైనపుడు॥ త్రి॥

విష్ణౌ వసంతే వైశాఖే మాధవో

మాధవః॥ పు॥ ఇది—విష్ణువునకును—వసంతఋతువునకును—వైశాఖమాసమునకును పేరు—

మాధవీలతా॥ ౪౨౯॥ రమాయామపి శోభాయాం స్త్రీ సంబంధిని త్రిషు।

మాధవీ॥ స్త్రీ॥ ఇది—బండిగురివెంద తీగెకును—లక్ష్మికిని—కాంతికిని పేరు— వసంతతో అనగా సంబంధమైన దానికి పేరగునపుడు — మాధవః — మాధవీ — మాధవమ్ అనుచు మూడులింగములుం గలవు— *

సైంధవో లవణే న స్త్రీ హయే నా సింధుజే త్రిషు॥ ౪౩౦

సైంధవః॥ ఇది ఉప్పునకు పేరగునపుడు ॥న॥ గుఱ్ఱమునకు పేరగునపుడు ॥పు॥ సముద్రమున పుట్టిన దానికి పేరగునపుడు ॥త్రి॥

ఆర్తవం త్రి స్త్రీ రజః పుష్పమృతునా సంబంధిని త్రిషు।

ఆర్తవః॥ ఇది స్త్రీల ముట్టునకును పుష్పమునకును పేరగునపుడు ॥న॥ ఋతుసంబంధమైన దానికి పేరగునపుడు ॥త్రి॥

శత్రుత్వే శాత్రవం నారౌ

శాత్రవః॥ ఇది—శత్రుభావమునకు పేరగునపుడు ॥న॥ శత్రువునకు పేరగునపుడు ॥పు॥ *

భార్గవీ స్యాదుమారమా॥ ౪౩౧॥ దూర్వా చ భార్గవః పుంసి రేణుకాసుతశుక్రయోః।

భార్గవీ॥ స్త్రీ॥ ఇది— పార్వతికిని—లక్ష్మికిని— గరికెకును పేరు— *

భార్గవః॥ పు॥ ఇది—పరశురామునకును— శుక్రునికిని పేరు—

గాండివ గాండివౌ పార్థచాపే చాపేఽన్యస్త్రియాం

గాండీవః గాండివః॥ న॥ ఈ రెండును అర్జునుని వింటికిని సామాన్యముగా వింటికిని పేరు— *

ప్రగ్రీవః స్త్రీ గ్రీవాయాం ప్రసాదే కలశేఽపి చ।

ప్రగ్రీవః॥ న॥ ఇది—మెడకును—గవాక్షమునకును—కలశమునకును పేరు— *

తపస్వీ తాపసే శ్వేత ద్విజిహ్వో భుజగే ఖలే॥

తపస్విన్॥ పు॥ ఇది—మునికిని—దీనునికిని పేరు *

ద్విజిహ్వః—పు॥ ఇది— సర్పమునకును— ఖలునికిని పేరు

పార్థివో భూపతౌ భూస్థే క్రమాత్పుంసి త్రిషు క్రమాత్

పార్థివః— పు॥ ఇది స్వామికి భూమియందు పుట్టిన దానికిని పేరు—

* క్రోడా—క్రోడశబ్దము —తపస్వీ— ద్విజిహ్వ—పార్థివ శబ్దములు మూడును— క్రమాత్ —పుంలింగ—పుంలింగములందును—త్రిషు—యుల్లింగముల ననుసరించును— స్వామినేలు రాజునకు పేరగునపుడు పుంలింగము— భూమినుండి పుట్టినదానికిని పేరగునపుడు త్రిలింగము—

రాజీవస్తు ఝషే రాజీవోత్పలే మత్స్యే

రాజీవః ఇది తామరపుష్పమునకు పేరగునపుడు ॥న॥ మత్స్యవిశేషమునకు పేరగునపుడు ॥పు॥ *

పల్లవః॥ ౪౩౪॥ అస్త్రీ ప్రవాలే నా షిద్గే

పల్లవ—ఇది—చిగురునకు పేరైనపుడు ॥న॥ విటునికి పేరైనపుడు ॥పు॥

కైతవం ద్యూతదంభయోః॥

కైతవ—న॥ ఇది—ద్యూతమునకును— దంభమునకును పేరు

ఇతి వాంతాః

—* వాంతపదవర్గము ముగిసెను *—

రహః ప్రకాశౌ వీకాశౌ
రక్షో వృక్షౌ పలాశినౌ।
నివేశః శిబిరోద్వాహౌ
శంకరాద్రిపౌ।ఆదర్శోగ్రంథ
పేష్టికే

నిదేశః కథనాజ్ఞయోః॥ ని
ర్వేశస్సమూర్ఛనే వేతనా
కృత్స్నభృత్యుపభోగయోః
ప్రకాశః కిరణోద్భాసినాతు
ల్యస్ఫుటయోస్త్రిషు॥

యమరక్షసికీనాశః కర్షకే కృ
పణే త్రిషు।

పత్రే పలాశం హరితే రాక్ష
సే కింశుకే పుమాన్ ॥౨౩౮॥
నిస్త్రింశోఽసౌ త్రిషు క్రూరే
మత్స్యే ద్విధా
కులిశం పవౌ॥
అథ త్రిష్వవశస్వతం త్రాత్మా
వశోరి షడుష్టధీః ॥౨౩౯॥
కర్కశో నిర్దయః క్రూరః
ఖరస్పర్శశ్చ సాహసీ।
బాలిశౌ మూర్ఖపృథుకౌ॥
సదృశౌ తౌ సమోచితౌ॥

ఇతిశాంతాః

నిమేషని మిషౌ సూక్ష్మకా
లే పక్ష్మణి పాతనే।
పురుషో ధాతృపున్నాగవ
నాత్మ పరమాత్మసు ॥౨౪౧॥
ఆకర్షః పాశకే శారిఫలకే
ద్యూతే ఇంద్రియే।
విశేషోఽవయవే వ్యక్తౌ తిలకే
త్యంతభేదకే॥౨౪౨॥

వీకాశ - పు॥ ఇది—ఏకాంతస్థలమునకును—స్ఫుటమయిన దానికిని పేరు *

పలాశి - పు॥ ఇది—రాక్షసునకును-వృక్షమునకును పేరు *

నివేశ—పు॥ ఇది—దండు దిగిన తావునకును వివాహమునకును పేరు. *

గిరీశ—పు॥ ఇది—శివునికిని—పర్వతశ్రేష్ఠమునకును పేరు—

ఆదర్శ—పు॥ ఇది అద్దమునకును—గ్రంథాదులయొక్క ముంజిలకును పేరు. *

నిదేశ—పు॥ ఇది—చెప్పుటకును—ఆజ్ఞకును పేరు—. *

నిర్వేశ—పు॥ ఇది—అనుభవించుటకును—కార్యమునకిచ్చు కూలికి—భోగమునకును పేరు— *

ప్రకాశ—ఇది—కిరణమునకును—కాంతికిని పేరయినప్పుడు పు॥ సమానమయిన దానికిని — స్ఫుటమైన దానికిని పేరైనప్పుడు॥ త్రి॥ *

కీనాశ—ఇది—యమునికిని — రాక్షసునకును పేరగునప్పుడు ॥ పు ॥ కృషిచేయువానికిని—కృపణునకును పేరగునప్పుడు ॥ త్రి ॥ *

పలాశ—ఇది—ఆకునకు పేరగునప్పుడు॥ న॥ పచ్చనివన్నెకిని—రాక్షసునికిని — మోదుగచెట్టునకును పేరగునప్పుడు ॥ పు॥

నిస్త్రింశ—ఇది—ఖడ్గమునకు పేరయినప్పుడు॥ పు॥ క్రూరునికి పేరయినప్పుడు॥ త్రి॥ మత్స్యభేదమునకు పేరయినప్పుడు॥ పు॥

కులిశ—న॥ ఇది—వజ్రాయుధమునకు పేరు— —

అవశ—త్రి॥ ఇది—స్వాధీనబుద్ధిలేనివానికిని—అర్థిజనగణముచే దూషితమైనబుద్ధి గలవానికిని పేరు— —

కర్కశ—త్రి॥ ఇది—దయలేనివానికిని—క్రూరునికిని—వేడిమియగుస్పర్శ గలదానికిని — సాహసవంతునికిని పేరు— *

బాలిశ—త్రి॥ ఇది—మూర్ఖునికిని— బాలునికిని పేరు— —

సదృశ—త్రి॥ ఇది—సమానమైనదానికిని యోగ్యమైనదానికిని పేరు— —

——*శాంతపదవర్గము ముగిసెను.*——

నిమేష—నిమిష—ఈరెండును—సూక్ష్మకాలభేదమునకును—రెప్పకును—ఒకరి శబ్దమునకును పేరు— —

పురుష—పు॥ ఇది—బ్రహ్మకును—సురపొన్నచెట్టునకును—మనుష్యునికిని-జీవునకును—పరమాత్మకును పేరు— —

ఆకర్ష—పు॥ ఇది—పాచికలకును—జూదమాడుపలకకును—జూదమునకును—చక్షురాదీంద్రియములకును పేరు— —

విశేష—పు॥ ఇది—అవయవమునకును—ప్రకాశమునకును—నుదుటబొట్టు తిలకమునకును—భేదమునకును పేరు— —

ప్రదోషోదోషరాత్ర్యోశ్చ	ప్రదోష—పు॥ఇది—దోష మనకును— రాత్రియందలి యంశమునకును పేరు—
అభీషూనాశదీధితీ।	అభీషు—పు॥ఇది—పగ్గమునకును— కిరణమునకును పేరు॥
నిఃఘర్షోఘర్షణస్పర్ధా	నిః ఘర్ష—పు॥ఇది—ఒరి యుటకును— కలహమునకును పేరు—
శైలూషోబిల్వనర్తకా॥	శైలూష—పు॥ఇది—బిల్వచెట్టునకును— నట్టువవానికిని పేరు—
అమిషం త్వస్త్రీయాం మాంసేఉత్కోచే భోగ్యవస్తుని॥	అమిష — న్న ఇది— మాంసము నకును — కానుకకును భోగ్యవస్తువునకు ను పేరు—
దిధిషూ స్త్రీ ద్విరూఢా యాం తత్ప తౌది ధిషుః పుమాన్॥౧౧౧॥	దిధిషూ— యిది—మారుమనువాడిన స్త్రీకిని పేరగునప్పుడు॥స్త్రీ॥ ఆ స్త్రీని పెండ్లాడిన పురుషునికి ని పేరగునప్పుడు— దిధిషు॥పు॥
రోహిషం రక్తకత్మక్లీబే మత్స్యే మృగే చనా।	రోహిష—యిది— ఎర్రకామంచికసవునకు పేరయినప్పుడు॥న॥ఎఱ్ఱమీనునకును— కొండగొఱ్ఱెకును పేరయినప్పుడు
పౌరుషం విక్రమే భావకర్మణోః పురుషస్య చ॥౧౧౫॥	పౌరుష- యిది- పరాక్రమమునకును- పురుషునిభావమునకును—వానికార్యమునకును పేరయినప్పుడు॥ న ॥ మనుష్యుని చెయ్యెత్తు పొడవునకు పేరయినప్పుడు విశేష్యలింగము —
ఉష్ణీషోలిఙ్గమధ్యస్థితశిరోవేష్టనయోర్మతః।	
పరిచర్యాకృతశుశ్రూషా	శుశ్రూషా-స్త్రీ ॥ యిది — శుశ్రూషకును - అపేక్షబడినవలన విననలయుననునిచ్ఛకును పేరు—
మంజూషా పేటికాపురీ॥	మంజూషా-స్త్రీ॥యిది పెట్టెకును - పురమునకును పేరు—
నృపాగ్ర పత్నీ సైరిభ్యోర్మహిషీ	మహిషీ స్త్రీ॥యిది—రాజుయొక్కపట్టపుదేవికిని- గేదెకును పేరు—
కిల్బిషం త్వఘే । అపరాధేవ్య	కిల్బిష- న ॥యిది- పాపమునకును- అపరాధమునకును పేరు —
థోష్ణీషశ్శిరోవేష్టకిరీటయోః॥౧౧౬॥	ఉష్ణీష-పు॥యిది-తలకుచుట్టెడుపాగా మొదలైనవానికిని-కిరీటమునకును పేరు—
నవసూతిగవీదుగ్ధేపీయూషమమృతే పిచ॥	పీయూష—న్న ॥ యిది-ఈనినరోజుడిన మొదలలో నీయావుపాలకును-అనగా జున్నునకును - అమృతమునకును పేరు—
నానాదివ్యవిషేనాల్పానావిషోనిర్విషేత్రిషు ॥౧౧౮॥	అవిష—యిది దివ్యవిషమునకు పేరగునప్పుడు॥ న్న ॥సముద్రమునకు పేరగునప్పుడు॥పు॥ విషములేని దానికి పేరగునప్పుడు॥త్రి॥
గండూషస్తు ద్వయోరాస్యపూరౌద్విరదపుష్కరే	గండూష—న్న ॥ ఇది— పుక్కిటినీళ్లకును ఏనుగుతొండపుకొనకును—చేరకును పేరు—
ప్రసృతౌచా	
థకలుషంక్లీబం పాప్యావిలేత్రిషు॥౧౧౯॥	కలుష—ఇది॥పాపమునకు పేరైనపుడు ॥న॥ కలగిన దానికి పేరైనపుడు॥త్రి॥
కషస్యాణఫలకేసారణ్యో నిమాతరిస్త్రియాం।	నికష—ఇది—సానరాతికి పేరగునపుడు॥ పు ॥రాక్షసులతల్లికి పేరగునపుడు॥స్త్రీ॥

నిశాహ్వా యమభ్యాశే
కల్మాషః కృష్ణ పాండరే॥
౪౫౦॥ కృష్ణే నత్రిమహాప్రుంస్యే
షదాన వేయూవ కేశనే।
వరుణోవిషురే రూక్షే కర్బ్బ
రేచత్రి బింగరః॥౪౫౧॥

ఇతిషాంతాః
ప్రవాసోత్య త్ర ధూపేశ్చ

రభసో వేగహర్షయోః॥
నభః ఖే శ్రావణే పుంసి

విలాసో భావలీలయోః॥
వాహసో గ్రహవజగరే
భీభత్సో రస పార్థయోః।

సాయక త్రేవక ద్రోణాక్యాని
ష్ఫాః కార్ముకేన్య
థ॥౪౫౩॥ అఖ్యాయి దావ
రిశ్చే దేహ్యాశ్యాసోసరస్య
తా
వధః। త్రాసీగజ బిన్వల్యా
శుభయారా స్నసూరపి।
బాహుప్యాత్పాబంధా
చిత్తే సరసి మానసమ్।
సాహసం తు బలాత్కార
కృతకర్మ దమోపితత్।౪౫౫
అలసో నాపాదరోగే న్య
క్షేమం దేశ్య చంత్రిషు।
లాలసే ప్రార్థనౌత్సుక్య
దౌహృదార్త్యభిలాషయోః

హాయనం పరమాస్మ సాత్య
చ్ఛ్రివాసేనా
థసారసమ్। వత్సనా భుక్షి
గే చంద్రే
కీకసం త్వస్థి నాత్రిమా॥

ఇతి సాంతాః

ని॥ షా-ఇది-సర్పముకకు పేరగు ... ప్రక్కయొక్క
కల్మాష-ఇది నల్లగరిగల దానికిని - ... నిదానికిని పే
రగునప్పుడు॥ త్రి॥ ... అలచం ... - చిత్ర
వర్ణముకకు పేరగునప్పుడు॥ పు॥
వరుష త్రి॥ ... - చిత్ర
త్రిభర్ణముగల దానికిని పేరు-

——షాంతవర్గము ముగిసెను——

ప్రవాస-పు-॥ఇది-స్వదేశ ... వెడలుట- కమతముకు
... చేసుకొను ...-
రభస-పు॥ఇది- వేగమునకును-స-తోషమునకును పేరు-
నభస్- ది-ఆకాశమునకు పేరగునప్పుడు॥ ... శ్రావణమా
సమునకు పేరగునప్పుడు॥ పు॥
విలాస- ఇది-శృంగారభావమునకును-లీలకును పేరు-
వాహస-పు॥ ఇది-అష్టకి- కొండచిలువ గనకు పేరు-
భీభత్స-పు॥ఇది - రసభేద మునకును -అర్జునునకును
పేరు
ఇష్వాస-పు॥ ఇది- బాణమునకు విలుకానికి-వింటి
కిని పేరు-
అశ్వాస-పు॥ఇది-...ముగ ... బాణము
లైనకృతియు ... ముకకు - ... ను
పేరు-
శ్రేయసీ-సీ॥ఇది-గజపిప్పలికి -కరకకాయ ... ను, స్నానా
న్నకును పేరు-
బాహుప్యా-సీ॥ఇది- ... -
మానస-॥ ఇది-చిత్తమునకు -సరస్సునకును- పేరు-
సాహస-స॥ఇది-బలాత్కారముచేసిన ... ముకకు
దండనమునకును పేరు-
అలస-ఇది-పాదరోగముకకును - స్వభావమునకును ...
గునప్పుడు॥ పు॥ మందునకు పేరగునప్పుడు॥ త్రి॥
లాలస-పు॥ఇది-వేడుకొనుటకును-...
గుచున్న ... రాగవిశేషమునకును-- ... కును-... త్యాశకును
పేరు-
హాయన-ఇది-పరమాత్మకును పేరగునప్పుడు॥ స॥ సరళ
దేవదారుబంకకు పేరగునప్పుడు॥ పు॥
సారస-ఇది-పద్మముకకు పేరగునప్పుడు॥ స॥ కొంగ ...కి
ని-చంద్రునికిని పేరగునప్పుడు॥ పు।
కీకస-ఇది-ఎముకకు పేరైనప్పుడు ॥స॥ పురుగునకు పేరగున
ప్పుడు॥పు॥

——*సాంతపదవర్గము ముగిసెను*——

నిహహెూ హా యుభేదేపి కళహెూద్వంద్వయుద్ధయోః

నిర్వ్యూహో ద్వారకే ద్వారే హస్త్యా సేనాగదంతకే॥౪౯౯॥ ద్వార భేదేసే

ధదాత్యూహాశ్చాతకే కాలకంఠకే।

ప్రవాహః ప్రాధవ్యం వేగే, ప్రకృష్టాశ్వే ప్రవర్తనే

ప్రవహా స్స్యాద్వాయు భేదే వాయు మాత్రే బహిర్గతే।

సంక్షేపేగ్రహణే చైవ మహా ద్యోగే సంగ్రహః

అగ్రహోను గ్రహానశక్తిని గృహస్థాశ్రమేపి

అగ్రాహా మారోహఃస్యాన్మాన మహమున్నత్యారోహ...

కటాహః ....

తేగ్రహనిగ్రహం స్త్రీమిష్టసద్గుణే॥వరాహస్సూకరేవిష్ణా నాణకే శైలముస్తయోః।

తులాసూ త్రేశ్చాద్విరశా హరిగారిహ ప్రగ్రహౌ పుభా॥

విగ్రహ స్స్యాదేహే విస్తారేస్యాద్ధనిర్ధహః॥ భేద్యా ద్వత్వరదా పోక్తి రేసి పూరభాషిణి॥

సువహా సల్లకి గోధా పదీశే ఫాలికాసుచ

వైదేహీసాస్యాత్ప్రవాహంగోప్యే పిప్పి ప్పిజనకాత్మజా॥౪౯౬॥

ఇతి హాంతాః

వహా-పు॥యిది-వాయు భేదము నకును-అపిశబ్దమువలనగుం పుః కును పేరు-

కలహః-పు॥ఇది -మిధునము నకును- యుద్ధము నకును పేరు

నిర్వ్యూహ-పు॥ఇది-సిగను జుట్టిన పూ లదండకును దారమునకును- బంకకును-గోడ కొనను ధారిమునక్షిపేరు యుంచినాటిసకొండ క్రోసు-కమాయముకును-గంధమునకును పేరు

దాత్యూహా-పు॥ఇది - చాతకపక్షికిని- భరతపక్షికిని పేరు

ప్రవాహ-పు ॥ఇది-ఉ గ్ర వేగమునకును- శ్రేష్ఠాశ్వము కును-ప్రవర్తించుటకును పేరు

ప్రవహ-పు ॥ఇది-వాయువిశేషమునకును-వాయుమాత్రమునకును-గాలి వెడలుటకును పేరు

సంగ్రహ-పు॥ఇది-గ్రహించుట కును- పర్వతాదుల పొడవునకును - సంక్షేపమునకును - అతిప్రయత్నము నకును పేరు

అగ్రహ-పు॥ఇది-అనుగ్రహము నకును-అశక్తికిని-గృహస్థు నకును-గ్రహించును పేరు

ఆరోహ-పు॥ఇది-స్త్రీల యొక్క పిరుదున కును-ఎనుటకును-దీర్ఘభావమునకును-పర్వతాదుల పొడవునకును మానటీవానికిని పేరు-

కటాహ-పు॥ ఇది-మేడయొక్క పైచదరమునకును-తొట్టికిని-తైలాదులగాచు పాత్రకును పేరు-

నిగ్రహ-పు॥ఇది మర్యాదకును-దండించుట కును పేరు-వ

వరాహ-పు॥ఇది-అడవిపందికిని విష్ణుఖునకును -రెల్లునకును-పర్వతమునకును-తుంగి ముస్తెలకును పేరు-

పరిగ్రహ-ప్రగ్రహ-పు॥ ఈరెండును-త్రాసుకోలమొదలైనవానిత్రాటికిని-గుఱ్ఱము మొదలైనవానిగట్టుపగ్గమునకు పేళ్లు-

విగ్రహ-పు ॥ఇది-యుద్ధమునకును-దేహమునకును-శబ్దములవిరివికిని పేరు

నిర్దహ-ఇది-పరులదోషము లజెప్పనిచ్ఛ గలవానికిని-కఠినోక్తులజెప్పువానికిని బగైనపుడు విశేష్యలింగము-

సువహా-స్త్రీ॥ఇది-చిల్లచెట్టునకును-చెప్రకట్టియాకునకును-సల్లకిపువ్వులవానికి చెట్టునకును పేరు -

వైదేహీ-స్త్రీ॥ఇది-వర్తకుని భార్యకును-పిప్పిలికిని-సీతకును పేరు-

—*హాంతపదవర్గము ముగిసెను*—

ప్రాధ్యక్షోఽధికృతేఽధ్యక్షస్త్రి
ష్వారక్షస్తు రక్షణే। అధశ్చ
దంతికుంభస్య
హర్యక్షశ్శ్రీదసింహయోః
రక్తాక్షో మహిషే దైత్యే పా
రావతచకోరయోః।
గోతుంబాయాం గవాక్షీ స్త్రీ
గవాక్షో జాలకే పుమాన్
ఇతి క్షాంతాః

అధ్యక్ష-త్రి॥ ఇది-ప్రత్యక్షమునకును - అధికారముగల వానికిని పేరు-

ఆరక్ష-పు॥ ఇది-రక్షించుటకును - ఏనుగుకుంభస్థలము యొక్క దిగువకును పేరు

హర్యక్ష-పు ॥ఇది- కుబేరునకును-సింహమునకును పేరు

రక్తాక్ష పు॥ఇది-మహిషమునకును-దైత్యునకును - పావురమునకును-చకోరపక్షికిని పేరు

గవాక్షీ-స్త్రీ॥ఇది బుడమతీగె పేరు-

గవాక్ష-పు॥ఇది సూరణగంత పేరు

-క్షాంతపదవర్గము ముగిసెను-

ఇతి జగదుపకారిణ్యామిరుగపదణ్డాధినాథరచితాయామ్।

। త్ర్యక్షరపదకాణ్డోఽయం పూర్ణో నానార్థరత్నమాలాయామ్॥

టీక॥ జగదుపకారిణ్యామ్-జగత్-లోకమునకు॥ ఉపకారిణ్యామ్-ఉపకారకమైనది యగు॥ ఇరుగపదండాధినాథరచితాయామ్- ఇరుగపదండాధినాథ - ఇరుగపదండనాథుని చేత॥ రచితాయామ్-చేయబడినది యగు॥ నానార్థరత్నమాలాయామ్- నానార్థరత్నమాల యనుగ్రంథమునందు॥ అయమ్-ఈ ॥త్ర్యక్షరపదకాండః- త్ర్యక్షర-మూడక్షరములుగల॥ పద-శబ్దములయొక్క॥ కాండః-సమూహము ॥ఇతి-ఈ పూర్వోక్తప్రకారముగా॥ పూర్ణః-ముగిసెను॥

నానార్థరత్నమాల-త్ర్యక్షరకాండము.

సంపూర్ణము.

శ్రీరస్తు.

నానార్థరత్నమాల — చతుర్థకాండము — కాంతవర్గ

పికభృంగావలిపికౌ
పికభేకౌవలాసకౌ।
భృంగాలకౌ భ్రమరకౌ
శ్రీవత్సాంకౌ వృషాచ్యుతౌ॥౧॥
ఆఖుక్రోడావాఖనకౌ
గిరిమేఘావలాహకౌ
కర్కోటకౌ బిల్వసర్పౌ
దందశూకో హిరక్షసోః॥
స్థూలరజ్జ్వాబ్జబీజో శేవరా
శేచవరాటకః।
భట్టారకో భూమిపాలేది
వాకసితలోధనె॥౩॥
అంగారక స్తూల్ముకశ్యఖం
జేఘామకురంటకే॥
సాలావృకస్సారమేయేవృ
కేక్రోష్టరిమర్కటే॥౪॥
వినాయకస్తు సుగతేగరుత్మ
తిగణాధిపే।
మాంభేదేమాణవకో బాలే
నపురుషేచనః॥౫॥
పుండరీకం సితచ్ఛత్రేతమస్త
భేదేసితాంబుజే।నాత్వామ్రా
రజతేవ్యాఘ్రేదిగ్గజేకుంజ
రీస్వరే॥౬॥
నియామకః పోతవాహా

అలిపిక పు॥ఇది — కోకిలకును—తుమ్మెదకును . కు
వలాసక - పు॥కోకిలకును - కప్పకును పేరు—
భ్రమరక — పు॥ఇది-తుమ్మెదకును — ముంగురులకును
పేరు—
శ్రీవత్సాంక - పు॥ఇది—వృషభమునకును —విష్ణువునకు
ను పేరు—
ఆఖనక—పు॥ఇది-పందికొక్కునకును — అడవిపందికిని
పేరు—
వలాహక — పు॥ఇది-పర్వతమునకును —మేఘమునకు
ను పేరు—
కర్కోటక— పు॥ఇది-బిల్వవృక్షమునకును—సర్పమున
కును పేరు—
దందశూక- పు॥ఇది—సర్పమునకు—రాక్షసునికిని పేరు—
వరాటక-పు ॥ఇది-లావైనత్రాటికిని-తామరకాయకు
ను-గవ్వకును పేరు—
భట్టారక — పు॥ఇది-భూమినిపాలించు రాజునకును దే
వతకును-తపస్వికిని పేరు—
అంగారక-పు॥ఇది—కొరవికునకును- అంగారకునకు
ను—పచ్చపువ్వులగోరంటకును పేరు-
సాలావృక—పు॥ఇది-రేచుకుక్కకును — తోడేటికిని-
నక్కకును—కోతికిని పేరు—
వినాయక—పు॥ఇది-బుద్ధదేవునికిని—గరుత్మంతునకునుగ
ణపతికిని పేరు—
మాణవక—పు॥ ఇది—ఇరువదినరములముత్యాలహారము
నకును—బాలునకును—కుత్సితపురుషునికిని పేరు-
పుండరీక—ఇది—తెల్లగొడుగునకును- తెల్లపులుము నకును
తెల్లతామరపువ్వునకును పేరగునపుడు॥న॥ మామిడిచెట్టున
కును— వెండికిని—పెద్దపులికిని - ఆగ్నేయభాగమునను న్న
దిగ్గజమునకును-సామాన్యమైనయేనుగునకును-స్వరభేదము
నకును పేరగునపుడు॥పు॥
నియామక—ఇది- ఓడకంబముమీద నుండియు పాయము
చెప్పువానికి పేరయినపుడు॥పు॥నియామకునకు పేరయినపు
డు॥త్రి॥

భయానక స్తుశార్దూలే రాహౌ నాభీవ నేత్రిషు॥౭॥

భయానక-ఇది-పెద్దపులికిని- రాహువునకును పేరైనపుడు॥పు॥భయంకరమైనదానికి పేరైనపుడు॥త్రి॥

వృషాఙ్ఞబృందారకో దేవే త్రిషు శ్రేష్ఠవ నోజ్ఞయోః॥

బృందారక-ఇది-దేవతకు పేరైనపుడు॥పు॥ శ్రేష్ఠునికిని-ఒప్పినమైనదానికిని పేరైనపుడు॥త్రి॥

కౌలేయకస్సారమేయే నా కులీనే తు వాచ్యవత్॥౮॥

కౌలేయక-ఇది-కుక్కకు పేరైనపుడు॥పు॥ కులశ్రేష్ఠునికి పేరైనపుడు విశేష్యలింగము-

వ్రతతౌ పయోః రజ్వరట కుక్కుటాః కృకవాకవః॥

కృకవాకు-పు॥ఇది-నెమలికిని-తొసరవెల్లికిని - కోడికిని పేరు-

స్యాత్కోసి తువ ల్మీకనవళ ఋదిరేశల్కశేషిచ॥౯॥

సోమవల్క-పు॥ఇది-తెల్లచంద్రకాంతమునకును-గన్నిడిచెట్టునకును పేరు-

పాంచాలికా పుత్రికా యాం ద్రౌపదీరీతి భేదయోః

పాంచాలికా-స్త్రీ॥ ఇది-వృత్తలికకును-ద్రౌపదికిని-రీతివిశేషమునకును పేరు-

కనీనికాక్షితారా గాం ధారాం స్యాత్కనిష్ఠాంగుళా-౦॥

కనీనికా-స్త్రీ॥ఇది-కంటినల్ల గ్రుడ్డునకును - చిటికెనవ్రేలికిని పేరు-

వాద్యానాం గు డే వాద్య భేదే ఘర్ఘరికా భవేత్।

ఘర్ఘరికా-స్త్రీ॥ఇది-వాద్యములు వాయించు కోలకును- వాద్యభేదమునకును పేరు-

జీవంతికా తు జీవా యాం గుడూచ్యాం వ దమూరకీ॥

జీవంతికా- స్త్రీ॥ఇది—పాలకూరకును— తిప్పతీగకును-బదనికకును పేరు-

ఉత్కంఠాయా ముత్కలికా సైవహేలా తరఙ్గయోః॥

ఉత్కలికా-స్త్రీ॥ ఇష్టవస్తు ప్రాప్తి కొఱకు కాలవిలంబము సోర్వజాలకతహతహపడుటకును .. విలాసమునకును అలకును పేరు-

కోశాతకీ జ్యోత్స్నికాయాం మహాస్వార్గవసా భవేత్॥

కోశాతకీ-స్త్రీ॥ఇది-బీరతీగకును-ఉత్తరేణికిని చకారమువలన ఆనపచెట్టునకును పేరు-

సౌగంధికం తు కల్హారే పద్మరాగే చ కర్తృణే।

సౌగంధిక-న॥ ఇది — ఎఱ్ఱకలువకును-పద్మరాగమణికిని-కామంచికసవునకును పేరు— చకారమువలన, గంధము గలదానికి పేరైనపుడు॥త్రి॥

రక్తధైశాం సుఖిస్థానేదివ సే మంగలేవ్య

రక్తర్ధిక-న॥ఇది సుఖమునకును- స్థానమునకును-పగటికిని-శుభమునకును పేరు-

హ॥౧౩॥ త్రిఫలాయాం త్రికటుకే త్రిగంధే చ త్రివర్ణకం

త్రివర్ణక—న॥ఇది—కరకతాని ఉసిరికకాయలకును శొంఠిపిప్పలిమిరియాలకును—కస్తూరిగోరోచనకుంకుమపువ్వులకును పేరు—

స్తనవృత్తే పిప్పలి కమపి సేవనసూత్రకే॥౧౪॥

పిప్పలిక—న॥ఇది—స్త్రీస్తనాగ్రమునకును—కుట్టుపని దారము నకును పేరు—

తింత్రిణీకం పాదపాప్లె చింతాయామమ్ల

తింత్రిణీక — న ॥ ఇది—చింతపండునకును — చింతచెట్టునకును పేరు—

ధాత్రీయాం। విశేషకం స్యాత్తిలకే విశేషాదాయకే త్రిషు॥౧౫॥

విశేషక—ఇది—చుక్కబొట్టునకు పేరైనపుడు॥పు॥ విశేషాదాయమునకు దానికి పేరయినపుడు॥త్రి॥

శూద్రాద్వైశ్యజే వైదేహో వై
శ్యాసుతే నావణిజి త్రిషు|
మయూరకస్త్వపామార్గే
పుమాన్ క్లీబే తు తుత్థకే||
సుప్రతీకో భేద్యలింగస్స్యా
ద్భాంగేశగ్గజే పుమాన్||
వలయాస్స్యాత్షోడశికా నదాన
స్త్రీ వలద్వయే||౧౮||
జైవాతృకః కర్షకేందా
వ్వైద్యే నా యుష్మతి త్రిషు|
త్రిషు వృద్ధే శతానీకో ము
నౌ పుంస్య
ధగాచ్యవత్ - కార్యాక్ష
మః ప్రభోర్భావదర్శీ లాలా
టికః పుమాన్|
ఆదూరేరిత దృష్టింభయ
క్తః కౌక్కుటికః పుమాన్||

ఇతి కాంతాః

గజమత్స్యాః పంచనఖా
భృంగబాణౌ శిలీముఖౌ|
మహాశంఖో నిధౌ సంఖ్యా
ప్రభేదే మానుషాస్థిని||౨౦||
ద్విజే దేవాదగ్నిముఖో భ
ల్లాతక్యగ్నిముఖీ స్త్రియామ్|
విశల్యా లాంగలీ వాగ్నిశి
ఖాక్లీబే తు కుంకుమే||౨౧||

ఇతి ఖాంతాః

అపవర్గః క్రియా ముక్త్యోః క్రి
యా సాధ్యఫలాగమే|
ఉపరాగః పరీవాదే సోమ
సూర్యగ్రహే పి చ||౨౨||
శాపాక్రోశం తిరస్కారే
ష్వభిషంగో
ధయూపకేళి కేపి హోప్య
స్సాశ్చత్తు
సంప్రయోగో రతేన్వయే||

ఇతి గాంతాః

వైదేహక — ఇది — శూద్రునివలనగోమటిస్త్రీకిబుట్టినవానికిపేరైనపుడు||పు||వర్తకునకునుపేరైనపుడు||త్రి||

మయూరక-ఇది-ఉత్తరేణిచెట్టునకుపేరైనపుడు||పు||మైలతుత్తమునకును పేరైనపుడు||న||

సుప్రతీక-ఇది—అందమైనదేహముగలవానికిపేరగునపుడు విశేష్యలింగము — ఈశానదిక్కునున్న దిగ్గజమునకు పేరగునపుడు||పు||

షోడశికా — ఇది-ఒకవలమొత్తమునకు పేరగునపుడు||స్త్రీ|| రెండుపలములయెత్తునకు పేరగునపుడు||స్త్రీ||

జైవాతృక—ఇది-మనస్సు చాలనికిని — చంద్రునికిని-వైద్యునికిని పేరగునపుడు||పు|| ఆయుష్మంతునకు పేరైనపుడు||త్రి||

శతానీక—ఇది—వృద్ధునికి పేరగునపుడు||త్రి||మునికి పేరగునపుడు||పు||

లాలాటిక—ఇది-కార్యముచేయుశక్తిలేనివానికిని—ప్రభువుయొక్క భావమును దెలిసికొనువానికిని పేరగునపుడు విశేష్యలింగము—

కౌక్కుటిక-ఇది- సమీపమునుచూచుచుం బోవువానికిని దంభముగలవానికిని పేరు-

—*కాంతపదవర్గము ముగిసెను.*—

పంచనఖ *పు || ఇది-ఏనుగునకును - తాబేటికిని పేరు

శిలీముఖ - పు||ఇది - తుమ్మెదకును — అమ్మునకును పేరు

మహాశంఖ—పు|| ఇది-నిధికిని—సంఖ్యావిశేషమునకును-మనుష్యులనొసటియెముకకును - మరియు శంఖమునకును పేరు-

అగ్నిముఖ-పు||ఇది- దేవతలకును- బ్రాహ్మణులకును పేరగునపుడు||పు||జీడిమ్రానికి పేరైనపుడు — అగ్నిముఖీ||స్త్రీ||

అగ్నిశిఖా- ఇది- వెన్నవెదురుకూరకును-తరిగొట్టుచెట్టునకును పేరైనపుడు||స్త్రీ||కుంకుమకు పేరైనపుడు||న||

—*ఖాంతపదవర్గము ముగిసెను*—

అపవర్గ—ఇది-క్రియకును - ముక్తికిని-క్రియాసాధ్యమైన ఫలప్రాప్తికిని పేరు -

ఉపరాగ—పు||ఇది—అపవాదమునకును-చంద్రసూర్యగ్రహణములకును పేరు

అభిషంగ-పు || ఇది-శాపమునకును-తిట్టుటకును - తిరస్కారమునకును పేరు-

ఊహాప్యూగ — పు||ఇది-వాక్యాలంకారమునకును-తోడ్పాటుకిని పేరు-

సంప్రయోగ-పు || ఇది రతికిని-అన్వయమునకును పేరు

—*గాంతపదవర్గము ముగిసెను.*—

మలిమ్లుచౌవాయుచోరౌ

ఇతిచాంతాః.

గ్రహరాజోర్కచంద్ర యోః॥

భరద్వాజో ముని ద్రోణే వ్యాఘ్రేపిచ

ధర్మరాజో యుధిష్ఠిరే॥౭౮॥ యమే బుద్ధే ధర్మరాజో

సుజనూద్రా జనస్యజా। రాజరాజః కుబేరేపి

ద్విజరాజః ఖగేశ్వరే॥౭౯॥ చంద్రేపి

భృంగరాజస్స్యాద్భృంగ గధూమ్యాట మార్కవాః॥

ఇతిజాంతాః

ప్రత్యాఖ్యాతే ప్రేషితేచ ప్రతిసృష్టస్త్రిలింగకః॥

శిపివిష్టో మహాదేవే ఖలతౌ దుష్టచర్మణి।

కరహాటః శిఫాకందే పుష్పభేదే ద్రుమాంతరే॥౮౦॥

ఖంజరీటః ఖంజనే స్యాత్ సిద్ధారాత్రవతస్థితః

బలి పుష్టాక ఝ్వాంక్షా

ఇతి టాంతాః

కలకంఠస్తుకోకిలే॥౮౧॥ హంసే పారావతేచాపి త్రిమాత్యేపు కలస్వరే।

స్యాజ్జంబీరేపి తిత్తిరసే దంతశఠః పుంనాగే॥౮౨॥

అమ్లత్రిపాదమ్లలోణ్యాం స్త్రీ నీలకంఠో శివేశ్వరా।

ఇతిఠాంతాః

నేమాతూఢా త్యధికయో అత్యారూఢస్త్రిలింగకః॥

ఇతి ఢాంతాః

మలిమ్లుచ-పు॥ ఇది-వాయువునకును - దొంగకును పేరు-

—* చాంతపదవర్గము ముగిసెను.*—

గ్రహరాజ-పు॥ఇది సూర్యునికిని-చంద్రునికిని పేరు-

భరద్వాజ-పు॥ఇది-భరద్వాజమునికిని-ద్రోణాచార్యునకు-భరద్వాజపక్షికిని పేరు-

ధర్మరాజ-పు॥ఇది-యుధిష్ఠిరునకును- యమునికిని-బుద్ధదేవునికిని పేరు-

జనస్యజ-పు॥ఇది-తమ్మునికిని- తండ్రికిని పేరు-

రాజరాజ- ॥ పు ఇది-కుబేరునకును-అఖిలక్షితిపతులనసార్వభౌమునకును పేరు.

ద్విజరాజ-పు॥ ఇది-గరుత్మంతునకును - చంద్రునకును పేరు-

భృంగరాజ-పు॥ఇది-తుమ్మెదకును-కూకటిమూగ యనుపక్షికిని-గుంటగలగరకును పేరు-

—* జాంతపదవర్గము ముగిసెను.*—

ప్రతిసృష్ట-త్రి॥ ఇది-తిరస్కరింపబడినవానికిని-పంపబడినవానికిని పేరు-

శిపివిష్ట-పు॥ఇది-శివునికిని — బట్టతలవానికిని—కుష్ఠరోగపువానికిని పేరు-

కరహాట పు॥ ఇది-తామరదుంపకును-పుష్పవిశేషమునకును-వృక్షభేదమునకును పేరు-

ఖంజరీట-పు ॥ ఇది-కాటుక పిట్టకును-కర్తిపాదరజ-నియమస్థితునకును పేరు-

బలిపుష్ట పు॥ఇది-కాకికిని పేరు-

—* టాంతపదవర్గము ముగిసెను.*—

కలకంఠ॥ఇది—కోకిలకును—హంసకును—పావురముకకును పేరైనపుడు ॥ పు ॥ ఇది మైనకంఠధ్వనిగలవానికిపేరయినపుడు॥త్రి॥

దంతశఠ-ఇది — నిమ్మచెట్టునకును- వెలగచెట్టునకును-పులుసునకును పేరైనపుడు॥పు ॥ పులుసైనదానికి పేరగునపుడు॥ త్రి॥ పులిచింతకు పేరగునపుడు॥స్త్రీ॥

నీలకంఠ-పు॥ఇది—నెమలికిని శివునికిని పేరు-

—* ఠాంతపదవర్గము ముగిసెను.*—

అత్యారూఢ త్రి॥ఇది—ఎక్కినదానికిని- మిక్కిలి హెచ్చైనవానికిని పేరు-

—* ఢాంతపదవర్గము ముగిసెను.*—

కౌస్తుభశ్శంకరగళావర్తశ్శేదేవ
మణిఃపుమాన్।
శంకుకర్ణో గర్ధభేస్యాద్ద
ష్టేపి స్య
ఘనమిరణః ॥ ౩౧॥ ఫణిర్జ్ఞకే
మారుతేస్యాన
ధన్వీత్రివిశల్యయోః । మధు
పర్ణి
సాలపర్ణిస్థి రాయాం శ్వేత
చందనే॥ ౩౨॥
దాక్షాయణీభ వానీభూర
శ్విన్యాద్యాశ్చతారకాః।
అసంభాధచ మార్గత్వాం
సంసారేపు రనిర్గమే॥ ౩౩॥
ఘట్టాపథే సంసరణ
మథోద్ధరణముద్ధృతౌ।
భుక్తోజ్ఝితే నిస్సరణముపా
యేనిర్గమేపిచ॥ ౩౪॥
పారాయణం పారగతా
వంకుశస్యచబంధనే।
శబ్దశాస్త్రేవ్యాకరణంజ్యా
టంకారేస్ఫుటీకృతౌ॥
స్యాదస్త్రీయాం వారవా
ణం మార్పానేకవచేపిచ।
నారాయణీర మాగౌర్యో
శ్శతావర్యాం హతౌతునా॥
నిరూపణంతునస్యాక్షావిలో
చనవికారయోః।
పరాయణంక్లీబమిష్టాశ్రయ
యోస్తత్పరే త్రిషు॥ ౩౫॥
కార్తేస్య విష్యే
ధోకామ్య దానేనిషేధేచ
ప్రదారణమ్।
విదారణంస్యాత్సమరేద్వై
ధీభావేవిడంబనే॥ ౩౬॥
ఇతిణాంతాః
ఉదాస్థితస్స రే ద్వా స్థే
సమాఘాతో వధే రణే।

దేవమణి—పు॥ఇది - కౌస్తుభమణికిని - గుఱ్ఱముమెడ నుండునుడికిని-శివునికిపేరు-

శంకుకర్ణ-పు॥ఇది-గాడిదెకును-ఒంటెకును — అపి శబ్దముచేతనొకరాక్షసునకును పేరు- —

సమీరణ- పు॥ ఇది-మరువమునకును- గాలికిని పేరు—

మధుపర్ణీ—స్త్రీ॥ఇది నీలిచెట్టునకును - వెన్న వెదురునకు రకును పేరు-

సాలపర్ణీ-స్త్రీ॥ ఇది - మయ్యాకుపొన్నకును—తెల్లగంధ మునకును పేరు-

దాక్షాయణీ—స్త్రీ॥ఇది - శివునిభార్యకును- భూమికిని- అశ్వినిమొదలైన యిరువదియేడునక్షత్రములకును పేరు—

సంసరణ—న॥ఇది—సంకటములేనట్టులు సేననడచుట కును-సంసారమునకును - పట్టణమువెలుపలి ... పది యిండ్లపట్టుగలరాజమార్గమునకును పేరు- —

ఉద్ధరణ న॥ఇది—ఎత్తుటకును పేరు- —

నిస్సరణ- న॥ఇది-అనుభవించి విడిచినదానికిని- ఉపా యమునకును- వెలువెడలుటకును పేరు- —

పారాయణ- న॥ ఇది- తుదనుపొందుటకును- అంకుశ ముతారకుండునట్లుకట్టుత్రాటికిని పేరు- —

వ్యాకరణ- న॥ ఇది శబ్దశాస్త్రమునకును - నారిధ్వని ... ప్రకాశపరుచుటకును పేరు- —

వారవాణ - స్న॥ ఇది-కవిసెనకును- జోడునకును పేరు-

నారాయణీ-స్త్రీ॥ఇది-లక్ష్మికిని- గౌరికిని చల్లగడ్డకును పేరు—విష్ణువునకుపేరైనపుడు నారాయణ॥ పు॥ -

నిరూపణ — స్న ॥ ఇది — నేత్రమునకును - వికార మునకును పేరు- —

పరాయణ-ఇది ఇష్టమునకును - ఆశ్రయమునకును పే రైనపుడు॥న॥ ఒక యర్థముతంగుడికొలినమనస్సుగలవానికి— అంతయుననున్నర్థమునకును పేరైనపుడు॥త్రి॥ —

ప్రదారణ- న॥ ఇది యాచకుడుకోరినవస్తువును తానొ క్క ఫలము నపేక్షించి ఇచ్చుటకును-నిషేధమునకును పేరు-

విదారణ-న॥ఇది- యుద్ధమునకును- వగులుచుటకును— అనుకరించుటకును పేరు- —

—*ణాంతపదవర్గము ముగిసెను*—

ఉదాస్థిత — పు ॥ ఇది - వేగువానికిని-ద్వారపాలకు నకును పేరు-

సమాఘాత-పు॥ఇది- వధకును - యుద్ధమునకును పేరు-

పరివర్తోవినిమయేస్యాత్కా
ల్పాంతేపరిభ్రమే॥౩౯॥

పరివర్త-పు॥ఇది- ఒకవస్తువునిచ్చి మరియొకవస్తువును మార్చుటకును-ప్రళయకాలమునకును-తిరుగుటకును పేరు-

సంవర్తస్తు భవనభేదే
తగరపాదపే॥

సంవర్త-పు॥ ఇది రచనాభేదములో నడచబడిన రాజగృహవిశేషమునకును-నందివర్ధనపుచెట్టునకును పేరు-

నాగదంతో ద్విపరదే గృహా
న్నిర్గమదారుణి॥౪౦॥

నాగదంత-ఇది-పు॥ ఏనుగుదంతమునకును- గృహద్వారసాధనమైనదారుభేదమునకును పేరు-

నదీకాంతస్తుపి చుళేసింధు
వారసముద్రయోః।

నదీకాంత-పు॥ఇది- వనసచెట్టునకును - వావిలిచెట్టునకును-సముద్రమునకును పేరు-

త్వష్టృరాజాగ్ని జామాతృ
బ్రహ్మార్కేషు ప్రజాపతిః॥

ప్రజాపతి-పు॥ఇది-వడ్లవానికిని - రాజునకును - అగ్నికిని-అల్లునికిని-బ్రహ్మకును-సూర్యునికిని పేరు-

అపుష్పఫలవద్వృక్షేవృక్ష
మాత్రేవనస్పతిః।

వనస్పతి-పు॥ ఇది- పుష్పఫలములు లేనివృక్షమునకును వృక్షసామాన్యమునకును పేరు-

అపిశంభౌ పశుపతి

పశుపతి-పు॥ఇది-శివునికిని -అపిశబ్దముచేతపశువులయేలికకిని పేరు-

రపిలక్ష్మీపతిర్నృపే ॥౪౧॥

లక్ష్మీపతి-పు ॥ ఇది-రాజునకును - అపిశబ్దమువలనవిష్ణువునకును పేరు-

అపిశ్రీదేధనపతి

రపిసేనాపతిర్గుహే।

ధనపతి-పు॥ఇది-కుబేరునకును- అపిశబ్దముచేతధనికునకును పేరు-

సేనాపతి-పు॥ ఇది- కుమారస్వామికిని -అపిశబ్దముచేత సేనానాయకునకును పేరు-

ఉత్పాతే గ్నౌ ధూమకేతు

ర్విశ్వగోప్తాహరీంద్రయోః॥

ధూమకేతు-పు ॥ ఇది-ఉత్పాతమునకును - అగ్నికిని పేరు-

విశ్వగోప్తృ-పు॥ ఇది-విష్ణువునకును - ఇంద్రునకును పేరు-

చోరో లూకౌ దివాభీతా

దివాభీత-పు ॥ ఇది-చోరునకును — గుడ్లగూబకును పేరు-

వాసంత్యాంతినిశద్రుమే॥అ
తిముక్తః

అతిముక్త-పు ॥ఇది-అడవిమల్లెకును-నెమ్మిచెట్టునకును పేరు-

పారిజాతౌపారిభద్రసుర
ద్రుమౌ॥౪౪॥

పారిజాత-పు॥ ఇది- పారిజాతవృక్షమునకును-దేవవృక్షమునకును పేరు-

స్త్రీ యామవచితిః పూజా
నిష్కృత్యోర్నిస్సంక్షయేత్య
యే।

అపచితి-స్త్రీ॥ ఇది-పూజకును-ప్రాయశ్చిత్తమునకును-క్షయించుటకును-వ్యయమునకును పేరు-

అథ హైమవతీ గంగావ
థ్యాశుక్లవ చాప్యుమా॥

హైమవతి- స్త్రీ ॥ ఇది - గంగకును- ఉసిరికచెట్టునకును-తెల్లవసకును- పార్వతికిని పేరు-

ప్రతి మాయాం ప్రతీకృతిః
పూజనప్రతికారయోః।

ప్రతికృతి-స్త్రీ॥ఇది-ప్రతిమకును-పూజించుటకును- ప్రతిక్రియచేయుటకును పేరు-

ప్రత్యాప్తిగౌరవంబుద్ధి॥
ప్రాగల్భ్యం ప్రతిపత్తయః

ప్రతిపత్తి- స్త్రీ॥ఇది-పోయినదానిమరల బొందుటకును గౌరవమునకును-బుద్ధికిని- ప్రౌఢిమకును పేరు-

అనుజ్ఞా స్యాదనుమతిః కళాహీనేందుపూర్ణిమా।

అనుమతి-స్త్రీ॥ఇది-అనుజ్ఞకును - ఒకకళతక్కువైనచంద్రునితో గూడినపున్నమకును పేరు-

శూకశింబ్యాం శతావర్యా వృశ్యప్రోక్తా

ఋశ్యప్రోక్తా - స్త్రీ॥ ఇది — దురదగొండికిని - పిల్లగడ్డకును పేరు-

థదూషణే॥౪౭॥ ప్రార్థనే చాభిశస్తిస్స్యాత్

అభిశస్తి-స్త్రీ॥ ఇది- దూషణకును-యాచనకును పేరు-

స్సముద్రాంతా తామురాలభా కార్పాసీ

సముద్రాంతా-స్త్రీ॥ఇది- తీటకసిందకును - ప్రత్తిచెట్టునకును పేరు-

కృష్ణవృంతా తు పాటలా మాషపర్ణ్యపి॥౪౮॥

కృష్ణవంతా - స్త్రీ॥ కలిగొట్టుచెట్టునకును-కారుమినుమునకును పేరు-

ప్రాణిద్యూతం యుద్ధమూర్తే ప్రాణియుద్ధేపి కగ్భవత్

ప్రాణిద్యూత-న॥ ఇది-యుద్ధసామాన్యమునకును - కోడిపందెము మొదలైనవానికిని పేరు-

అత్యాహితం త్వతిభయం కర్మజీవానపేక్షిచ॥౪౯

అత్యాహిత-న॥ఇది-మిక్కిలిభయమునకును - ప్రాణాశలేనిసాహసకర్మకును పేరు-

ఉపాహితో గ్న్యుత్పాతే నా త్రిషూపనివేశితే।

ఉపాహిత-ఇది-అగ్నికిని - ఉత్పాతమునకును పేరగునప్పుడు॥ పు॥ మరియొకపదార్థముతో గూర్పబడినదానికి పేరగునప్పుడు॥ త్రి॥

ఐరావతోభ్రమాతంగేలికుచే నాగరంగకే॥౫౦॥ ఋజుదీర్ఘేంద్రచాపే తు క్లీబమైరావతీ తటిత్।

ఐరావత-ఇది-ఇంద్రవాహనమైనయేనుగునకును-నిమ్మచెట్టునకును- కాకినేరేడునకును పేరైనప్పుడు॥పు॥ వంకరలేక దీర్ఘమైనయింద్రధనుస్సునకు పేరైనప్పుడు॥న॥

ఐరావతీ-స్త్రీ॥ఇది- మెఱుపునకు పేరు-

కలధౌతం రూప్యహేమ్నోః క్లీబం త్రిషు కలధ్వనౌ॥౫౧॥

కలధౌత-ఇది-- వెండికిని-బంగారమునకును పేరగునప్పుడు॥ న॥ మధురధ్వనిగలదానికి పేరగునప్పుడు॥ త్రి॥

వైజయంతో ధ్వజే శక్రప్రాసాదే షణ్ముఖే చ నా।

వైజయంత-పు॥ ఇది-ధ్వజమునకును-ఇంద్రుని మేడకును-కుమారస్వామికిని పేరు-

వైజయంతీ పతాకాయాం తర్కారీకేశవస్రజోః॥

వైజయంతీ-స్త్రీ॥ఇది-టెక్కెమునకును తక్కిలిచెట్టునకును-విష్ణువుయొక్క పుష్పమాలికకును పేరు-

నిరాకృతిర్నిరాకారే స్త్రీస్స్యాద్ధ్యాయరహితే త్రిషు।

ఉత్తరే త్రిషు

నిరాకృతి-ఇది-తిరస్కారమునకు పేరగునప్పుడు॥ స్త్రీ॥ వేదము చదువనివానికి పేరగునప్పుడు॥ త్రి॥

ఉత్తరే-ఇది - మొదలుచెప్పగల తాంతశబ్దములన్నియు- త్రిషు-మూడులింగములయందు వర్తించును-

వసితం సమాప్తే నిశ్చితేపి చ॥

అవసిత-త్రి॥ఇది-సమాప్తిపొందినదానికిని-నిశ్చయింపబడినదానికిని పేరు-

అవదాతస్సితే పీతేప్యవదాతే శుద్ధిమత్యపి।

అవదాత-త్రి॥ఇది - తెల్లనివస్తువునకును - పచ్చనివస్తువునకును-శ్రేష్ఠమైనదానికిని - పరిశుద్ధముగలదానికిని పేరు

అంతర్గతం మధ్యగతే విస్మృతేప్య

థగర్హితే॥ ౫౨ ॥ ముహుర్ద్విష్టేవగీతం స్యాత్

అంతర్గత-త్రి॥ ఇది-మధ్యమును పొందినదానికిని మఱవబడినదానికిని పేరు-

అవగీత-త్రి॥ఇది-పలుమారుజూడబడిన దానికిని-నిందింపబడినదానికిని పేరు-

త్వరితే క్షిప్తంచ ధిక్కృతే। ప్రేషితేచా-

పరిక్షిప్త-త్రి॥ఇది-ధిక్కరింపబడినదానికిని-పంపబడిన దానికిని పేరు-

భిజాతస్తు కులీనస్స్యాద్యవ్యాపండితాః॥౫౫॥

అభిజాత-త్రి॥ఇది-కులముగలవానికిని-న్యాయ్యమునకును-పండితునకును పేరు-

అభినీతస్సంస్కృతేచ న్యాయ్యామర్షణయోరపి।

అభినీత-త్రి॥ఇది-లెస్సగాచేయబడిన దానికిని యోగ్యమైనదానికిని-కోపముగలవానికి పేరు-

అధిక్షిప్తస్తు నిహితే భర్త్సితే ప్రేషితేపిచ॥౫౬॥

అధిక్షిప్త-త్రి॥ఇది-ఉంచబడినదానికిని-బెదరింపబడిన వానికిని-పంపబడినవానికి పేరు-

అపధ్వస్తః పరిత్యక్తపరిచూర్ణితనిందితాః॥

అపధ్వస్త-త్రి॥ఇది-విడువబడినదానికిని-పొడిచేయబడినదానికిని-నిందింపబడినదానికిని పేరు-

ప్రతిజ్ఞాతేపి నిహితే సమాధిస్థే సమాహితః॥౫౭॥

సమాహిత-త్రి॥ఇది-ప్రతిజ్ఞచేయబడినవానికిని-స్థిరముగానుంచబడినదానికి-సమాధియందున్నదానికిని పేరు-*

పురస్కృతో రిపుగ్రస్తే స్వీకృతేగ్రేకృతేర్చితే।

పురస్కృత-త్రి॥ఇది-శత్రువుచేతపట్టుబడినదానికిని-స్వీకరింపబడినవానికిని-ఎదురుగాచేయబడినదానికిని-పూజింపబడినదానికిని పేరు-

ఉపరక్తస్తు దుఃఖార్తే రాహుగ్రస్తేందుసూర్యయోః॥

ఉపరక్త-త్రి॥ఇది-దుఃఖముచేతపీడింపబడినవానికిని-రాహువుచేతపట్టుబడిన చంద్రసూర్యులకును పేరు-

పరిప్రాప్తే పరిక్షిప్తే జ్ఞాతే పరిగతం భవేత్।

పరిగత-త్రి॥ఇది-అంతట పొందబడినదానికిని చుట్టబడినదానికిని-తెలియబడినదానికిని పేరు-

ఉద్గ్రాహితము పన్యస్తే బద్ధే గ్రాహితేపిచ॥౫౮॥

ఉద్గ్రాహిత-త్రి॥ఇది-ఉపన్యసింపబడినదానికిని-కట్టబడినదానికిని-గ్రహింపచేయబడినదానికి పేరు-

దిగ్ధవృద్ధావుపచితౌ

ఉపచిత-త్రి॥ఇది-పూయబడినదానికిని-వృద్ధునికిని పేరు-

నిర్గతేపి సముద్గతః।

సముద్గత-త్రి॥ఇది-వెలువడినవానికిని-అవిర్భవము కలిగినదానికి పేరు-

ఉత్కీర్ణలిఖితస్తూత్కృతయోరుల్లిఖితం

ఉల్లిఖిత-త్రి॥ఇది-గీకబడినదానికిని-సూక్ష్మముగాచేయబడినదానికి పేరు-

ప్రణిహితం తు విన్యస్తే౽౦॥ ధ్యాతే

ప్రణిహిత-త్రి॥ఇది-ఉంచబడినదానికిని ధ్యానముచేయబడినవానికి పేరు-

స్ఖలితే ప్రతిబద్ధే ప్రతిహతం ద్విష్టే।

ప్రతిహత-త్రి॥జారినదానికిని-అడ్డగింపబడినవానికిని-ద్వేషింపబడినవానికిని పేరు-

ఇతి క్తాంతాః

—*క్తాంతవర్గము ముగిసెను*—

వానప్రస్థో మధూకే స్యాత్తృతీయాశ్రమవర్తిని॥౬౧॥ కింశుకే

వానప్రస్థ-పు॥ఇది-విప్పచెట్టునకును-తృతీయాశ్రమమున నున్నవానికిని-మోదుగచెట్టునకును పేరు-

ప్రాణనాథస్తు యమే ప్రాణేశ్వరేపిచ।

ప్రాణనాథ-పు॥ఇది-యమునికిని-ప్రాణేశ్వరునికిని పేరు-

అనీకస్థో రాజగజ శిక్షకరక్ష భటేషుణః॥౬౨॥

అనీకస్థ-పు॥ఇది-రాజుయొక్క యేనుగరక్షకునికిని-ఏనుగులరక్షింపసమర్థునికిని పేరు-

చతుష్పథం చతుర్మార్గసం
గమే బ్రాహ్మణేతు నా।
దశమీస్థాన్నష్టభీ జేస్థవిరేచ
త్రిలింగకః॥౮౩॥

ఇతి థాంతాః.

చక్రపాదారథగజా

వహ్నీందుసూర్యాస్తమోనుదః।

కురువిందాశ్చపద్మరాగహిం
గుళాదర్శముస్తకాః ॥౮౪॥

జనేగ్రామే జనపదో
పవాదో గర్హణాజ్ఞయోః।
పరివాదస్తుని ర్వాదేవీణా
వాదనసాధనే॥౮౫॥

అభిష్యందో నేత్రరోగే

వ్యభిమర్దో రణేపిచ।

అజమోదా తూగ్రగంధా
నిర్యాసశ్శాల్మలోపిచ॥౮౬॥
నిభ వేత్కోకనదం రక్తపద్మ
రక్తోత్పలేత్యపి

ధాతర భేనా హేమ్నిశారి
ఫలకేష్టాపదోస్త్రియాం॥
గంగావిష్ణుపదీశ్లి ష్టేష్యయం
వ్యోమసముద్రయోః।
అథప్రగల్భ విదు షార్వా
చ్యలింగో విశారదః॥౮౮॥

ఇతి దాంతాః.

దోషోత్పాదేనుబంధస్స్యా
త్ప్రకృతస్యానువర్తనే। ప్ర
కృత్యాదేర్నశ్వరాంశే శిశా
ముఖ్యానుయాయిని॥౮౯॥

అవరోధో రాజగృహేంత
ర్ధాంతేప్యపరోధనే ।
భవేదతివిషాయాంతే దపి
మహౌషథమ్॥౯౦॥

చతుష్పథ*ఇది - నాలుగుత్రోవలు గూడుస్థలమునకు పే
రైనపుడు॥న॥బ్రాహ్మణునకు పేరైనపుడు॥పు॥

దశమీస్థ * త్రి॥ఇది— వీర్యమునశించినవానికిని- వృద్ధుని
కిని పేరు-
*

* థాంతవర్గముముగిసెను*

చక్రపాద * పు ॥ ఇది - రథమునకును- గజమునకును
పేరు—
*

తమోనుద్ *పు॥ఇది-అగ్నికిని - చంద్రునికిని - సూర్యుని
కిని పేరు-
*

కురువింద*పు॥ ఇది—కెంపునకును - యింగిలీకమునకును-అద్ద
మునకును-తుంగముస్తెకును పేరు-
*

జనపద-పు॥ఇది-జనమునకును—గ్రామమునకును పేరు—

అపవాద-పు॥ఇది-నిందకును-ఆజ్ఞకును పేరు-
—

పరివాద-పు ॥ ఇది-నిందకును - వీణను వాయించుకోడు
పునకును పేరు-
—

అభిష్యంద-పు ॥ ఇది - నేత్రరోగమునకును — అపిశబ్ద
మువలనసంతటజూయటకును పేరు-

అభిమర్ద - పు ॥ ఇది-యుద్ధమునకును - అపిశబ్దముచేత
మర్దించుటకును పేరు-
—

అజమోదా-స్త్రీ ॥ ఇది-ఓమమునకును — బూరుగుచెట్టుని
బంకకును పేరు-

కోకనద — న॥ఇది-ఎఱ్ఱనికమలమునకును - ఎఱ్ఱనికలు
వకును పేరు-

అష్టాపద-న ॥ ఇది-శరభమృగమునకును - బంగార
మునకును—జూదమాడువలకకును పేరు-
—

విష్ణుపదీ-ఇది - గంగకు పేరైనపుడు ॥ స్త్రీ ॥ ఆకాశమున
కును-సముద్రమునకును పేరైనపుడు-విష్ణుపద॥న॥

విశారద ఇది- ప్రౌఢునకును - విద్వాంసునికిని పేరైన
పుడు విశేష్యలింగము—

—*దాంతవర్గముముగిసెను.*—

అనుబంధ-పు ॥ఇది — దోషమునుసంపాదించుటకును-
ప్రకృతమైనదియొకటిగలయనువర్తించుటకును — ప్రకృతిప్ర
త్యయాదులయందునశించిపోవునక్షరమునకును- శిశువునకును
ముఖ్యుడైనతండ్రి మొదలైనవారిననుసరించిన వానికిని పేరు-

అవరోధ పు॥ఇది — రాజగృహమునకును - అంతఃపుర
మునకును-నిరోధించుటకును పేరు-

మహౌషధ-న॥ఇది - అతివసకును - శొంఠికిని- వెల్లుల్లి
గడ్డకును పేరు-

అనిరుద్ధ ఉషానాథే చరే
హ్యానర్గళే త్రిషు।
వసాజమోదయో రుగ్ర
గంధా స్త్రీ లశునే తథా॥ ౭౦॥
ఉపలబ్ధి స్త్రియాం ప్రా
ప్తౌ మనీషాయాం
మతా త్రిషు। అవష్టబ్ధం స్యా
దదూరే సమాక్రాంతేఽవలం
బనే॥ ౭౧॥
సమున్నద్ధస్సముద్భూతపండి
తమన్యగర్వితాః।

ఇతి ధాంతాః.

స్యాద్వర్ధమానఏరండే శ
రావే భూషణభేదకే చ॥ ౭౩॥
అభిమానో గర్వబుద్ధ్యో
శ్చ హింసాప్రణయయోరపి।
ప్రతియత్నస్తు సంస్కార ఉ
పగ్రహణలిప్సయోః॥ ౭౪॥

పారావతేమయూరేచకో
కిలేచకలధ్వనిః।
ధాతృస్మరావాత్మయోని
ర్మూర్ఖనీచౌ పృథగ్జనౌ॥
జన్మభూమావభిజనోఽభి
ఖ్యాతావన్వయేచ నః।

వహ్నౌ భానౌ చిత్రభా
నావహ్నౌ అర్కే విరోచ
నాః॥ ౭౬॥

పుణ్యజనస్సుజనే స్యాద్రక్ష
సి యక్షే
ధ్వనితే మేఘే। స్తన
యిత్నురనూచానస్స్యాత్సితే
సాంగవేదజ్ఞే॥ ౭౭॥
గుంజాయాం [illegible] శిఖండి
న్యాం
సౌదామిన్యప్సరస్యపి।

అనిరుద్ధ - ఇది - అనిరుద్ధునికిని - వేగులవానికిని పేరైనపుడు॥ పు॥ అడ్డములేనిదానికి పేరైనపుడు॥ త్రి॥ -

ఉగ్రగంధ - ఇది - వసకును - ఓమమునకును పేరైనపుడు॥ స్త్రీ॥ వెల్లుల్లికి పేరైనపుడు॥ పు॥ -

ఉపలబ్ధి - స్త్రీ॥ ఇది - పొందుటకును - బుద్ధికిని పేరు - -

అవష్టబ్ధ - త్రి॥ ఇది - సమీపమైనదానికిని - ఆక్రమింపబడినదానికిని - పట్టునకును పేరు - -

సమున్నద్ధ - త్రి॥ ఇది - పుట్టినదానికిని - పండితుడనని తలచువానికిని - గర్వముగలవానికిని పేరు - -

—*ధాంతపదవర్గము ముగిసెను.*—

వర్ధమాన - పు॥ ఇది - ఆముదపుచెట్టునకును - మూ[illegible]నకును - భూషణవిశేషమునకును పేరు - -

అభిమాన - పు॥ ఇది - ధనాదులవల్లగలిగిన గర్వమునకును - బుద్ధికిని - హింసకును - ప్రార్థనకును పేరు - -

ప్రతియత్న - పు॥ ఇది - సన్ని[illegible]ముగానున్న వస్తువులకును గుణాతిశయము కలుగజేయుటకును - [illegible]బట్టుటకును - అభిలాషకును పేరు - -

కలధ్వని - పు॥ ఇది - పావురమునకును - నెమలికిని - కోకిలకును పేరు - -

ఆత్మయోని - పు॥ ఇది - బ్రహ్మకును - మన్మథునికిని పేరు -

పృథగ్జన - పు॥ ఇది - మూర్ఖునకును - నీచునకును పేరు - -

అభిజన - పు॥ ఇది - జన్మస్థానమునకును - ప్రసిద్ధిగల కులమునకును - చకారమువలన కులా[illegible]మైన గొప్పవాడుకును పేరు -

చిత్రభాను - పు॥ ఇది - అగ్నికిని - సూర్యునకును పేరు - -

విరోచన - పు॥ ఇది - అగ్నికిని - చంద్రునకును - సూర్యునకును పేరు - -

పుణ్యజన - పు॥ ఇది - సుజనునికిని - రాక్షసునకును - యక్షునకును పేరు -

స్తనయిత్ను - పు॥ ఇది - గర్జనకును - మేఘమునకును పేరు —

అనూచాన - త్రి॥ ఇది - శిక్షితుడై వినయవంతునికిని - వ్యాకరణాదిషడంగములతో వేదములజదివినవానికిని పేరు - -

శిఖండినీ - స్త్రీ॥ ఇది - గురిగింజకును - అడవి[illegible]కును పేరు -

సౌదామినీ - స్త్రీ॥ ఇది - అప్సరసకును - [illegible] మెఱపునకును పేరు.

అకించనం ప్రతీపాదన
రాహిత్యే నార్థకమ్॥ ౭౮॥
సాధనే తోషణే ప్రాప్తా
వారాధన
మథాంశుకే। విధానే ప్యా
చ్ఛాదనం స్యా
త్కార్యహేత్వోః ప్రయో
జనమ్॥ ౭౯॥

ఆస్కందనం తిరస్కారే
గతిశోషణ యోర్యుధి।
ప్రతిమానం ప్రతిచ్ఛాయా
గజదంతాంత రాళయోః॥
అధిష్ఠానం పురః ప్రభావ
చక్రేష్వధ్యాసనేపి చ॥
జన్మోద్గత్యో రుత్పతన
మథాభివ్యాప్తి మూర్ఛ
యోః॥ ౮౧॥ సంమూర్ఛనం
సముత్థాన ముద్యమే రోగ
నిర్ణయే।

నిర్యాతనం వైరశుద్ధౌ దా
నే న్యాసార్పణే॥ ౮౨॥
ఆళానం స్తంభమాలనం
గజానాహ్వానబంధయోః। స
మాహేచా
పదానం తు వృత్తకర్మణి ఖం
డనే॥ ౮౩॥
నిర్భర్త్సనం మలక్తేపి

ప్రతిసృష్టౌ నిశామనమ్।
ఉపాసనం శరాభ్యాసేపి
సాసేవనయోరపి॥ ౮౪॥
రతే కంపే నిధువనం।
స్యాదుద్వర్తన ముద్గమే।
విలేపనే

స్యాత్ప్రపథే సమాప్తౌ చ సమా
పనమ్॥ ౮౫॥

అభ్యాయోః ప్రవచనం

అకించన * సీ॥ ఇది - పాలుతోడు పెట్టుటకును - వేగ
మునకును - తృప్తిచేయుటకును పేరు- *

ఆరాధన * న॥ ఇది - సాధనమునకును - సంతోషపె
ట్టుటకును - పొందుటకును పేరు- *

ఆచ్ఛాదన * న॥ ఇది - వస్త్రమునకును - కప్పుట
కును పేరు- *

ప్రయోజన * న॥ ఇది - కార్యమునకును - హేతు
వునకును పేరు- *

ఆస్కందన * న॥ ఇది - తిరస్కారమునకును - గమ
నమునకును - ఎండుటకును - యుద్ధమునకును పేరు- *

ప్రతిమాన * న॥ ఇది - దేవతా మూర్తులకు సమము
గా శిలాదులచే జేయబడిన విగ్రహములకును - ఏనుగుదంతము
ల మధ్యదేశమునకును పేరు- *

అధిష్ఠాన * న॥ ఇది - పట్టణమునకును - ప్రభావమున
కును - బండికంటికిని - అక్రమించుటకును పేరు- *

ఉత్పతన * న॥ ఇది - పుట్టుటకును - ఎగురుటకును పేరు *

సంమూర్ఛన * న॥ ఇది - అంతట వ్యాపించుటకును
ఒడలు మరచుటకును పేరు- *

సముత్థాన * న॥ ఇది - ఉద్యోగమునకును - రోగనిశ్చ
యమునకును పేరు- *

నిర్యాతన - న॥ ఇది - పగసాధించుటకును - దానమున
కును - దాచ పెట్టిన ధనము మరల నిచ్చుటకును పేరు-

ఆళన - న॥ ఇది - ఆస్తంభమునకును - ఏనుగు పెట్టు స్థాన
మునకును - కట్టుటకును - కూటమికిని పేరు-

అపదాన - న॥ ఇది - పూర్వము నడిచిన సద్వ్యాపారము
నకును - ఖండించుటకును పేరు-

నిర్భర్త్సన - న॥ ఇది - లక్కకును - అదిలించి బెదరిం
చుటకును పేరు-

నిశామన - న॥ ఇది - వినుటకును - చూచుటకును పేరు-

ఉపాసన - న॥ ఇది విలువిద్య నేర్చుకొనుటకును - సంసే
వకును - సేవచేయుటకును పేరు-

నిధువన - న॥ ఇది - రతికిని - వణకుటకును పేరు-

ఉద్వర్తన - ॥ ఇది - తెచ్చుటకును - నలుగు పెట్టుటకును
పేరు-

సమాపన - న॥ ఇది - వధకును - సమాప్తికిని పేరు-

ప్రవచన - న॥ ఇది - పలుమారు చదువుటకును - అపిశబ్ద
ముచే ప్రశ్నోత్తర వాక్యమునకును పేరు-

స్యాదాయోధనమాహవే। వధేచ

ప్రణిధానం తు సమాధి ప్రవేశ యత్నయోః॥౮౭॥

యోన్యంశేప్య ప్రజనన

మథ ప్రేషణ దానయోః। విసర్జనం

విహాసనం వధ వీవధ బాధకమ్॥౮౮॥

అభ్యాధానం ఛదే స్యా[illegible]

[illegible] నిర్వాపణంతుహింసాయాం

నగరాం దేశ్యపి [illegible]

నిష్ఠ్యూతౌ నిరసనం ప్రోక్తం

సంవాహనమంగమర్దనే స్యాత్।

శిల్పే గేహేఽప్యావేశన

ముద్వాపనమపిచ హింసాయాం ప్రోక్తం॥౮౯॥

కాత్యాయనో వరరుచౌ మునౌ

కాత్యాయనీత్యుమా। యా చార్ధవృద్ధా కాషాయవసనాగతభర్తృకా॥౯౦॥

త్రిష్వవలగ్నం విలగ్నే మధ్యే క్లీబం

ఘనాఘనస్త్రిష్వింద్రే। వర్షుకే మేఘఘాతుకే మత్తేభే త్రిషు సాంద్రే॥౯౧॥

శాశ్వతే త్రిషు నా బ్రహ్మశౌరీశేషు సనాతనః।

దీప్తౌ ప్రద్యోతనం నార్కే

మహాసేనో గుహేఽపిచ॥

అయోధన-న॥ ఇది— యుద్ధమునకును - చంపుటకును పేరు-

ప్రణిధాన-న॥ ఇది— సమాధికిని — అభిలాషకును పేరు-

ప్రజనన-ఇది— యోనికిని-ఉత్పత్తికిని పేరు-

విసర్జన—న॥ ఇది—పంపుటకును - దానమునకును పేరు-

విహాసన-న॥ ఇది వధకును-పీడించుటకును పేరు-

అభ్యాధాన-న॥ ఇది-ఉంచుటకును — [illegible]

నిర్వాపణ-న॥ ఇది - హింసకును - [illegible] వానిసంతతి వల్ల గొట్టుటకును పేరు-

నిరసన-న॥ ఇది — ఉమియుటకును — [illegible] పేరు-

సంవాహన-న॥ఇది - దేహమును పిసుకుటకును—అభిశబ్దముచేత మోయుటకును పేరు-

అవేశన-న॥ ఇది — [illegible] - అభిశబ్దము చేతగుడిసెకును పేరు-

ఉద్వాపన-న॥ఇది—హింసించుటకును — [illegible] లచేత సొకదింబముననా పాహనము చేసిన దేవతను మరలస్వస్థానమునకు మంత్రముచేతవంపుటకును పేరు—

కాత్యాయన-న॥ఇది- వరరుచికిని - కాత్యాయనమునికిని పేరు—

కాత్యాయనీ॥స్త్రీ॥ఇది — పార్వతికిని-సగము ముదిసి కావి చీరగట్టియున్న విధవస్త్రీకిని పేరు—

అవలగ్న — ఇది - చిక్కువడినదానికి పేరైనపుడు ॥త్రి॥ నడుమునకు పేరైనపుడు॥న॥

ఘనాఘన—ఇది—ఇంద్రునకును-వర్షించు మేఘమునకును చంపుస్వభావముగలదవు సేనుగునకును పేరైనపుడు॥పు॥ దట్టమైనదానికి పేరైనపుడు॥త్రి॥

సనాతన — ఇది - నాశములేని దానికి పేరైనపుడు ॥త్రి॥ బ్రహ్మకును-విష్ణువునకును—శివునకును పేరైనపుడు॥పు॥

ప్రద్యోతన - ఇది — ప్రకాశమునకు పేరైనపుడు॥న॥ సూర్యునికి పేరైనపుడు॥పు॥

మహాసేన-పు॥ఇది— కుమారస్వామికి పేరు - అధికసైన్యములు గలవానికి పేరైనపుడు॥త్రి॥

ఆత్మనీనస్స్యాత్స్యాలేపుమా

నాత్మహితేత్రిషు।

విష్వక్సేనా గిరిఫల్యాం

నాత్యుష్ణా

వత్రిషు ॥ ౯౩ ॥ అధివ

న్నోధ్యతే గ్రస్తే పరాద్ధేవ

తీణాతనాయోః।విపన్నే

ప్రతిపన్నస్తు విజ్ఞాసంగీకృ

తావపి॥౯౪॥

అవాచీనం విపర్యస్తం

త్తువక్షిణదిగ్భవం।

ఇతి నాంతాః.

విప్రలంభే విరోధోక్త్యాప

పార్థకవచస్యపి॥ ౯౫ ॥విప్ర

లాపో

పలేపస్తు దూషణేగర్వలేప

యోః

పరివాదస్తు పర్యుప్తా బాల

వాలేపరిచ్ఛదే॥౯౬॥

పరిక్షేపః పరిశృతా పాద

పార్శ్వేచదంతినామ్।

ఉపతాపోరోగతాపౌ

శివవిష్ణూవృషాకపీ॥ ౯౭॥

ఇతి పాంతాః

జంబూభేదేరాజజంబూః

పిండఖర్జూరకేపిసా।

ఇతి బాంతాః

అవష్టంభ స్తబ్ధతాయాం

హేమ్నిగర్వేచ లేపనే ॥ ౯౮

ఇతి భాంతాః.

అభ్యాగమోభ్యాగమనే

స్యాత్సంగరసమీపయోః।

సార్వభౌమస్సర్వపృథ్వీపా

లకేదిగ్గజాంతరే॥౯౯॥

ఉపక్రమస్స్యాదుపధాబి

కిత్సారంభవాచకః।

మహాపద్మోనాగభేదే నిధి

సంఖ్యావిశేషయోః॥ ౧౦౦॥

ఆత్మనీన* ఇది-కుమారునికిని - భార్యతోడబుట్టినవానికిని పేరైనపుంపు ॥ఆత్మహితమైనదానికిని పేరైనపుడు ॥౯౭॥

విష్వక్సేన* స్త్రీ॥ ఒక తీగెకును పేరైనపుడు ॥ స్త్రీ॥ విష్ణువుకు పేరైనపుడు ॥ పు॥

అధిపన్న* త్రి॥ఇది-ధరింపబడినదానికిని- పట్టుబడినదానికిని-అపరాధముచేసినవానికి- సమర్థునికిని- ఆశ్రితునికిని- ఆపదపొందినవానికిని పేరు-

ప్రతిపన్న* త్రి॥ఇది-శీఘ్రశాస్త్రికులయందవిజ్ఞానమునకును-అంగీకారమునకును పేరు-

అవాచీన * త్రి॥ఇది - విపర్యాసమైనదానికిని-దక్షిణదిక్కునపుట్టినదానికిని పేరు-

—*నాంతపదవర్గము ముగిసెను.*—

విప్రలాప* పు॥ఇది మోసపుచ్చుటకును- విరోధవాక్యమునకును-వ్యర్థవాక్యమునకును పేరు-

అవలేప* పు॥ఇది-దూషించుటకును-గర్వమునకును-పూయుటకును పేరు-

పరివాప* పు ॥ ఇది - వ్యథపెట్టుటకును-నీళ్లునిలుచుపాదికిని-పరివారమునకును పేరు-

పరిక్షేప* పు॥ఇది - చెలుగునకును- ఏనుగులయొక్క పాదపార్శ్వమునకును పేరు-

ఉపతాప * పు ॥ ఇది - రోగమునకును—సంతాపమునకును పేరు—

వృషాకపి* పు॥ ఇది — శివునికిని-విష్ణువునకును పేరు-

—*పాంతపదవర్గము ముగిసెను.*—

రాజజంబూ * స్త్రీ॥ఇది- నేరేడుయొక్క భేదమునకును - ముద్దఖర్జూరమునకును పేరు-

—*బాంతపదవర్గము ముగిసెను.*—

అవష్టంభ-పు ॥ ఇది స్తబ్ధభావమునకును-బంగారమునకును-గర్వమునకును-పూయుటకును పేరు-

—*భాంతపదవర్గము ముగిసెను *—

అభ్యాగమ -పు ॥ ఇది-వచ్చుటకును - యుద్ధమునకును - సమీపమునకును పేరు-

సార్వభౌమ-పు॥ ఇది-సమస్తభూమ్యధిపతికిని ఉత్తరదిక్కునసుండుదిగ్గజమునకును పేరు-

ఉపక్రమ-పు॥ఇది — ఉపాయమునకును-చికిత్సకును- వైద్యమునకును ఆరంభమునకును పేరు-

మహాపద్మ-పు॥ఇది — సర్పభేదమునకును — నిధివిశేషమునకును-సంఖ్యాభేదమునకును పేరు.

విశ్వకర్మా సహస్రాంశౌ దేవశిల్పిని వేధసి।
వాతప్రమీర్మృగేశ్వేపి
శౌర్యోద్యోగే పరాక్రమా॥౧౦౧॥
అంగీకృతావుపగమస్సమీప గమనేపిచ।
జ్యేష్ఠభ్రాతరి ద్వ్యగ్రజన్మా బ్రాహ్మణేచాప్యథ స్త్రియాం॥
యాతయామం గతరసే జీర్ణభుక్తోజ్ఝితేపిచ।
ఇతిమాంతాః
హలీందుజౌ రౌహిణేయౌ భల్లసింహౌ గుహాశయౌ॥
దీర్ఘద్వేషేప్యనుశయః పశ్చాత్తాపే చ బంధయోః।
సముదాయస్సముదయో ద్వావిమౌ వృద్ధియుద్ధయోః।
బాహులేయా వృషే స్కంధే
బాడబేయో ద్విజాశ్వయోః
సమాహ్వయో నామ్నియుద్ధే ద్యూతే చ పశుపక్షిభిః॥
స్థూలోచ్చయస్త్వసాకల్యే దంతినాం మధ్యమే గతౌ।
ధనంజయోఽర్జునేనాగే క్రేశ హనే దేహమారుతే॥౧౦౬॥
సముచ్ఛ్రయస్స్యాదుత్సేధే విరోధేపి
ప్రతిశ్రయః। సభాయాం చాశ్రయేచా
ధావశ్యాయో హిమగర్వయోః॥౧౦౭॥

విశ్వకర్మన్-పు॥ ఇది-సూర్యునకును — దేవతలశిల్పికిని-బ్రహ్మకును పేరు-

వాతప్రమీ-పు॥ ఇది-పాదలయిఱ్ఱికిని - గుఱ్ఱమునకును పేరు-

పరాక్రమః-పు॥ ఇది - భయకారణముగలిగిననుభయపడకనుండుటకును-శౌర్యారంభమునకును పేరు-

ఉపగమః-పు॥ ఇది-అంగీకారమునకును — దాపునజేరుటకును పేరు-

అగ్రజన్మన్-పు॥ ఇది-అన్నకును - బ్రాహ్మణునకును పేరు-

యాతయామం-త్రి॥ ఇది-మదిపోయినదానికిని — చివికినదానికిని-అనుభవించివిడువబడినదానికిని పేరు-

— * మాంతపదవర్గము ముగిసెను. * —

రౌహిణేయః-పు॥ ఇది-బలరామునికిని-బుధునకును పేరు-

గుహాశయః-పు॥ ఇది - యెలుగుబంటికిని - సింహమునకును పేరు-

అనుశయః-పు॥ ఇది-దీర్ఘద్వేషమునకును - పశ్చాత్తాపమునకును-అనువర్తించుటకును పేరు-

సముదాయః - సముదయః-పు॥ ఈ-రెండును-వృద్ధికిని—గుంపునకును పేరు-

బాహులేయః-పు॥ ఇది-ఎద్దునకును - కుమారస్వామికిని పేరు-

బాడబేయః-పు॥ ఇది-బ్రాహ్మణునకును - గుఱ్ఱమునకును పేరు-

సమాహ్వయః-పు॥ ఇది- నామధేయమునకును-యుద్ధమునకును—పొట్టేలు - కోడి-మొదలగువానిచేనాడుజూదమునకును పేరు-

స్థూలోచ్చయః-పు॥ ఇది — సంపూర్ణముగాకయుండుటకును - యేనుగులయొక్క తీవ్రము మందము కాని నడుమనడకకును పేరు-

ధనంజయః-పు॥ ఇది — అర్జునునకును — నాగేంద్రునకును-అగ్నికిని - జీవముపోయినతర్వాత దేహమును విడువని వాయువునకును పేరు-

సముచ్ఛ్రయః-పు॥ ఇది పొడవునకును - విరోధమునకును పేరు-

ప్రతిశ్రయః-పు॥ ఇది—సభకును—ఆశ్రయమునకును పేరు-

అవశ్యాయః-పు॥ ఇది - మంచుకును — గర్వమునకును పేరు-

సాంపరాయస్తు సమరేవిప
దాగామికాలయోః॥

సాంపరాయ-పు॥ఇది-యుద్ధమునకును - ఆపదకును - భవిష్యత్కాలమునకును పేరు-

అంతశయ్యాశ్మశానేచ
భూశయ్యాయాం మృతావపి॥౧౦౮॥

అంతశయ్యా-సీ॥ ఇది-శ్మశానమునకును - మంచము మీది మరణమునకును బేరు-

గౌర్యశ్విన్యౌదక్షకన్యే

దక్షకన్యా-సీ॥ ఇది-గౌరికిని - అశ్వినీనక్షత్రమునకును బేరు-

మదిరాపి హాలిప్రియా।

హాలిప్రియా-సీ॥ఇది - మద్యమునకును - అపిశబ్దము చేత రేవతీదేవికిని బేరు-

అన్వాహార్యం భవేన్మాసి
శ్రాద్ధమిష్టేశ్చదక్షిణా॥

అన్వాహార్య-న॥ ఇది - మాసశ్రాద్ధమునకును - ఇష్టియందుంచు దక్షిణకును బేరు-

భాగేభాగ్యే భాగధేయం
దాయాదే తు పుమానయమ్।

భాగధేయ-ఇది- భాగమునకును-పూర్వకృతమైన శుభకర్మ ఫలమునకును బేరైనపుడు॥న॥ భాగార్హులైన దాయాదులకు బేరైనపుడు॥పు॥

గోధాయాం స్త్రీ పుమానా-
ఖౌనకులేహౌబిలేశయః

బిలేశయ - ఇది-ఉడుమునకు బేరగునపుడు॥ సీ॥ పందికొక్కునకును-ముంగిసకును - పామునకును బేరగునపుడు॥పు

ఉశీరే నద్వయోః పుంసి జ-
లాధారే జలాశయః.

జలాశయ -ఇది - వట్టివేరునకు బేరగునపుడు॥న॥ మడుగునకు బేరగునపుడు॥పు॥

భయంకరే ప్రతిభయం త్రిషు
భీతౌ నపుంసకమ్॥౧౧౧॥

ప్రతిభయ- ఇది-భయంకరమైన దానికి పేరగునపుడు॥ త్రి॥ భయమునకు పేరైనపుడు॥న॥

అపసవ్యం త్రిష్వలింగం ద
క్షిణప్రతికూలయోః

అపసవ్య-ఇది -కుడిపార్శ్వమునకును - ప్రతికూలమైన దానికిని బేరగునపుడు విశేష్యలింగము-

—యాంతపదవర్గము ముగిసెను.—

ఇతి యాంతాః.

ధారాధరౌ ఖడ్గమేఘా
నృపశైలౌ ధరాధరౌ॥

ధారాధర-పు ఇది-ఖడ్గమునకును - మేఘమునకును బేరు

ధరాధర - పు॥ ఇది-భూమినేలు రాజునకును - పర్వతమునకును పేరు-

విష్ణుసర్పౌ చక్రధరౌ
స్త్రీస్తనాబ్దౌ పయోధరౌ।

చక్రధర-పు॥ ఇది-విష్ణువునకును -సర్పమునకును బేరు-

పయోధర-పు॥ ఇది - స్త్రీలయొక్క స్తనమునకును- మేఘమునకును బేరు-

యమభూపౌ దండధరౌ

దండధర-పు॥ఇది-యమునికిని-భూపతికిని పేరు-

వీతిహోత్రావినానలౌ॥

వీతిహోత్ర-పు॥ఇది-సూర్యునికిని-అగ్నికిని బేరు-

ద్వారద్వాఃస్థౌప్రతీహారౌ

ప్రతీహార-పు॥ఇది-ద్వారమునకును - ద్వారపాలకునకును బేరు-

కమఠపంకౌనిషద్వరౌ।

నిషద్వర-పు॥ ఇది-కామబంధమునకును - అడుసునకును పేరు-

అవతారస్తు తీర్థేపి

అవతార-పు॥ ఇది - పుణ్యతీర్థమునకును-అపిశబ్దము వలన పుట్టుటకును బేరు-

ధన్వంతరిర్దినేశేచ ॥౧౧౪॥

ధన్వంతరి-పు॥ఇది - సూర్యునకును - అపిశబ్దముచేత క్షీరసముద్రమునను అవతరించిన భగవంతునికిని పేరు.

నైకరవీరసౌ
హారో హారిణీ సే।
గరో భ్రాన్తాభ్రే
అలంకార్యో పృథవమాంసము।
లోహాపి రిపారో
ర్ధ ద్రోపిగళ హా స్తకే।
రిహారో సిరోశేచా
వన్యారోగూఢకు వ్యాన్తాః॥
సభక్ష్యగాన్స్వాం
ఋత్విధ్యాస్ప గ్రహః।
యోహాన సోపవ
నకవర ౧౨౮। గే
చా
ధి ర్గారౌ
గ్రా॥
గ
హిస్ర్య
శంపీ పనిహావక నక
ప్రహరౌ।
జిల్ల హోంస వారిరా
రాహారవాచ్చే హాని।
పరిహారోవ కీర వ్యకి
వికృతా రౌరా।
ద్రా త్రి బంధేవి
వేకాంభరణారకి।౧౨౦
అవహారోబకె బ్బోశేమ్యా
సైన్యా
ప్రీ నాటో
నావవిక్రమో।౧౨౧॥

కరవీర-పు॥ ...కే... - అపరబ్బు ... ఆనగ ... చెట్టుకును పేరు-

...హార-పు॥ ... - రాజకన్యనార్థనుతెచ్చువాను కకును అపికిబ్బు ... హరము ... రించుచిన్నుంకకు ... పేరు-

భ్రష్టాహార-పు॥ ... - విషమునకును-అపికిబ్బును చేసె ... రదాగుల కును పేరు-

అలంకార్య-పు॥ ... — ఉపను ... నయు ... ర్గాములకును-అపికిబ్బు ... లన సాభరణములకును పేరు-

గిరిహార-పు॥ ... — ... మునకును — అపికె ... సైత గంధ ... కును పేరు.

అహంకార-పు॥ ... — ... చెయు ... చిరి- ఓటకుకు అపికెబ్బుములన సర్వ చంద్రబింబము నకును పేరు-

పరిహార-పు॥ ... — ... యెనకును — చకారములన బగిజననకును పేరు-

అవహార-పు ... — ... స్యముకును — ప్రీ ... గుమునకు ... దేము ...

... -పు ... - ... - సొమ్ముములకును ...

వ్యత్తిక్త్తి -విద్యార్థకు ... నవ- ... గ్రహములకును పేరు-

నకారా- పు॥ ... - గంధనువలిన సేవ గునకును — ... గాను ... నా— ... —

వ్యాతిక-పు॥ ... - వ్యసనమునకును - సంబంధములకు ... ను-

... -పు ... — ... స్త్రీ ... పిలిచిన ... కృత్తి ... ప్రీ గ... ము ... పేరు - ... గా ... ప్రీ ... పురుషునకిన ...

సింహారా-పు॥ ... — సంపద, మునకు ... - సమాసప్రకరణము ...

... — పు॥ ... - ... పేరు-

పరికర-పు॥ ... - ... కును - ... సమూహమునకును పేరు-

అపహార-పు॥ ... - శరీర ... నకును— విపత్తుకును-ఉద్యోగమునకును - ... - ... - మైరవ ... పోసిన ... - ... ప్రమును ... దూపాయము ... వ్యముననగ ... వుప్పు ... కును పాపములు చాలించియూరటపోందుటకును పేరు.

వ్యవహారో వాక్యవృత్తియోగే
వ్యాత్తేదంబంధదండనయోః ।
అభిహార స్తునస్నాహే త
స్కరత్వాభియోగయోః॥

ద్వైమాతురో జరాసంధే
వరంబే
పరంపరా । సంతానేవ
రిపాట్యాంచ
రహోలాంతి కముపహ్వరే॥

అరుష్కరో నాభల్లాతేవ
ణకారిణిహాచ్యవత్ ।
పుండరీకాత్ సాత్వికమన్యదా
సుకుమారో

నిశాచరః॥౧౨౮॥ ఫేరూ
లూకాహిరక్షస్సు పుంస్యథ
త్స్యాంనిశాచరీ
మహావీరో యజ్ఞపాత్రేవ
శ్వేతేశ్వహయేశూరే॥౧౨౯॥
సింహేగ్నౌ గరుడేపుంసిత్రి
షు ప్రవరశూరయోః॥
ఆడంబరోస్త్రీ సంరంభేగ
ర్జితేతూర్యనిస్వనే॥౧౩౦॥
మహామాత్రో హస్తిపకేస
చివేత్రిషుతూన్నతే॥
కిరీభాత్పల యోః కర్ణపూ
రః నాత్పవతంసకే ॥౧౩౧॥

పుంసిప్రతి సరస్సేనాప్పృష్ఠే
కంఠలమాల్యయోః ఆగమ్యే
వ్రణశుద్ధాచహ స్తసూత్రేచ
నస్త్రియామ్॥౧౩౨॥
శ్రేష్ఠేనునీచ ప్రవిహాగ్నిఃపే
చ్ఛప్యమూత్తరమ్॥
శతపత్రో రాజకీరేవాధ్వా
హ్వేఉళి ఖావళే ॥౧౩౩॥
చకవాలే

వ్యవహార-పు ॥ ఇది - మాట్లాడుటకును - ద్యూతమున కును-సంబంధముసకును-శిక్షకును పేరు-

అభిహార-పు ॥ ఇది-ఆయుధక్షపణముటకును — దొంగలించుటకును - అపకారముచేయుటకొరకునేది ఆక్రమించుటకు పేరు-

ద్వైమాతుర—పు ॥ ఇది—జరాసంధునికిని - వినాయకునకును పేరు-

పరంపరా—స్త్రీ ॥ ఇది - సంతానమునకును - అనుక్రమమునకును పేరు-

ఉపహ్వర న॥ ఇది - సమీపమునకును - ఏకాంతమునకును పేరు—

అరుష్కర పు ॥ ఇది - జీడిమ్రానికి పేరైనపుడు ॥ పు॥ వ్రణమును జేయుదానికి పేరైనపుడు॥ త్రి॥

సుకుమార-పు ॥ ఇది - నాజూకుగలవానికి పేరగునపుడు॥ పు॥ మృదువైనదానికి పేరగునపుడు॥ త్రి॥

నిశాచర-ఇది— నక్కకును — గుడ్లగూబకును—పామునకును—రాక్షసునకును పేరైనపుడు ॥ పు ॥ రంకులాడికి పేరగునపుడు—నిశాచరీ॥ స్త్రీ॥

మహావీర-ఇది—యజ్ఞపాత్రమునకును—, తెల్లనిగుఱ్ఱమునకును—విష్ణువునకును - సింహమునకును - అగ్నికిని-గరుత్మంతునకును పేరగునపుడు ॥ పు ॥ శ్రేష్ఠునకును - శూరునకును పేరగునపుడు॥ త్రి॥

ఆడంబర-న ॥ ఇది- సంరంభమునకును —ఏనుగుగర్జించుటకును వాద్యధ్వనికిని పేరు-

మహామాత్ర - ఇది — మావటివానికిని -మంత్రికిని పేరగునపుడు ॥ పు ॥ ఉన్నతమైనదానికి పేరగునపుడు ॥ త్రి॥

-ఇది - చిరిసెనపువ్వునకును - ఉత్పలపుష్పమునకును పేరగునపుడు ॥ న ॥ కర్ణభూషణమునకు పేరగునపుడు॥ పు॥

ప్రతిసర-ఇది - సేనయొక్క వెనుకప్రక్కకును - సమూహమునకును— పుష్పమాలికకును- ఏనుగుకుంభస్థలముయొక్క ప్రక్కకును-వ్రణశుద్ధికిని పేరగునపుడు॥ పు ॥ వివాహమందు హస్తమునగట్టుకంకణమునకు పేరగునపుడు ॥ న॥

అనుత్తర—త్రి ॥ ఇది-శ్రేష్ఠమైనదానికిని - ఉత్తరముకానిదానికిని—ప్రత్యుత్తరములేనిసిద్ధాంతమునకును పేరు—

శతపత్ర-ఇది - శ్రేష్ఠమైనచిలుకకును - బెగ్గురుపక్షికిని-నెమలికిని పేరగునపుడు॥ పు ॥ కమలమునకు పేరగునపుడు ॥ న॥

అంబరీషం తృణే వర్షే తటే భ్రాష్ట్రే నపుంసకమ్ । నాభి శౌర్యే నృపభేదే కింభావా ప్రాంతకేరవౌ ॥౧౪౭॥

అంబరీష — ఇది-తృణభేదమునకును-వర్షభేదమునకును-యుద్ధమునకును - వేపుడుపెంకమునకును పేరైనప్పుడు॥న॥ బాలునకును-అంబరీషుడను రాజునకును-శివునకును-అంబా రప్రాంతకిని—సూర్యునకును పేరైనప్పుడు॥పు॥

ఇతిషాంతాః.

—*షాంతవర్గము ముగిసెను*—

అధివాసో నివసనే గంధభూమాదిసంస్కృతౌ।

అధివాస - పు ॥ ఇది-ఉనికికిని - గంధములు మొదలగువానిచేత జేయబడిన సంస్కారమునకును పేరు-

రాజహంసో నృపశ్రేష్ఠే ప్యగ్న్యావర్త్యే విధావసుః॥

రాజహంస-పు ॥ ఇది - శ్రేష్ఠుడగు రాజునకును - అధికమైన హంసకును పేరు-

చంద్రహాసః ఖడ్గమాత్రే ఖడ్గే వశముఖస్య చ।

[illegible]

చంద్రహాస - ఖడ్గమాత్రమునకును - [illegible]

ద్రాక్షామాధ్వీకమధుర[illegible] భవే

[illegible] ఖడ్గమునకును - [illegible] పేరు-

త్సామరసాఘ్రనః ॥౧౪౮॥

మధు[illegible]-సీ [illegible] ద్రాక్షకును - [illegible] పేరు-

ద్రాక్షాయాంమదిరాయాం చ

[illegible]-సీ ॥ ఇది - ద్రాక్షకును — మద్యమునకును పేరు-

తతస్స్యాచ్ఛ్రేయసం సుఖే। భద్రేప్య

శ్వశ్రేయస - న॥ ఇది - సుఖమునకును- శుభమునకును పేరు—

థోతామరసం తామ్రే స్వర్ణే సరోరుహే॥౧౪౯॥

తామరస-న। ఇది-రాగికిని - బంగారునకును - తామరపూవునకును పేరు-

త్రిషు సాంద్రే ఘనరసః నీరే కర్పూరనిర్యాసయోశ్చ నపుంస్యక్షీరసేతునా॥౧౫౦॥

ఘనరస-ఇది-దట్టమైనదానికి పేరైనప్పుడు ॥ త్రి॥ ఉదకమునకును - చెరుకురసమునకును - కర్పూరమునకును - [illegible] [illegible]

మలీమసం తు మలినే త్రిషు లోహే నపుంసకమ్।

మలీమస-పు ॥ ఇది - మలినమైనదానికి పేరైనప్పుడు॥త్రి॥ లోహమునకు పేరైనప్పుడు ॥న॥

ఇతిసాంతాః

—*సాంతవర్గము ముగిసెను*—

ప్రతిగృహస్సైన్యపృష్ఠేదానద్రవ్యపరిగ్రహే॥౧౫౧॥ స్వీకారేచా

ప్రతిగ్రహః * పు ॥ ఇది - సేనకు వెనుకప్రక్కనున్న నిండ్లపట్టుననున్న ప్రత్యేకపుసేనకును-దానద్రవ్యమునకును-భార్యకును-గ్రహించుటకును పేరు—

థాబ్జయోనౌ పితృతాతేపితామహః।

పితామహః-పు॥ఇది-బ్రహ్మకును - తండ్రికితండ్రికి పేరు-

ఉపనాహోవ్రణేశేపే వీణాయాశ్చనిబంధనే॥

ఉపనాహః-పు ॥ ఇది - వ్రణమునకును - పూయుటకును - వీణయొక్క బిరడకును పేరు-

అవగ్రహో వృష్టిరోధప్రతిబంధే గజాళికే।

అవగ్రహః-పు॥ఇది-వర్షప్రతిబంధమునకును — ప్రతిబంధమునకును ఏనుగునొసటికిని పేరు—

పరిబర్హోరాజయోగ్యవస్తున్యగ్న్యేపరిచ్ఛదే॥౧౫౩॥

పరిబర్హ - పు ॥ ఇది - రాజయోగ్యమైనఛత్రచామరాదివస్తువులకును-అగ్నికిని- పరివారమునకును పేరు—

పరీవాహో జలోచ్ఛ్వాసే
నేతృక్షితిభుగ్యోగ్యవస్తుని।
అవరోహో ఽవతరణే లతాయాం గ్రథితాంఘ్రిపే॥

పరీవాహః - పు॥ ఇది - అలుగుపోవుటకును - రాజులకు భావింపదగిన వస్తువునకును పేరు.

అవరోహః - పు ॥ ఇది - దిగుటకును - చెట్టు మొదటనుంచి తుదవరకు అల్లినతీగెకును పేరు-

అభిగ్రహో ఽభియోగే చ
చంద్రాగ్నిర్యాస్తమోపహః।

అభిగ్రహః - పు ॥ ఇది - యుద్ధాదులయందు నెదురుగాను దోర్గ్రహించుటకు పేరు-

తమోపహః - పు॥ ఇది - చంద్రునికిని - అగ్నికిని - సూర్యునికిని పేరు-

ఉపగ్రహస్తు గ్రహణే బంద్యామప్యనుకూలనే॥

ఉపగ్రహః - పు ॥ ఇది - గ్రహించుటకును - చెరబట్టుటకును - అనుకూలపరచుటకును పేరు-

వరారోహా నితంబిన్యాం కట్యాం

వరారోహా - స్త్రీ॥ ఇది - స్త్రీకిని - పిరుదునకును పేరు-

గంధవహః పునః। వాయౌ నాసికాయాం స్త్రీ

గంధవహా ఇది - వాయువునకు పేరైనపుడు॥ పు ॥ ముక్కునకు పేరైనపుడు॥ స్త్రీ॥

గరుల్లోమ్నోస్తు తనూరుహమ్॥ ౧౧౬॥

తనూరుహః ॥ ఇది - రెక్కలకును - రోమములకును పేరు-

ఇతి హాంతాః.

—*హాంతపదవర్గము ముగిసెను *—

దేవవృక్షస్సప్తపర్ణే ఽప్య
భూరుహగుగ్గులౌ।

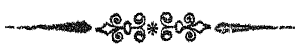
దేవవృక్షః - పు॥ ఇది - ఏడాకుల అరటివృక్షమునకును - గుగ్గిలపుమ్రానికిని పేరు-

ఇతి షాంతాః.

—*షాంతపదవర్గము ముగిసెను.*—

మూ. ఇతి జగదుపకారిణ్యామిరుగపదణ్డాధినాథరచితాయామ్।
చతురక్షరపదకాణ్డః పూర్ణో నానార్థరత్నమాలాయామ్॥

టీక॥ జగదుపకారిణ్యామ్ - జగత్ - లోకమునకు ॥ ఉపకారిణ్యామ్ - ఉపకారకమైనదియు ॥ ఇరుగపదండాధినాథరచితాయామ్ - ఇరుగపదండాధినాథ - ఇరుగపదండనాథుని చేత॥ రచితాయామ్ - చేయబడినదియునగు ॥ నానార్థరత్నమాలాయామ్ - నానార్థరత్నమాలయను గ్రంథమునందు॥ అయమ్ - ఈ ॥ చతురక్షరపదకాండః - చతురక్షర - నాలుగక్షరములుగల॥ పద - శబ్దములయొక్క ॥ కాండః - సమూహము ॥ ఇతి - ఈపూర్వోక్తప్రకారముగా పూర్ణః ముగిసెను॥

నానార్థరత్నమాల, చతురక్షరకాండము.

సంపూర్ణము.

శ్రీరస్తు.

నానార్థరత్నమాల - సంకీర్ణకాండము.

శ్లో॥ అస్మిన్ సంభవతశ్శబ్దాన్ పంచషట్సప్తవర్ణకాన్ ।
విషమాక్షరపర్యాయా న్నానార్థానభివర్ణయే ॥

గ్రంథకర్త యిదివరకు ఏకాక్షరద్వ్యక్షరత్ర్యక్షరచతురక్షర నానార్థ శబ్దములం జెప్పి యింకనీ సంకీర్ణకాండయందు బంచాక్షర షడక్షర సప్తాక్షర నానార్థశబ్దములను విషమాక్షరములుగలిగి యొకయర్థమున వర్తించు నేక పర్యాయపదములను సంభవించినవరకుం జెప్పుచున్నాడు.

అవకరకో గేహాంగే చిత్రాభే)
నాగవారకో గరుడే చ।

అవకరక - పు ॥ ఇవి చీపురుకట్టచేతనూడ్చబడిన ధూళి మొదలైనదానికిని - చిత్రవర్ణమైన మేఘము - నకును పేరు—

నాగవారజ - పు ॥ ఇవి - గరుత్మంతునికిని - ఆకారముగ లవ పాములవానికిని పేరు-

జలకరస్తు పయోదాభే
వ్యాఘ్రం నారికేళే న్యా॥ ౨॥

జలకరక - పు॥ ఇవి - సేమాదమునకును - టెంకాయకును పేరు-

గోక్షురకః వికంకతయోః
కాశ్యాంచ స్వాదు కంటకో
జ్ఞేయః।

స్వాదుకంటక - పు ॥ ఇది - పల్లేరునకును - పుల్లవెలగ చెట్టునకును - నూతన మేఘసమూహానికిని పేరు—

చిలిమిలికా స్యాత్ త్రటిత్యభ
ద్యోతే కంఠభూషాయామ్॥

చిలిమిలికా—స్త్రీ॥ ఇది - మెరపునకును— మిణుగురుపురుగునకును - కంఠభూషణమునకును పేరు-

ఉపకారికోపకర్త్ర్యాం రా
జగృహే పిష్టభేదే చ।

ఉపకారికా - స్త్రీ॥ ఇవి - ఉపకారము చేసినదానికిని - రాజగృహమునకును - పిష్టవిశేషమునకును పేరు—

ఆస్ఫురికః కంఠవాసే స్త్రీ
క్షాంస ఖరతక్షాంత రేచాపి॥

అస్ఫురితక - న ॥ ఇది - శ్వాసకును - స్త్రీలయొక్క స్తనమధ్యమునకును పేరు—

ఇతి కాంతాః.

—*కాంతపదవర్గము ముగిసెను.*—

కుటిలముఖస్తు కృశానౌ స్యా
లాంగూలే భద్రేప్రేతే।

కుటిలముఖ—పు ॥ ఇవి - అగ్నికిని కొండముచ్చునకును - నష్టాత్మునకును - పీనుగునకును పేరు—

సర్వతోముఖమిత్యా
షేంబుని సర్వతో ముఖమీశా
న బ్రహ్మణోశ్చ పుంస్యేషః॥

సర్వతోముఖ - ఇది - ఆకాశమునకును - ఉదకమునకును పేర్లైన పుం ॥ న ॥ శివునకును - బ్రహ్మకును పేర్లైన పుం ॥

ఇతి ఖాంతాః.

—*ఖాంతపదవర్గము ముగిసెను*—

వాతవ్యాధిక్లిష్టే విషవైద్యే
త్రిషు కథాప్రసంగకః।

కథాప్రసంగ త్రి ॥ ఇవి - వాతరోగబాధగలవానికిని విషవైద్యునికిని పేరు-

ఇతి గాంతాః

—*గాంతపదవర్గము ముగిసెను*—

దశనోచ్ఛిష్టె సూర్యేవహ్నౌ
ప్యాశుశుక్షణిః పుంసి॥
మత్తేభే సౌధానాం వరదం
డకేమత్తవారణః ప్రోక్తః।

యుద్ధేపి ప్రవిదారణ

మవతారణం త్వంచ తేపిష
సేవస్య॥ ౭॥
పరిభాషణమాలా పేనియ
మేనిందోపలంభేచ।
ఇతి ణాంతాః.

అపరాజితౌ హరిశౌ
పృథివీపతి రంతకే మహీశే
పి॥౮॥
స్యాత్తేవసంతదూతః పంచ
మనినదే కోకిలేపి స్యాత్।

మూర్ధాభిషిక్తశబ్దః స్త్రీషు
ప్రభౌ క్షత్రే భూపయోః పుం
సి॥౯॥
తౌ జ్యోతిషాం పతీ ద్వావ
శీతభానుశ్శీతభానుశ్చ
ఇతి తాంతాః

యోజనగంధా సీతా కస్తూ
రీవ్యాసమాతా చ॥౧౦॥
ఇతి ధాంతాః

అథ షాష్టిహాయనో వ్రీహి
ర్మతంగజో ధాన్యభేదాశ్చ।
మధుసూదనావళి హరి

కుసుంభకనకే మహారజ
నే॥౧౧॥

హరిచందన సంతు కుంకుమ
చందన మందార భూరుహో
ష్వస్త్రీ
వరవర్ణినీ సతీ హరిద్రావర నారీ
రోచనాంచలాక్షా చ॥౧౨॥

ఇతి నాంతాః

అశుశుక్షణి-పు॥ ఇది - దంతములయెంగిటికిని - సూర్యునకును-అగ్నికిని పేరు—

మత్తవారణ-పు॥ ఇది - మదపుటేనుగునకును - మేడలయొక్క కొణిగె కాధారంబుగఁ గో డయఁమనాటినకొయ్యకును పేరు-

ప్రవిదారణ—న॥ ఇది - యుద్ధమునకును - అపశబ్దము వలనఁ జీల్చుటకును పేరు-

అవతారణ - న॥ ఇది - వస్త్రముయొక్క చెంగునకును అపశబ్దమువలన దించుటకును పేరు-

పరిభాషణ-న॥ ఇది - మాట్లాడుటకును—నియమమునకును-నిందతోఁ గూడిన నగుబాట్లకును పేరు—

—*ణాంతపదవర్గము ముగిసెను*—

అపరాజిత-పు॥ ఇది - విష్ణువునకును - శివునకును పేరు-

పృథివీపతి - పు॥ ఇది - యమునకును - భూమిని పాలించు రాజునకును పేరు-

వసంతదూత-పు॥ ఇది - సారదికిని-పంచమస్వరమునకును-కోకిలకును పేరు-

మూర్ధాభిషిక్త - ఇది-నిగ్రహానుగ్రహసమర్థునికి పేరైన ప్రభు॥ త్రి॥ క్షత్రజాతియందుఁ బుట్టినవానికిని - భూమిని పాలించువానికిని పేరైనపుడు॥ పు॥ *

జ్యోతిషాంపతి- పు॥ ఇది - సూర్యునికిని - చంద్రునికిని పేరు-

—*తాంతపదవర్గము ముగిసెను*—

యోజనగంధా - స్త్రీ॥ ఇది — సీతాదేవికిని -కస్తూరికిని వ్యాసమునితల్లియయిన సత్యవతికిని పేరు-

—*ధాంతపదవర్గము ముగిసెను*—

షాష్టిహాయన-పు॥ఇది - ఏనుగునకును - ధాన్యవిశేషమునకును పేరు - ఇచ్చట మతంగజాతిశబ్దమునకు మాదిగజాతి యని కొందఱర్థము చెప్పుదురు-

మధుసూదన— పు॥ ఇది—తుమ్మెదకును - విష్ణువునకును పేరు-

మహారజన- న॥ ఇది - కుసుమపుష్పమునకును — బంగారమునకును పేరు-

హరిచందన - న॥ ఇది - కుంకుమపువ్వునకును - ఎఱ్ఱనిగంధమునకును-మందారవృక్షమునకును పేరు-

వరవర్ణినీ-స్త్రీ॥ఇది —పతివ్రతకును - ఉత్తమస్త్రీకిని-గోరోచనమునకును-లక్కకును పేరు

—*నాంతపదవర్గము ముగిసెను.*—

చామరః పుష్పకాశేసరాః
కారేకేతకేపూపి॥

చామరపుష్ప-పు ॥ ఇది-రెల్లునకును - తీయమామిడికి మొగలిచెట్టునకును పేరు-

ఇతి పాంతాః

—*పాంతపదవర్గము ముగిసెను*—

ధూళీకదంబో ౽౦గారేప్యేత
రణ్యాం మహీశిశే॥౧౩॥

ధూళికదంబ — పు ॥ ఇది - దేవదారుచెట్టునకును - కడవచెట్టునకును-ఉలిమిరిచెట్టు, కరు-నెమ్మిచెట్టునకును పేరు—

ఇతి బాంతాః

—*బాంతపదవర్గము ముగిసెను*—

త్రిషుకు ప్రవక్తృను ప్రోక్తా
ప్రవక్తరి ప్రవచనీయం స్యాత్

ప్రవచనీయ- త్రి॥ఇది - చెప్పబడుతగినదానికిని - మిక్కిలి వాచాలునికిని పేరు—

ఇతి యాంతాః

—*యాంతపదవర్గము ముగిసెను*—

శ్రోతాగా రవిశేషే కావ్య
విశేషే చ సర్వతోభద్రః॥

సర్వతోభద్ర-పు॥ ఇది - ద్వారభేదరచనాభేదములచే ప్రకాశించుచున్న గాజుగృహాదేవతాగృహావిశేషములకును కావ్యభేదమునకును పేరు-

అలకాపురమహాం ప్రస్యేశ
రీవస్వోకసారా స్యాత్॥
తిలకే తమాల పత్రం చ ప్రశస్తే
తాపింఛ యోర పి చ తత్ ॥౧౪॥

వస్వోకసారా- స్త్రీ ॥ ఇది-అలకాపురమునకును - అనురావతికిని పేరు-

తమాలపత్ర-న ॥ ఇది-సెనకటిబొట్టునకును — పరిమళద్రవ్యముల మెదిపిస్త్రీల ముఖస్తనాదుల యందువ్రాయుచిత్తరువునకును-సముద్రతీరమునందు నల్లనియాకులుగల చీకటిమ్రానికిని పేరు

ఇతి రేఫాంతాః.

—రేఫాంతపదవర్గము ముగిసెను*—

బలభద్రోవై శ్రవణస్యేమ
హిర్మణికుండలః॥

మణికుండల * పు॥ఇది - బలరామునికిని - కుబేరునికిని - ఆదిశేషునకును పేరు-

యజ్వా చ శౌండికశ్చద్వా
వేతాహ్వా సుతీవ తాజ్ఞయా॥

ఆసుతీవల-పు ॥ ఇది - సోమయాజికిని - కల్లువిక్రయించువానికిని పేరు-

ఇతి లాంతాః.

లాంతపదవర్గము ముగిసెను -

తృప్తా పేక్షో సిస్యాద న్నా
దా వాశితం భరం క్షిపే॥

ఆశితంభవ-ఇది-తృప్తికపేరగునట్టిది ॥ పు ॥ అన్నాదులకు పేరగునట్టిది॥వ॥

ఇతి వాంతాః.

—*వాంతపదవర్గము ముగిసెను*—

హింగుద్రుమ శ్చ చరసేనిం
బేపి హింగునిర్యాస ఇత్యేత్

హింగునిర్యాస-పు॥ఇది - ఇంగువకును - వేపచెట్టునకును పేరు-

ఇతి సాంతాః

—సాంతపదవర్గము ముగిసెను*—

పరాహిరణ్యబాహానదం
తనతనశ్చిం నాళిశ్చ॥

హిరణ్యబాహు ॥పు - ఇది - ఎడదెగకధనముసిచ్చువానును-శివునకును పేరు-

ఇతి హాంతాః.

—*హాంతపదవర్గము ముగిసెను*—

ఇతి పంచాక్షర
నానార్థవర్గః.

పంచాక్షరనానార్థపదాని -అయిదక్షరములుగల నానార్థములు-ఇతి - ఇట్లు ముగిసెను.

మాతులస్య సుతే మూర్తఫ
లేమాతుల పుత్రకః ॥ ౧౫॥

మాతులపుత్రక-పు ॥ ఇది — మేనమామకొడుకునకును-ఉమ్మెత్తపండునకును పేరు-

ఇతి కాంతాః.

—*కాంతపదవర్గము ముగిసెను*—

లాపన్యేపి స్తనేచ స్యాత్స్త్రీ-
బీయోపనలక్షణమ్।

ఇతి ణాంతాః.

ఇతి షడక్షర

నానార్థపదాని

క్రియాసమభిహారస్స్యా
త్తృప్నః పృథ్వర్థయోః॥

ఇతి రేఫాంతాః.

ఇతి సప్తాక్షర

నానార్థపదమ్.

నిదాఘ ఘర్మౌ స్వేదోష్మ
గ్రీష్మేష్వాతప వాసరే।అత
పేచా

ధవరుణస్స ముద్రోయాద
సాంపతిః॥ ౨౦ ॥ యాదస్స
తిశ్చ

వృక్షేద్రౌశిఖ ర్యగనగాగ
మాః।

వతంసోత్తంసావతంసాః
కర్ణపూరేపి శేఖరే॥౨౧॥

ఇతి పుంలింగవిషయవర్ణ
పర్యాయపదాని

సూచనే భిన్నదే సూచానూ
చనా స్యాద
థచ్ఛలే। మాతంగ్యుగ్రేత్వ
మాయాంచ
సౌమ్యార్జున్యావనిశ్య
పి॥౨౨॥

ఇతి స్త్రీలింగవిషయవ
ర్ణపర్యాయపదాని

పవిత్ర యజ్ఞోపవీతే బ్రహ్మ
సూత్రోత్తరీయయోః
శకునంచ నిమిత్తంచ శుభా
దేస్సూచకేఽపి చ॥౨౩॥

పాయనం ఘరణం రత్నాంగం
భీరంగహనం పృష్టం సేవ్యంది
వ్యం స్వాద్వంశుద్ధం పాతాళం
చవిశేష్యకే॥౨౪॥

యౌవనలక్షణ*న॥ఇది - నిగ్గనకును - స్త్రీలయొక్క-
స్తనములకును పేరు-

—*ణాంతపదవర్గము ముగిసెను.*—

షడక్షరనానార్థపదాని- ఆరక్షరములుగల
యనేకార్థపదములు-ఇతి ఇట్లు ముగిసెను.

క్రియాసమభిహార*పు॥ఇది- పలుమారు చేయుటకును-
అతిశయమునకును పేరు-

—*రేఫాంతపదవర్గము ముగిసెను.*—

సప్తాక్షరనానార్థపదమ్-ఏడక్షరములుగల
యనేకార్థపదము-ఇతి ఇట్లు ముగిసెను.

నిదాఘ*ఘర్మ*ఈ౨ను - చెమటకును - వేడిమికిని-
గ్రీష్మకాలమునకును ఎండదినమునకును - ఎండకును పేళ్లు-

యాదసాంపతి*యాదస్పతి* ఈ౨ను - వరుణునికిని-
సముద్రునికిని పేళ్లు-

శిఖరి - అగ - నగ అగమ*-ఈ౪ను-వృక్షమునకును-
పర్వతమునకును పేళ్లు-

వతంస-ఉత్తంస- అవతంస*పు॥ఈ౩ను- కర్ణభూషణ
మునకును-కిరీటాదులకును పేళ్లు-

పుంలింగవిషయవర్ణపర్యాయపదాని-పుంలింగమందు
వర్తించువిషమాక్షరపర్యాయపదములు-ఇతి-ఇట్లు.

సూచనా-స్త్రీ॥ఇది- చూచుటకును-అభినయమునకును-
సూదికిని పేరు-

మాతంగీ-ఉగ్రా*స్త్రీ॥ ఈ౨ను -ఒకదానిందలచికపటమున
మరియొకటిచేయుటకును-పార్వతికిని పేళ్లు-

సౌమ్యా-అర్జుని-స్త్రీ॥ఈ౨ను - రాత్రికిని- అపిశబ్దముచేత
సాత్త్వికగుణవంతురాలికిని-ఆవునకును పేళ్లు-

స్త్రీలిఙ్గవిషయవర్ణపర్యాయపదాని-స్త్రీలింగమందువ
ర్తించువిషమాక్షరపర్యాయపదములు-ఇతి- ముగిసెను.

పవిత్ర-యజ్ఞోపవీత-న॥ ఈ౨ను-బ్రహ్మసూత్రమునకు-
ఉత్తరీయమునకును పేళ్లు-

శకున - నిమిత్త న ॥ ఈ౨ను - శుభకార్యసూచకము
నకు పేరు-

పాయన-ఘరణ-రత్న-గంభీర - వహన*— సేవ్య-దివ్య-స్వా
దు-శుద్ధ-పాతాళ—న॥౧౦ను- ఉదకమునకును- అపిశబ్దము
చేతయనదగినట్టి సంబంధమైనదానికిని - ధరించుటకు
ను— శ్రేష్ఠమైనదానికిని - తాత్త్వికమైనదానికిని - చొరగూడ
రానిదానికిని - సేవింపదగినదానికిని - ఆకాశమున బుట్టిన

దానికిని-రుచికరమైనదానికిని - పరిశుద్ధమైనదానికి
తాళముసకును పేళ్లు-

ఇతి క్లీబవి షమవర్ణ
పర్యాయపదాని

క్లీబవిషమవర్ణపర్యాయపదాని- నపుంసకచంద
చువిషమాక్షరపర్యాయ పదములు - ఇతి - మం

భగ వాన్ బుద్ధశిష్టే శపూ
జ్యేషు

భగవత్ - పు॥ ఇది-బుద్ధదేవునకును- శిష్యునకును-
...తునకు పేరు-

భగవత్యాం॥

భగవతి* ॥ ఇది-పార్వతికి పేరు-

మహాం స్త్రిష్వధికే పూజ్యే
మహతీ వీణా ...

మహాత్* ॥ ఇది అధికునకును - పూజ్యునకును
... - నారదుని వీణకును - అధికమై

భూ...

... - ఇది - ... మొదలైనవాండ్రకి పేరగునపుడు
రాజపత్నికి - సామాన్యురాలికి పేరగునపుడు॥ పు॥

భోగిన్యన్యా ...
...కామినీ ...

భోగినీ - స్త్రీ ॥ ఇది - రాజుయొక్క పట్టపుసాని గా
...ర భార్యలకు పేరు-

సరస్వతీనదీభేదనద్యోః స్త్రీ
దేవతా గిరోః । గో భూ...
...
సరస్వాన్ ...
భావే...
...
...

సరస్వతీ స్త్రీ॥ ఇది - సరస్వతీ యనెడి ... నదియొక్క
దకిని-సరస్వతీ ... వాక్కునకును- గోవునకును-
... నదులకును పేరు-
సరస్వాన్ - పు ॥ ఇది-పురుషుని ... సముద్రము
... స్త్రీ ॥ ... విద్యుత్ - స్త్రీ ॥ ...
... నకు ...
... ॥ ... - స ॥ ... -రాజ...
... ముఖ్య...

భాం ...
భేద్యలింగాఇతఃపరే॥

ఇకమీద చెప్పెడు ... శబ్దములు - భేద్యలింగాః-విశేష్యలింగములు-

ఇతి నానాలింగవిషమ
వర్ణపర్యాయపదాని.

అన్ని ... లింగములు ...
... ములు-ఇతి-ఇట్లుముగిసెను.

ప్రాప్తరూప సురూపౌ బుధి
రోపాః పండితః సౌమ్యయోః

ప్రాప్తరూప - ... - అభిరూప పు-త్రి॥
విద్వాంసునకు-ఒప్పిదమైన ... వాండ్లకు పేళ్లు-

ప్రాచ్యో దివ్యప్రతీచ్యా
ర్థాః ప్రాగుదక్ప్రత్యక్ ...
శ్రీమదూర్జస్వి ...
... ॥ ౩౦॥

ప్రాక్ - ఉదక్ - ప్రత్యక్ - ... -తూర్పు-ఉ
త్తరము- పడమటి ... పుట్టిన దానికి
పుడు॥ ... మొదలైన ... దేశము
... నకు పేరు.

ఇతి వాచ్యలింగవి
షమవర్ణపదాని.

వాచ్యలింగ విషమవర్ణపదాని-విశేష్యలింగ
విషమాక్షరపదములు -ఇతి-ఇట్లుముగిసెను.

...
...

ద్రాక్షే షణ్ముఖే పంచముఖే చాపి చతుర్ముఖే॥ ౩౮॥

షణ్ముఖపంచముఖచతుర్ముఖశబ్దములు - షణ్ముఖే-ఆరుముఖములుగలదియు - పంచముఖే-అయిదుముఖములుగలదియు చతుర్ముఖే - నాలుగుముఖములుగలదియునగు - రుద్రాక్షే చాపి-రుద్రాక్షలయందు వర్తించును-

(పైశబ్దములకును నిట్లే యర్థము గలదు)

నిశాయాం స్త్రీ [illegible] రౌద్రాద్యాం [illegible] మేఘస్యాభ్రకమన్తరోః

రాత్రికి పర్యాయమైన నిశాశబ్దము [illegible] వర్తించును

మేఘవాచకమైన [illegible] శబ్దము- అభ్రకమునందును- [illegible] కము స్తైలయందు వర్తించును-

ఇంద్రస్య గుగ్గులూలూక కుటజేష్వ

ఇంద్ర పర్యాయమైన శక్రశబ్దము [illegible] గుగ్గిలపుచెట్టునకును- గుడ్లగూబకును- శక్రశబ్దము కొండసెజెట్టునకును వర్తించును-

థ చిత్రకే॥ ౩౭॥ భల్లాతకే వహ్నేస్సుల్

అగ్నిపర్యాయమైన వహ్నిశబ్దము - చిత్రమూలమునందు జీడిమామిడియందును వర్తించును-

[illegible] ర్యస్యార్క [illegible] రావణి।

సూర్యపర్యాయమైన అర్కశబ్దము- జిల్లేడుచెట్టునందును వర్తించును-

గౌర్యాస్త్వతస్యా

గౌరీ పర్యాయమైన [illegible] శబ్దము నల్లయగిసచెట్టునందును వర్తించును-

ఇందోస్తు కాంపిల్య ఘనసారయో॥ ౩౮॥

చంద్రపర్యాయమైన చంద్రశబ్దము రోచనీయనునౌషధమునందు పచ్చకర్పూరమునందును వర్తించును-

వజ్రస్య హీరకే

వజ్రాయుధపర్యాయమైన వజ్రశబ్దము - వజ్రమణియందును వర్తించును-

ఖస్యత్వభ్రకే పరమాత్మని।

ఆకాశపర్యాయమైన ఖశబ్దము- మేఘమునందును - పరమాత్మయందును వర్తించును-

వృషదోద్రేశ్చ శైలేయే

రాత్రికి పర్వతమునకును పర్యాయమైన [illegible] శైలేయ శబ్దము॥ ప్ర॥ రాతిపువ్వునందు [illegible] వర్తించునప్రయో॥ న॥

కార్పాసే వాససో నరః॥

వస్త్రపర్యాయ [illegible] శబ్దము ॥ పు॥ ప్రత్తి [illegible] ప్ర॥ ప్రు।

కనకస్యాపి [illegible] కేసరస్వూర్ణరః।

బంగారమునకు పర్యాయమైన కనకశబ్దము ॥న॥ ఉమ్మెత్తచెట్టునందును- నాగకేసరమునందును వర్తించును॥ ప్ర

శిరసశ్శిఖరేచా

శిరస్సునకు పర్యాయమైన శిరశ్శబ్దము ॥ న॥ శిఖరమునందును వర్తించును-

[illegible]॥

పద్మపర్యాయ [illegible] ॥ [illegible] వర్తించునప్రయో॥ ఘ॥

వ్యాధేః కుష్ఠాఖ్యా వృష [illegible] శ్రీ

వ్యాధికిపర్యాయమైన కుష్ఠశబ్దము- చెంగల్వ [illegible] ను వర్తించును-

చోభేతిక [illegible] కుం [illegible] పి।

నెత్తురునకు పర్యాయమైన రక్తశబ్దము॥ న॥ కుంకుమపువ్వునందు వర్తించును-

బిందోస్తు ద్వౌ దిశారికవి కారే | బి [illegible] ము ॥ పృ ॥ సిబ్బెమున టిసకరికవి కారమునందును [illegible] చును-

ధనిధానజీ॥ ౩౬ ॥ కూర్మ స్యమకరస్యాథ | కూర్మస్య-తాబేటికి —మకరస్య-మొ [illegible] లికిని పర్యా ముతైనక [illegible] ము [illegible] ॥ పృ ॥ నిధానజి- [illegible] చును—

శంఖాశ్యనిధనే. ఖ్యాతో ధకిః। | శంఖ [illegible] -శంఖ [illegible] -నిధి [illegible] సిధి [illegible] సంజ్ఞ [illegible] చును-

సూ. ఇతిజగదుపకారిస్వామిమగసన్నాథనాథరచితాయామ్।
చతురకవిరసంకీర్ణః ప్రాప్తోనా [illegible]

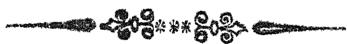
టీక॥ జగదుపకారిస్వామి -జగత్- [illegible] ॥ [illegible] కారిత్వమ్-ఉపకారక [illegible]

[illegible] ॥ జగదుపకారిస్వా [illegible] తాయామ్ - [illegible] - జగదుపకారి [illegible]

చేత॥ రచితాయామ్ - చేయబడిన [illegible] ॥ నానార్థ-రత్నమాలాయామ్ - నానార్థ

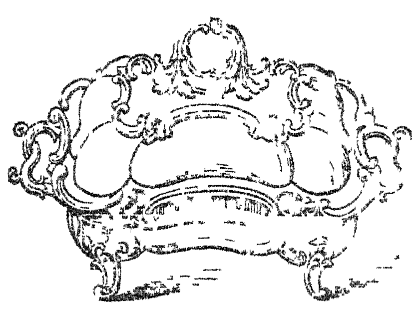
మాలయను గ్రంథమునందు ॥అయమ్- ఈ ॥ సంకీర్ణః-సంకీర్ణ కాండము॥ఇతి — ప్రారో [illegible]

ప్రకారముగా॥పూర్ణః-ముగిసెను॥

నానార్థరత్నమాల, సంకీర్ణకాండము.

సంపూర్ణము.

శ్రీరస్తు.

నానార్థరత్నమాల-అవ్యయకాండము-ఏకాక్షరము-

అస్యాత్ప్రతిషేధేస్వల్పార్థే

అ-ఇది-నిషేధమునందును — అల్పార్థమునందును వర్తించును-

ఆస్యాత్సంతాపకోపయోః
ఆఈషదర్థాభివ్యాప్త్యోః క్రి
యాయోగేసీమ్నిచ॥౧॥

ఆ-ఇది-సంతాపమునందును - కోపమునందు వర్తించును
ఆఙ్ - ఇది-ఇంచుకయను నర్థమునందును - ఒక క్రియకు మేరను జెప్పునెడల దానివ్యాప్తియను నర్థమునందును అమేరను జెప్పునెడలనందాకయను నర్థమునందును క్రియాయోగముగలిగిన క్రియార్థద్యోతకత్వమునందును వర్తించును-

ఆప్రగృహ్యస్స్మృతౌవా
క్యచాక్షేపేత్వ విస్మయ
యోః।
ఇస్స్యాత్ చిత్కేఖేదోక్త్యో
రీః కోపేదుఃఖభావనే॥౨॥

ఆ-ఇది — తలంపునందును-వాక్యపూరణమునందును-ఆక్షేపమునందును-ఆశ్చర్యమునందును - సంతోషమునందును వర్తించును-దీనికిప్రగృహ్యమనుటచేత సంధిలేదు-
ఇః - ఇది-ఆశ్చర్యమునందును — ఖేదవాక్యమునందును వర్తించును-
ఈ_ఇది- కోపమునందును — దుఃఖమును భావించుటయందును వర్తించును-

ఋకారశ్చాపిౠకారో
స్వవేతౌ వాక్యకృత్స్న
యోః

ఋ — ౠ- ఈ రెండు వాక్యమునందును-సమస్తమను టయందును వర్తించును-

ఏదుఃఖభావనేకోపేప్రత్య
క్షసన్నిధానకే॥౩॥
ఐస్యాత్స్వహ్వానయోస్స్త్రీణా
త్వైతుస్స్మృత్యాదిమాత్రమా
ఓకారస్యౌఏషపతౌ
రమాత్మక్యః క్రమాత్॥౪॥
ఓఔశబ్దావుభౌస్యాతాం
సంబుద్ధ్యాహ్వానయోరపి।
చాన్వాచయ సమాహారే
తరేతరయోగే సముచ్చయే॥

ఏ-ఇది-దుఃఖమును భావించుటయందును - కోపమునందును-ప్రత్యక్షమునందును -సమీపమునందును వర్తించును-
ఐ-ఇది — స్మరించుటకును — పిలుచుటకును-గణంత్రాణమునకును పేరగునప్పుడు॥ ఆ ముల్లింగము లౌంగీలవు-
ఓం-ఇది అంగీకారమునకును - పరమాత్మకును - ఆరంభమునకును పేరు-
ఓ ఔ — ఈ రెండును సంబోధనకును - దూరముననున్నవానిఁ బిలుచుటకును పేరు-
చ-ఇది - రెండు క్రియలలో నొకటి ప్రధానమై యొకటి యప్రధానమైయుండుటయను నన్వాచయమునను ఒక క్రియకు నానావయవవస్తువులకును-ప్రాధాన్యములేక సముదాయమే ప్రధానమైయుండుటయను సమాహారమునను పరస్పరసాపేక్షములైన యవయవవస్తువులకు నొకక్రియతో సంబంధముగలుగుటయనునితరేతరయోగమునను నిరపేక్షములైన యవయవవస్తువులకు నొకక్రియతో సంబంధముగలుగుటయను సముచ్చయమునను వర్తించును-

భేదేవధారణేచనస్యా
దురశ్శోభనసంజ్ఞయోః॥
నిర్భర్త్సనేచ స్మరేచ నిశ్య
గ్భవనికామయోః॥౬॥

ప్రశ్నేనుకల్పనుస్వీచ్ఛ
నిషేధేన్వయేచనః॥

ప్రప్రాధాన్యాలకయోరరో
స్మ [illegible] ప్యస్మతాంపి॥

ప్రనిషేధేవ్యక్తిగ్రాధే
పాదికలోపపయోహనోః॥

స్వర్గాకేంలాకేచ
శంకల్యాదేనుఖేపిచ ॥౮॥

హాంత [illegible] ప్రసిద్ధౌచ
హేవిహాపథగార్తిహః॥

హిం [illegible] దేశచ
హింప్రశ్న [illegible] రోః
హాంగార్ [illegible] యం [illegible]
రోః॥

స్థాక్స్యాత్ [illegible]
స్యా
స [illegible] స్త్రా [illegible] చ
సూరినంబాధ [illegible]

[illegible]
[illegible] వ్యయాని
[illegible]

ఉ—ఇది—భేద మనుటకును-నిశ్చయమునకును పేరు—

దుర్ ఇది—అయుక్తమునకును - దుఃఖమునకును పేరు—

ని—ఇది- [illegible] - [illegible] సంవదసాంగ్య
లేకపోవుట [illegible] - [illegible] - [illegible]
గములం [illegible]—

ను-ఇది – ప్రశ్నయొక్క [illegible] - [illegible]
[illegible] –

సిర—ఇది— [illegible] - [illegible] మును
[illegible]

[illegible] –
[illegible] –

స్మ- ఇది-నిషేధమునకు- [illegible] ముననుసరించుటను
[illegible] - ఇది— [illegible] మునకు- [illegible]
చును-

వా - ఇది- కల్పార్థమునందును - ఉపమానార్థమునందు
ఉపయోగించును-

స్వర్— ఇది- స్వర్గమునందును – పరలోకమునందును
వర్తించును—

శమ్- ఇది - [illegible] - సుఖమునందును
[illegible]-

హా—ఇది - [illegible] - ప్రసిద్ధియందును
[illegible]-

హే-ఇది- [illegible] - [illegible]
[illegible]

హి—ఇది - అవ్యయ [illegible]
వర్తించును.

హిమ్ ఇది [illegible]
[illegible]
[illegible]

హాం-ఇది - అవ్యయ [illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

స్వస్తి -ఇది - [illegible] - [illegible]
యమునర్థమునందును వర్తించును-

...సంబుద్ధిబోధేనయోః।

అంగ - ఇది - సంబోధనమునందును — సంతసమునను దెలిపెడును.

కచ్చిత్ - ఇది - ప్రశ్నయందును — యథార్థప్రశ్నయందును — కోరనాడుకయందును ఈ — సంభావించుటాయనునర్థము గలిగియుండును.

కచ్చిత్ కామప్రవేదనే
స్త్రీ సంభావనార్థయోః॥

పశ్చాత్ - ఇది - పశ్చిమదిక్కు - వెనుకభాగము పేరు.
[illegible] — ఆరంభించుటకును — మరియుంగలదనుట కును పేరు -

పశ్చాత్ప్రతీచ్యాంచరమే
కించారంభవశేషయోః।

[illegible] - ఇది - బాగనుటకును - మెచ్చుటకును పేరు -
[illegible] - అంగీకారమునకును - దృఢమునకును పేరు -
[illegible] - సంతోషమునకును — దుఃఖించుటకును — [illegible] పేరు -
[illegible] - ఆశ్చర్యమునకును - తేలికయునకును - పాపములేక యుండుటకును - పుణ్యమునకును శుభమునకును పేరు -

సుష్ఠు ప్రశంసానాదైవ
గాఢంకష్ట వారేగ్య స్తే॥
కింత [illegible] పాపనీచ
స్వారంభానుకంప నే।
స్వస్త్యాశీః క్షేమపుణ్యాది
శుభమంగళవాచకమ్ ॥

[illegible] - ఇది - దయకును సంతోషమునకును — దుఃఖమునకును - పిలుచుటకును ఆశ్చర్యమునకును పేరు -

[illegible] సంతోషహర్షే
[illegible] విస్మయే।
[illegible] పరిప్రశ్నే [illegible]
[illegible]॥
[illegible] ప్రశ్నే [illegible]
[illegible]।

[illegible] - ఇది - [illegible] - ఆవలనేమిచూపు ప్రశ్నకును — [illegible] భక్తి అర్థమునకును పేరు -

[illegible] - ఇది - [illegible] ప్రశ్నకును - ఎందుకల్లనను [illegible] - అదియెట్లనుటకును [illegible] పేరు -

ఆదిప్రకారయో [illegible]
ప్రకారణే [illegible]॥

[illegible] - ఇది - మొదలు - మునకును - ప్రకారమునకును కారణమునకును - ప్రకారమునకు పేరు -

అతి [illegible] - మెచ్చుటకును - అతిక్రమించుటకు పేరు -

అతిస్యాదతి కార్యే
సాయమేంతర్యకే।
ప్రతిప్రతినిధౌ [illegible]
[illegible] ముఖ్యే [illegible]
వ్యాయామలక్షణే భాగ [illegible]
దానేధారణే॥

ప్రతి - ఇది - [illegible] - ఒకప్రకారమునుబోం [illegible] - [illegible] ఖ్యానమునకును - [illegible] — గుణక్రియలచేతనన్ని [illegible] నిశ్చయించుటయు నేమి [illegible] - ఒకదానినిచ్చి [illegible] నునేవతారార్థము [illegible]

అహో అహే [illegible]
[illegible]॥
[illegible]

అహో - అహ - [illegible] ప్రశ్నకును - అహా యిదాలనే [illegible] - మంగళార్థము [illegible] - అత [illegible] యగా [illegible]

[illegible] మిథస్ [illegible]

మిథస్-ఇది-తనలో తాను నడిచునర్థము నకును-ఏకాంతమునకును పేరు-

సముచ్చయేఽన్యపృష్టానాం సాదృశ్యేచ యథాస్త్వథా॥

తథా-ఇది - యిదియును మరియొకటియును నెడి సముచ్చయార్థమునకును-ప్రార్థనార్థకమునకును - అనుజ్ఞ చేయుటకును-సాదృశ్యభావమునకును. అలాగే యనెడి నిశ్చయార్థమునకును పేరు-

పృథా [illegible] వినాకర్థేఽ

పృథా-ఇది-వ్యర్థమనుటకును విధిలేకపోవుటకును పేరు.

ప్రాదుస్-ఇది-పుట్టుటకును-ప్రకాశించుటకును పేరు.

ప్రాకాశ్యే ప్రాదుః [illegible]

సామి-ఇది-సగమనుటకును-నిందకును పేరు-

[illegible] జుగుప్సాయాం [illegible]

అహహ-ఇది-ఖేదమునకును కూడా [illegible] కును పేరు-

నామ-ఇది-[illegible] సంభావ్యార్థమునకును-నిందకును-[illegible] సంభావనమునకును-అంగీకారమునకును-కోపమునకును పేరు-

నామ ప్రాకాశ్యే కుత్సా యాం [illegible] క్రుధి॥

కామం [illegible] ప్రకామే [illegible] ప్రశ్నే [illegible]॥

కామమ్-ఇది-[illegible] మునకును-అంగీకరించుటకును-ప్రశ్నకును-[illegible] పేరు-

అయే [illegible] స్మరణే క్రోధ [illegible]॥

అయే-ఇది-[illegible] స్మరించుటకును-కోపమునకును [illegible] పేరు-

[illegible]-ఇది-[illegible] అవృత్తిలేకపోవుటకును పేరు

[illegible] ప్రాగే [illegible]॥

[illegible]-ఇది-[illegible] మొదటిదానికి పేరు-[illegible] కారము [illegible] అకాలమునకు [illegible] ముగలదు-

[illegible]

[illegible]-ఇది-[illegible] మునకును-[illegible] కును-[illegible] లక్షణములు [illegible] పేరు-

[illegible]

[illegible]-ఇది-[illegible] కును-[illegible]

[illegible] స్ [illegible]-ఇది-[illegible] కును పేరు-

[illegible] అరిత్ [illegible]

[illegible]-ఇది-[illegible] మునకును-[illegible] పేరు-

[illegible] ఉరరీ-[illegible] అంగీకారమునకును పేరు-

[illegible]

[illegible]-ఇది-[illegible] కును-[illegible] వాడుకకును-[illegible] పేరు-

[illegible]

విషేధ వాక్యాలంకారజి
జ్ఞాసానునయే ఖలు।
శక్తిభూషణపర్యాప్తివార
ణానర్థకేష్వలమ్॥ ౨౫॥

యావతా వచ్ఛసా కల్యా
వధిమానావధారణే।

యద్వాప్రశ్నే వితర్కేచ
ప్రాధ్వం నమ్రానుకూల
యోః॥ ౬॥
భూయస్సుద్వార్థ యోశ్శశ్వ

త్పునర్హా త్యర్థయోర్భృశ
మ్।
సాకల్యసాదృశ్యయో
పద్యసమృద్ధిషు॥ ౨౭॥
ఆహో ధిగర్థ ఆశ్చర్యేని
నాదకరుణార్థయోః।
త్రిప్రశ్నేచోత్తరేచ
క్షణానుక్షణ యోర్ముహుః

ఆహో ఉతాహో ఇత్యే
విచార ప్రశ్నయోరపి।
హాహాస్యాదద్భుతే ఖేదే
హేహేహివిస్మయహర్షయోః॥
తుల్యప్రత్యక్షయోస్సాక్షా

ద్రక్షు శీఘ్రభృశార్థయోః।

{ ఇతి ద్వ్యక్షరనా
నార్థావ్యయాని. }

అభీక్ష్ణమవిశేశ్రే ముహు
ర్థప్రకర్ష యోః॥ ౩౦॥
ప్రస్తారత్ప్రథమే గ్రేచపు
ర్థాపూర్వదిశ్యపి।

ఖలు * ఇది నిషేధమునకును- వాక్యాలంకారమునకును
తెలియనిచ్ఛయించుటకును -ఊరడించుటకును పేరు- *

అలమ్ * ఇది-సమర్థుడనెడియర్థమునకును- భూషణమున
కును-సంపూర్ణమనునర్థమునకును- చాలింపుమనునర్థము
నకును-అనర్థమునకును పేరు- ... ... *

యావత్ * తావత్ * రెండును - అంతయునని యెడియ
ర్థమునకును - మేరకును - పరిమాణమునకును - అదియ
నెడినిశ్చయార్థమునకును పేరు- ... ... *

యద్వా * ఇది- ప్రశ్నకును- ఇటు గాక -పోయెననునీరీతి
యనిచెప్పుటకును పేరు- * * * *

ప్రాధ్వమ్ * ఇది - వంగుటకును -అనుకూలమునకును
పేరు-

శశ్వత్ * ఇది - పలుమారనుటకును- ఎల్లప్పుడనుటకును
పేరు-

భృశమ్ * ఇది- అతిశయమునకును- మిక్కిలియనుటకు
ను పేరు-

సహ * ఇది సమస్తమనెడి యర్థమునకును - సాదృశ్యార్థ
మునకును- సమానకాలమున పుట్టుటకును, సమృద్ధికిని పేరు,

ఆహో * ఇది, నిందార్థమునకును, ఆశ్చర్యమునకును
దుఃఖించుటకును, కరుణించుటకును పేరు,

తర్హి * ఇది, ప్రశ్నకును, ఉత్తరము చెప్పుటకును పేరు, *

ముహుస్ * ఇది, క్షణకాలమునకును, పలుమారనునర్థ
మునకును పేరు,

ఆహో * ఉతాహో * ఈ రెండును, విచారమునకును
ప్రశ్నకును పేరు,

హాహా * ఇది, ఆశ్చర్యమునకును, దుఃఖించుటకును పేరు,

హేహే * ఇది, ఆశ్చర్యమునకును, సంతోషమునకును పేరు

సాక్షాత్ * ఇది, సమానార్థమునకును, ప్రత్యక్షమునకు
ను పేరు, *

మంక్షు * ఇది, శీఘ్రమనునర్థమునకును, మిక్కిలియ
నుటకును పేరు.

{ ద్వ్యక్షరనానార్థావ్యయాని, రెండువర్ణములుగల
యనేకార్థావ్యయములు, ఇక, ముగిసెను. }

అభీక్ష్ణమ్ * ఇది-ఎల్లప్పుడనుటకును, శీఘ్రమనుటకును-
పలుమారనుటకును, మిక్కిలియనుటకును పేరు,

పురస్తాత్ * ఇది, ఎదుటననుటకును, ముందుగననుట
కును, తొల్లియనుటకును, తూర్పుదిక్కునకును పేరు,

కిముతాతి శయప్రశ్న వికల్పే.
షధ్వాసాంప్రతమ్॥ ౩౧॥
యుక్తార్థేచాతునార్థేవా
ప్యతంతోవయవాంతయోః॥

కిముత * ఇది, అతిశయమునందును, ప్రశ్న వికల్పమందునువర్తించును,
సాంప్రతమ్ * ఇది, యోగ్యమనునర్థమందును, [illegible] తనునర్థమునందునువర్తించును,
అంతతస్ * ఇది, అవయవమునందును, తుదయం మునందునువర్తించును,

అగ్రతఃపురతశ్చేతి ద్వావే
తౌ ప్రథమాగ్రయోః॥ ౩౨॥
సమీపోభయతశ్శీఘ్రసాక
ల్యాభిముఖేభితః।

అగ్రతస్ * పురతస్ * ఈ రెండును, మొదటియందు ముందనుటయందునువర్తించును,
అభితస్ * ఇది-సమీపమునందును-ఇరుప్రక్కలయం శీఘ్రమునందును, అంతయనునర్థమునందును, ఎదు నునర్థమునందునువర్తించును,

సంప్రత్యర్థేచసమయా
షధేంతికమధ్యయోః॥ ౩౩ ॥
ప్రాతఃపూర్వేహ్ని పూర్వే
ద్యు
రంతరాంతికమధ్యయోః।

సమయా * ఇది, ఇప్పుడనునర్థమునందును, శ నందును, సమీపమునందును, నడిమియందునువర్తించు
పూర్వేద్యుస్ * ఇది, ప్రాతఃకాలమునందును, వమునందునువర్తించును,
అంతర * ఇది, సమీపమునందును, మధ్యమునం ర్తించును,

మూ. { ఇతిజగదుపకారిణ్యామిరుగపదండాధినాథ రచితాయామ్। అవ్యయపదకాణ్డోయంపూర్ణః నానార్థరత్నమాలాయామ్॥ ... * }

టీక॥జగదుపకారిణ్యామ్, జగత్, లోకమునకు। ఉపకారిణ్యామ్, ఉపకారః దియు॥ఇరుగపదండాధినాథరచితాయామ్, ఇరుగపదండాధినాథ, ఇరు పదండనాథునిచేత॥రచితాయామ్, చేయబడినదియునగు॥నానార్థ రత్నమాలాయామ్, నానార్థరత్నమాలయను గ్రంథమునం దు॥అయమ్, ఈ॥అవ్యయపదకాండః, అవ్యయపద మలయొక్క॥కాండః, సమూహము ॥ ఇతి, పూర్వోక్తప్రకారముగా॥ పూర్ణః, ముగసెను,

నానార్థరత్నమాల - అవ్యయకాండము.

సంపూర్ణము.